

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİSKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİSKİLER BİLİM DALI**

**2008 EKONOMİK KRİZİNİN ABD HEGEMONYASINA
ETKİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serdar SARI

BURSA - 2016

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİSKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİSKİLER BİLİM DALI**

2008 EKONOMİK KRİZİNİN ABD HEGEMONYASINA ETKİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serdar SARI

**Danışman:
Prof.Dr. Kamuran REÇBER**

BURSA - 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701116004 numaralı Serdar Sarı'nın hazırladığı "2008 Ekonomik Krizin ABD Hegemonyasına Etkisi" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 28/01/2016 günü 14:00 - ^{15:10}.....saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği/~~oyçokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Kamuran REGBER
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet GENK
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Tayyar AKI
Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

28 / 01 / 2016

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİSKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 18/01/2016

Tez Başlığı / Konusu: 2008 EKONOMİK KRİZİNİN ABD HEGERMYASINA ETKİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 184 sayfalık kısmına ilişkin, 18/01/2016 tarihinde şahsım tarafından *intcalizats* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- ~~Anahtar kelimeler~~/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gerçeğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
18/01/2016

Adı Soyadı: SERDAR ZARFI
Öğrenci No: 70416004
Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİSKİLER
Programı: ULUSLARARASI İLİSKİLER
Statüsü: Y.Lisans Doktora

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

Date: 28/01/2016

Thesis Title / Topic: THE EFFECT OF 2008 ECONOMIC CRISIS ON AMERICAN
HEGEMONY

According to the originality report obtained by myself by using the iThenticate plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 28/01/2016 for the total of 186 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 15%.

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes excluded
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

28/01/2016

Name Surname: SERDAR SARI
Student No: 701116204
Department: INTERNATIONAL RELATIONS
Program: INTERNATIONAL RELATIONS
Status: Masters Ph.D.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunuğum “2008 Ekonomik Krizinin ABD Hegemonyasına Etkisi” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma kaynaklarının tarafımdan yazıldığına ve tezd yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına üzerine yemin ederim.

28/01/2016

S. SARI
Serdar SARI

Adı Soyadı :Serdar SARI
Öğrenci No :701116004
Anabilim Dalı :Uluslararası İlişkiler
Programı :Uluslararası İlişkiler
Statüsü :Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Serdar SARI
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII + 172
Mezuniyet Tarihi : 28 / 01 / 2016
Tez Danışmanı : Kamuran REÇBER

2008 EKONOMİK KRİZİNİN ABD HEGEMONYASINA ETKİSİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomik, askeri ve uluslararası kurumları şekillendirebilme kapasitesi sayesinde, uluslararası anlamda hegemonyasını tesis etme olanağına kavuşmuştu. Sovyet sonrası dönemin ilk on yılında ABD, Francis Fukuyama ve Samuel Huntington gibi önde gelen dış politika yazarlarınca süper güç olarak değerlendirilmiştir. Zayıflayan ekonomik gücüne askeri yayılmacılığının da eklenmesi 2008 Ekonomik Krizi'yle sonuçlandı ve bu ABD'nin hegemonik gücünün artık eski seviyelerinde olmadığını açığa çıkardı. Bu arada Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya ve Güney Afrika gibi gelişmekte olan devletler ve kendine has pozisyonuyla Avrupa Birliği (AB) dünya meselelerinde daha fazla söz hakkı istemektedirler. Bu açıdan dünya barışı ve istikrarı adına uluslararası ticaret, uluslararası ekonomik düzenlemeler, uluslararası göç, uluslararası terörizm, sınır güvenliği ve kitle imha silahlarının yayılması ve buna yol açan sebepler gibi başlıca uluslararası meselelerde müzakereler gerçekleştirilmelidir. Hegemonya teorileri bağlamında günümüzde devletler arasında ekonomik, askeri ve kurumsal anlamda devam eden çıkar ve güç mücadelesini açıklama gayretindeki bu çalışmada, özellikle 2008 Ekonomik Krizi sonrası, ABD'nin zayıflayan ekonomik kapasitesinin ABD hegemonyasına olan etkisi analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Hegemonya, ABD, Ekonomik Kriz, Rekabet, Sovyet Sonrası Dönem, İstikrar, Gelişmekte Olan Devletler.*

ABSTRACT

Name and Surname : Serdar SARI
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XIII + 172
Degree Date : 28 / 01 / 2016
Supervisor (s) : Kamuran REÇBER

THE EFFECT OF 2008 ECONOMIC CRISE ON AMERICAN HEGEMONY

United States of America (USA) is a country that its economic, military and institutional capability paved the way to its hegemonic leadership in international meaning after the World War II. At the first decade of the post-Soviet Era USA was evaluated as a super power by prominent writers in foreign policy such as Francis Fukuyama and Samuel Huntington. Decreasing economic gravity accompanying with military expansion came out with economic crise in 2008 and revealed that hegemonic leadership of USA is vulnerable now. By the way with its unique position European Union (EU) and also developing countries such as China, India, Russia, Brazil and South Africa demand more right of audience about World politics. It is with this understanding, for the name of world peace and stability, views should exchange on major international issues such as international trade, economic regulation, migration, terrorism, border security and proliferation of mass-destruct weapons and its root causes. In the context of hegemonic theories, this thesis aims to give an answer enduring struggle among nations in economic, military and institutional terms. Especially the effect of declining economic capacity after the 2008 Economic Crise on USA's hegemony is tried to be analyze.

Keywords: *Hegemony, USA, Economic Crise, Competition, Post-Soviet Era, Stability, Developing Countries.*

ÖNSÖZ

George Orwell ünlü “Hayvan Çiftliği” adlı eserinde, başlangıçta tüm hayvanların eşitliği temelinde bir yönetim anlayışı tesis edilmesine karşılık zamanla bazı hayvanların çiftlikte yönetimi ele geçirerek kendilerine daha ayrıcalıklı bir konum elde etmelerinin hikâyesini anlatmaktadır. Bu hikâyede başlangıçta “*Bütün hayvanlar eşittir.*” söylemi hikâyenin ilerleyen bölümlerinde “*Bütün hayvanlar eşittir; ama bazı hayvanlar öbürlerinden daha eşittir.*” haline dönüşerek Hayvan Çiftliği’ndeki eşitsizleşen ilişkiler ağı tasvir edilmektedir. Benzer şekilde İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillendirilen dünya sistemi başta ABD olmak üzere galip devletlerin daha eşit oldukları bir bakış açısıyla şekillendirilmiştir. Bu açıdan değişen ve dönüşen uluslararası koşullar çerçevesinde eski yapısal ve kurumsal düzenlemeler günümüzde daha fazla söz sahibi olmak isteyebilecek devletlerin pozisyonlarıyla örtüşmemektedir. Bu konudaki beklentileri karşılanmayan devletler, revizyonist eğilimler gösterebilmektedirler. Haliyle mevcut kurumsal mekanizmalarda karar alıcı değil; takipçi olmak zorunda kalan bu devletler, alınan kararlara da uymak konusunda isteksiz davranabilecekleri için hegemonyanın en önemli taşıyıcısı olan rıza unsuru da kaybolabilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki mücadele iki kutuplu bir dünya sistemi meydana getirmiş ve SSCB’nin dağılmasının ardından tek kutuplu bir görünüme bürünerek ABD bir anlamda hegemonik liderliğini pekiştirmiştir. Özellikle yeni muhafazakâr yönetimin iş başına gelmesi ve zaten İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ürünü olan uluslararası kurumsal mekanizmalara riayet etmeden askeri müdahalelere girişmesi hem eylemlerinin sorgulanmasına yol açmış hem de kamu borç stokunu artırmıştır. Bu arada Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya ve Güney Afrika gibi devletlerin uluslararası kurumlarda karar verici olarak varlık göstermek ve dünya meselelerinde açıkça daha fazla söz sahibi olmak istemeleri, ABD hegemonyasının geleceğinin sorgulanmasına yol açan önemli bir etmendir. Bu bağlamda hegemonya teorileri çerçevesinde ABD hegemonyasının tesisi ve fikrinsel altyapısının analiz edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, önde gelen devletlerin dünya politikasındaki ağırlıkları da göz önünde bulundurularak, ABD hegemonyasının geleceği askeri, ekonomik ve uluslararası kurumlar nezdinde, bütünsel bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak akademik anlamda yol göstericiliği ve uyarıları sayesinde bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği gecen danışman hocam Prof. Dr. Kamuran REÇBER`e ve fikir dünyamızın gelişmesinde bizden katkılarını esirgemeyen bölüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca lisans sonrası dönemde benden maddi manevi hiç bir desteği esirgemeyen ailem ve motivasyonumu kaybettiğim dönemlerde yanımda olan sevgili arkadaşlarıma şükranlarımı sunmak istiyorum. Bu çalışmadan faydalanacak araştırmacı arkadaşlarımdan da çalışmada bulunan her türlü hata ve eksiklikten ötürü de şimdiden özür dilemeyi bir borç biliyorum.

Serdar SARI
Ocak 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. HEGEMONYA TEORİLERİ.....	4
1.1 KAVRAMSAL OLARAK HEGEMONYA.....	4
1.2 HEGEMONYA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER.....	6
1.2.1 Düzen İçin Hegemonya.....	7
1.2.2 Güç İçin Hegemonya.....	14
1.3 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GRAMSCİ VE HEGEMONYA	16
1.3.1 Gramsci ve Hegemonya	16
1.3.2 Neo-Gramsici Hegemonya.....	19
1.3.3 Uluslararası Hegemonik Ağ.....	20
1.3.4 Uluslararası Hegemonik Liderlik.....	22
1.3.5 Hegemonik Düşüş	25
İKİNCİ BÖLÜM	28
2. ABD DIŞ POLİTİKASI VE AMERİKAN HEGEMONYASI'NIN TESİSİ ..	28
2.1 ABD'NİN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI.....	28
2.1.1 ABD Dış Politikasında Değer Vurgusu	29
2.1.2 ABD Dış Politikası ve Karar Verme	30
2.1.3 İzolasyonizm Politikası ve ABD istisnacılığı Tezi	32
2.1.4 İzolasyonizm Politikasından Kopuş.....	35
2.1.5 Soğuk Savaş ve İdeolojik Tehdit.....	36
2.2 EKONOMİK HEGEMONYANIN TESİSİ.....	39
2.2.1 Ekonomik Hegemonyanın İşleyişi	41
2.2.2 Uluslararası Ekonomik Düzen	46
2.2.3 Avrupa'nın Ekonomik Entegrasyonu.....	51
2.3 ULUSLARARASI SİSTEMDE ASKERİ HEGEMONYANIN TESİSİ	54
2.3.1 ABD'nin Askeri Angajmanı	55
2.3.2 Truman Doktrini.....	56
2.3.3 Askeri İttifaklar	57
2.3.4 İdeolojik Tehdit ve SSCB'nin Çevrelenmesi İhtiyacı.....	59
2.4 ULUSLARARASI KUR SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ VE HEGEMONYA	62
2.4.1 Uluslararası Kur Sisteminin İstikrarsızlaşması	63
2.4.2 ABD Hegemonyasına Yönelik Artan Muhalefet	64
2.4.3 Bretton Woods Sisteminin Sonlandırılması	66
2.4.4 Neoliberal Ekonomi ve Refah Devletinin Sonu.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	72
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD HEGEMONYASI VE YENİ MUHAFAZAKÂR DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI	72
3.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD HEGEMONYASI.....	72
3.1.1. Neoliberal Ekonomik Reçeteler	77
3.2 BUSH DONEMİ VE YENİ MUHAFAZAKÂR DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI	80
3.2.1. Irak'ın İşgali ve Ortadoğu	87
3.2.2. Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun	94

3.2.3. ABD İmparatorluğu ve Zayıflayan Hegemonya	95
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	102
4. 2008 EKONOMİK KRİZİ VE ABD HEGEMONYASI.....	102
4.1 ZAYIFLAYAN ABD ÜSTÜNLÜĞÜ	102
4.1.1 Tek Kutuplu Uluslararası Sistemin Sonuna Doğru	103
4.2 2008 EKONOMİK KRİZİ	107
4.2.1. Mortgage Kredileri ve Hızlı Finansal Genişlemenin Sonu	108
4.2.2 ABD'deki Ekonomik Krizin Küreselleşmesi.....	111
4.2.3 ABD Refah Toplumunun Sonu	112
4.2.4 Karşılaştırmalı Üstünlüğün Yitirilmesi	117
4.3 EKONOMİK KRİZ SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI VE ABD HEGEMONYASI	119
4.3.1 Obama Dönemi ve ABD'nin Dış Politikası Konuları.....	120
4.3.1.1. Ortadoğu	121
4.3.1.2. Asya - Pasifik	124
4.3.1.3. Avrasya	133
4.3.1.4. Avrupa.....	136
4.3.1.5. Latin Amerika	138
4.3.1.6. BRICS ve Yeni Bir Uluslararası Ekonomi Talebi.....	140
4.3.2 ABD Hegemonyasının Geleceği	144
SONUÇ.....	149
KAYNAKLAR	156

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.tb.	Adı Geçen Tebliğ
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
a.y.	Aynı yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
Bkz.	Bakınız
bkz. aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz. yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırınız
m.	Miladî
md.	Madde
nu.	Numara
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
ty.	Basım tarihi yok
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume
vr.	Varak
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok

Giriş

Uluslararası ilişkiler alanında hegemonya kavramı, uluslararası sistemde bir devletin diğer devletler üzerinde üstünlük kurması olarak algılanmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında hegemonya üzerine çalışan uzmanların hemen hepsi, aşağıda açıklanacağı gibi hegemon devlet ile diğer devletler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik bir zemin üzerinde gerçekleştiğini savunurlar. Söz konusu ayrıcalıklı konumuyla hegemonik devlet tesis etmiş olduğu düzen ile uluslararası istikrarsızlığa son vererek uluslararası barışı tesis eder. Böylece hegemon devletin varlığı sayesinde düzen, istikrar ve ulusların karşılıklı olarak uyum içerisinde varlıklarını sürdürebildikleri bir uluslararası yapı yaratılmış olur. Kapitalist dönemde dünya sisteminde büyük güçler arasında barışın egemen olması imparatorluk ya da hegemonya kavramları ile açıklanırken, istikrarsızlığın ise; savaşa neden olan en önemli etmen olduğu kabul edilmektedir. İstikrarın korunabilmesi için uluslararası alanda bir hegemonik güce ya da imparatorluğa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ikisi arasındaki temel fark, uluslararası düzenin işlerliğinin rızaya dayalı mı; yoksa kaba kuvvete dayalı bir şekilde mi tesis edileceğinde gizlidir.

Hegemonya üzerine yapılan çalışmalara göre lider konumdaki devlet için hegemonyanın tesisinin iki olası amacı söz konusudur: düzenin oluşturularak istikrarın sağlanması ve sistemin işleyişini temin ederek ekonomik yapının sürdürülebilirliğini garanti edebilecek kadar güç elde etmek. Neo – Gramscici yazarlara göre sistemin işleyişinden memnun olan tarihsel bir blok söz konusudur ve bu blok, uluslararası sivil toplum yapısıyla devlet sınırlarını aşmakta, küresel bilgi akışını yönlendirerek ve uluslararası ilke ve normların gerekliliğine vurgu yaparak gerekli rızayı elde etmektedir. Bu sebeple düzenin ve hegemonyanın yeniden tesisi için savaş veya küresel çapta bir ekonomik kriz gibi tarihsel kırılmaların yaşanmış olması ve mevcut düzenin sürdürülemeyeceğine dair kanaatin oluşması gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa devletleri sosyal ekonomik ve askeri anlamda tükenme aşamasına gelmiş ve SSCB`de gerek Avrupa gerek Asya kıtasında coğrafik bir derinliğe ve stratejik bir üstünlüğe kavuşmuştur. Böylesi bir ortamda ABD, içe kapanma eğilimlerini dizginleyerek hem SSCB`yi askeri anlamda çevrelemeye çalışmış hem de söz konusu bu çevreleme stratejisi kapsamında müttefiklerinin ekonomik iyileşme

ve kalkınmalarına destek olmuştur. Yalnız bu stratejisini uygulamaya sokarken ikili ilişkiler tesis etmek yerine büyük oranda çok taraflı kurumsal işbirliği mekanizmalarını devreye sokmayı yeğlemiştir. Böylece hem tesis edilecek yeni uluslararası sisteme olabildiğince çok katılım sağlanmak istenmiş hem de bu yolla diğer devletlerin rızaları da elde edilebilmiştir. Yine de yeni uluslararası düzen büyük oranda ABD'nin istekleri doğrultusunda dizayn edilmiştir. Çünkü ABD savaş sonrası askeri ve ekonomik kapasite açısından rakipsiz bir konumda olduğu için Sovyet yayılmacılığına karşı izlenebilecek tek lider olarak uluslararası sahneye çıkmıştır.

Savaş sonrası ekonomik düzen Bretton Woods Konferansı'nda kararlaştırılmış ve böylece dolar uluslararası rezerv para haline getirilerek, ABD'ye uluslararası ticareti yönetme imkânı verildi. Zamanla ABD'nin ekonomik üstünlüğü zayıflamaya başlayınca, Bretton Woods sistemi sonlandırıldı ve altın karşılığı dolar basımı uygulamasından vazgeçildi. Böylece, ABD dolarının piyasaya ne miktarda ve ne zaman sürüleceği tamamen ABD'nin kontrolüne bırakılıyordu. Yetmişli yıllarda artan enerji ve emtia fiyatları doların uluslararası pozisyonunu güçlendirdi. ABD Merkez Bankası herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan dolar basabildiği için ABD seksenli yıllarda silahlanmasını ve kamu harcamalarını artırabildi. Finansal anlamda serbestleşmeye önem verildi ve yatırımlar hızla reel sektörden finansal sektöre kanalize olmaya başladı.

Doksanlı yıllar ABD'nin süper güç olarak addedildiği bir dönem oldu. SSCB dağıldığı için ideolojik tehdit ortadan kalkmıştı ve üçüncü bölümde ayrıntısıyla açıklanmaya çalışıldığı gibi ABD'li önde gelen politikacı, iktisatçı, düşünür ve devlet adamlarına göre; yeni ortaya çıkan devletler ABD'nin kendilerine liderlik etmelerini beklemekteydiler. Bu kimselerce artık bir "*Amerikan yüzyılı*"ndan bahsedilmekteydi. 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz kulelere ve Savunma Bakanlığı'na gerçekleştirilen saldırılarla, ABD Soğuk Savaş sonrası ilk kez böylesine büyük saldırılarla karşı karşıya kaldı. Bu saldırıları bahane eden yeni muhafazakâr yönetim, agresif bir dış politika anlayışı benimsedi ve önce Afganistan'a sonra da Irak'a askerî olarak müdahale gerçekleştirdi. Küresel anlamda askeri angajman artırıldı ve buna paralel olarak da ABD dünyanın en borçlu devleti haline dönüştü. Özellikle seksenli yıllardan itibaren hız kazanan finansal serbestleşme olgusu, zamanla ekonomik piyasa için tehdit oluşturmaya başladı ve Mart 2008'de Bearn Sterns'in satışıyla finansal piyasaya olan güven kayboldu ve böylece ABD tarihinin en büyük finansal kriziyle yüzleşmek zorunda kaldı. Bu krizle beraber küresel

anlamda gelir ve servet eşitsizliği tartışılmaya başlandı ve toplumun çok küçük bir kesiminin toplam servetin neredeyse tamamının kontrol ettiği ortaya çıktı. Ayrıca bu krizle beraber ABD'nin küresel gücünde bir zayıflama meydana geldiği ve ABD'nin artık askeri ve ekonomik kapasitesi itibarıyla hegemonik gücünün sonuna gelindiğine dair yorumlar yapılmaya başlandı.

Söz konusu bu çalışmada da dünyanın giderek çok aktörlü ve kutupsuz bir yapıya evirildiği ve ekonomik olarak gelişmekte olan devletlerin, dünya politikasında daha fazla söz sahibi olmak istedikleri ve ABD'nin tesis etmiş olduğu kurumlar karşısında, bölgesel ve küresel anlamda yeni arayışlar içine oldukları savunulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve teorik olarak hegemonyanın tanımı ve açıklaması; ikinci bölümünde savaş sonrası uluslararası kurumsal mekanizmalar aracılığıyla ve askeri ve ekonomik kapasitesiyle ABD hegemonyasının tesisi ve SSCB ile ideolojik rekabeti; üçüncü bölümünde, Soğuk Savaş ertesinde tek kutuplu uluslararası yapı ve ABD'nin askeri ve ekonomik kapasitesinin aşınmaya başlaması ve nihayet dördüncü bölümünde de ortaya çıkan ekonomik kriz ve küresel anlamda ABD hegemonyasının geleceği irdelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HEGEMONYA TEORİLERİ

Siyaset bilimi literatüründe hegemonya politik aktörler arasında hâkim olan eşitsiz ilişkiyi tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Söz konusu bu eşitsiz ilişki, belli bir toplumsal grubun diğer bir toplumsal grup üzerinde, zor kullanma kabiliyetiyle hâkimiyet kurmasının ötesinde, rızaya dayalı bir kabule karşılık gelmektedir. Genelde devlet ve toplum arasındaki kamusal ve özel alan ayrımına gidilerek açıklanmaya çalışılan ilişki biçimi İtalyan düşünür Antonio Gramsci’de, kamusal ve özel alan ayrımı muğlak olduğu için geçersizdir. Gramsci’ye göre sivil toplum (Ticaret birlikleri, işçi sendikaları, dini müesseseler, politik partiler vb...) çoğu zaman kamusal duruşu yansıtmaktadır. Gramsci, üretim sürecinden ayrı düşünülmemesi gereken objektif maddi güçlerle, moral fikirler ve değerler arasındaki birlikteliği hegemonya olarak tanımlar. Gramsci’nin formülasyonunda hegemonya rıza ve zorlama unsurları üzerinden gerçekleştirilir.

Gramsci’nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkilerin doğasını açıklamakta kullanan Robert Cox’a göre hegemonya, uluslararası sivil toplum tarafından yerleşmiş bir dünya düzeninin devlet sınırlarını aşarak sivil toplumlar arasındaki etkileşimidir. Cox bu etkileşimi hegemonik bir sosyal ağ olarak ifade eder. Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinde hegemonyanın tesisi olası iki amaca hizmet eder: birincisinde uluslararası düzenin güvence altına alınarak istikrarın sağlanması amaçlanırken; ikincisinde bizatihi güç elde etmek başlı başına bir amaçtır.

1.1 KAVRAMSAL OLARAK HEGEMONYA

Fontana’ya göre hegemonya kelimesi, antik Yunancadaki “*egemon*” (rehber, kural koyan, yol gösteren, lider) ve “*egomonia*” (kural, liderlik) kelimelerinden türetilmiş bir kavramdır. Aristoteles ve Sokrates hegemonya kavramını, despotik/emperyal ve hegemonik olmak üzere, iki ayrı yönetim biçimi olarak değerlendirmişlerdir. Bu açıdan Yunan şehir devletlerindeki köle ve efendi arasındaki ilişki, hâkimiyete dayalı bir ilişki biçimiyken; şehir devletinin çıkarları etrafında kümelenmiş yurttaşların kendi aralarındaki ilişki biçimi de hegemonik olarak değerlendirilmekteydi. Aristoteles hegemonya

kavramına, despotizm ve hâkimiyet kavramlarının karşısında bir anlam yükleyerek, hegemonya kavramı ile Yunan şehir devletlerindeki yurttaşların tamamen eşitlik zeminine oturmayan; ama bu kavramın tam anlamıyla da bir boyunduruk ilişkisi olmayan doğasını açıklamaya çalışmıştır.¹

Uluslararası ilişkiler alanında hegemonya kavramı, uluslararası sistemde bir devletin diğer devletler üzerinde üstünlük kurması olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, hegemonya denilince akla düzen, istikrar ve ulusların karşılıklı olarak uyum içerisinde varlıklarını sürdürebildikleri bir uluslararası yapı tezahürü ortaya çıkmaktadır. Bir devletin tesis etmiş olduğu uluslararası yapıya diğer devletlerin de tabi olmalarıyla birlikte, uluslararası bir ahenkten bahsedilmekte ve kaosu karşısında düzen tesis edilerek barış, hegemonik güç tarafından güvence altına alınmış olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında hegemonya üzerine çalışan *Robert E. Keohane, Stephen Gill, G. John Ikenberry, Richard Higgard, Kenneth Waltz, John Mearsheimer, Susan Strange, Robert Gilpin ve Robert Cox* gibi önde gelen uluslararası ilişkiler uzmanlarının hemen hepsi hegemon devlet ile diğer devletler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik bir zemin üzerinde gerçekleştiğini savunurlar. Bu zemin savaş veya ekonomik kriz gibi istikrarsızlık dönemlerinin ardından ortaya çıkar. Bu açıdan devlet, söz konusu istikrarsızlık kaynağını ortadan kaldırdıktan sonra üç olası tercihle karşı karşıya kalır:²

1) *Maddi kaynaklarına dayanarak düzeni yönetmeyi ve yönlendirmeyi tercih edebilir.*

2) *Geri çekilebilir.*

3) *Sürdürülebilir bir düzen içinde kendi pozisyonunu dönüştürebilir.*

Üçüncü seçeneğe göre, dönemin ekonomik ve askeri kaynakları bakımından en güçlü devleti, meydana gelen güç boşluğunun yeni istikrarsızlıklara evrilmesini engellemek adına, kendi ulusal çıkarları, istekleri ve dünya tezahürü çerçevesinde

¹ Lorenzo Fusaro, "Gramsci's Concept of Hegemony at The National and International Level", **CONF-IPE**, August 2010, p. 5.

² Söz konusu devlet, kendi hâkim pozisyonunu muhafaza edecek şekilde müttefikler edinerek uluslararası yapıyı, kendi çıkarları çerçevesinde dönüştürebilir, yani hegemonyasını ilan edebilir. Bkz., G. John Ikenberry, **After Victory: Institution Strategic Restreint and The Rebuilding of Order After Mayor Wars**, Princeton University Press, New Jersey, 2001, p. 4.

yaratmaya çalıştığı uluslararası rejime işlerlik kazandırmak için çaba gösterir.³ Böylece kendisinin arzuladığı bir sistem yaratarak, diğer aktörlerin de söz konusu bu sisteme uyum göstermelerini talep edebileceği bir imkâna kavuşmuş olur. Yani sistemi kendi öngördüğü şekilde dönüştürerek, diğer devletlerin yeni sisteme entegre olmasını bekler ve böylece kendi konumunu da kuvvetlendirmiş olur.

1.2 HEGEMONYA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Kapitalizm çağında dünya sisteminde büyük güçler arasında barışın egemen olması imparatorluk ya da hegemonya ile açıklanırken, istikrarsızlığın ise; savaşa neden olan en önemli etmen olduğu kabul edilmektedir.⁴ İstikrarın korunabilmesi için uluslararası alanda bir hegemonik güce ya da imparatorluğa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ikisi arasındaki temel fark, uluslararası düzenin işlerliğinin rızaya dayalı mı; yoksa kaba kuvvete dayalı bir şekilde mi tesis edileceğinde gizlidir.

Hegemonya varsayımını kabul eden teoriler, hegemonik düzeni tanımlarken rıza unsuruna vurgu yaparlar ve hegemonik devletin oluşturacağı rejimin işlerliği için, diğer devletlerin rızasının gerekli olduğunu bildirirler. Hegemonik devletin uluslararası sistemi öngördüğü şekilde dizayn etmesi ve diğer devletlerin kendi çıkarlarını, meydana getirilmiş olan düzenin varlığıyla özdeşleştirmeleri durumunda, söz konusu düzenin sürekliliği sağlanmış ve hegemonik gücün liderliği pekiştirilmiş olur.

Başarılı bir hegemonik liderlik, kesin bir asimetrik işbirliği şeklinin oluşturulmasına bağlıdır. Hegemonyanın kendine özgü bir rolü vardır. Hegemonik devletin müttefikleriyle olan ilişkisi; liderliğine olan sadakat ve kabule bağlıdır. Yalnız hegemon devlet, imparatorluğunu ilan etmiş bir devletin aksine kuralları diğer devletlerin rızaları olmadan oluşturamaz. Hegemon devlet, uluslararası kurumlara yatırım yaparak çok taraflı işbirliği için zemin hazırlayabilir ve böylece diğer egemen devletlerin de rızasını kazanarak, bu kurallara uymalarını temin edilebilir.⁵

³ Robert E. Keohane, **After Hegemony Cooperation and Discord in The World Political Economy**, Princeton University Press, New Jersey, 1984, p. 100.

⁴ Stephen Gill, **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge University Press, New York, 1990, p. 39.

⁵ Keohane, A.g.e., p. 46.

İmparatorluk ve hegemonya arasındaki temel fark, imparatorluğun aksine hegemonyada tüm toplum üzerinde nüfuz kuran hantal bir politik üst yapı söz konusu değildir. Bunun aksine, politik olarak birbirinden bağımsız topluluklar, hiyerarşik bir kombinasyon içinde kontrol edilir ve uluslararası pazar ekonomisi gözetilir ve denetlenir.⁶ Hegemonik bir uluslararası sistemde, hegemon devlet ve diğer devletler arasında sistemin işleyişine dair bir mutabakat sağlanmış olup, her iki tarafın da bu ortaklıktan kazançları söz konusudur. Ayrıca, hegemonya teorilerine göre lider konumdaki devlet için hegemonyanın tesisinin iki olası amacı vardır: birincisinde, düzenin tesis edilerek istikrarın sağlanması; ikincisinde, güç elde edilmesidir.⁷

1.2.1 Düzen İçin Hegemonya

Saldırgan realistlere göre çoğu devlet, bölgesel anlamda, kendi güvenliğini maksimize etme arayışındadır ve bunun için bölgesel bir hegemonya oluşturmaya kalkması ve bu uğurda rekabet etmesi de normaldir. Klasik realizmin argümanlarına başvuran saldırgan realistler, uluslararası sistemin anarşik olduğu ve askeri kapasiteye sahip olan başka bir devletin niyetinden asla tam olarak emin olunamayacağını iddia ederek, devletlerin kendi kapasitelerine güvenmesi gerektiğini belirtirler.⁸ Anarşik bir ortamın varlığında devletin öncelikli olarak kendi varlığını koruması gerekir, bu amaçla en rasyonel seçenek devletin kendi kapasitene güvenmesidir.

Mearsheimer, ilk olarak nihai güvenliğe giden tek yolun sistemdeki en güçlü devlet olmaktan geçtiğini belirtir. İkinci olarak devlet, imkânları doğrultusunda bölgesel hegemonyasını ilan ederek, nüfuzunu artırmaya çalışmalıdır. Son olarak; iki şekilde de hegemonyanın tesis edilememesi durumunda devlet, askeri ve ekonomik kapasitesini maksimize ederek, askeri anlamda rakipleri için caydırıcı bir görünüme sahip olmalıdır.⁹

⁶ A.g.e., p. 45.

⁷ Çınar Özen, “Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica’daki Büyük Dönüşüm”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 2, S. 8, Kış 2005-2006, ss. 3-31, s.6.

⁸ Büyük güçler her zaman rakipleri karşısında kendilerini avantajlı konuma getirecek güç ve nihai olarak da hegemonya arayışı içindedirler. Büyük güçlerin her biri için güç ve hegemonya mücadelesi uluslararası sistem hakkında beş temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlar: 1) *Uluslararası sistemin anarşik olması*; 2) *Devletlerin niyetleri konusundaki belirsizlik*; 3) *Devletlerin birbirlerinin askeri kapasitesi konusunda duydukları güvensizlik*; 4) *Devletlerin varlıklarını sürdürmek istemelerinin temel amaç olması*, 5) *Devletlerin rasyonel aktörler olduğu yönündeki ön kabul*. Tüm bu varsayımlar altında bir devlet yalnızca kendi kapasitesine güvenebilir. Bkz., John Mearsheimer, “Anarchy and the Struggle For Power”, **Essential Readings in World Politics**, ed. Karen A. Mingst – Jack Snyder, WW. Norton&Company, 2004, New York, pp. 54 – 55.; Colin Elman, “Realism”, **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, ss. 11-20, p. 18.

⁹ Elman, A.g.e., p. 20.

Bölgesel ya da küresel çapta hegemonyanın söz konusu olmaması durumunda, Waltz'a göre devletler, diğer devletleri karşılıklı potansiyel güçleriyle, coğrafi yakınlıklarıyla, niyetleriyle ve saldırı–savunma dengesiyle değerlendirme eğilimindedirler. Bu hegemonyanın yokluğunda, iki uçlu bir denge olarak ortaya çıkmaktadır. Normal süreç içerisinde de potansiyel hegemon güçlerin saldırgan politikaları ittifaklarla karşılaşarak, yenilgiye uğratılmaktadır.¹⁰ Waltz, uluslararası politikanın doğasının geçmişten beri pek değişmediğini ve uluslararası ortamın anarşik olageldiğini söylemiştir.¹¹ “İç sistemler merkezîyetçi ve hiyerarşikdir. Uluslararası sistemler âdem-i merkezîyetçi ve anarşiktir. İki yapının sıralama ilkesi çeşit olarak farklıdır. Zaten anlaşılabilirliği üzere yapıdaki farklılık, sistemin birimlerinin davranışı ve etkileşimi açısından da değişik sonuçlar doğurur. Ayrıca her cins yapının içinde de önemli değişiklikler olabilir. İç politik sistemler, makamların düzenlenmesine ve güç etkisinin resmi ve gayri resmi kurumlar arasındaki dağılımına göre değişir. (...) Uluslararası sistemler, işlevi benzerlik gösteren birimler arasında olanakların dağılımı açısından farklılık gösterir.¹² Uluslararası sistemler daima anarşiktirler ve onlar daima az sayıda önemli devletin mücadele içinde olduğu sistemler olmuşlardır. Araştırmacılar hangi kapasite dağılımı ve değişikliklerinin önemli olduğu konusunda değişik düşüncelere sahiplerse de pratikte bunun büyük bir önemi yoktur.”¹³

John Marsheimer uluslararası ortamı; “Devletlerin birbirlerine karşı üstünlük kurmak için fırsat kolladıkları ve bu yüzden birbirlerine asla güvenmedikleri bir ortam” olarak nitelendirmektedir. Bu sebeple de hiyerarşik ve anarşik ortamlar birbirleriyle tezatlık içeren bir görünüme sahiptir.¹⁴ Öncelikle anarşik bir uluslararası ortamda devletler, ilk olarak kendi güvenliklerini düşünmek zorundadırlar. Ekonomik ve işbirliği gibi konular, gündemin alt sıralarındadır. Birbirlerinden tehdit algısı içinde olan devletler, işbirliğine karşı mesafeli davranacaklardır. Çünkü işbirliği, bir pazarlık sürecini gerektirecek ve pazarlığın söz konusu olduğu, özellikle de karşı tarafa güven duyulmasının gerekli olduğu alanlarda, devletlerin ödün vermeye yanaşmaları bir hayli güç olacaktır.

¹⁰ A.g.e., p. 18.

¹¹ Kenneth Waltz – George H Quester, **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, çev. Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 41.

¹² A.g.e., p. 53-54.

¹³ A.g.e., p. 73.

¹⁴ Ikenberry, p. 21.

Devletlerin işbirliğine yanaşmaları, ancak varlıklarına yönelik bir tehdidin olmaması durumunda gerçekleşebilir. Hiyerarşik bir ortamda devletler, az çok tahmin edilebilir davranışlar sergilerler ve bu da işbirliğini kolaylaştıran bir unsur olur.

Sistemsel bir yaklaşımla uluslararası ilişkileri açıklamaya çalışan neorealist teoriye göre, uluslararası sistem anarşiktir. Anarşik bir yapıda devletler kendi kapasitelerine güvenmek zorunda olup, varlığını devam ettirebilmek için kendisinden başka hiçbir şeye güven duymamalıdır. Antlaşmaların ebedi olması mümkün değildir; çünkü karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getireceğinin hiçbir garantisi yoktur. Bu açıdan, devletlerin yükümlülüklerine sadık kalmalarını sağlayacak, gerektiğinde onları cezalandırabilecek bir otoritenin varlığında, anlaşmaların bir anlam ifade etmesi mümkün olabilir.

Devletler arasındaki ilişkiler, yüksek derecede bir düzenin tesis edilmesini gerektirmesine ve hükümet benzeri resmi bir otoritenin yokluğunda, uluslararası sistemin anarşik olmasına karşın; sistemin devlet davranışları üzerinde etkisi olduğuna da değinmek gerekir. Bu etki doğası ve boyutu itibarıyla ulusal otoritenin kendi egemenlik alanında uyguladığı otorite ve kural koyma kabiliyetinden oldukça farklıdır. Yalnız kimi alanlarda da olsa benzerliklerden bahsetmek mümkündür. Hiçbir devlet tamamen uluslararası sistemi yönlendirebilme kabiliyetine sahip değildir. Burada bahsi geçen “*göreceli kontrol*” ya da başka bir ifadeyle “*kontrol arayışı*”dır.¹⁵

Çoğu yapısalcı, oyun teorik ve fonksiyonalist teoriler, devlet merkezci ve rasyonel aktörleri çalışmalarında esas veri olarak kabul etmektedir. Çoğu yorum için “*hegemonik istikrar teorisi*” dâhil olmak üzere, uluslararası konjonktürün işbirliği olasılıklarını nasıl tanımladığı üzerinde durulmaktadır. Haggard ve Simmons’a göre, olası niyetlerden ulusal politikalar hakkında sonuç çıkarılamaz. Çünkü uluslararası yapı devlet davranışlarını belirli kalıplar içerisinde hareket etmeye sevk eder. Oyun teorik bakış açısı, analizlere dışsal beklentilerin belirleyiciliğini de dâhil eder. Prensipde bu tercihler değerlendirilirken devletin tüm tercihlerini etkileyebilecek bütün içsel faktörler dâhil olmak üzere, çoğu çalışma, aktörlerin devletler arası rekabet ortamı tarafından sınırlandırıldığını ortaya koyar.¹⁶

¹⁵ A.g.e., p. 28.

¹⁶ Stephen Haggard-Beth A. Simmons, “Theories of International Regimes”, **International Organisations**, Vol.41, No. 3, January 1987, p.499.

Hegemonik istikrar teorisine göre rejimin şekillendirilmesi ve sürdürülmesi hâkim bir gücün varlığıyla; rejimin zayıflaması ise hegemon gücün zayıflamasıyla ilişkilendirilir.¹⁷ Hâkim devlet teşvik ve zorlama yöntemleriyle görece daha zayıf durumdaki diğer devletlerin kabul edecekleri, kendi çıkarlarına hizmet eden ekonomik ve politik bir düzen inşa eder. Hegemon devletin gücü zayıfladığında, diğer devletler hegemon güce meydan okurlar ya da düzeni kendi çıkarlarına daha uygun hale gelecek şekilde değiştirmeye çalışırlar.¹⁸

Uluslararası düzen tek bir egemen gücün denetiminde şekillendirilir. Uluslararası düzenin unsurları, rejim tarafından kurulur ve bu uluslararası düzenin dönüşümünün hegemonya üzerinden gerçekleştiğine işaret eder. Böylelikle, prensip olarak uluslararası düzenin sürekliliği hegemonyanın sürekliliğini gerektirir. Kindleberger'in işaret ettiği gibi; *“İstikrarlı bir dünya ekonomisinin varlığı için; istikrar sağlayıcı bir aktöre, daha doğrusu bir istikrar sağlayıcıya ihtiyaç vardır.”*¹⁹ Devletlerin rızalarının kazanılmasıyla beraber rejim yerleşir ve hegemon gücün arzu ettiği şekilde uluslararası sistemle özdeşleşir. Böylece hegemon güç kendi pozisyonuna dair örtülü bir meşruiyet elde etmiş olur.

Rejim, geniş anlamda devletler tarafından beklentilerini koordine etmek ve çeşitli alan ve konularda uluslararası kuralları tesis etmek için oluşturulmuş düzenlemeler olarak tanımlanabilir.²⁰ Böylelikle rejim, bünyesinde normatif unsurları, devlet uygulamalarını ve kurumsal rolü barındırmış olur. Örneğin: Ticaret rejimi, okyanus rejimi, vs. Rejimin normatif yönü, rejimi diğer uluslararası düzenlemelerden ayırmaktadır.²¹ Normatif bir temel üzerinden uluslararası değerlerin inşa edilmesi, hegemonyanın uluslararası misyonunu da kolaylaştırıcı bir işlev görür. Devletlerin salt politik çıkarlarına odaklanmalarının önüne geçer. Bu bağlamda, kendi devleti dışında güçlü bir milliyetçilik düşüncesi, hegemon için arzu edilir bir durum değildir. Milliyetçilik düşüncesi, özellikle göreceli olarak daha zayıf devletlerin elinde hegemonya karşıtı bir söylemi pekiştirmekte

¹⁷ A.g.m., s. 500.

¹⁸ Richard Ned Lebow, **The Tragic Vision of Politics: Interests and Orders**, Cambridge University Press, New York, 2003, p. 321.

¹⁹ Keohane, a.g.e., p. 31.

²⁰ Friedrich Kratochwil-John G. Ruggie, “International Organisation: A State of The Art on an Art of The State” **International Organisation**, Vol.40, No.4, Autumn 1986, p. 759.

²¹ A.g.m., p 767.

ve çeşitli ideolojik görüşlerle de birleşerek, hegemonyanın meşruiyet zeminlerinin zayıflatmaktadır.²²

Uluslararası rejim kavramı şu dört unsurdan oluşmaktadır: **1) İlkeler:** *İnanç, nedensellik, samimiyet;* **2) Normlar:** *Haklar ve kısıtlamalarla tanımlanmış davranış kalıpları;* **3) Kurallar:** *Eylemler için özel emir ve yasaklar;* **4) Karar verme işlemi:** *Ortak tercihlerin hayata geçirilmesi.*²³ Rejim ne kadar rasyonel temeller üzerine inşa edilerek mükemmel şekilde işlese de modifiye edilmediği vakit, zamanla meşruiyet zeminini kaybeder.²⁴

Hegemon güç, pozitif ve negatif yaptırımlarla rejim kurallarını uygular ve çoğu zaman rejimin sürdürülmesi sonucu, Thucydides'in eserinde yer verdiği Atina liderliğindeki "Delos Birliği"²⁵ örneğinde olduğu gibi, hegemonun çıkarlarıyla kendi çıkarlarının örtüştüğünü düşünürler. Devletler, sistemin işleyişine rıza gösterirler ve istikrar tesis edilmesi sayesinde kendi güvenliklerini sağlandığının bilinciyle, daha fazla işbirliğine dönük politikalar izlemeye başlarlar.

Fonksiyonel teoriler rejimi az ya da çok sabit gerekliliklere uygun karşılıklar olarak değerlendirirken, bilişsel teoriler rejimi aktörlerce değiştirilebilen kanaat ve ideolojiye dayandırarak değerlendirir. Bilişselcilere göre optimal bir rejim veya sabit bir ulusal çikardan bahsetmek mümkün değildir.²⁶ Zamanla devletlerin kapasiteleri değişecektir ve bu doğrultuda devletlerin çıkar algılamaları da değişikliğe uğrayacaktır. Bu sebeple devletlerin uluslararası sistemin işleyişine yönelik algılamaları da yeniden oluşacak ve artan ya da azalan kapasitelerine göre, kendilerini yeniden konumlandırmak isteyeceklerdir.

Lebow'a göre, hegemon gücün uluslararası düzen için getirmiş olduğu ilkelere riayet etmesini, iç mekanizması yani; iç politik yapısı sağlar. İç politik sınırlamalar ve uluslararası ilgi birbiriyle etkileşim halindedir.²⁷ Bu açıdan, özellikle az çok demokratik kurumların yerleşmiş olduğu bir devlet söz konusu olduğunda, hegemon devlet kamuoyu

²² Keohane, a.g.e., p. 46.

²³ Kratochwil - Ruggie, a.g.m., p. 769.

²⁴ A.g.m., s. 773.

²⁵ Atina'nın girişimleriyle, Sparta başta olmak üzere Antik Yunan'daki bir kısım kent devletinin desteğinin sağlanması sonucu Pers İmparatorluğu'na karşı MÖ 477 yılında oluşturulan ve MÖ 404 yılına kadar devam eden savunma ve güvenlik ittifakı. Bkz., Haggard-Simmons, a.g.m., p. 502.

²⁶ A.g.m., p. 499.

²⁷ Lebow, a.g.e., p. 283.

dış politik karar alma sürecine etki edebileceği için, devlet kamuoyunun kendi ulusal çıkarlarının kendi devletinin hegemonyasının sürekliliği ile doğrudan ilişkili olduğunun bilincinde olması gerekmektedir. Yani devlet kamuoyunun hegemonyanın gerekliliğine yönelik farkındalığının sağlanması ve bu gerekliliği sürdürecekt politikaların uygulanması yönünde rızasının elde edilmesi gerekir. Ayrıca söz konusu bu farkındalığı canlı tutabilmek için, düşman bir kampın varlığı da Soğuk Savaş döneminde görüldüğü gibi kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası hegemonik liderlik ve Sovyet karşıtlığı, uluslararası liberalleşmenin motivasyon unsurunu oluşturarak, uluslararası kurumsallaşmanın da yerleşmesiyle, 1950 ve 1960'lardaki kapitalist devletler arasındaki ticaretin gelişmesini kolaylaştırmıştır.²⁸ İki kutuplu dünya sistemi, hegemonik sınır çizgilerinin oluştuğu, çatışmanın da esas olarak bu sınır çizgileri etrafında yoğunlaştığı bir uluslararası model ortaya çıkarmıştır. Karşıt kutuplar arasında etkileşimin sınırlı olması, özellikle blok liderlerinin güvenlik şemsiyesi altında, takipçi devletlerin ekonomik modellerinin süratle uygulanabilmesine imkân vermiştir. Hegemon gücün güvenlik şemsiyesi altında askeri harcamalarını kısarak ekonomik kapasitelerini arttırmaya çalışan devletler, uluslararası mekanizmaların da oluşturulması sayesinde, kendi aralarında yoğun bir ilişki kurarak uluslararası ticaretin canlanmasını sağlamışlardır.

Gilpin'e göre, savaş sonrası tesis edilen ekonomik düzen, her ne kadar ABD çıkarlarını temsil ediyor olsa da ulusal ekonomileri korumaya yönelik engelleri ortadan kaldırarak ve olası ekonomik istikrarsızlıkları kontrol altına almaya çalışarak, aynı zamanda diğer devletler için de faydalı olabilecek bir uluslararası ticaret ortamı yaratmıştır. Böylece uluslararası ekonomik sistemi etkileyebilecek bir bunalımın ortaya çıkışı, liderlik etme kapasitesine sahip bir devlet tarafından engellenebilecektir. Lider devletin istikrarsızlığı önlemek adına müdahalesi sonucu, diğer devletlerin çıkarlarının olumsuz şekilde etkilenmesine engel olunmaya çalışılmaktadır. Hatta varlıklarını devam ettirmelerine engel teşkil edebilecek pürüzler ortadan kaldırılarak, oluşturulan istikrarlı ortamda, diğer devletlerin çıkarlarının gerçekleştirilebileceği bir yapı meydana getirilir ve devletlerin bu yapı içerisinde gelişmelerine müsaade edilir. Böylelikle lider devletin sahip

²⁸ Uluslararası ticaretin gelişmesi refah devletine giden yolu pekiştirdiği için ulusal çapta da destek görmesini sağlamıştır. Martin Griffiths, **Fifty Key Thinkers in International Relations**, Routledge, London, 1999, p. 12.

olduğu potansiyel ve mevcut güç, diğer devletlerin faydalarının artırılmasının bir aracı haline gelir. Bu sayede lider devlet kendi hegemonyasını, diğer devletlerin rızasını sağlayarak gerçekleştirmiş olur. Hegemonya bu şekilde işlediği müddetçe aynı zemin üzerinde devam eder. 1960'lı yıllarda ABD'nin önderliğini yaptığı ekonomik ve askeri yapı, artan etkileşim ve blok içerisindeki ekonomik rekabetin hız kazanmasıyla, 1980'lere gelindiğinde güç kaybetmiş²⁹ hatta işleyemez noktaya gelerek, yeni bir yöne doğru gitmek durumunda kalmıştır.

Duncan Snidal, zorlayıcılık ve yarar unsurları üzerinden hegemonik liderliğin takip edilmesini açıklarken; Bruce Russett, hegemonik gücün sistemi kendi çıkarlarına uygun olarak dizayn etmesine karşılık, küresel ekonomik refahı artırmak adına belli maliyetlere de katlanması gerektiğini belirtmektedir.³⁰ Tam da bu noktada, hegemonyanın sürekliliğine olan inancın sağlanmış olması, hegemon devletin kendi kamuoyu tarafından kabul edildiği ölçüde; hegemon devlet, maliyetlere katlanmak konusunda istekli olacaktır. Bu açıdan askeri ve ekonomik kurumların işleyişi, sisteme ayak uydurmak konusunda aksayan ya da direnen devletlerin sisteme kazandırılması için hegemon devlet "*havuç ve sopa*" politikası yürütürken, belli bir maliyeti de yüklenmesi gerekecektir.

Modern devlet anlayışının ortaya çıkışıyla beraber hegemonya, uluslararası kurumsallaşma yoluyla düzen sağlayıcı bir işlev gördü. Çok kutuplu bir dünya sisteminde lider devletler arasında denge sağlayıcı bir devletin varlığı ya da iki kutuplu bir sistemde kutuplar arasındaki savaşmama veya sınırlı savaş durumu, istikrarı sağlayan en önemli unsurdu. Haliyle tek kutuplu bir dünya tezahüründe tek başına kalan hegemon gücün zafer sarhoşluğu yaşaması ve imparatorluk alametleri göstermeye çalışması, diğer aktörlerin denge arayışlarını perçinleyici bir işlev görmekteydi. 1815 Viyana Konferansı ile başlayan ve ardından gelen 1919 ve 1945 düzenlemeleriyle, dönemin lider devletleri savaş sonrası devlet egemenliğini sınırlandırıcı mekanizmalara yer vererek, uluslararası kurumsallaşmayı tercih ettiler. Söz konusu savaşların sonrasında tesis edilen kurumlar, mevcut problemleri çözüp işbirliğini kolaylaştırmaktan çok, lider devletin ya da devletler grubunun politik kontrolüne müsaade eden bir mekanizma görevi gördü. Devlet egemenliklerine sınırlamalar getirilerek savaş sonrası ilişki biçimi dizayn edilip, lider devletin hegemonyası

²⁹ Benjamin J. Cohen, **International Political Economy An Intellectual History**, Princeton University Press, 2008, p.74.

³⁰ Susan Strange, "The Persistent Myth of Last Hegemony", **International Organisation**, No.4, Vol.41, Autumn 1987, p. 555.

altında devletlerin birbirlerine karşı duydukları şüphe ve güvensizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılarak,³¹ uluslararası istikrarı tesis etmek için adımlar atılabildi. Özellikle Sovyetlerin çöküşünün ardından devlet egemenliğinin de aşınmaya başlamasına şahitlik edildi ve hegemon gücün öncülüğünde insani müdahale adı altında askeri operasyonlar gerçekleştirildi. Çok taraflı diplomatik faaliyetler aracılığıyla uluslararası sisteme uyum konusunda muhalif kalan aktörlerin cezalandırılması yoluna gidildi. Tüm bu eylemler esasında hegemon güç ABD'nin önderliğinde, onun İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tesis ettiği çok taraflı kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirildi. Bu kapsamda NATO gibi Soğuk Savaş ürünü olan kurumlara da küresel bir misyon biçilerek, söz konusu bu kurumların yeni döneme adaptasyonu sağlanmaya çalışıldı.

1.2.2 Güç İçin Hegemonya

Devletler çıkarlarına erişebilmek için uluslararası alanda sosyal, politik ve ekonomik düzenlemelere giderler. Buna rağmen bu süreç, her daim beklenildiği şekilde yürütülemez. Özellikle uluslararası sistemin kendisi, karşılıklı devlet davranışları üzerinde etkiye sahiptir: Bireyleri, grupları ve devletleri amaçlarına ulaşmak konusunda teşvik eder. Böylece uluslararası sistem, kendi çıkarları peşinde koşan bireysel gruplar ve devletler için engeller ve fırsatlarla dolu bir ortam sunmuş olur.³² Bu haliyle uluslararası sistem, kaosun egemen olduğu bir yapı olarak algılanarak, devletler için öngörülebilir istikrarlı bir ortam sunmaz. Anarşi varsayımı ve söylemi bu açıdan güvensizlik ve tehdit olgusunu devletlerin kendi aralarındaki rekabetlerinin ötesine taşıyarak, uluslararası sistemde kural koyucu üst bir otoritenin olmaması ile özdeşleştirir. Bu bakımdan sistemsel bakış hegemonyayı meşrulaştırıcı bir amaca hizmet eder ve arkasında yatan hegemon devletin ulusal çıkarlarını gizler.

Uluslararası sistem üzerinde kontrol; güç dağılımı, hiyerarşi ve kurallar üzerinden gerçekleştirilir. Bahsi geçen bu üç faktörü Ikenberry'e göre şu şekilde özetlemek mümkündür:

“1) Sistemin yönetimi, politik koalisyonlar arasındaki güç dağılımı üzerine kurulur: Ulusal toplumda bu koalisyonlar öncelikle sınıflar, sosyal tabakalar ya da çıkar grupları ve bu entiteler arasındaki güç dağılımı, ulusal

³¹ Ikenberry, a.g.e., p. 5.

³² Ikenberry, a.g.e., p. 25.

toplulukça önceden verili ilkeler ve kurallar çerçevesinde şekillenir. Uluslararası toplumda, uluslararası topluma kimin önderlik edeceği ve kimin çıkarlarının ilkesel olarak sistemin işleyişinde etkin olacağı, koalisyonlar arasındaki güç dağılımınca belirlenir.

2) Devletler arasındaki prestijden kaynaklanan hiyerarşi: *Uluslararası ilişkilerde prestij, iç politikadaki otorite figürünün fonksiyonel anlamda bir benzeridir. Otorite kavramı gibi prestij de yakın olmakla beraber, güç kavramından farklıdır. Prestij kavramı “zorlama” unsurundan çok, “rıza” unsuruna dayanır. Saygı ve ortak çıkarlar olmak üzere, bir devletin prestijinde ve koyduğu kuralların meşruiyetinde çok sayıda faktör etkili olmaktadır.*

3) Devletler arası ilişkileri yönlendiren ya da etkileyen kuralların tesisi: *Her sosyal sistem davranışları yönlendirecek yasalar ve kurallar benimsemiştir. Bu hem ulusal hem de uluslararası çevrede geçerlidir.”*³³

Bağımlılık ve Dünya Sistemi konusunda çalışan yazarlar, kapitalist dünya ekonomisini ulusların hiyerarşik yapısı içinde devletlerin yer edindiği, yekpare bir dünya sistemi olarak görme eğilimindedirler. Bu hiyerarşi, devletlerin gelişmişlik düzeylerine göre çevre, yarı-çevre ve merkez olarak sınıflandırıldığı seviyelere göre ayrılmaktadır.³⁴ Devletlerin ekonomik gelişmişlikleri ile doğru orantılı olan bu seviyelendirme metodu, dünyayı gelişmiş kuzey ve geri kalmış güney devletleri olarak iki bloğa ayırır. Burada, ekonomik ve askeri anlamda üstün olan kuzeyli devletlerin geri kalmış güneyli devletlere uyguladığı sömürgeci politikalar açıklanmaya çalışılır. Bu açıdan modern dünya tarihi ya da daha doğru bir ifadeyle devletlerin tarihi, sömürgeciliğin tarihidir.

Wallerstein’ın tarihselci yaklaşımına göre; bugüne dek üç hegemonik güçten söz etmek mümkündür: 17. Yüzyılın ortalarında Birleşik Eyaletler (Hollanda), 19. Yüzyılda Birleşik Krallık (İngiltere) ve 20. Yüzyılda Birleşik Devletler (ABD). Bu üç tarihsel hegemonik gücün hüküm sürdüğü ve kendi dönemlerindeki ekonomik mekanizmanın en tepesinde oldukları kısa dönemlerden bahsetmek mümkündür. Tarihsel olarak denilebilir ki

³³ A.g.e., pp. 28 - 35.

³⁴ Stephen Gill, **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge University Press, New York, 1990, s.38.

hegemonik düzen, öncelikle tesis edilen ekonomik düzenin aşınması ve daha sonra da savaşlarla son bulmuştur.³⁵

Karl Marks ekonomik düzenin toplumsal ilişkileri de saptadığını savunarak, düzenin tamamen üretim süreçleri vasıtasıyla inşa edildiğini söylemekteydi.³⁶ Yukarıda da bahsedildiği gibi Marksist külliyattan etkilenen yazarlar uluslararası yapıyı merkez ve çevre devletler olarak tanımlama eğilimindedirler. Bu ayırım devletler arasındaki asimetrik ilişkileri anlamlandırma açısından teori de bir kolaylık sağlasa da söz konusu bu ilişki biçiminin sürekliliğini sağlayan rıza unsurunu açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu açığı, sürece sivil toplumu da dâhil eden ve kültürel olarak devleti keskin çizgilerle toplumsal yaşamdan dışlamayan Gramsci, hegemonya tanımlamasıyla giderir. Robert Cox da çalışmalarında hegemonyanın uluslararası şifrelerini Gramsici okumaya bağlı kalarak çözmeye çalışmakta ve keskin çizgilerle uluslararası sistemi merkez ve çevre devletler olarak ayırmak yerine hegemonyanın ulusal sınırları aşarak, küresel sivil toplum arasındaki etkileşime dayandığını savunmaktadır.

1.3 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GRAMSCI VE HEGEMONYA

1.3.1 Gramsci ve Hegemonya

Gramsici hegemonya yaklaşımında devlet kavramı oldukça muğlâktır. Bunun başlıca sebebi, kamusal ve özel alan ayrımının sonuçları itibarıyla pratiğe yansıtılmasındaki güçlüktür. Marksist teorilerdeki gibi devlet üretim araçlarını ellerinde bulunduran hâkim sınıfın bir aracı olmaktan ziyade; ekonomik, kültürel, sosyolojik bir uzlaşma sonucunda kamusal ve özel alan ayrımı muğlâk bir görünümde. Sivil toplum örgütleri (ticaret birlikleri, işçi sendikaları, dini müesseseler, politik partiler, vb...) çoğu zaman kamusal duruşu yansıtmaktadır. Sivil toplumun okullar ve üniversiteler gibi kimi unsurları devlet eliyle teşkil edilirler ve çoğu vakit kamusal değerleri yansıtırlar. Sivil toplum yalnızca devlet mekanizmasıyla değil, üretim güçleriyle de iç içe geçmiştir.³⁷

Marksizmin ekonomik, politik ve ideolojik seviyeleri olarak ele aldığı üretim yöntemlerine Gramsci, “*sivil toplum*” kavramını da ekleyerek üretim yöntemleri

³⁵ Strange, a.g.m., p. 555.

³⁶ David West, **Batı Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss. 90 – 91.

³⁷ Gill, a.g.e., p. 43.

yaklaşımına politik-etik bir boyut getirmiştir.³⁸ Böylelikle Gramsci'nin tarihsel yaklaşımı marksizmin katı materyalist bakışını yumuşatır. Sivil toplumun anatomisi, ekonomi politik içinde araştırılmakla kalmaz, ayrıca hegemonyanın tesisi sürecinde sosyal yapının etkileri de incelemeye dâhil edilir. Gramsci, objektif maddi güçlerle ve etik-politik fikirler arasındaki birlikteliği vurgulamak için hegemonya kavramını kullanır. Burada hegemonya ile baskın ve zayıf gruplar tarafından hâkim unsurların değerlerinin rasyonelleştirilmesi sonucu, kabul edilebilir bir mutabakata ulaşılması kastedilmektedir.³⁹

Hegemonik bir sınıf için, tarihsel bir bloğun varlığı gereklidir; çünkü tarihsel blok kimlik ve uyum gibi birleştirici bir unsur olarak ortak kültürel zeminin yaratılmasını sağlar.⁴⁰ Gramsci iki tür toplumsal yapının varlığından bahseder. Bunlardan birincisi, 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere ve Fransa örneğinde olduğu gibi yeni bir toplumsal dinamizm etrafında şekillenen ekonomik ve sosyal bir devrim sonucunda mevcut üretim ve toplumsal ilişki kalıplarının lağvedilmesiyle yeniden tesis edilen toplumsal yapılardır. İkincisi, bahsi geçen bu yeni toplumsal yapıların normlarının ve işleyiş pratiğinin eski düzen tam anlamıyla ortadan kaldırılmadan dışarıdan ihraç edildiği toplumlardır. İkincisinde devrim ve restorasyon diyalektiği sonucu yeni toplumsal düzenin yerleşmesi mümkün olmamış ve sanayi burjuvazisi hegemonyasını oluşturmakta başarısızlığa uğramıştır. İşte Gramsci bu yapıyı "*pasif devrim*" olarak adlandırmaktadır.⁴¹ Gramsci terminolojide "*pasif devrim*", egemen sınıfın topluma hegemonyasını kabul ettiremediği bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir.

Gramsci'ye göre, insanların dünyaya dair algılamaları; onlara empoze edilmesi, kendiliğinden kazanılması ve sosyalleşme süreciyle edinilmesine göre farklılık gösterir. İnsanlar genelde içinde yaşadıkları ortamı eleştirmeden yaşarlar. Böylece, toplumsal mekanizma içindeki eşitsizlikler ve adaletsizlikler "*ortak akıl*" tarafından meşrulaştırılarak, doğal ve karşı konulamaz bir görünüme bürünür. İnsanlar problemleriyle boğuşarak günlük hayatlarına devam ederler ve içselleştirdikleri düzeni, kaderci bir boyun eğişle kabul ederler.⁴² Çelişkiler görmezlikten gelinir ve eşitsizliğe rıza gösterilir.

³⁸ A.g.e., p. 42.

³⁹ Griffiths, a.g.e., p. 116.

⁴⁰ Fusaro, a.g.m., p.4.

⁴¹ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", **Millenium Journal of International Studies**, C. 12, No. 2, 1983, p. 55.

⁴² Ken Booth, **Theory of World Security**, Cambridge University Press, Newyork, 2007, p. 24.

Toplumsal konumları itibarıyla entelektüel olarak tanınmasalar bile; “*herkes bir entelektüeldir.*” Bu bağlamda Gramsci’ye göre “*geleneksel entelektüel*” ve “*organik entelektüel*” olmak üzere iki tür entelektüelden bahsetmek mümkündür. Geleneksel entelektüel kendisini her şeyden bağımsız bir düşünür olarak nitelendirerek, hegemonik düzenin yerleşmesine katkı sağlar. Organik entelektüel ise; mevcut hegemonik düzenin farklı sınıflar arasında taşıyıcılık misyonunu üstlenir ve çoğu zaman bu işlevi, bilinçsizce yerine getirir.⁴³

İdeolojik fikirler toplumun her tabakasına işler. Zamanla işlerliğini kaybederek her kesim için bir dogma haline dönüşür ve toplumun “*ortak akli*” olarak içselleştirilir. Toplumsal dokuya yerleşen dogmatikleşmiş değerlerin motivasyon kaynağını ortaya koyabilmek için, devrimci bir gruba ihtiyaç duyulur.⁴⁴ Toplumsal rıza unsurunun kaybedilmesiyle beraber, toplumsal gruplar arasında çatışmanın kapısı aralanır ve devletin “meşru güç kullanma kapasitesi”, işte böyle bir dönemde devreye girer.

Gramsci’nin hegemonya formülasyonunda, rıza ve zorlama arasındaki ilişkide hassas ve değişen bir denge mevcuttur. Temelde hegemonya rızaya dayalı olsa da uzlaşmanın zayıfladığı durumlarda zorlayıcılık devreye girerek varlığını devam ettirir. Bunu, Gramsci’nin “*politik toplum*” ve “*sivil toplum*” ayırımında görmek mümkündür. Politik toplum geleneksel anlamda devleti, özellikle devletin zorlayıcı gücünü temsil ederken; sivil toplum devletin ideolojik sürecin işleyişinden de yararlanarak, topluma nüfuz etmesi ve bu yolla ihtiyaç duyulan rızanın elde edilmesini kastetmektedir. Hegemonyanın rıza unsuru üzerine dayanması Gramsci’nin organik entelektüeller diye işaret ettiği kesimin ahlaki ve entelektüel liderliği ile gelişir ve devam eder. Entelektüel liderliğin tıkanma sürecine girmesi ise; devletin ya da politik toplumun zorlayıcı unsurlarla müdahale etmesine yol açar.⁴⁵

Hegemonyanın işlerliği zorlama ve rıza arasındaki ilişkinin diyalektiği ile belirlenir. Dahası hegemonya, entelektüellerin uzlaştırmacı ve genelleştirici bir rol oynadıkları ve “*tarihsel blok*” olarak adlandırılan geniş maddi, kurumsal ve ideolojik temeller üzerinde faaliyet gösterir. Entelektüellerin içinde buldukları yapının meşruiyetini sağlamaya

⁴³ A.g.e., p. 47.

⁴⁴ A.g.e., p. 46.

⁴⁵ Claire Cutler, “Locating Authority in The Global Political Economy”, **Critical Theory and International Relations**, ed. Steven C. Roach, Routledge, New York, 2008, p.290.

çalışmaları ve kendilerini mevcut hegemonik yapının ayrılmaz bir parçası olarak algılamaları,⁴⁶ onları hegemonyanın hizmetkârları haline getirir.

Gramscici hegemonya, “*savaş hali*” ya da “*karşılıklı kuşatma*” olarak adlandırılan sürekli mücadele sürecinin henüz dengeye gelmemiş hali olarak adlandırılabilir. Gramscici politika tasarımı, eleştirel sosyal analizler ve politik uygulamaların dönüşümüne olanak tanımak adına sosyo – politik kavramlar içindeki gerilim ve çelişkileri açığa çıkaran, aynı zaman ve mekânlardaki popüler “*ortak aklın*” incelenmesini gerektirmektedir.⁴⁷

1.3.2 Neo-Gramscici Hegemonya

Uluslararası ilişkiler alanındaki akademik çalışmalarda Gramsci, merkezi bir ağırlığa sahip olmamasına karşın; “*hegemonya*” kavramının referans noktası olması açısından, dolaylı da olsa bir öneme sahiptir. “*Mahkûmun Not Defteri*” adlı eserinde Gramsci, doğrudan uluslararası ilişkiler üzerine eğilmemiş olmasına rağmen, uluslararası ilişkilerin doğasına dair önemli düğüm noktalarını ortaya koymuştur. Gerek ulusal gerekse uluslararası ilişkilerde, ekonomik ilişkilere ve kurumsal görüntü ardında ideolojinin üretilmesine büyük önem atfetmiştir. Zamanla Gramsci’nin görüşleri, Robert Cox’un öncülüğünde Neo-Gramscici blok olarak uluslararası ilişkiler disiplinine uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁸

Arrighi ve Cox’un hegemonya yaklaşımına göre hegemon devlet, diğer devletlerin de çıkarlarını gözeterek şekilde bir dünya tesis eder. Arrighi hegemonyayı, devletler arası bir ilişki biçimi olarak açıklarken; Cox hegemonyaya, devletler arası ilişkilerin ötesinde bir anlam yükleyerek, hegemonik dünya düzeninin devlet sınırlarını aşarak hegemonyanın küresel sivil toplum arasındaki etkileşime dayandığı fikrini savunmaktadır. Hegemonik düzeni, devletler arası bir ilişki biçimi olarak değerlendirdiğimiz takdirde; çıkarları sonucu devletleri, güç dengesi sisteminde olduğu gibi dizginleyebilecek bir mekanizmanın olmadığı ortaya çıkar.⁴⁹

Hegemonya teorileri yalnızca sistemde başat olan gücün liderliğini ve kararlarını sorgulamamalıdır. Sistemde yer alan “*ikincil güç*” diye nitelenebilecek devletlerin hegemon liderlik düşüncesini bir kenara bırakmaları da bir o kadar önemlidir. Bu açıdan

⁴⁶ A.g.e., p. 290.

⁴⁷ Mark Rupert, “Marxism”, **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, p. 41.

⁴⁸ Booth, a.g.e., p. 47.

⁴⁹ Fusaro, a.g.m., p. 21.

Gramsci hegemon gücün ve diğerlerinin işbirliği içinde bir arada yaşayabilmelerinin açıklanabilmesi için son derece önemli argümanlar ortaya koyar.⁵⁰

Robert Cox'un belirttiği gibi hegemonya, uluslararası ilişkilerde yalnızca devletler arasında tesis edilen bir düzenden ibaret değildir. *“Hegemonya, dünyadaki tüm ülkelere nüfuz etmiş ve diğer tüm üretim faktörleriyle de dirsek temasında olan, ana akım üretim (biçimiyle) ile beraber, dünya ekonomisindeki (egemen) düzendir.”* Özellikle dünya hegemonyası, *“Evrensel ilkelerle ve kurumlarla ana akım üretim sürecini destekleyecek olan ve ulusal sınırları aşan sivil toplumu güçlendirecek devlet davranışları için genel kurallar üzerine inşa edilmiş mekanizmalar ile açıklanabilir.”*⁵¹

Güçlü olan devlet, sosyal ve ekonomik bir dönüşüm başlatarak, hegemonyanın izinde hâkim sosyal sınıfın çıkarlarının kök salabileceği bir zemin oluşturur. Söz konusu bu zemin bazı devletlerde yapısal ve ekonomik dönüşümler başlatmakla kalmaz; ülke sınırlarını aşan genişlemeye de olanak tanır. Söz konusu genişlemeyi başlatacak olan unsur, meydana getirilen yeni düzen içinde, diğer devletlerin teknolojik, kültürel ve kurumsal dönüşüme ayak uydurmaya çalışmalarıyla başlar.⁵²

Pax Britannica diye adlandırılan dönem, uluslararası ticarete dayalı ekonomik yapıda mamul mal üstünlüğünü ele geçirerek oluşturulmuştur. Böylece İngiltere, uluslararası yapıda sosyal ve ideolojik gücün merkezinde yer almıştır. Yeni burjuvazi, devleti doğrudan kontrol ederek değil; sosyal dinamikleri kendi lehine çevirerek yönlendirmiştir.⁵³ İngiliz hegemonyası yönetmekten çok denetleyici bir rol modeli üzerinden kendini tanımlamış ve ortaya çıkmıştır.

1.3.3 Uluslararası Hegemonik Ağ

Uluslararası seviyede hegemonya sadece devletler arasındaki bir düzen değildir. Diğer devletleri de kapsayacak şekilde dünya ekonomisindeki ana akım üretim biçimlerinin nüfuz etmesiyle açığa çıkan bir yapı ve düzendir. Aynı zamanda farklı ülkelerdeki sosyal sınıfları da kapsayan geniş bir *sosyal ağ*dır. Dünya hegemonyası tümünü kapsayacak şekilde sosyal, ekonomik ve politik yapıyla tanımlanabilir. Evrensel kurallar, mekanizmalar ve kurumlar vasıtasıyla ve sivil toplumun, ulusal sınırları aşan ana akım

⁵⁰ Keohane, a.g.e., p. 39.

⁵¹ Cutler, a.g.e., p. 290.

⁵² Fusaro, a.g.m., p. 22.

⁵³ Robert W. Cox, “Social Forces, States and World Order”, *Millenium Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, p.269.

üretim biçimiyle, devletler için davranış kalıpları dizayn edilir. Uluslararası kurumların hegemonik işlevleri şu şekilde özetlenebilir:⁵⁴

- *Kurallar koyarak hegemonik dünya düzeninin gelişmesine yardımcı olurlar;*
- *Bizzat kendileri hegemonik dünya düzenini meydana getirirler;*
- *İdeolojik olarak dünya düzenini meşrulaştırıcı bir işlev yüklenirler;*
- *Çevre ülkelerdeki yönetici konumundaki kesimle işbirliği yaparlar;*
- *Hegemonya karşıtı hareketleri yumuşatırlar;*

İkinci Dünya Savaşı sonrası hegemonik düzen, ulusal baskıların ve dünya ekonomisinin gereksinimlerini uzlaştıracak biçimde, daha da kurumsal bir görünüme kavuşturuldu. Örneğin; Uluslararası Para Fonu (IMF), altın standardını keskin kronik düşüşlerden koruyarak, devletlere bütçe açıklarını toparlayıp uluslararası ödemeler dengesini muhafaza edebilmesi için oluşturuldu. Keza, Dünya Bankası da uzun dönemli stratejik yatırımların finansmanı için gelişmekte olan devletlere yardımcı olacak ve düşük faizli kredi tesis edecekti.⁵⁵ Bu bağlamda Gilpin'e göre, istikrar ve uluslararası kambiyonun liberalleştirilmesi, hukuk, düzen ve finansal ticaret için istikrarlı bir nakit akışını tesis edebilme kudretine ve arzusuna sahip hegemon bir güce olan ihtiyacı artırmıştır.⁵⁶

Harry Magdoff, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik kurumsallaşma üzerine kurulu hegemonyasını, yeni bir tür imparatorluk biçimi olarak değerlendirmektedir. Bu yeni tür imparatorluk formunda kapitalizmin gereklilikleri ve çok uluslu kuruluşların çıkarları, klasik sömürgeci emperyalizmin güncellenmiş versiyonu olarak açığa çıkmaktadır.⁵⁷ Uluslararası kurumların ideolojik görevleri vardır: Kurumlar, uluslararası uygulamaların ulusal bazda meşrulaştırılmasına ve benimsenmesine yardımcı olurlar. Egemen sosyal ve ekonomik güçlerin sisteme rahatça yerleşmelerine olanak verirler. Çevre ve merkez devletler arasındaki iletişimi sağlar ve ulus sınırlarını aşan küresel ilkelerin yaygınlaştırılmasını ve bu yolla da hâkim sosyal sınıfların etkinliğinin artmasına müsaade ederler. Ulusal algılar ve çıkarları yönlendirerek, uluslararası endişeleri, yani hâkim sınıfın küresel ölçekteki endişelerini, uluslararası gündem maddesi

⁵⁴ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", p. 62.

⁵⁵ Robert Cox, "Social Forces, States and World Order", p. 272.

⁵⁶ Griffiths, a.g.e., p. 12.

⁵⁷ Cohen, a.g.e., p.38.

haline dönüştürerek ortaya çıkarırlar. Ayrıca çevre devletlere modeller sunarak uluslararası ekonomik entegrasyonu kolaylaştırıcı bir misyon yüklenirler.⁵⁸

Hegemon güç, yatırımların gerçekleşebilmesi için uluslararası sermaye akışını sürdürmeli ve uluslararası nihai merkez olarak da gerek yatırımlara gerekse de uluslararası ticaretin sağlıklı bir şekilde işleyişinin devam ettirilebilmesi için sisteme güven aşılmalıdır. I. Dünya Savaşı öncesi İngiltere ve II. Dünya Savaşı sonrası ABD, ekonomik piyasayı kontrol altında tutarak ve bu doğrultuda uluslararası normlar oluşturarak bunu gerçekleştirmeye çalışmışlardır.⁵⁹

Eleştirel teorik yaklaşımlar genel olarak, mevcut küresel düzenlemelerin nasıl gerçekleştiğini ve sadece politik rekabet ve mücadele dışında değişip değişmediğini sorgularlar. Bu yaklaşım Cox'un deyimiyle, hâkim yapı ve ilkelere karşı meydan okunması, alternatif bir dünya politikası yaratma teşebbüsü olarak, "*karşı hegemonik hareketler*" olarak adlandırılır.⁶⁰ Uluslararası güç ilişkilerindeki ya da dünya düzenindeki değişiklikler askeri, stratejik ve jeopolitik dengelerdeki değişikliklerde gözlemlenebilir. Ayrıca bu değişikliklerin izleri, sosyal ilişkilerdeki temel değişikliklerde de sürülebilir.⁶¹

1.3.4 Uluslararası Hegemonik Liderlik

Krasner, ekonomik serbestlik ve hegemonya arasında sistemsal bir ilişki olduğunu savunur: "*Açıklık politikaları*" hegemon devletin dünya politikasına yön verme kabiliyetinin yüksek olduğu süreçlerde etkindir. Bu, devlet politikaları ve gücün etkin ve birbiriyle uyumlu şekilde bir düzen inşa etmesi sonucu gerçekleşir. Aksi takdirde kaos sisteme egemen olur.⁶² Liberaller, aktörler arasında iletişim ve bilgi alış - verişini geliştirerek, gelecek hakkındaki belirsizlikleri ortadan kaldırıp, devletler adına karşılıklı güven ortamının oluşmasına katkıda bulunduğu gerekçesiyle,⁶³ hegemonik liderliği bölgesel barış ve istikrar adına gerekli ve faydalı bir durum olarak değerlendirirler. Hegemonyanın sürekliliği, diğer devletlerin çıkarlarına hizmet ettiği varsayımını koruduğu müddetçe, geçerliliğini koruma konusunda herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmaz.

⁵⁸ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", p. 63.

⁵⁹ Strange, a.g.m., p. 556.

⁶⁰ Andrew Linklater, "Critical Theory", **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, s.55.

⁶¹ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", p. 58.

⁶² Cohen, a.g.e., p. 74.

⁶³ John Macmillan, "Liberal Internationalism", **International Relations Theory in Twenty First Century**, Ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, p. 24.

Yapısalcılar hegemonyayı, küresel anlamda bir asimilasyon projesi olarak görmekte-dirler.⁶⁴ Değerden arındırılmış, salt bir bilginin olduğu varsayımıyla teorileştirme sürecinde hegemonya, hegemon dünya görüşünü ve çıkarlarını yansıtmaktadır. Aktörlerin kimliklerinin sosyal bir biçimde inşa edildiğini iddia eden yapısalcılar, çıkarların ve faaliyetlerin oluşumunda kimliğin oynadığı role vurgu yaparlar.⁶⁵ Bu açıdan bilginin ve teorinin üretimi, hâkim pozisyondaki gücün çıkarlarından bağımsız değildir ve hegemon gücün varlığını meşrulaştırıcı bir işlev taşımaktadır. Bu açıdan hegemonik bir güç, hegemonyanın çıkarları doğrultusunda bir akademik disiplin yaratır.

1985'te Holsti'nin yaptığı bir araştırmaya göre, uluslararası ilişkiler alanındaki literatürde eserlerin çoğu ABD ve İngiltere'de üretilirken, metinlerdeki incelemeler sonucu ortaya çıkan verilere göre İngiliz yazarlara yapılan atıflar %11.1 oranındayken; ABD'li yazarlara yapılan atıflar % 74.1 oranında gerçekleşmiştir.⁶⁶ Yani, bilginin üretimi ve dağıtımı, neredeyse tekelci bir anlayışla gerçekleştirilmektedir. Hegemonyanın sürekliliğinin bir diğer şartı: bilgiyi kontrol etmektir.

Hegemon devletin uluslararası ekonomi-politik yapıyı koruyabilmek için yeterince güçlü bir askeri kapasiteye sahip olması gerekir. Nasıl ki uluslararası ekonomik yapının işlerliği, hegemon devletin çıkarları açısından önemliyse, bu yapıya yönelik düşmanca bir rekabetin ortadan kaldırılabilmesi adına, askeri kapasiteye sahip olmak da son derece önemli, hatta gereklidir. Örneğin; 1941 yılında artan Japon saldırganlığı karşısında ABD'nin, kendi ülkesindeki Japon kaynaklarını dondurma kararı alması, başta petrol olmak üzere, Japonya'nın ihtiyaç duyduğu mallara erişimini güçleştirmiştir. Keza 1974'teki petrol şoku dolayısıyla dışişleri bakanı Henry Kissinger, petrol üreten devletlere karşı askeri seçeneklerin masaya getirilebileceğine dair tehditkâr açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁷

Kindlerberger'e göre, uluslararası sistemde istikrarın sağlanabilmesi için, hâkim bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer devletlerin "ortak iyi" adına hegemon gücün varlığına rıza göstermeleri ve koyduğu kurallara riayet etmeleri, uluslararası istikrarın tesis

⁶⁴ Andrew Bradley Philips, "Constructivism" **International Relations Theory in Twenty First Century**, Ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, p. 74.

⁶⁵ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 63, No. 3, 2008, s. 91.

⁶⁶ Klevis Kolasis, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, No. 2, 2013, s. 170.

⁶⁷ Keohane, a.g.e., p. 40.

edilebilmesi için gereklidir.⁶⁸ Hegemonik gücün diğerlerinin masraflarına karşın, kendi çıkarlarına öncelik vererek, gönüllülükten çok zorlamaya dayalı olabileceği üzerinde de durmak gerekir. Örneğin uluslararası pazar, hegemonun güvenlik gereksinimlerinin karşılanması için açık kalmaya zorlanabilir ya da diğerlerinin ortak maliyetlere katılımının sağlanması adına, ticaret ya da yatırım akışının sonlandırılması tehdidinde bulunulabilir. Hegemon gücün uluslararası sistemde kendisini gördüğü konuma bağlı olarak, hareketleri de açığa çıkacaktır.

1971 yılında ABD “Altın standardı”nı sonlandırmasının ardından enerji kaynaklı uluslararası ekonomik istikrarsızlıkların baş göstermesiyle uluslararası istikrarı sağlamaya dönük hegemonya rolünü sürdürmek istemedi. 1981 yılında Reagan yönetimince, uluslararası uyum adına askeri müdahalelere kapı açıldı. Faiz ve mübadele oranının ayarlanması, pazar şartlarına devredilmek istendi ve IMF kendi bürokratik menfaati için çalışan bir kurum haline getirildi. ABD’li yöneticiler içerde enerji üretiminin artmasını Uluslararası Enerji Kurumunu kuvvetlendirmekten daha önemli buldular. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusundaki aksaklıklar hakkında Reagan: “*Bizim işimiz değil*” diyerek, SSCB’ye karşı silahlanma yarışına odaklanmıştır.⁶⁹ Söz konusu bu silahlanma yarışının SSCB’yi dize getirdiği iddia edilmektedir.

Wallerstein SSCB’nin çöküşünü ABD’nin zaferinden çok; hegemonyasının meşruiyet kaynağının ortadan kalkması olarak yorumlamaktadır.⁷⁰ Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD’nin dış politika tercihlerinin oluşmasında, SSCB kaynaklı tehdit başlıca rolü oynamış ve aynı zamanda ABD hegemonyasının sürdürülmesi konusunda kendi iç kamuoyunu ikna etmesine yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, 2001 terör saldırıları sonucu oluşan politik havayı hesaba katmazsak, ABD başkanlık seçimlerinde adaylar, genellikle iç meseleler üzerinde durarak, halktan oy istemişlerdir. Yine Soğuk Savaş dönemini ABD tarihinden çıkarırsak, ABD’nin güçlü içe kapanma eğilimleri olduğunu görmek mümkündür. Bir dış tehdidin yokluğunda, ABD’nin küresel bir rol üstlenip üstlenmeyeceği de belirsizdir.

⁶⁸ Cohen, a.g.e., p. 72.

⁶⁹ Bkz., Joseph Nye – Robert Keohane, “*Two Cheers for Multilateralism*”, **Foreign Policy**, No. 60, Autumn 1985, pp. 148 -167.

⁷⁰ Griffiths, a.g.e., p. 254.

1.3.5 Hegemonik Düşüş

Realist yazarlardan Stephen Krasner hegemonik düşüşün, sistemin yıkılması ya da çözülmesiyle ilişkili olduğunu savunur. En güçlü dönemlerinde hegemonlar, güçlerini kabul edilebilir kuralların, kurumların tesisi için ve ticarete dayalı, ekonomik düzenin sürdürülmesi için kullanırlar. Hegemon devletin bir düşüş sürecine girmesinin ardından, uluslararası ekonomik düzene duyulan ilgi ortadan kalkar ve hegemon güç kendi ulusal çıkarlarıyla ilgili endişe duymaya başlar.⁷¹

Westphalia Anlaşması'ndan beri dünya tarihi, devlet merkezli sistem içinde sistemik dönüşümler yaşamakta ve istikrar, ekonomik ve askeri anlamdaki hegemon gücün varlığına dayanmaktadır. İstikrarın sürdürülmesi her ne kadar hegemonyanın varlığına dayalı olsa da ekonomik ve teknolojik yenilikler mevcut hegemonik düzenin varlığının ilelebet sürmesine pek müsaade etmemekte, Gilpin'in de belirttiği gibi, değişim mekanizmasının temel belirleyicisi savaş olmaktadır. Uluslararası sistemin değişmesinin ardında yatan temel nedenler, nüfus artışı ve askeri teknolojide gerçekleşen dönüşümler gibi, devletleri kendi kazançlarını artırmaya teşvik eden çevresel ve fiziki etkenlerdir.⁷²

Güç dengesi kuramına göre sistemde başat olan güç, kendi istekleri doğrultusunda sistemi şekillendirmeye kalktığında, diğer devletler birleşerek güçlü olan devlete karşı bir koalisyon oluştururlar. Bu koalisyonun gerçekleşmemesi ya da oluşturulan koalisyonun, güçlü devlet karşısında dengeyi sağlayamaması durumunda güçlü devlet, sistemi tek başına şekillendirebilecek bir kapasiteye ulaşmış olur. Bu bağlamda hegemon gücün tesis edeceği uluslararası düzenin sürekliliği, uzun vadede diğer devletlerin gösterecekleri rızaya bağlıdır. Diğer devletlerin, kendi çıkarları için de uygun görecekları bir sisteme yönelik davranışları, itaatkâr ve uysal olacaktır.

İngiltere “*güç dengesi politikası*” ile kıta devletlerinin denizlerdeki İngiliz üstünlüğüne meydan okumasını önlemeye çalışmış ve ekonomik pazarın gerekliliklerine göre çevre devletleri yönlendirebilmiştir. 1875 – 1945 yılları arasında “*güç dengesi sistemi*” işlemez hale gelince, iki büyük savaşın ardından İngiliz Hegemonyası tamamen ortadan kalkmıştır. 1945 yılından sonra İngiliz hegemonyasının savunduğu değerlerin uluslararası anlamda kurumsallaşması ile ABD hegemonyası kurulmuştur. 1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde ABD hegemonyasına dayalı dünya sisteminde aksaklıklar baş

⁷¹ Strange, a.g.m., p. 558.

⁷² Griffiths, a.g.e., p. 13.

göstermeye başlamıştır. ABD'nin dünya ekonomisindeki ağırlıklı konumu zayıflamaya başlayarak, dünya ekonomisinin işleyişine karşı, üçüncü dünya merkezli bir başkaldırı gerçekleşmiştir.⁷³

Davranışsalcılara göre uluslararası sistemin anarşik yapısı devletleri kendi kapasitelerine güvenmeye sevk ederek, diğer devlet davranışları üzerinde kuşku duymaya itmektedir. Ulusal düzeyde olduğu gibi hiyerarşik bir yapı söz konusu olmadığı için, belli bir takım ilkelere göre hareket etmek, çoğu zaman mümkün değildir. Canlı bir sosyal varlık gibi düşünmek gerekirse devletler, içinde buldukları ortamdan pek de bağımsız hareket edemezler. Haliyle dış politika karar vericileri de iç ve dış çevreden bağımsız olarak düşünemezler. Amsterdam Okulu temsilcilerinden Kees Von Der Pijl'e göre; sosyalizasyon süreci iç ve dış sosyalizasyon olarak ikiye ayrılır. Dış sosyalizasyon, uluslararası ortamın işleyişinin uygunluğu ve emek süreciyle ilgiliyken; iç sosyalizasyon, birbiriyle iç içe ve meşrulaştırılmış eylem ve yorumlara ihtiyaç duyan, normatif yapı buyunca işleyen insanların zihin ve dünya algısını referans alır.⁷⁴ Bu sosyalizasyon süreci hegemonik yapıyı, devletler arası münasebetlerin ötesine taşır.

ABD'yi sosyalizasyon sonrası değerlendirmeye tabi tuttuğumuz vakit, liberal bir devlet olduğunu söylemek mümkündür; fakat burada liberalizm, Avrupaya özgü liberalizm kavramının ötesinde, yani geleneksel ya da efektif politik özgürlükten ziyade, serbest girişim ve ekonomik bireysellik kavramlarını karşılamaktadır.⁷⁵ Devletin ekonomik alanda görünürlüğünün olabildiğince sınırlanarak, sonsuz bir teşebbüs hürriyetinin tanındığı ve ekonomik anlamda bireylerin özgür bırakıldıkları bir birey ideolojisinden bahsedilmektedir. Böyle bir yapıda bireylerin, karar verme süreçlerine ve politikaların saptanmasına katılmaları olasıdır. Bu yüzden uluslararası bir hegemonyanın tesisi ile ilgili ulusal gruplarının çıkarları arasında bir bağ kurulması, hegemon gücün kendi iç kamuoyu desteğini elde etmesi açısından gereklidir.

Gilpin'e göre, tüm hegemonyalar kısa ömürlüdür; çünkü hegemonyanın sürdürülmesinin maliyeti, elverişli kaynakların işletilmesinden daha hızlı bir şekilde artar. Öncelikle hegemon güç, ekonomik ve teknik ilerlemenin, diğer devletler arasında yayılmasını önlemek konusunda başarı sağlayamaz. Diğer yandan hegemon devlet, kendi

⁷³ Robert Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", p. 60.

⁷⁴ Fusaro, a.g.m., p. 23.

⁷⁵ A.g.m., p. 30.

vatandaşlarının beklentilerinin artmaması konusunda çaba göstermek zorundadır; çünkü yurttaşlar da dünya çapında bu hegemonik gücün avantajlarından yararlanmak isteyecekler ve her yerde kendilerine ayrıcalık tanınmasını talep edeceklerdir. Bu sebeple hegemon devlet iç ve dış dengeyi sağlamakla yükümlü olmaktadır. Gilpin'e göre, karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması, askeri güç kapasitelerinin önemini azaltarak dünya politikasında ekonomik nüfuzla olan bağına sarsmıştır. Örneğin uluslararası serbest ticaret gereksinimleri mevcut en güçlü devletin "*ortak iyi*" adına zayıflamasına neden olmuştur.⁷⁶

⁷⁶ Griffiths, a.g.e., p. 12.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ABD DIŞ POLİTİKASI VE AMERİKAN HEGEMONYASI'NIN TESİSİ

İzolasyonist bir dış politika anlayışıyla özellikle Batı Avrupalı devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesinden uzak kalarak dünyanın diğer ulusları için politik bir model olma amacındaki ABD'li politikacılar iki dünya savaşına dönüşen Avrupa mücadelesine müdahil olmak zorunda kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde içe kapanma refleksiyle eski kıtadan çekilen ABD'liler bir süre İkinci Dünya Savaşı'na da müdahil olmak istememişler; fakat Japonya'nın Pearl Harbour askeri üssüne yönelik saldırısıyla tekrar askeri kapasitesini devreye sokarak savaşa dahil olmuşlardır. SSCB'nin Avrupa ve Asya kıtasında nüfuz alanları oluşturmasıyla birlikte içe kapanma eğilimleri dizginlenmek zorunda kalmıştır.

Immanuel Wallerstein, ABD ve SSCB'nin aralarındaki hegemonya mücadelesi kapsamında nüfuz alanları oluşturarak doğrudan sıcak çatışmadan uzak durduklarını ve mücadelenin daha çok çevre devletlerde vesayet savaşları şeklinde gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu kapsamda her iki kutup da kendi kendi kurumsal organizasyonlarını tesis ederek liderlik etmeye çalışmışlardır. Özellikle ABD kurumsal bir yapı içinde ekonomik ve askerî işbirliği mekanizmalarını devreye sokarak, uluslararası hegemonyasına işlerlik kazandırmıştır.

2.1 ABD'NİN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

ABD'nin İngiltere'ye karşı ayaklanarak bağımsızlığını elde ettiği tarihten uluslararası arenada bir dünya gücü olarak belirdiği tarihe kadar ABD genelde liberal değerlerin savunucusu olarak ön planda durmak istemiştir. Bu bağlamda 1776 tarihli "*Bağımsızlık Bildirgesi*"nde bireylerin özgürlüğüne ve teşebbüs hürriyetlerine sıkça atıfta bulunulmuş ve ABD zamanla bu değerleri dış politikasında da yüksek sesle dillendirir hale gelmiştir. Bu açıdan küresel bir oyuncu olmasıyla birlikte ABD dış politikasının teorisinde değer vurgusu önemli bir yer tutar hale gelmişse de dış politikanın doğası gereği moral unsurlarla süslenmiş söylemlerin pratikte uygulanması çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

ABD'nin dış politik karar alma sürecinde devlet başkanı önemli bir fonksiyon üstlense de iki kanatlı parlamento devlet başkanını dengeleyici bir işlev görmektedir. Ayrıca basın, sendika mensupları, iş adamları, entelektüeller ve dini kanaat önderleri tarafından yürütülen lobi çalışmaları vesilesiyle çeşitli çıkar gruplarının talepleri de dış politik karar alma sürecinde dikkate alınabilmektedir. Bu açıdan, neredeyse dış politik kararlar, iç politik aktörlerin rızası olmadan alınamamaktadır. Kurucu halkın Avrupa'daki zulüm ve yoksulluktan kaçan topluluklardan müteşekkül olması, bağımsızlık sürecinde ve sonrasında da etkisini hissettirmiştir. Dış politika açısından öncelikli amaç Avrupa devletleri arasındaki çıkar ve güç mücadelesinden olabildiğince uzak durmak olarak belirlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından SSCB'nin teritoryal anlamda nüfuz alanları oluşturması ve iktisadi ve politik anlamda Avrupalı müttefiklerin neredeyse tükenmiş olmaları, ABD'yi küresel bir liderlik mücadelesine girişmek konusunda teşvik etmiştir. Söz konusu bu küresel çaptaki liderlik mücadelesi iki kutuplu bir uluslararası sistemin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Bağlantısızlar adıyla eski sömürge devletlerin üçüncü bir kutup olma teşebbüsleri başarılı bir şekilde sonuçlanmamıştır. Neticede bu devletler başlangıçta ulusal bağımsızlık hareketlerini destekleyen SSCB'ye yakın olmuşlarsa da ekonomik sebeplerden ötürü giderek ABD politikalarına angaje olmak zorunda kalmışlardır.

2.1.1 ABD Dış Politikasında Değer Vurgusu

Değerler, toplumun doğasını, toplum içindeki bireylerin bu topluma karşı olan yükümlülüklerini, belirli bir toplumun diğer topluluklarla olan ilişkilerini ve “*Nasıl bir dünya tezahürü söz konusu olmalı ?*” sorusuna yönelik algıyı kapsamaktadır.⁷⁷ Bu açıdan ABD toplumunun tesisi ve kurumsallaşarak devletleşme süreci, ABD'li ve Avrupalı pek çok yazar tarafından, Rousseau'nun “*toplum sözleşmesi*” adlı eserindeki fikirlerinin vücut bulmuş hali olarak kabul edilmektedir. Politik kültürün tesisi sırasında bireyler ve toplum arasında özgürlük ve güvenlik ikilemi temelinde oluşan diyalektik görünüm, zamanla gündelik hayatlara sirayet ederek içselleştirilir ve nihayetinde politik kültür, esasında bir sentez olarak mevcut görünümüne kavuşur.

⁷⁷ Jessica Gibbs, “The American Public and The US – Israeli Special relationship”, **The US Public and American Foreign Policy**, Ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010, p 125.

ABD’li yazarlara göre ABD, kuruluş itibarıyla bir takım moral değerler üzerine inşa edilmiş olup, ABD’li karar vericileri için bu değerler üzerinden politika üretimi zorunlu olmuştur. Böylesine bir yapı ABD üzerinde, diğerlerine karşı sorumluluk ve yükümlülükler doğurmaktadır. Bu anlayışa göre, eşsiz konumu ve yapısı itibarıyla ABD, diğer geleneksel devletlerden farklıdır ve benzersiz bir görünümde dir. Bu değerler 17. Yüzyıl liberal düşünürlerinin “*bireylerin devredilemez hakları*” olduğu görüşlerine dayandırılmaktadır. Jefferson’ın kaleme aldığı “*bağımsızlık bildirgesi*” tam olarak: *Kendi kaderini tayin hakkı, çoğunluk yönetimi – azınlık hakları, ifade özgürlüğü, federalizm, erkler ayrılığı, kamusal alanda fırsat eşitliği, kanunilik* gibi değerler çerçevesinde şekillendirilmiştir.⁷⁸

Max Weber’e göre fikirler, güçlü toplumsal gruplar tarafından etkili toplumsal pratiğe dönüştürülür ve bu çoğunlukla örgütlenme içindeki politik kültürü şekillendirme kabiliyetine sahip olan elitler vasıtasıyla gerçekleştirilir. ABD’de bu misyonu basın, sendika mensupları, iş adamları, entelektüeller ya da dini kanaat önderleri tarafından yürütülen, çeşitli politik lobi faaliyetleriyle içli – dışlı olan, politik karar verici erk üstlenmiştir. Bu vesileyle, ABD liderleri aldıkları kararlarla, ABD iç ve dış politikasını yalnız etkilemekle kalmamakta, yukarıda bahsi geçen süreç vasıtasıyla, karar alma sürecinde bizzat çeşitli çıkar gruplarının talepleri doğrultusunda yönlendirmelere de maruz kalmaktadırlar.⁷⁹ Haliyle ABD karar vericileri için hareket alanları zımni olarak yeniden belirlenmiş olmaktadır.

2.1.2 ABD Dış Politikası ve Karar Verme

ABD Başkanı, dış politikanın oluşturulması sürecinde önemli bir işleve ve ağırlığa sahip bulunmaktadır. Başkan resmi olarak hükümetin başındaki isim olmanın yanında, ordunun ve diplomasinin de başı olarak, dış politika oluşum sürecinde anahtar konumdadır. Diğer devletlerle müzakere etme yetkisi yalnızca başkana tanınmıştır. Başkan’dan yetki almadan hiç kimse hukuksal anlamda müzakerelerde bulunamaz. Ayrıca büyükelçileri ve Dışişleri Bakanlığı (Department of State), Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik

⁷⁸ Wittkopf, Eugenie – R., Christopher M. Jones – Charles W. Kegley Jr., **American Foreign Policy Pattern and Process**, Thomson Wadsworth, 2008, Belmont, p. 243.

⁷⁹ Gibbs, a.g.e., p. 125.

Danışmanlığı ve CIA gibi dış politika karar verme sürecinde son derece etkili ve önemli olan kurum ve kuruluşların yöneticilerini atama yetkisi, ABD Başkanı'na aittir.⁸⁰

Başkana geniş yetkiler tanınmış olmasına rağmen, Başkan bu yetkilerini kullanırken sınırsız hareket etme kabiliyetine de sahip değildir. Anayasanın Senatoya tanıdığı yetkilerle Başkanın yetkileri dengelenmektedir. Örneğin; Başkan diğer devletlerle müzakere edip antlaşmaları imzalarsa da söz konusu bu antlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için, senatonun onayı gerekmektedir. Bu açıdan Wilson döneminde imzalanan *1919 Versailles Antlaşması* ve Clinton döneminde imzalanan *Kapsamlı Nükleer Testlerin Yasaklanması Antlaşması*, senato tarafından onaylanmayarak yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca, başkanın atamaları gerçekleştirme yetkisi olsa da senatonun bunu uygun bulması gerekmektedir.⁸¹

ABD'li karar vericiler için etkileşimin yoğun olduğu bir ortamda iç ve dış politikanın birbiriyle ahenk içinde yürütülebiliyor oluşu, dış politik kararlarda belli bir meşruiyet zemini yaratarak, rahat hareket alanı oluşturmasına da engel değildir. Toplumsal görüşün dış politik kararlar doğrultusunda kanalize edilemediği durumlarda, sonucun olumsuz olması da kaçınılmaz bir olgu olarak hemen ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda "Dünya için iyi olan Amerika için de iyidir." ya da tam tersi bir anlayış çerçevesinde iç ve dış politik gelişmeler aynı paralelde değerlendirilir ve tek taraflı olduğu kadar, mesihçi bir anlayışla da ABD dış politikası, özellikle de II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası yapıyı/sistemi, kendi değer yargıları çerçevesinde şekillendirmeyi istemektedir.

İç politikada olduğu kadar dış politikada da karar vericiler belli bir meşruiyet kaygısı gütmek zorunda oldukları için, ABD kamuoyunun hassasiyetlerine de kulak vermek zorundadırlar. Söz konusu moral unsurlar, ABD koloni geleneğine kadar izi sürülebilecek ve devletleşme sürecinde de yol gösterici olmuş esaslara dayanmaktadır. Bu açıdan ABD kurucu halkı, anavatanlarındaki baskı ve zulümden kaçarak, ABD'ye yeni bir gelecek inşa etmek için gelmiş olan göçmenlerden oluşmaktaydı. Çoğunluğunu Avrupa kıtasından gelen insanların oluşturduğu bu yeni toplum, devletçi olmayan ve otoriterlikten uzak bir örgütlenme tesis ettiler. Haliyle ABD'de bireyciliğin ön planda olmasına ve başta ekonomi olmak üzere pek çok alanda devletin rolünün sınırlı bir şekilde belirlenmiş

⁸⁰ Robert Singh, **American Government and Politics**, Sage Publication, 2003 London, p. 268.

⁸¹ A.g.e., p. 270.

olmasında, söz konusu bu etmen etkilidir.⁸² Bu bağlamda, Avrupalı devletler arasındaki ilişkilere ve politikalara karşı mesafeli olan bu yeni topluluğun, Avrupa ile olan ilişkilerin, mümkün olduğunca en alt düzeyde sürdürülmesi gerektiğini düşündüğü ve izolasyonizmi desteklediği tezi çeşitli yazarlarca savunulmaktadır.⁸³

2.1.3 İzolasyonizm Politikası ve ABD istisnacılığı Tezi

Lipset'e göre Avrupaya özgü bir feodal geçmişin ve bürokratik yapının olmaması, toplumun göreceli de olsa eşitlikçi yapısı, başarı odaklı değer sistemi, nispi gönenç seviyesi ve endüstrileşme kaynaklı demokratik-politik geçmişinin yarattığı sosyal ve politik ortam, sınıf bilinci gibi sol akımların kök salabileceği bir zeminin ortaya çıkmasına mahal vermemiştir. Ayrıca tüm bu özellikler de ABD'li yazarlarca, ABD tarzı endüstriyel demokratikleşmenin üstünlüğünün bir sonucu olarak algılanmakta ve yorumlanmaktadır.⁸⁴ Amin'e göre ABD'ye göç eden göçmenler, kendi ülkelerindeki koşulları değiştirmek için mücadele etmek yerine, yeni kıtaya göç etmeyi tercih ettiler ve ev sahibi devletin birey ideolojisini benimsediler. Bu ideolojik değişim aynı zamanda sınıf bilincinin ortaya çıkmasını geciktirdi ve her yeni göç dalgasıyla birlikte sosyal, politik ve ekonomik dokuda değişimler meydana geldiği için, dayanışmacı toplum anlayışı birey ideolojisi karşısında gelişim imkanına sahip olamadı. Aynı zamanda göç, ABD'de belli bir kesimin etnik temelli olarak ön plana çıkmasına da engel oldu ve bu sayede üst bir kimlik olarak kolayca ABD yurttaşlığını benimsenebildi.⁸⁵

ABD'nin kurucuları, Avrupa politikalarına angaje olunması durumunda, Avrupalı devletler arası çıkar çatışmalarına doğrudan müdahil olunacağını ve bunun ister istemez ABD iç politikasında da doğrudan olumsuz sonuçlara yol açacağı yönünde, uyarılarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda, ABD'nin ikinci başkanı olan John Adams: *"Mümkün olduğunca ve olabildiğince, kendimizi Avrupa politikalarından ve mücadelelerinden uzak tutmalıyız."* diyerek, ABD'nin kendi sınırları dışında tehlikelerle karşı karşıya kalabileceği gibi, Avrupa'nın tarihten kalma *"yozlaşmış yönetim anlayışı"* yüzünden içeride de

⁸² Suen, H. Steinmo, "American Exceptionalism Reconsidered: Culture or Institution?", ed. Lawrence C. Donald – Calvin Jillson, **The Dynamics of American Politics: Approaches and Interpretations**, Westview Press, 1994, Boulder, p. 106.

⁸³ Singh, a.g.e., p. 264.

⁸⁴ A.g.e., p. 265.

⁸⁵ Samir Amin, "The American Ideology", Al Ahram Weekly Online, Is. 1, No. 638, 5 – 21 May 2003, <http://weekly.ahram.org.eg/2003/638/focus.htm>, (16.05.2014), p. 9.

demokratik hak ve özgürlüklerin kaybedilmesi riskiyle karşılaşılabilceği uyarısında bulunabiliyordu.⁸⁶

Her ne kadar “*izolasyonizm tezi*” savunuluyor olsa da kolonilerin, Yedi Yıl Savaşları’nda İngiltere’ye kaptırdığı Kuzey ABD’deki topraklarına, On Üç İngiliz Kolonisinin bağımsızlığına vereceği destekle dönebilmeyi arzulayan Fransa’yla İngiltere’ye karşı girdiği müttefiklik, bağımsızlık yönünde atılmış en önemli diplomatik adımdır. Ayrıca yeni kurulan ABD için 19. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına kadar bağımsızlığa yönelik Avrupa kaynaklı tehdit devam etti ve bu da Avrupa Güçler dengesinin yakından takip edilmesini gerektirdi. Örneğin; Napolyon Savaşları sırasında, ABD’nin tarafsız olarak tüm taraflarla ticaret yapmak istemesi, İngiltere engeline takıldı. 1812 yılında İngiltere’nin Washington DC’i bombalamasına yol açtı ve dönemin başkanı James Madison, başkenti terk etmek zorunda kaldı. 1823’te Mondroe Doktrini’nin ilan edilmesi bile, İngiltere’yi Amerikan kıtasından uzaklaştırmakta yeterli olmadı.⁸⁷

Dış politikada izolasyonizm yüksek sesle sıklıkla dillendirilmesine karşın Eugenie’e göre, ABD’liler bağımsızlıktan bugüne kadar hiçbir zaman izolasyonist politika gütmədiler. ABD gibi bir sanayi gücünün kendisini dünyanın geri kalanından soyutlayarak içe kapanacağını düşünmek mümkün değildir. ABD kendi şartları altında mevcut konjonktürü değerlendirerek başka hiçbir ulusa ya da topluluğa bağımlı olmadan, buna kendi değerlerini ve kavramlarını da enjekte etmeye çalıştı. George Washington’ın, “*Veda Konuşması*”nda üzerinde hassasiyetle durduğu konu; diğer uluslarla “*daimi ittifaklar*”dan kaçınılması gerektiğidir. Genelde savunulan aksine 1890 – 1914 yılları arasında ABD hükümetleri dışa açılım konusunda hızlı adımlar attılar. Keza bu dönem pek çok yazar tarafından, ABD’nin de hiç yabancı olmadığı globalleşme kısılcımının yayılma gösterdiği bir dönem olarak işaret edilmektedir.⁸⁸

19. Yüzyılın başlarında ABD sanayisinin hızla gelişmesinin ardından, sanayisi gelişmiş kuzey eyaletleri, güney eyaletlerinin hammadde kaynakları üzerinde İngiltere ile rekabet halindedir. Kuzey kendi sanayisi için güneyin ürettiği hammaddenin dışarı çıkmasını istemedi ve bu amaçla iç savaştan önce düşük olan gümrük vergisi miktarı oranı,

⁸⁶ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 31

⁸⁷ A.g.e., p. 147.

⁸⁸ Andrew Preston, “Religion and world order at the Dawn of the American Century”, **The US Public and American Foreign Policy**, ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010, p. 73.

kuzeyin savaşı kazanmasıyla beraber artırıldı.⁸⁹ İç savaş Güney ekonomisine ciddi zarar verirken, savaş sahası olmayan ve savaş ekonomisinin sayesinde üretim kapasitesini artıran Kuzey, ekonomik ve askeri bir dev haline dönüştü.⁹⁰

19. Yüzyıl sonlarında İngiltere'nin hegemonik gücünün temel taşı olan ekonomik kapasitesi, çağın teknolojisinin gerisinde kaldı ve özellikle de I. Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz hegemonyasının sürdürülebilirliği ortadan kalktı. Böyle bir ortamda sahip olduğu askeri, ekonomik ve teknolojik kapasite itibarıyla ABD, en uygun hegemonik aday olarak belirmiş olsa da iç kamuoyunun karar verme sürecindeki etkinliği yüzünden, böyle bir pozisyon karşısında isteksiz kaldı.⁹¹

“*Açık Kader*” (*Manifest Destiny*) anlayışına göre de Birleşik Devletler, kendisini dünyanın geri kalanından soyutlayarak örnek bir model olabilecek ve diğer uluslar tarafından gıptayla seyredilecektir. Bu açıdan ABD, yüksek idealleri ve amaçları ile dünyaya en iyi şekilde hizmet edecek olan bir devlettir. ABD'lilerin mücadelesi özgürlüğü korumak ve yaymak üzerine kurulu ayrıcalıklı ve kutsaldır. Böyle bir amaca ulaşabilmek için, ABD'nin kendisini dünyanın geri kalanında soyutlayarak, diğer tüm uluslar için iyi bir örnek teşkil etmesi gerekir. Bu aynı zamanda ABD ulusunun bir yükümlülüğüdür.⁹²

Daha çok ABD sağı tarafından referans gösterilen “*Amerikan istisnacılığı tezi*” iç politikada devlete dar bir hareket alanı çizerek, bireylere faydalanabilecekleri daha geniş bir liberal hak ve özgürlükler ortamı temin etmektedir. Bu kavram ekonomiye devlet müdahalesinden kaçınılarak, tüm ekonomik faaliyetlerin pazar tarafından şekillendirilmesini ifade etmektedir. Uluslararası ilişkilerde ise; ABD izlenmesi gereken bir lider olarak “*evrensel değerler*”e sürekli vurgu yapan ve ABD ulusu için iyi olan değerlerin, tüm dünya ulusları için de iyi olduğuna inanmış ve bu doğrultuda tarihten gelen birikimiyle dünya politikasında ağırlığı olan bir devlettir. Bu bağlamda 2012 başkanlık seçimlerinde cumhuriyetçi aday Mitt Romney'nin şu sözleri, bu bakış açısından izler taşımaktadır: “*Amerika dünyaya önderlik etmelidir. Ben, eşsiz tarihi ve dünyadaki rolüyle istisnai bir ülke olduğumuzu düşünüyorum. ... Bu Amerikan'ın zamanıdır. ... Amerika için*

⁸⁹Rhodri Jeffreys Jones, “Organized Labor And The Social Foundations of American Diplomacy, 1898–1920” ,**The US Public and American Foreign Policy**, ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010, p. 61.

⁹⁰ Bkz., Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Birtanem Karamıkçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2010. ss. 223 – 228.

⁹¹ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 38

⁹² A.g.e., p. 32.

asla özür dilemek zorunda değilim... ”⁹³ Tocqueville’e göre; “Amerikan istisnacılığı” tezi ile ABD’nin diğer devletler arasında eşsizliğine atıf yapılarak, feodal geçmişinin olmamasıyla ilintili tarihsel bir sonuca işaret edilmekte olduğuna vurgu yapılmaktadır.⁹⁴

2.1.4 İzolasyonizm Politikasından Kopuş

Barışın sürekliliği için, *Hakiki Barış İçin Dünya Ligi (World League for the Peace of Righteousness)* adında uluslararası kurumsal bir mekanizma oluşturulmasını dillendiren ilk ABD Başkanı olan Theodore Roosevelt, ABD’yi bir dünya gücü olarak diplomasi sahnesine taşımak istiyordu; ama bunda başarılı olamadı. Wilson ise; ABD’nin eşsizliğine ve üstünlüğüne vurgu yaparak kendi güvenliği adına uluslararası sahnede boy göstermesi gerekliliğini ABD kamuoyuna kabul ettirmeyi başardı. İzolasyonizm politikasından bu kopuş, Birinci Dünya Savaşı’nın ertesinde sürdürülemedi ve savaş sonrası dünyaya yön vermek için, ikinci bir dünya savaşını beklemek gerekti.⁹⁵

Wilson’ın 14 noktasında savaşın çağdışı sosyal bir sistemin ürünü olduğu belirtilip, hesap vermek zorunda olan bir hükümetin tesisi durumunda, adilane ve barışçıl bir dünya sisteminin yaratılabileceğine inanıyordu. Wilson’a göre, demokratik milletlerin ortaklığı olmadan, daimi bir barıştan söz etmek mümkün değildi. Bir tiranlığın sözünde durması beklenemezdi. “*Demokratik devletler birbirleriyle savaşmazlar.*” denilerek, yalnızca özgür insanların etkin olduğu devletlerin verdikleri sözlere sadık kalabilecekleri görüşü dillendirilmekteydi.⁹⁶

Almanya’nın bölgesel hegemonyasını ilan etmesi durumunda açık denizlerin ve bu bağlamda da kendi güvenliğinin tehdit altında kalacağını düşünen ABD’nin karar vericileri, Birinci Dünya Savaşı’na İngiliz - Fransız ittifakı yanında yer alarak, olası bir Alman zaferinin, aynı zamanda da yeni bir hegemonik düzen tesisinin, önüne geçilmiş oldu. Ne var ki savaş sonrası düzenlemelerinde, ABD kendi kamuoyunun isteksizliği yüzünden savaştaki gibi etkin bir rol üstlenemedi ve tekrar Avrupa meseleleriyle olan ilgisini minimuma indirdi. 1929 Ekonomik Buhranıyla birlikte ekonomik anlamda

⁹³ James W. Ceacer, “Origins and Character of Ameican Exceptionalism”, **American Political Thought**, spring 2012, p. 3.

⁹⁴ A.g.e., p. 5.

⁹⁵ Wilson çok taraflı bir dünya tezahür ederken, Theodore Roosevelt tek taraflı bir dünya düzeni tezahür ediyordu. Ayrıntılı bilgi için; Bkz., John Gerard Rugie, **Constructing the World Polity**, Routlodge, 1998, New York, p. 212.

⁹⁶ Ikenberry, John – A. M. Slaughter, **The Crisis of American Foreign Policy Wilsonianism in the Twenty First Century**, Princeton University Pres, 2009, New Jersey, p. 11.

uluslararası finansör rolünü de bırakarak, Avrupa'da ekonomik krizin derinleşmesine neden oldu. Yeni bir dünya savaşının çıkma ihtimaline karşın 1935 – 1937 yılları arasında ABD Kongresi, bir dizi “*Tarafsızlık yasası*” çıkararak yeni bir savaşta ABD'nin tarafsız bir pozisyonda kalması için yasal gereklikleri sağlamış oldu. ABD kamuoyunda Birinci Dünya Savaşı'na ABD'nin müdahil olmasını savunanlar “*Ölüm tacirleri*” olarak nitelendirildi. Bu açıdan İspanya İç Savaşı'nda ABD'nin antifaşist kampa herhangi bir destek vermesi mümkün olamadı. Ayrıca yukarı da bahsedilen ekonomik durgunluk da ABD'nin izolasyoncu eğilimlerini pekiştirdi.⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı sırasında New York Federal Rezerv Bankası, altın rezervini genişleterek dünyanın bir numaralı altın rezervi sahibi oldu. Savaş sonrası ekonomik darboğaz içinde dolar, en güçlü para birimi olarak ortaya çıktı. Savaş sonrası süreçte İngiltere; Afrika'daki, Pasifik'teki ve Akdeniz'deki sömürge topraklarından çekildi. İngiliz finansal gücüne dönüşen ticaret mekanizmasının taşıyıcısı olan deniz aşırı yatırımlar, savaş masraflarının karşılanabilmesi için elden çıkarılmak zorunda kalındı. İngiltere'nin ulusal borcu hızla yükseldi ve bu devletin ticaret hacmi savaş öncesi konumuna göre % 31 seviyelerine kadar geriledi.⁹⁸ Böyle bir durumda İngiliz hegemonyası ve bu hegemonyanın tesis ettiği uluslararası düzenin sürdürülebilirliği tartışılır hale geldi. Üstelik İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu yapıya temelinden karşı çıkan SSCB daha da güçlenmişti ve dünya giderek daha hızlı bir şekilde karşıt iki kutba ayrılmaktaydı.

ABD'nin dış politikada sıkı sıkıya sarıldığı tarafsızlık ve izolasyonizm anlayışı, Pearl Harbour baskını ile son buldu. Teknolojik gelişme ile birlikte artık coğrafi yalıtılmışlığın söz konusu olmadığı ve bu amaçla ulusal güvenliğinin tesisi adına, bölgesel değil küresel politikaların izlenmesi gerektiği anlayışı gelişmeye başladı. Bu bağlamda, müreffeh bir ulusal politika için; süreklilik arz eden, istikrarlı bir dünya sisteminin inşa edilmesi gerekmektedir.⁹⁹

2.1.5 Soğuk Savaş ve İdeolojik Tehdit

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD tekrar izolasyonist politikalara dönmedi/dönemedi ve bu yeni dönemde üç belirleyici unsur, ağırlık kazandı: İlk olarak

⁹⁷ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 39.

⁹⁸ Engdahl, Wiliam, *A Century of War: Anglo American Oil Politics and the New World Order*, London, 2004, p. 86.

⁹⁹ Preston, a.g.e, p. 74.

ABD'nin uluslararası ilişkilerde daha fazla sorumluluk alarak, dünya barışının devamlılığına katkı sağlaması görüşü savunuldu. Dışarıda gelişen olumsuzluklar, öyle ya da böyle, ABD ulusunun güvenliğini de yakından ilgilendirmekteydi. Bu sebeple yeniden izolasyonist politikalara dönülemezdi. İkinci olarak, komünizm tehlikeli bir ideolojik tehdit görünümünde ortaya çıkarak, ABD'nin savunucusu olduğu bireysel özgürlüklere ve insan onuruna doğrudan bir tehdit anlamına gelmekteydi. ABD'nin tarihsel sorumluluğu gereği, muhakkak bu ideolojinin yayılmasına ve güçlenmesine mani olması gerekmektedir. Üçüncü ve son olarak, komünist ideolojinin öncüsü olan SSCB, dünya barışı ve dünya halklarının özgürlüğü adına durdurulmalı ve Sovyet yayılmacılığı ve de etki alanı yaratma çabası engellenmeliydi.¹⁰⁰

Soğuk Savaş döneminde geliştirilen ABD düşünce sistematığına göre, komünizm bütün dünyayı kendi görüşü çerçevesinde dönüştürmeyi amaç edinen, ABD yaşam biçimiyle taban tabana zıt bir doktriner düşünce sistemi olarak kabul edilmektedir. Çünkü ABD'ye göre komünizm köken olarak totaliter, antidemokratik ve antikapitalist olduğu kadar, ayrıca; özgürlüğü, bireysel hakları ve refahı da tehdit eden bir sistemdir.¹⁰¹ Bu anlamda SSCB ile mücadele edilmemesi ve bu devletin sınırlandırılmaması durumunda tüm dünya halkları için zorbalık ve esaret söz konusu olacağından, eşsiz tarihi ve bu tarihten gelen tecrübeleriyle ABD en ideal kurtarıcı olarak tarih sahnesine çıkmalıydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Wilson'ın idealleri paylaşılmakla beraber, daha da genişletildi ve derinleştirildi. ABD'nin bir kez daha dünya sistemini şekillendirme şansına sahip olması sürecinde, geçmiş tecrübelerin yol göstericiliğinden yararlanılmak istendi. ABD içe kapanma eğilimlerini dizginleyerek, dünya politikasıyla daha entegre bir profil çizdi. Batılı demokratik devletlerin katılımının sağlanması, yeni düzenin sürekliliğini sağlaması ve ABD hegemonyasına yönelik rıza unsurunun elde edilmesi açısından kolaylaştırıcı bir işlev gördü. Sovyetlerin yükselişine karşı geleneksel ittifak sistemi kurumsallaştırılarak, güçler dengesi revize edildi ve bir güvenlik sistemi yaratıldı. Liberal bir kimlikle, geniş katılım çerçevesinde savaş sonrası düzen kurumsallaştırılmaya çalışıldı. Tüm bu düzenlemelerin kaynağında en azından teorik düzeyde de olsa, Wilson'un düşüncelerinin katkısı olduğunu belirtmek gerekir.¹⁰²

¹⁰⁰ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 40.

¹⁰¹ A.g.e., p. 41.

¹⁰² Ikenberry – Slaughter, a.g.e., p. 15.

İçe kapanma eğilimlerine rağmen Batı Avrupalı devletlere yönelik SSCB tehdidi, ABD'yi askeri bir ittifak andlaşmasına iten en önemli gerekçe oldu. Mart 1947'de İngiltere ve Fransa olası bir Alman saldırısına karşı savunma konseptiyle Dunkirk Antlaşması'nı imzaladılar. Bu pakt, 1948 Mart'ında Brüksel Antlaşması'yla Benelux devletlerini de kapsamak üzere genişletildi. Brüksel Antlaşması'nın yapıldığı yıl SSCB, Almanya'yla ilgili oluşturulan Dörtlü Denetim Konseyi'nden, derin görüş ayrılıkları bulunduğu gerekçesini öne sürerek ayrıldı. Bu tarihten sonra Berlin konusundaki anlaşmazlıkların derinleşmesi üzerine, SSCB'den tehdit algılamasında olan Avrupalı devletlerin ABD ile askeri bir ittifak altında birleşmeleri konusunda teşvik etti. SSCB'nin uzlaşmaz tutumu, ABD'nin en izolasyonist siyasetçilerinin bile fikir değiştirmesine neden olarak, Avrupalı devletlerle gerçekleştirilecek olan ittifaka taraftar olmaya itti. Bu nedenle *NATO (Kuzey Atlantik İttifakı / North Atlantic Treaty Organisation)* ilk yıllarında kesin askeri hesaplardan çok; politik kaygıları yansıtan bir örgüt olarak işlevsellik gösterdi. Böylece Avrupa dengesini korumayı kendine görev edinen başlıca Batılı “kanat güç” rolü İngiltere'den ABD'ye geçmiş oldu.¹⁰³

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya tezahürü “çok taraflı” olmaktan çok “kurumsalci” bir bakış açısına dayanmaktadır. Savaş sonrası güçlü olan devletler maddi ve manevi olarak büyük bir yıkım yaşadıkları için; askeri ve ekonomik kapasitesiyle ABD komünizm tehdidine karşı ekonomik istikrarı ve bölgesel güvenliği tesis edebilecek tek güç olarak belirmektedir. Bu açıdan Beeson ve Higgott, savaş sonrası düzenlemeleri “Çok taraflılık kıyafeti giydirilmiş tek taraflılık projesi” olarak tanımlamayı daha uygun bulmaktadırlar.¹⁰⁴ Bu konuda Immanuel Wallerstein, hegemonya üzerine yaptığı çalışmalarda biraz daha ileri giderek, SSCB ve ABD arasındaki Soğuk Savaş'ı, aralarında hiç doğrudan sıcak savaş da yaşanmadığı için; zımnî anlamda hegemonik bir paylaşım projesi olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda her iki devlet de kendi uluslararası (ya da daha doğru bir ifadeyle kutupsal) kurumsal mekanizmalarının liderliğini üstlenmekte ve birbirlerine karşı özgür dünyanın savunuculuğunu yapmaktaydılar.

¹⁰³ Kennedy, a.g.e., s. 450.

¹⁰⁴ Mark, Beeson – Richard, Higgard, “Hegemony Institutionalism and US Foreign Policy and Practice in Comparative Historical Perspective”, **British International Association Conference**, Birmingham, December 2003, p. 11.

2.2 EKONOMİK HEGEMONYANIN TESİSİ

Uluslararası anlamda hegemonya, uluslararası politik ve ekonomik ilişki kurallarını yönlendirebilme ve şekillendirebilme kabiliyetidir. Bu, dünya ekonomisinde bir büyük gücün yeterli miktarda maddi kaynağa sahip olarak uluslararası sermaye, ticaret ve hammadde akışını kontrol edebilmesiyle ortaya çıkar.¹⁰⁵ Hegemonyanın sürekliliği için, diğer devletlerin rızası gerekir ve bunun için belli bir takım ilke ve normların tesis edilerek, kurumsal bir görünüm altında davranış kalıpları oluşturulması son derece yararlıdır. Yalnız hegemon güç için her zaman oluşturulan bu ilke ve normların dışına çıkabileceği anlamına gelmemektedir. Diğer devletlerin sistemin işleyişine yönelik bağılıklarını temin edebilmek adına, hegemon gücün sistemin işleyişine dair kurallara riayet etmesi gerekir. Böylelikle hegemon güç, diğer devletlere hiyerarşik üstünlüğünü daha kolay kabul ettirir ve bunları yönlendirebilir.¹⁰⁶

Hegemonik bir düzende çok taraflı kurumsal yapının öncelikli olarak üç işlevinden bahsetmek mümkündür: İlk olarak; devletler arasında her meselenin müzakere edilerek bir sonuca bağlanmasının beklenmesinin önüne geçilerek, tahmin edilebilir bir ortam yaratılır. Çok taraflı ilkeler, devletleri gereksiz tartışma ve müzakerelerden kurtarmış olur. İkinci olarak; uluslararası kuralların tesisi sürecine zayıf devletlerin dâhil olması, onlara uluslararası sistemin şekillendirilmesinde söz hakkı yaratır ve onların sistemin işleyişine etkin bir katılım sağlamalarının önünü açar. Böylelikle bu devletler, uluslararası alanda daha kolay seslerini duyurabilme imkânına kavuşurlar. Üçüncü ve son olarak; geçici politik mekanizmalara göre çok taraflı ilkeler ve kurumlar sayesinde mevcut düzen, daha uzun süreli ve istikrarlı bir şekilde tesis edilmiş olur. Güç odaklarında bir değişim bile söz konusu olsa; geçişler yumuşak şekilde gerçekleşir ve böylesine bir yapı içinde istikrarsızlık kimsenin arzu etmediği bir durum haline gelir.¹⁰⁷

Hurrel'e göre, Avrupa devlet sisteminin ortaya çıkışından evvel, uluslararası düzenin şekillendirilmesi ve sürdürülmesi imparatorluklar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Hurrel, ABD'nin doğrudan politik kontrolde isteksiz davrandığını savunarak, Pax Americana'yı emperyalist bir düzen olarak görmenin büyük bir yanlışlığı,

¹⁰⁵ Charles, W. Kegley – Gregory A. Raymond, **The Global Future A Brief Introduction To World Politics**, Wodsworth Cengage Learning, 2010, Boston, p. 318.

¹⁰⁶ Nico Krisch, "International Law in Times of Hegemony: The International Legal Order", **The European Journal of International Law**, vol. 16, No. 3, 2005, p. 371.

¹⁰⁷ A.g.m., p. 373.

hatta art niyetlilik olduğunu iddia etmektedir. “*Self determinasyon*” hakkının tesis edilmesindeki katkısı, anti-sömürgeci rolüyle gurur duyuyor olması ve Avrupa güç politikasına olumsuz bakması, Hurrel’e göre Pax Americana’nın ayırıcı özellikleridir. Yalnız bu çözümlenelerde ABD’nin 19 yüzyıl yayılcı politikalara yöneldiği ve bağımsız insanların köleleştirildiği bir devlet olduğu, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar siyahilere ve yerli ABD’lilere yönelik ayrımcı politikalar güttüğü genellikle gözden kaçırılmaktadır.¹⁰⁸

Neorealistlere göre hegemonik devlet çatısı altında işbirliği mümkündür. Yalnızca güçlü bir devletin hegemonyası altında devletlerin bireysel çıkarları bastırılabilir ve uluslararası düzenin devamlılığı ortak çıkarların gerçekleştirilmesi adına, sistemin işleyişi ve devamlılığı sürdürülebilir. Hegemon devletin çıkarı diğer devletlere nazaran, sistemin işleyişine ve istikrarın tesisine çok daha bağlıdır. Diğer devletlerin çıkarlarının sistemin işleyişiyle olan etkileşimlerinin derecesi, diğer devletlerin hegemonyayı savunmadaki isteklerini belirleyecek olan en önemli unsurdur.¹⁰⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrası rejimin ekonomi ve ticaret alanındaki liberal karakteri ABD hegemonyasının tesisine müsaade etti. Ruggie’e göre hegemonyanın devamlılığı için liberal bir ekonomik düzenin varlığı gereklidir. Kurumsallaşma, işbirliği vasıtalarını artıracak ve söz konusu işbirliği ile hegemon gücün lehine ekonomik sistemin işleyişi gerçekleşecektir. Bu açıdan hegemon güç olarak dünya sahnesine çıkmak isteyen devletlerin, belli bir ekonomik kaynağa sahip olmaları gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeterli ekonomik kaynağa ve alt yapıya sahip olan ABD, ekonomik serbestliğe imkân verecek çok taraflı kurumlara ayrı bir önem atfederek, hegemonyası için gerekli rıza unsurunu bu şekilde elde etmeye çalıştı.¹¹⁰

John Ikenberry’e göre Avrupa’daki ve Doğu Asya’daki liberal savaş sonrası ABD hegemonyası; serbest pazar, güvenlik ittifakı, çok taraflı işbirliği ve demokratik toplum gibi değerler üzerinden uygulama kabiliyeti kazandı. Ikenberry’e göre; İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’nin tesis etmeye çalıştığı dünya düzeni, tarihsel olarak alışılmış

¹⁰⁸ Tagashi Inoguchi – Paul Bacon, “Empire Hierarchy And Hegemony: American Grand Strategy And The Construction of Order in The Asia-Pacific”, **International Relations of The Asia-Pacific**, Vol.5, 2005, p. 120.

¹⁰⁹ Mark Rupert, **Producing Hegemony: The Politics of Mass Production And American Global Power**, Cambridge University Press, 1995, New York, p. 5.

¹¹⁰ Ruggie, a.g.e., pp. 62 – 64.

değerlerin dışındadır. İmparatorluktan ziyade serbestlik ve demokrasi vurgusu ağır basmaktadır. Ortaklık, kurumsallaşma ve ilkeler meydana getirilerek karşılıklı çıkarların gerçekleştirilmesine yönelik ortak değerler yaratılmıştır.¹¹¹

ABD hegemonyasına giden yolda liberal düzen, öncelikle serbest ticaret ve açık pazar ilkesi üzerinden inşa edildi. Böylelikle işbirliğinin sürekliliği ve ihtilafların diplomasi yoluyla çözümlenmesi olasılığı kuvvetlendirilmek istendi. Bunun için de ulusalcılıktan, bölgeselcilikten ve emperyal dürtülerden uzak bir şekilde, kurumsal bağ kuvvetlendirilmeye çalışıldı. Smooth – Hawley Yasası, Japonya ve Almanya gibi ulusal devletlerin emperyal arzuları; savaşa yol açan başlıca istikrarsızlık unsurları olarak değerlendirildi.¹¹² Ayrıca, başlangıçta rekabetten uzak olan uluslararası ekonomik ortam, ABD’li sermayedarlar için son derece cazipti ve liberal serbestîlerin bu dönemde savunulması, son derece de doğaldı. İkinci Dünya savaşı sonrasında ABD neredeyse dünya toplam mal ve hizmet üretiminin yarısını tek başına üretiyordu ve bu üretimin uluslararası anlamda yeni pazarlara açılmasına ihtiyaç duymaktaydı.

2.2.1 Ekonomik Hegemonyanın İşleyişi

Cox’un yeni imparatorluk olarak da adlandırdığı ABD hegemonyası, 19. ve 20. yüzyıllardaki imparatorluk anlayışından farklı olarak, hem kamusal hem de özel alandaki elitlerle işbirliğine giderek, egemen devletlerin sınırları içinde nüfuz edip hareketlerini kontrol etmektedir. Hegemonyasını veya imparatorluğunu ilan eden ABD öncelikle müttefikleriyle bu bağı kurarken, daha sonra kendi çıkar alanlarına yönelmiştir. Yerel ekonomik elitlerle oluşturulan bağ sayesinde, uluslararası şirketler aracılığıyla, devletlerin iç politikalarını yönlendirmelerine yardım etmektedir. Benzer şekilde askeri işbirliğine gidilmesi de yeni imparatorluğun etkinliğini artırarak askeri anlamda da bir entegrasyonun gerçekleşmesini sağlamaktadır. Medya, imparatorluk değerlerinin ideolojisini dünyaya yaymakta ve imparatorluğun genişlemesinin meşruiyetini savunmaktadır. ABD’nin ekonomik olarak bölgesel yapısı, imparatorluk çatısı altında yeniden biçimlendirilerek geniş bir pazar alanı yaratılmaktadır.¹¹³

¹¹¹ Inoguhi – Bacon, a.g.m., p. 119.

¹¹² Ikenberry –Slaughter, a.g.e., p. 15.

¹¹³ Robert Cox, “Beyond Empire and Terror: Critical Reflection on the Political Economy of World Order”, p. 309.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya ekonomik üretim kapasitesinin yarısına tek başına sahip olan ABD, savaş sonucu herhangi bir katma değer üretiminden yoksun kalan Batı Avrupa devletlerini de Bretton Woods Konferansı'na toplayarak, yarattığı yeni uluslararası ekonomik düzeni, müttefiklerine kabul ettirdi. ABD sanayisi için komünist dünya dışında her yer keşfedilmeyi ve yatırım yapılmayı bekleyen bakir topraklar olarak belirdi. Sovyet işgalinin başladığı günden 1940'ların sonlarına dek, Doğu Almanya da dahil olmak üzere, komünizm Doğu ve Orta Avrupa'ya yayılmıştı.¹¹⁴ Nükleer gücüne rağmen NATO'nun tesisiyle birlikte askeri anlamda da müttefiklik zeminini oluşturan ABD, SSCB ile mücadele adı altında geliştirdiği “çevreleme stratejisi” kapsamında, hem eylemlerine meşruluk kazandırmaya çalıştı hem de Ortadoğu ve Asya'ya doğru varlığını genişleterek *de facto* hegemonik hükümlanlık alanının sınırlarını belirlemiş oldu.

Gramsci, tarihsel blok oluşturmak için politik, ekonomik ve kültürel değişimlere ihtiyaç olduğunu savunur. Bu da devlet – toplum ilişkilerinin organik bir şekilde yapılandırılmasını gerektirir.¹¹⁵ Bunun için de üretim sürecinin kontrolü ve bununla ilişkili olarak siyasi ve ahlaki anlamda topluma yön verilmesi gerekir. Üretim süreci sonucunda ortaya çıkan yeni kültür, varolan toplumsal kültür ve yapılanmayı da doğrudan etkileyerek, siyasal hayatı şekillendirir. Toplum ve devlet arasındaki ilişki, bir bakıma ekonomik üretim sürecinin gidişatıyla yönlendirilir. Bu açıdan ABD kitle üretim biçiminin temelleri 20. yüzyıl başlarında Ford tarafından atıldı. Kitlesele üretim ve kitlesele tüketim prensipleri üzerine kurulu ekonomik ve sosyal toplum “Amerikan rüyası” olarak resmedildi. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla, toplumsal refah ve kitle tüketimine övgüler yağdırılarak, toplumsal rıza elde edilmeye çalışıldı. Emirlere sıkı sıkıya tabi bir iş politikası, yüksek ücretle ödüllendirilerek ve üretim miktarı arttırılmaya çalışılarak Fordist bir üretim ve tüketim yapısı ortaya çıkarıldı. Böylece yüksek ücret ve düşük mamul fiyat anlayışı üzerine kurulu ve kitle toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlanan toplumsal üretim zinciri ile cazibesi yüksek müreffeh bir ABD orta sınıfı yaratılmış oldu.¹¹⁶

İş dünyası, hükümet ve işçi koalisyonundan oluşan üçlü korparatist yapı ve kitle üretimi - kitle tüketimine dayalı Fordist birikim rejimi, sosyal üretim ilişkilerinin temelini

¹¹⁴ Martin Shaw, **Theory of Global State**, Cambridge University Press, 2002, New York, p. .

¹¹⁵ Mark Rupert, a.g.e, p. 55.

¹¹⁶ A.g.e., p. 66.

oluşturmaktaydı. Fordist kitle üretimine – tüketimine dayalı endüstriyel organizasyon, ABD tarafından şekillendirilen periyodik seçimlere dayalı demokrasi modeli, devletin sınırlı da olsa refah politikası ve özel sektörün ve bireysel girişimlerin önünü açan hükümet teşvikleri aracılığıyla, Cox’a göre Pax-Americana olarak adlandırılan savaş sonrası sistem, 1970’li yılların başlarına kadar sürdürüldü. Temel olarak altın standardına dayalı Bretton Woods sistemi, tesis edilen Dünya Bankası ve IMF tarafından şekillendirildi. Liberalizmin içselleşen ilkeleri çerçevesinde hükümetlere sosyal güvenlik ve ekonomik refahın dağıtımını vasıtasıyla kendi ulusal ekonomilerine müdahale etmelerini sağlayarak, uluslararası serbest ticaretin çeşitlenmesine olanak tanındı. Keynezyen refah devleti çerçevesinde tam istihdam ana hedef olarak belirlendi ve bu amaçla denk bütçe uygulamasına son verilerek, karma ekonomi modeli benimsendi. Hükümet, işveren ve işçi koalisyonları oluşturarak, sosyal düzen fordist üretim ve tüketim yaklaşımı çerçevesinde, kitle toplumu yaratmaya yönelik olarak kurgulandı. Bu bağlamda savaş sonrası düzen yaşanan ekonomik krizlerle birlikte, üretimin uluslararasılaşması ve devletin uluslararasılaşması süreci içinde, küreselleşmenin dinamizmine hız kazandıracak şekilde dönüşüme uğrayarak, “sınırsızlaşan dünya”ya giden yolu açtı.¹¹⁷

Sermayenin yapısal gücüyle sürdürülen kontrol ağının yanında ayrıca “nüfuz bölgeleri”, küresel ekonomi politiğin varlığına yönelik genel kanının varlığı ve ideolojik propagandanın garantisıyla tesis edilerek, desteklendi. Devletin uluslararasılaşması fikri, uzlaşma formunun uluslararasılaşması sürecine işaret edilerek oluşturuldu. Üretimin uluslararasılaşması ve küreselleşme olgusunun derinleşmesi, hükümetlerin politika yapım süreçleriyle nüfuz kazandı. Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların varlığı ideolojik geçişgenlik ve küresel politik ekonominin gerekliliği yönünde inancın oluşmasını sağladı. Morton’a göre üretimin uluslararasılaşması, devletin işlevini sona erdirmeydi; aksine onu, yeniden üretti.¹¹⁸

İki eski düşmanla başlatılan müttefiklik ilişkisi sonucu Japonya’da milliyetçi eğilimlere karşı Liberal Demokrat Parti, İtalya’da işçi sendikası ve sol partilere karşı Hıristiyan Demokrat Parti desteklendi. Savaş sonrası Avrupa’nın şekillenmesinde Almanya’da, İtalya’da, Belçika’da, Avusturya’da ve kısmen Fransa’da Hıristiyan

¹¹⁷ Adam David, **Unraveling Gramsci Hegemony and Passive Revolution in the Global Political Economy**, Pluto Press, 2007, London, p. 123.

¹¹⁸ A.g.e., p.125.

Demokrat Partiler etkin rol oynadı.¹¹⁹ Özellikle 1945 – 1959 yılları arasında mafya ve Hıristiyan Demokrat Parti arasında yoğun karanlık ilişkiler sonucu İtalya’da, İtalyan işçi sendikası mensuplarına ve komünist parti üyelerine dönük suikastlar gerçekleştirildi.¹²⁰

Komünizmle mücadele adı altında uluslararası platformda askeri önlemler alınırken, yurt içinde de sendikalara yönelik baskının dozajı yoğunlaştı. Sol eğilimli yöneticileri ve çalışanları olduğu gerekçesiyle ülkenin en güçlü sendikaları iş dünyası tarafından işçi – işveren görüşmelerine kabul edilmedi. İşveren ve hükümet baskısı yüzünden 1949 – 1951 yılları arasında yaklaşık 900.000 işçiyi temsil eden 12 sol eğilimli sendika ülkenin en büyük işçi sendikası konfederasyonlarından biri olan Endüstriyel Organizasyon Komitesi’nden ayrılmak zorunda kaldı.¹²¹ Komünist mücadele adı altında, sendikalar fişlenerek ya da konfederasyonlardan çekilmeye zorlanarak, emek örgütlenmesi dağılmaya zorlandı ya da sermaye karşısında güçsüzleştirildi.

Artan üretim ve ekonomik istikrar adına sınıf çatışmasının bastırılması gerekmektedir. Bu amaçla ABD’li sivil toplum kuruluşları tarafından açıkça ve CIA tarafından örtülü şekilde Avrupa’da ılımlı ve sermaye ile işbirliğine yatkın sendikalar desteklendi. “*Amerikan Özgür Çalışanlar Enstitüsü*” tarafından, Avrupa’da Serbest Ticaret Birliği Komitesi (FTUC) adında temsilcilikler açılarak, komünizm karşıtı sendikalar kurulması için fon aktarımı gerçekleştirildi.¹²²

1940’lı yıllardan itibaren demokrasi ve pazar ekonomisi dünya genelinde hızla yayıldı. Bu vesileyle hip-hop müzik, blue-jeans, McDonalds gibi ABD kültürüyle özdeşleşmiş değerler de kendine geniş bir yayılım alanı buldu. ABD askerlerinin ayak bastığı her yere, ABD ürünleri de gidiyor ve bu ürünler haliyle ABD kültürünün ve yaşam biçiminin de taşıyıcılığını yapıyordu. Toplum bilimciler artık bir “*Amerikan Çağı*”ndan bahsetmeye başlamışlardı.¹²³

19. yüzyılda sol akımlar Avrupa’da güç kazanırken ABD’de kendine zemin bulamamıştır. Hattam’a göre liberal ortam, sosyalist ideolojinin ihtiyaç duyduğu ezilen kitlelerin hak arayışını gündeme getirmemiştir. Herrington’a göre sosyalizmin savunduğu

¹¹⁹ Eric Hobsbawm, **The Age of Extremes The Short Twentieth Century 1914 – 1991**, An Abacus Book, 1995, London, p. 239.

¹²⁰ Robert W. Cox – Michael G. Schechter, **The Political Economy of Plural World: Critical Reflections On Power, Morals and Civilisation**, Roudledge, London, 2002, p. 131.

¹²¹ Rupert, a.g.e., p. 102

¹²² A.g.e., p. 47.

¹²³ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 5.

hakça ilkelerin pek çoğu zaten ABD demokratik yapısının işleyişine hakimdir. Bu açıdan Sombart'ta ABD'deki refah ortamının, sosyalizmin cazibesinden daha üstün olduğunu belirtmekte ve son olarak Korpi ve Shalev'de etnik ayrımcılık ve ırkçılık gibi meselelerin sınıf bilincinin oluşmasını önleyecek boyutlarda olduğuna değinerek, böyle bir ortamda solun Kıta Avrupası'ndaki canlılığı yakalamasının imkânsız olduğunu savunmaktaydılar. Bunların yanında güçlü ve örgütlü bir sol siyasal partinin olmaması da sol akımların ABD'de itibar görmemesinin sebeplerinden biridir. Avrupa'da ekonomiye hakim sınıfın politik araçları da elinde bulundurması sonucu reformistler, işçileri ve orta sınıfı örgütleyerek sendikalar ve politik partiler ile kimi zaman sokağa taşarak politik süreci etkilemeye çalışmışlardı.¹²⁴ ABD'deki birey ideolojisi üzerine kurulu siyasal sistem, Avrupa'daki tarzda kitle hareketlerine dönüşecek boyutlarda bir tepkinin doğmasını gerektirmemiştir.

ABD işçi sendikaları, uzun vadede kendilerine dönüşlerinin olumlu olacağını düşünerek Marshall Planı'na destek verdiler. Avrupa'nın ekonomik refahını yeniden kazanmasının, ABD'nin savaş sırasındaki üretim artışı ve ithalatının sürdürülmesini sağlayacağı ve bunun geri dönüşünün tam istihdam ve yüksek ücret şeklinde olacağı doğrultusunda propaganda yapıldı. ABD'li yetkililer ekonomik istikrarsızlığın, Avrupa'da sol eğilimleri arttıracığı endişesini taşıyordu. Bu sebeple, ABD'lilerin hakim görüşü; yatırımların gelişmesi, sermaye birikimi ve ekonominin iyileşmesi için üretim miktarının artması gerektiği doğrultusunda idi. Böylece ekonomik rant dengeli bir şekilde dağıtılabilecek ve sol eğilimlerin kuvvet kazanabileceği, ekonomik istikrarsızlıklardan kaçınılmış olunacaktı.¹²⁵

Üretim, büyüme ve refaha dayalı ABD sosyal harmoni görüşü, ABD'nin ulusal sosyo-politik ilişkilerinin uluslararasılaştırılması ideolojisi üzerine kuruludur. İkinci Dünya savaşı sonrası ABD'li karar vericiler, sermayedarlar ve örgütlü işçi liderlerinin uyumu üzerinden tesis edilen yeni düzenin amacı, başlıca kapitalist devletler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi yaratarak, ekonomik iyileşmenin gerçekleştirilmesi oldu. Savaş sonrası dönemde ABD ekonomik gücü istikrarlı ve çok taraflı bir dünya ekonomisi oluşturmak için kullanılırken, üretim ağırlıklı politikalar, Batı Avrupa Topluluğu'nun liberal kapitalist devletlerinin canlanmasını sağladı. Böylece Batı Almanya, Batı Avrupa'ya eklenerek

¹²⁴ Steinmo, a.g.e., p. 118.

¹²⁵ Rupert, a.g.e., p. 46.

ve SSCB'ye karşı çevreleme politikasında jeopolitik mahiyette önem teşkil eden yeni bir mevzi olarak, ABD lehine bir etken olarak benimsendi.¹²⁶

2.2.2 Uluslararası Ekonomik Düzen

Tarife indirimlerini de kapsayacak şekilde yatırım ve ticaretin kurumsallaştırılması, uzlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü ve uluslararası alanda kabul edilecek norm ve ilkeler, serbest bir ekonomik ortamda yaşayan insanlar, devletleri; pazar ekonomisinin güvenliğine ve istikrarına dönük adımların kolayca atılmasına imkân sağlayabilirler.¹²⁷ Ekonomik anlaşmazlıklar başta olmak üzere devletlerarası ikili, çok taraflı, bölgesel, küresel, ekonomik, politik ya da güvenlik temelli uyuşmazlıkların çözümünde hükümetler arası temasların sürdürülmesi, oluşturulacak mekanizmanın en önemli işlevi konumundadır. Bu bağlamda ekonomik istikrarın uluslararası barışın sürdürülebilmesi adına son derece önem arz ettiğini düşünen ABD'li karar vericiler, Milletler Cemiyeti (MC) tecrübesiyle Birleşmiş Milletler (BM) adında yeni bir uluslararası kuruluşun tesisi ve bununla bağlantılı olarak uluslararası bir ekonomik eşgüdümün sağlanabilmesi adına, savaş esnasında yoğun bir diplomatik çaba içerisinde girmişler ve bu doğrultuda Temmuz 1944'te uluslararası ekonomik yapının kaderini belirlemek için, Bretton Woods Kasabası'nda BM Para ve Ekonomi Konferansı'nı organize etmişlerdir.¹²⁸

Bretton Woods Konferansı ağırlıklı olarak İngiliz iktisatçı John M. Keynes'in ve ABD'li iktisatçı Henry White'ın raporları etrafında şekillenmiştir. Keynes'in öngördüğü planda 25 – 30 Milyar dolarlık bir fon oluşturularak uluslararası ticaretin iyileştirilmesi amaçlanmaktaydı. Söz konusu bu plana göre devlet, ödemeler güçlüğü yaşamadığı müddetçe, sistem kendi kendini idame ettirebilirdi. Buna karşılık ABD temsilcisi Henry White'ın tasarladığı rapor çerçevesinde bir program hazırlandı ve White Planı'na göre 5 Milyar dolarlık bir fon oluşturulması öngörüldü. Söz konusu bu fon üye devletlerin katılımıyla oluşturulacaktı. Fonun yönetimi sorumluluk ilkesi uyarınca devletlerin kotalarına göre belirlenecekti. Başlangıçta ABD'nin 3.175 milyar dolarlık bir katkısı olacaktı. Böylelikle ABD, uluslararası ekonomik alanda lider finans kaynağı pozisyonunu kabul etmekteydi.¹²⁹

¹²⁶ A.g.e., p. 44.

¹²⁷ A.g.e., p. 16.

¹²⁸ Adam Watson, *The Evolution of International Society A Comparative Historical Analysis*, Routledge, 1992, London, p. 130.

¹²⁹ Engdahl, a.g.e., p. 395.

1930'lu yılların deneyimlerinden gelen 1944 Bretton Woods Anlaşması'nda uluslararası iktisadi hareketler için, varsayılanın aksine, pek de liberal olmayan bir yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre:¹³⁰

“1) Sistemde istikrarsızlığa yol açabilecek spekülasyon hareketlerinin önüne geçebilmek için, merkezi bir kontrol sistemine ihtiyaç olduğuna karar verildi;

2) Artan refah maliyetleri karşısında hükümetler, vergilerden kaçınmak için kendi vatandaşlarının ve şirketlerinin yatırımlarının yurtdışına çıkmasına müsaade etmeyeceklerdir;

3) 1930'lu ve 1940'lu yıllarda sanayi ve makroekonomik planlamayı kolaylaştırmak adına kurulan iç finansal düzenleyici kurumlar, ulusal tasarruf ve kredi sahiplerinin yurtdışındaki finansal pazarlara ulaşmaları ile zayıflatacaklardır;

4) Müreffeh devletler, politik sebeplerle tetiklenen “sıcak para akışından” korunmalı ya da “enflasyon yasası” çıkarılmalıdır.”

Bretton Woods Sözleşmesinin ilkeleri; altın standardı, bütçe dengesi, enflasyondan kaçınmak, uluslararası ticaretin önündeki kota, tarif, vs. diğer sınırlamalar gibi engelleri kaldırmak üzerine inşa edildi.¹³¹ Uluslararası para sistemi; sabit kur oranı, uluslararası ekonomik sistemi yönetecek sabit bir merkezi otorite, ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldıracak mekanizmalar ve uluslararası kur oranlarının gerektiğinde esnetilebilmesi ilkeleri üzerine kuruldu. Altın standardı saptanırken, her devlet kendi kurunu diğer devletlere göre belirliyordu. Her devletin parasının kuru oran olarak belirlendiği için, mübadele oranı sabitlenmiş oluyordu. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarında altın standardı İngiltere'nin gözetimi altında yönetilmekteydi. İngiltere Merkez Bankası tarafından bütçe açığı olan devletler borçlandırılıyor ve bütçe fazlası olan devletler alacaklandırılıyor. Bretton Woods Anlaşması ile uluslararası kur olarak altın karşılığı dolar uygulamasına geçildi. 28.3 gram altın 35 dolar olmak üzere; doların değeri altına sabitlendi. Görünürde altın uluslararası tedavül aracı olsa da taraf devletler kendi kur oranlarını altına ya da dolara göre belirliyorlardı. Böylece uluslararası para sistemi Bretton Woods Konferansı'nda altına ve dolara dayalı olarak şekillendirildi. Bazı özel durumlarda

¹³⁰ Eric Helleneir, “From Bretton Woods to Global Finance: A World Turned Upside Down”, **Political Economy And The Changing Global Order**, ed. Richard Stubbs, Geoffrey R.D. Underhill, Macmillan, 1994, London, p. 164.

¹³¹ Henry Hazlitt, **From Bretton to World Inflation**, Regnery Gateway, 1984, Chicago, p. 36.

devletlere kurlarda % 1'lik dalgalanma serbestîsi tanındı. Bu koşul bazı özel durumlarda % 2 gibi oranlara çıkarılabiliyordu. Ulusal merkez bankalarına dolar rezervi getirildi ve ulusal merkez bankalarından iç piyasada dolar alıp satarak müdahalelerde bulunması istendi. Böylece dolar, uluslararası mübadele aracı olurken; ABD de finans, IMF'de koordinasyon merkezi haline geldi.¹³²

IMF resmi olarak 27 Aralık 1945 tarihinde kurulmasına karşılık, işlerlik kazanması Mart 1947'yi buldu. Üyelik öncelikle Bretton Woods Konferansı'na katılım gösteren devletlere açıldı. Kurumun bütçesinin üye devletler tarafından karşılanması kabul edilmişti. Her üye devlet, bütçede belli bir kotaya sahipti ve devletler karar verme mekanizmasında söz konusu kotaları oranında söz sahibi oluyorlardı. Haliyle kotası en geniş olan devlet ABD olduğu için IMF, ABD'nin kontrolünde olan uluslararası parasal bir kurumdu. Üye devletlerin ödemeler dengesi güçlüğü yaşamaları durumunda, IMF'den borçlanabilmelerine olanak tanınıyordu. Ödemeler dengesinde geçici olmayan bir sorunun gerçekleşmesi durumunda ise; ilgili üye devlet IMF ile bir sözleşme imzalayarak, parasının değerini düşürme yoluna, yani devalüasyona gidebilirdi. Devalüasyonun IMF kontrolü altında gerçekleşmesi, devletler arasındaki kur savaşlarının önüne geçmesi için getirilmiş bir uygulamaydı.¹³³

Bretton Woods sistemi, ekonomik olarak liberal ve sabit kur oranları vasıtasıyla uluslararası sistemi geliştirmeye çalıştı. Uluslararası ticaretin istikrarını artırarak ticareti geliştirme düşüncesiyle altın ABD dolarına, ABD doları da diğer uluslararası nakit değerlere sabitlendi. Uluslararası ekonomik yapının istikrar kazanması ve stabil hali, hükümetlerin ulusal ekonomilere olan müdahalelerini artırmalarına imkân verdi. Hatta bunu teşvik ettiği dahi söylenebilir. Böylece hükümetler ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik konularda, daha müdahaleci bir politika benimseyebildiler.¹³⁴

Netice itibarıyla, Bretton Woods Sistemi ile doların altına sabitlenmiş uluslararası rezerv para olduğu kabul edildi ve ödemeler açığı bulunan ya da bu konuda sıkıntı çeken devletlere IMF'nin yardımcı olması kararlaştırıldı. Nixon hükümeti tarafından 15 Ağustos

¹³² F. Kamran Dadkhah, **The Evolution of Macro Economic Theory And Policy**, Springer, 2009, New York, p. 38.

¹³³ A.g.e., p. 39.

¹³⁴ David H. Bearce, **Monetary Divergence Domestic Policy Autonomy in the Post-Bretton Woods Era**, The University of Michigan Press, Michigan, 2007, p. 18.

1971 tarihinde doların altına endekslenmiş sabit kur oranı değerlemesine son verilinceye kadar bu sistem uygulamada kaldı.¹³⁵

Bretton Woods Sistemi ile serbest ticaret ve bu yolla da istihdam artırılmaya çalışıldı. Sabit kur oranı uluslararası ticaretteki belirsizlikleri ortadan kaldıracak ve haliyle yatırımcılar için riskleri ve bu risklerin sebep olduğu maliyetleri azaltarak, ekonomik faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlayacaktı. Bu sayede istihdam da artış göstermiş olacaktı. Bu yaklaşımla IMF’de, sabit kur oranının işlerliğini gözetecek kurum olarak tesis edilmiş oldu.

ABD parasal hegemonya sistemi tamamen yeni bir düzenlemeydi; çünkü daha önceki, özellikle İngiltere’nin hegemonyası döneminde tesis etmiş olduğu uluslararası parasal sistemlerin kontrolü, özel bankerlerin ve finans kurumlarının kontrolünderken, Bretton Woods modelinin kontrolü IMF ve Dünya Bankası dâhil olmak üzere hükümete bağlı ve düzenleyici nitelikteki uluslararası örgütlere ve en nihayetinde ABD Federal Bankası’nın (FED) elinde bulunmaktaydı. Negri ve Hardt’a göre Bretton Woods, New Deal modelinin küresel kapitalist ekonomi üzerindeki hegemonyasının, parasal ve finansal yüzü olarak algılanabilirdi.¹³⁶

Bretton Woods Konferansı’nda kurulması kararlaştırılan bir diğer uluslararası örgüt olan Dünya Bankası, başlangıçta savaş sonrası Avrupa’nın imarı ve finansmanı için düşünülmüş bir kurumdur. Daha sonra Keynes’in karşı çıkmasına rağmen kalkınma projelerine finansman sağlamak için oluşturulmuş bir kurum olması kararlaştırıldı. Kurum 1946 - 1950 yılları arasında Avrupa ve Latin Amerika devletlerine kaynak sağlarken, 1950’li yıllardan itibaren hemen hemen, coğrafi anlamda tüm bölgelerdeki kalkınma projelerine finansman sağlamaya çalıştı. Banka, kendi kasasından borç verebileceği gibi, uluslararası finansal çevrelerden borçlanma yoluna da giderek, kalkınma projeleri için uzun vadeli borç temin etmektedir. Bunun dışında banka, üye devletlerin borç temininde onlara kefil olarak düşük faizli borç elde edebilmelerine yardımcı olmaktadır. Dünya Bankası, yalnızca kalkınma projeleri gibi yatırımlara destek vermekte ve borcun

¹³⁵ Richard W.Mansbach - Kirsten L. Rafferty, **Introduction to Global Politics**, Routledge, 2008, New York, p. 517.

¹³⁶ Michael Hardt – Antonio Negri, **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 2003, İstanbul, s. 279.

hükümetlerce ya da üstlenici devlet tarafından geri ödenmesinin garanti edilmesini istemektedir.¹³⁷

IMF, istikrarlı bir kur politikasının yanında, sürdürülebilir bir dünya ekonomisi için üye devletlerin işbirliğini de teşvik etti. Dünya Bankası uzun dönemli krediler vererek, savaş sonrası yaraların kapanmasına katkı sağladı. Uluslararası ekonomiyi canlandırmak için çaba harcadı.¹³⁸ Her iki kurum da savaş sonrası uluslararası ticaretin ve ulusal yatırımların aksamaması için çaba gösterdi. Buradaki temel amaç ekonomi kaynaklı istikrarsızlıkların, sosyal ve politik alana sığrayarak, Hitler ve Mussolini gibi kitlelerin rahatsızlıklarından yararlanacak liderlerin ortaya çıkmalarına ya da kitlelerin komünist eğilimlere yönelmelerine engel olmaktı.

IMF'de karar alma mekanizması devletlerin yapmış olduğu kaynak aktarımı/destek/ödemeler ile orantılı kotalarla belirlendiği için, aynı zamanda en zengin devletler dünya ekonomisini yönlendirme kabiliyeti kazanmış oldular. Örneğin ABD'nin IMF'deki oyunun ağırlığı/karşılığı/değeri % 17'iken; Palau'nun % 0, 013 düzeyindeydi. IMF'nin çoğunluğunu Kuzey Amerikalı ve Batı Avrupalı devletlerin oluşturduğu 11 zengin devletin toplam oylar içerisindeki ağırlığı % 54'e karşılık gelmekteydi. Ayrıca üye devletlerin kotaları borçlanabilme kapasitesini de belirliyordu. Ödeme gücünü yaşayan devlet, gerekli reformların gerçekleştirilmesi taahhüdüyle, ilgili devlet hükümetleriyle stand-by anlaşması imzalayarak, ekonomik bunalımın atlatılması için destek sağlama olanağına sahipti. Genelde bu reformlar iç tüketimin kısılması, kamu yatırımlarının sonlandırılarak özel sektöre piyasada yer açılması, sübvansiyonların sınırlandırılması, dış yatırımı cazip kılacak faiz oranlarının belirlenmesi gibi politikaları teşvik etmekteydi. Dünya Bankası, alanlarında uzmanlaşmış kuruluşlardan oluşmuş, gelişmekte olan ve az gelişmiş devletlerin sürdürülebilir kalkınmalarını desteklemek adına, fon ve teknik destek sağlayan bir kuruluş olarak, uzun dönemli yatırımların gerçekleştirilmesi için mali ve teknik destek sağlıyordu.¹³⁹

ABD, ticari liberalizm ilkesine göre ekonomik gelişmesinin sürdürülebilmesi için, serbest ticaret, açık pazar ve parasal istikrarın sağlanmasını zaruri olarak görüyordu.

¹³⁷ Dadkhah, a.g.e., p. 40.

¹³⁸ Bruce E. Moon, "The United States And Globalisation Struggles With Hegemony", **Political Economy and the Changing Global Order**, ed. Richard Stubbs - Geoffrey Underhill, Oxford University Press, New York, 2005, p. 4.

¹³⁹ Mansbach - Rafferty, a.g.e., pp. 522 - 524.

Böylelikle, dünya barışının da tesisi adına Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerde iş başına gelmiş radikallerin etkin olabileceği kriz şartlarının ortaya çıkmasının önlenmesi, meşruiyet sağlayan en önemli argüman olarak kullanılmaktaydı.¹⁴⁰ ABD'liler 1945'ten sonra serbest ticaret ve açık rekabetten yana tavır aldılar ve bunu yalnızca küresel ticaret ve zenginliğin, bu şekilde artacağına inandıkları için değil; korumacılığın terk edilmesinden en büyük yararı, kendilerinin elde edeceğini bildikleri için de yaptılar. 40 yıl sonrasında bu güvenin zayıflaması yüzünden, iç pazarın ve yerli tüketicinin korunmasından yana bir tavır değişikliğine gidilmiştir.¹⁴¹

2.2.3 Avrupa'nın Ekonomik Entegrasyonu

İkinci Dünya Savaşı Avrupa için her anlamda bir yıkım oldu. Fabrikalar ve ulaşım ağları yok edildiği için sanayi üretimi yetersiz bir seviyede sürdürülüyordu ve böylesine bir ortamda uluslararası ticaretin Avrupa'da sürdürülmesine olanak yoktu. Tarımsal üretim bile Avrupalıların gıda ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyelerin çok gerilerindeydi. Avrupa Kıtası adeta kıtlığın eşiğindeydi. Diğer yandan, SSCB'nin Orta ve Doğu Avrupa'da askeri varlığı yüzünden komünizm tehlikesi tüm Avrupa'yı esir almak için hazır beklemekteydi. Arnavutluk, Polonya, Çekoslovakya gibi devletler çoktan SSCB kontrolüne girmişlerdi. İtalya, Yunanistan, Fransa ve Avusturya'nın akıbetleri belirsizdi. Söz konusu devletlerin devletlerindeki yoksulluk ve açlık içindeki insanların, komünist propagandanın cazibesine kapılmaları mümkündü.¹⁴²

Batı dünyasında uzun süreli barışın ve refahın tesisi ve Avrupalıları kendi aralarında fonksiyonel bir ekonomik entegrasyona yönlendirebilmek için ABD'liler Marshall Planı'nı bir araç olarak kullandılar. Ekonomik entegrasyonun büyük ve birleşmiş bir pazar yaratarak ihtiyaç duyulan kitlesel üretimi sağlayacağı, kaynakların etkin şekilde kullanılmasına imkân tanıyacağı ve Avrupa'da yüksek yaşam standartlarının oluşturulmasına katkı yapacağı düşünülüyordu. Böylece ekonomik entegrasyon ekonomik refah yaratarak, kıta devletleri arasındaki olası çatışma sebeplerinden en önemlisi olan ekonomik uyumsuzluğu ve rekabeti ortadan kaldırılabilecekti.¹⁴³

¹⁴⁰ Kegley – Raymond, a.g.e., p. 313.

¹⁴¹ Kennedy, a.g.e., s. 617.

¹⁴² Dadkhah, a.g.e., p. 41.

¹⁴³ Rupert, a.g.e., p. 45.

1947'de ABD Avrupa'ya savaş zamanındakilere ek olarak, tek seferlik ekonomik yardım ve kredi sağlamış olmasına rağmen; Avrupalıların sorunlarını çözmeleri için yeterli miktarda ve kapsamlı değildi. Avrupa'nın uzun dönemli bir kalkınma hamlesine girişmesi gerekiyordu ve mevcut durumu göz önünde tutulduğunda ABD'nin yapısal ve uzun süreli ekonomik yardımını olmadan bunu gerçekleştirmesine olanak yoktu. Bu sebeple Devlet Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde, Avrupa'ya yönelik imar planını halka açıkladı. Marshall'a göre Avrupa çok hassas bir noktadaydı; çünkü Avrupa'nın tüm ekonomik kaynakları savaş için heba edilmiş, insanların siyasal birimlere olan inançları kaybolmuştu. Bu sebeple Avrupa'ya temel insani yardımların dışında, kendi ekonomik yapısını tekrar kurabilmesine/diriltilmesine imkân verecek bir yardım paketi oluşturulmalıydı. Marshall Planı ile dış yardımın ancak Avrupa devletlerinde iç reformların gerçekleşmesi durumunda faydalı olacağı düşünüldüğü için, ilgili devletlerden yapısal reformlar gerçekleştirilmesi istendi ve bu amaçla yardım talebinde bulunan devletlere ABD'li teknik uzmanlar gönderildi.¹⁴⁴

Marshall planı ile İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik altyapıları ve üretim kapasiteleri neredeyse tamamen yıkılan Avrupa devletlerinin ekonomileri yeniden canlandırılmak istendi. "*Karşılaştırmalı üstünlük teorisi*"ne uygun biçimde yardım başvurusunda bulunan devletlerin üretim sektörleri yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Bu arada ABD şirketlerine rakip olabilecek sektörlerin de yardım programının dışında bırakıldığını ve özellikle ABD mallarına dönük talebi arttırıcı bir programın uygulandığını söylemek mümkündür. Örneğin; Marshall yardımlarıyla rafine yapılmasına karşı çıkıldı ve ABD Dışişleri Bakanlığı verilerine göre Marshall yardımının % 10'luk bir kısmı ABD şirketleri tarafından pazarlanan petrol ve petrol ürünlerinin tüketimi için harcandı. Öyle ki İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD petrol şirketleri, İngilizlerin petrol alanındaki üstünlüğünü yakalamışlardı.¹⁴⁵

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası Federal Almanya'da dahil olmak üzere 17 Batı Avrupa devletine 1948 – 1952 tarihleri arasında Marshall planı adı altında yaklaşık 13 milyar dolarlık kredi sağladı. Bu rakamın yaklaşık % 90'ını ABD malları olmak üzere, hibe şeklinde gerçekleştirildi. Bretton Woods Konferansı ile kurulması kararlaştırılan IMF, Avrupa devletlerine 1948'de 606 milyon dolar, 1949'da 119.4 milyon dolar, 1950'de 52.8

¹⁴⁴ Dadkhah, a.g.e., p. 42.

¹⁴⁵ Engdahl, a.g.e., p. 90.

milyon dolar, 1951’de de 28 milyon dolarlık kredi sağladı.¹⁴⁶ Açıkça görüldüğü gibi, ABD Avrupa’ya yönelik yardımları ikili anlaşmalar şeklinde gerçekleştirirken, uluslararası kurumları bu sürece çok fazla dahil etmekten kaçındı. Sanayi kültürünün yerleşmiş olduğu bu devletlerin üretim sürecini ikili anlaşmalar yoluyla kendi ulusal üreticileri yararına, olabildiğince kontrol altında tutmaya çalıştığı görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş sırasında ABD, SSCB’nin askeri ve ideolojik gücünü dengelemek için, Batı Avrupa ve Japonya’nın ekonomik anlamda iyileşmesini gerekli gördü. Avrupa ve Japon ekonomileri ABD ekonomisi ile olan ilişkisi sayesinde gelişme gösterse de ABD’nin askeri güvencesi altında kalarak, askeri anlamda kapasitelerini artırmaya girişmediler. Yetmişli yıllardan itibaren ABD’nin artan finansal bütçe açıkları yüzünden, Avrupa ve Japonya’ya olan ekonomik ilişkiler karşılıklılık esasında devam ederek, ABD’nin lider pozisyonu sarsmaya başladı. ABD’nin Vietnam Savaşı’nı karşılayabilmek için altın standardını ve finansal mekanizmayı terk etmesi karşısında rahatsız olan De Gaulle Fransa’sı, her fırsatta ABD’yi desteklemeyeceğinin sinyallerini verdi. Batı Almanya ve Japonya, ABD askeri varlığına olan ihtiyaçları yüzünden ekonomik anlamda ABD’yi desteklemeye devam ettiler.¹⁴⁷

İkinci Dünya Savaşı ertesinde sahip olduğu ekonomik, askeri ve politik güçle müzakere masasına oturup, istediği sonuçları almayı başaran ABD, günümüz dünya düzeninin yaratıcısıdır. Bu düzen, Soğuk Savaş’ın gölgesinde, ABD’nin Avrupalı ve Doğu Asyalı müttefikleriyle beraber serbest pazar, güvenlik ittifakı, çok taraflı işbirliği ve demokratik toplum gibi kavramlar etrafında şekillendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Bretton Woods döneminde, dünyanın geri kalanı için temel kredi tedarik merkezi ABD’ydi; fakat bu durum fazla uzun sürmeyerek 1977 – 1981 yılları arasında ABD, dünyanın bir numaralı kredi alan devleti haline dönüştü. ABD’den boşalan kredi tedarikçiliği rolünü önce yetmişli ve seksenli yıllarda Japonya daha sonra da iki binli yıllarda Çin üstlenmeye çalışmıştır.¹⁴⁸

Doların uluslararasılaşmasıyla beraber, ABD şirketleri dünyanın dört bir yanında yatırımlar gerçekleştirmeye başladılar. Hem uluslararasılaşma, serbestleşme ve nakit

¹⁴⁶ Samuel Rosenberg, **American Economic Development Since 1945 Growth Decline and Rejuvenation**, Palgrave Macmillan, 2003, New York, p. 88.

¹⁴⁷ Robert Cox – Schechter, a.g.e., p. 34.

¹⁴⁸ G. John Ikenberry, “Power and Liberal Order: America’s Postwar World Order in Transition”, **International relations of The Asia Pacific**, V. 5, 2005, pp. 133-152, p. 133.

bolluğu sayesinde, ABD şirketlerinin komünist olmayan dünyanın dört bir yanında yatırım yapabilecekleri bir ortam yaratıldı, hem de uluslararası pazarlarda elde edilen kazanç, iç pazardan elde edilenle karşılaştırılınca, çok daha yüksek bir kar marjı sunar hale geldi. Artan dış ticaret içeride üretimi de artırdı ve paralel şekilde kitle tüketimi de hızlı şekilde yükseldi ve “*Amerikan rüyası*” olarak gösterilen kitle toplumuna ulaşıldı. Diğer sanayi devletlerinin ekonomileri iyileşme gösterip uluslararası rekabet artmaya başlayınca, bu sefer de ABD finansal yatırımları ülke içine çekme yoluna gitti. Söz konusu bu yeni kaynak reel üretimi finanse etmek yerine, askeri harcamaları ve kitle tüketimini artırmak için kullanıldı. Finansal yatırımlar öyle boyutlara varmıştı ki sabit altın-dolar dengesi, ABD için artık sürdürülemez bir hale dönüştü. Doların uluslararası akışkanlığı, ABD’nin askeri yükümlülükleriyle birleşince, ABD dış ticaret açığı hızla yükselmeye başladı ve doların kar marjının yüksek olduğu bölgelere akışın gerçekleşmeye başlamasıyla beraber, ABD için borçlanmanın maliyeti iyice arttı. Böylece Robert Triffen gibi ekonomistlerin altın standardına yönelik eleştirileri sıklıkla dillendirilmeye başlandı. Triffen’e göre uluslararası ekonominin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için, altın standardına son verilerek IMF gözetiminde doların nominal değer üzerinden işlem görmesi gerekmektedir.

149

2.3 ULUSLARARASI SİSTEMDE ASKERİ HEGEMONYANIN TESİSİ

Soğuk Savaş, ABD ve SSCB’nin de savunma mekanizmalarını devreye sokarak, müttefik ilişkileri çerçevesinde ve küresel ölçekte, sınırlandırılmış bir mücadeleydi. Pek çok yazar 19. yüzyıl İngiliz – Rus mücadelesini betimlemek için kullanılan “*Büyük oyun*” kavramına atıf yaparak, söz konusu SSCB - ABD mücadelesini küresel bir boyutta yorumlama eğilimindeydi. Tarafların karşılıklı nükleer güce sahip olmaları, dehşet dengesi üzerinden daha çok vesayet savaşları şeklinde gerçekleşti.¹⁵⁰ Özellikle ABD için kaybedilecek tek bir noktanın domino etkisi göstererek, diğer bölge devletlerinin de komünizmin etki alanına gireceği saplantısına yol açması; Vietnam’da olduğu gibi, doğrudan ABD askeri müdahalesi ile sonuçlandı. Post kolonyal süreçte, yerli halkın artan milliyetçi eğilimleri ve gerilla savaşına yönelmeleri işgalci devlet için askeri ve ekonomik maliyetleri artırarak, mücadeleyi kazanılması imkânsız bir savaş haline dönüştürdü. Keza

¹⁴⁹ Endres, M., Anthony, **International Financial Integration Competing Ideas and Policies in the Post Bretton Woods Era**, Palgrave Macmillan, 2011, London, p.

¹⁵⁰ Watson, a.g.e., p. 292.

ABD'nin Vietnam yenilgisinden ders almayan SSCB, 1979 yılında Afganistan'ı işgal ederek, İslami mücahittin gruplarına gerilla savaşı ile karşılaştı ve nihayetinde gerçekte yüzleşmek zorunda kaldı.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın dünya üstünlüğünün sona ermesiyle, ekonomik ve askeri güç kanatlara kaymıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bir "demir perde"¹⁵¹ tarafından ikiye bölününce, ekonomik ve askeri güç, SSCB ve ABD'de yoğunlaşarak iki kutuplu bir uluslararası yapı ortaya çıktı. Avrupa devletlerinin sömürge ülkelerdeki denetimlerini kaybetmeleri sonucu ve iki süper gücün de küresel boyuttaki rekabeti üzerine kurulu yeni uluslararası sistemin de imkân tanınmasıyla; sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanacakları uygun bir ortam ortaya çıktı. Bu açıdan nükleer tehdidin varlığı, soğuk savaşın sıcak çatışmaya evrilmesine mâni olarak; bir anlamda iki süper gücün bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri yanlarına çekebilmek için karşılıklı mücadelesine de sahne oldu.¹⁵² Bu açıdan her ne kadar iki kutbun dışında kalacaklarını ilan edip kendilerini "Bağlantısızlar" olarak adlandırsalar da bu devletler çoğu zaman SSCB ve ABD arasındaki mücadelenin sahası olmaktan kurtulamadılar.

2.3.1 ABD'nin Askeri Angajmanı

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD sermayedarlarının Avrupa Savaşı'na müdahil olmak konusundaki istekliliklerinin karşısında, 200.000 yaralı ve 120.000 askerin hayatını kaybetmesi sonucu, ABD halkı ve medyası, savaşa müdahil olunmasını destekleyen iş dünyası ve politik yapıyı ciddi şekilde eleştirdi. Bunun sonucunda ABD'de izolasyoncu eğilimler iyice kuvvetlendi. Öyle ki Avrupalı devletler, ABD ile karşılıklı ticaret yapmakta dahi pek başarı gösteremediler ve bu da ABD'ye olan borçlarını ödeme noktasında onları acziyet içinde bıraktı.¹⁵³ 1929 Ekonomik Krizi'nin ardından ABD'de Smooth Hawley Yasası gibi iç pazarı koruyucu tarifelerin kabul edilmesiyle birlikte durum, Avrupalılar için daha da kötüleşti ve finans kurumları teker teker iflaslarını açıklamaya başladılar. Ağırlaşan ekonomik koşullar nedeniyle Almanya ve İtalya'da rövanşist faşist hareketler güç kazanarak iktidara geldiler ve Avrupa'yı hızla yeni bir dünya savaşına doğru sürüklediler.

¹⁵¹ Winston Churchill'in Mart 1946'da ABD ziyareti sırasında Fulton (Missouri)'daki konuşmasında SSCB işgalini tanımlamak için, "demir perde" kavramını kullandı. Konuşma metni için, Bkz., http://alvaradohistory.com/yahoo_site_admin/assets/docs/IIronCurtainspeech.362195233.pdf , (20.05.2014)

¹⁵² Watson, a.g.e., p. 297.

¹⁵³ Fred L. Block, **The Origins of International Economic Disorder**, University of California Press, 1978, Berkeley, p. 21.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, ABD kamuoyunda güçlü bir savaşa müdâhil olmama eğilimi varken, 1941 yılında Japonya'nın Pearl Harbour askeri üssüne yönelik sürpriz hava saldırısı ve Faşist Almanya'nın ABD'ye savaş ilan etmesi, tüm denklemleri değiştirdi ve ABD tekrar Avrupa Savaşı'na dâhil oldu. 6 ve 9 Ağustos 1945 tarihinde Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarıyla, Dünya Savaşı sona ermiş olsa da SSCB askeri olarak; Orta Avrupa'dan Doğu Asya'ya kadar genişleme imkânına kavuştu. Stratejik mahiyetteki zeminleri ele geçiren SSCB, ABD'nin ulusal ve uluslararası çıkarları açısından uzun vadede jeopolitik bir tehdit haline dönüştü. SSCB'nin denetim kurduğu Orta ve Doğu Avrupa ve Asya Kıtası'ndaki varlığının yanı sıra Afrika'ya ve Güney Doğu Asya'ya yönelik teşebbüsleri Kuzey Amerika'nın, SSCB tarafından çevrelenmeye çalışıldığı izlenimini doğurdu ve SSCB'nin nüfuz alanı içindeki coğrafi, ekonomik, nüfus ve enerji kaynakları hesaba katılınca, ABD karar vericileri için izolasyonist politikalara geri dönme kararı almak oldukça güçleşti.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yürütülen diplomatik müzakereler ile yeni bir dünya düzeni oluşturmak için acele edilerek, savaş sonrası yeniden oluşacak olan güç dengesi göz ardı edilmişti. Woodrow Wilson döneminde dillendirilen ve MC altında kolektif güvenlik sistemi oluşturularak, güç ve çıkar politikalarını sonlandırmayı hedefleyen; “*Açık diplomasi, denizlerin serbestliği, ticarete engellerin kaldırılması, uluslararası ilişkilerde güç dengesi sisteminin terk edilmesi ilkeleri*”ne benzer bir çerçevede, ABD liderliğinin izleneceği yanılsamasıyla, uluslararası yapı BM çatısı altında şekillendirilmeye çalışılmıştı.¹⁵⁴ Daha sonra görüldü ki SSCB Avrupa ve Asya'da kendisine nüfuz alanları oluşturma amacında ve hiç de düşünüldüğü gibi, ABD önderliğini izleme amacı gütmüyordu. Diplomatik müzakerelerde SSCB'ye verilen ödümlerin geri alınma şansının kalmaması ve İngiltere'nin de Ortadoğu başta olmak üzere diğer bölgelerde askeri yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini bildirmesi karşısında, ABD için askeri anlamda küresel bir angajman politikasına girişmekten başka çıkar yol kalmamıştı.

2.3.2 Truman Doktrini

İngiliz hükümetinin desteklediği Yunanistan'da yaşanan kralcı EDES ve sol eğilimli ELAS arasındaki mücadele nedeniyle, bu devlet komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. 1947 başlarına gelindiğinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a yapmakta

¹⁵⁴ Eugenie – Jones – Kegley, a.g.e., p. 30.

olduğu askeri ve mali yardımı, bu tarihten itibaren yapamayacağını açıkladı. Zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam eden SSCB'nin toprak talepleri nedeniyle Türkiye teyakkuz halindeydi.

12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada, “İki hayat görüşünün mücadelesi”ni ilan etti. Truman’a göre bu “Demokrasi ve özgürlük anlayışı ile totaliterlik ve baskıcılık üzerine kurulu rejimlerin bir mücadelesi”ydi. ABD'nin adım atmaması durumunda Truman: “Dünyanın özgürlük sevdalısı insanları” için, komünizm tehdidinin bir felaket olacağını altını çizdi. Truman’a göre ABD, komünizm ile silahlı mücadele veren ve komünist devletlerin baskısı altında bulunan Türkiye ve Yunanistan’a mali ve askeri yardım yapmalıydı. Bu amaçla Kongre’den, 400 milyon dolarlık bir yardım paketinin onaylanmasını istedi.¹⁵⁵ 1946 yılında Demokratlar, Kongre seçimlerinde sandalye sayısı olarak üstünlüklerini kaybetmelerine rağmen, anti-komünist retorik sayesinde 1947 yılına gelindiğinde, tarafsızlık eğilimleri tamamen bertaraf ettiler ve bu sayede kongreden Yunanistan ve Türkiye için yapılacak yardımlara onay alabildiler.¹⁵⁶

20 Ocak 1949 tarihinde göreve başlama töreninde Truman, SSCB ile olan uluslararası mücadeleyi dünyada barış ve özgürlüğün hüküm sürmesi olarak nitelendirdi ve bu kapsamda özellikle dört olguya vurgu yaptı:¹⁵⁷

- 1) *BM ve ilgili kurumlara olan desteğin artarak devam ettirilmesi;*
- 2) *Avrupa'nın imarı için Marshall Planı ve dünya ticaretindeki engellerin kaldırılması;*
- 3) *Batılı güçler arasında oluşturulacak askeri savunma organizasyonu;*
- 4) *Geri kalmış bölgelere yönelik ekonomik ve bilimsel projelerin oluşturulması;*

2.3.3 Askeri İttifaklar

İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından Çekoslovakya'daki 1948 darbesi ve yine aynı yıl Berlin'in SSCB tarafında abluka altına alınması gibi gelişmeler karşısında, savunma olanaklarının artırılması adına, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşması imzalandı. Savunma işbirliğinin geliştirilmesi için ABD, Kanada,

¹⁵⁵ Rupert, a.g.e., p. 100.

¹⁵⁶ Block, a.g.e., p. 83.

¹⁵⁷ Dadkhah, a.g.e., p. 43.

Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'in de katılımıyla 4 Nisan 1949 tarihinde, Washington DC'de Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanarak, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kuruldu. 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'de Batı Almanya ve 1982'de İspanya'nın da ittifaka dâhil olmalarıyla, örgütün Soğuk Savaş dönemi genişlemesi son buldu. Uluslararası anlamda bir kolektif güvenlik örgütü olan NATO'nun Kurucu Antlaşması'nın 4. md.'sine göre, ulusal bütünlüğe, politik bağımsızlığa ve güvenliğe yönelik bir tehdidin varlığında organizasyonun danışma amaçlı toplanacağı ve 5. Md.'sine göre de üye devletlerden birisine yönelik bir saldırının tüm örgüt üyelerine gerçekleştirilmiş kabul edileceği belirtilerek, meşru müdafaa hakkı kapsamında ortak savunmaya vurgu yapılmaktaydı.¹⁵⁸

1954 Cenevre Anlaşması'yla Fransa Vietnam'daki mücadelesini sonlandırırken, komünizme karşı savaşında çevreleme stratejisi güden ABD yönetimi, bir komünist yayılmanın domino etkisiyle tüm bölgeyi kontrolü altına almasından çekiniyordu. 1949 yılında Çin'de komünist rejimin işbaşına gelmesi, 1950 – 1953 Kore Savaşı'nda kuzeydeki komünist rejimin uzaklaştırılmaması gibi etmenler, bölgede komünizmin güçlenmesine yol açtı. Bu amaçla ABD İngiltere ile birlikte, SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü) adında bölgesel güvenlik örgütünün tesis edilmesinde öncü rol oynayarak, Güney Doğu Asya'da antikomünist mücadeleye, bölgesel ve kurumsal bir görünüm kazandırmış oldu.¹⁵⁹

Washington, Süveyş Krizi ile birlikte koloniciliğe karşı olduğunu ve bu uğurda halkların egemenliğini destekleyeceği yönünde bir mesaj vermesine karşın, üçüncü dünyada gerçekleşen her ayaklanmanın ardında SSCB'nin ve komünist ideolojinin yattığını düşünerek, demokratik süreçlerle iş başına gelmiş liderlerin, Guatemala ve İran'da olduğu gibi, devrilmesi girişimlerini destekledi.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Bkz., The North Atlantic Treaty, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, (10.05.2014.)

¹⁵⁹ 8 Eylül 1954'te Filipinler'in başkenti Manila'da imzalanan bir pakt ile resmen kurulan örgütün daha sonra genel merkezi Tayland'ın başkenti Bankok'a taşındı. Kısaca SEATO olarak bilinen örgütün açılımı: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı'dır. Kurucu üyeleri: Avustralya, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan (Doğu Pakistan ve şimdiki Bangladeş dahil), Filipinler, Tayland, İngiltere ve ABD'dir. Ayrıntılı ilgi için; bkz., Andrew Hall, "Anglo – Us Relations in The Formation of SEATO", *Stanford Journal of East Asian Affairs*, Vol. 5, No. 1, Winter 2005, p. 116.

¹⁶⁰ Leslie H. Gelb – Harper Collins, **Power Rules How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy**, 2009, Pymble, p. 14.

2.3.4 İdeolojik Tehdit ve SSCB'nin Çevrenmesi İhtiyacı

1956 Süveyş Krizi'nden itibaren SSCB'nin Ortadoğu'da etkisinin artması ve özellikle Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'la birlikte bölgede Batı karşıtı rejimlerin ivme kazanarak, Batı değerleri açısından tehdit oluşturmaya başlaması üzerine dönemin ABD Başkanı Dwight David Eisenhower, bölgede kendi çıkarlarına aykırı bulduğu gelişmelere gerekirse askeri yolla müdahale edebileceğini deklare etti.¹⁶¹ Bu doktrin ile ABD, İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'da bıraktıkları boşluğu doldurmak için resmen harekete geçmiş oldu. Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan doktrini en başta olumlu karşılayan devletler olurken, onları daha sonra Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail takip etti. Bölge devletlerinden Mısır ve Suriye doktrini ABD kapitalizmin bir müdahaleciği olarak değerlendirirken, başlangıçta doktrine karşı olmalarına karşın Suudi Arabistan ve Ürdün taraf değiştirdiler. Hatta Ürdün, Lübnan'la birlikte Eisenhower Doktrini kapsamında ABD askerlerinin konuşlandığı iki ülkeden biri oldu.

ABD'nin nükleer güç tekelinin SSCB tarafından sona erdirilmesi ve zamanla ikinci vuruş kapasitesinin geliştirilmesiyle birlikte, ABD askeri stratejisi de değişime uğradı. Eisenhower döneminde “*Kitlesel karşılık stratejisi*”nden, “*esnek karşılık stratejisi*”ne geçildi. Bu açıdan, SSCB'nin çevrenmesi ve konvansiyonel silahlanmanın önemi arttı. ABD savunma ittifakları oluşturarak, askeri gücüne kurumsal bir görünüm kazandırdı ve bu şekilde SSCB'yi çevreleme stratejisini çok taraflı bir askeri kompleks içerisinde sürdürürken, diğer taraftan da askeri nüfuzunu pekiştirmiş oldu. CIA, dünya gizli polis örgütü gibi çalışarak, ABD çıkarlarını muhafaza etmeye çalıştı. ABD hegemonyasının diğer bir taşıyıcısı olan ABD doları zaten Bretton Woods sistemi ile evrensel bir mübadele aracı fonksiyonuna bürünmüştü. Bu kapsamda dolar, ABD'nin küreselleşme ve hegemonik liderlik konsepti kapsamında, ABD şirketlerinin dünyanın dört bir yanında etkinlik kurmalarını sağlayan bir işleve sahip oldu.¹⁶²

¹⁶¹ Eisenhower 5 Ocak 1957'de Kongreye gönderdiği ve Eisenhower doktrini adını alan mesajında “bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içinde olan Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapılması; isteyen ülkelere askeri yardım yapılması ve uluslararası komünizmin kontrolü altında bulunan herhangi bir devletten gelecek açık silahlı saldırıya karşı ve bölge devletleri istediği takdirde, Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması” hususunda kendisine yetki verilmesini istedi. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için Başkan Eisenhower, kongreden üç yıl süre ile her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisi talep etti. Senato 5 Mart'ta 19 oya karşı 72 oyla, Temsilciler Meclisi de 7 Mart'ta 60 oya karşı 350 oyla Eisenhower'ın isteği yetkileri verdi ve “Ortadoğu'da Barış ve İstikrarın Sağlanması Ortak Kararı” adıyla 9 Mart 1957'de yürürlüğe girdi. Ayrıntılı bilgi için; bkz., Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, 2007, İstanbul, s. 268.

¹⁶² Giovanni Arrighi, “A Crisis of Hegemony”, **Monthly Review Press**, New York, pp. 55-108, p. 56.

1962 Küba bunalımında, iki nükleer güç doğrudan karşı karşıya geldiler ve dünya bir nükleer savaşın eşiğinden döndü. Taraflar karşılıklı ödünler vererek, diplomatik süreç hız kazandırmak için “kırmızı hat” adı verilen diyalog süreci başlattı. Bu dönem ABD – SSCB arasında yumuşama döneminin başlangıcı olarak anıldı ve SSCB’nin 1979’da Afganistan’ı işgaline kadar, her iki devlet nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda bir dizi anlaşmanın hazırlanmasında ortak hareket ederek, bir nevi mevcut nükleer güçler arasında statükocu bir mutabakat zemini yaratılmasına çalıştılar. Bu haliyle rekabet her iki devlet için de merkezden uzak, çevre ülkeler üzerinde yaşanmaktaydı ve iki devin nüfuz mücadelesinden olumsuz şekilde etkilenen “Üçüncü Dünya Ülkeleri” olmaktaydı.

SSCB’nin ideolojik varlığı ve başlangıçta gerçekleştirdiği sözde “işçi devrimi”ne ne kadar bağlı olduğu, tamamen tartışmalı bir konudur. Stalin’e göre, uluslar doğrudan devrimcidir ve devrim bizatihi modernleşme demektir ve bu bağlamda ulusçuluk gelişme için kaçınılmaz bir aşamadır. Stalin’in bu bakış açısı sayesinde, evrensel bir payda olan sosyalist devrim düşüncesi milliyetçi bir kimliğe indirgenerek sınırlandırılmıştır. Sonuç olarak da milliyetçilik sosyalizm olurken, sosyalizmde Rusya olmuştur. Bu sebeple de Komünist Enternasyonel, zamanla Rus ulusal çıkarlarının “beşinci kolu” olan bir meclis işlevi görmekten öteye gidememiştir.¹⁶³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslaştırılan sosyalizm ideolojisi, evrensel paydada söylemsel bir retoriğe indirgenerek, antikolonyal hareketlerin desteklenmesi ve ABD ile jeopolitik çatışma üzerinden sürdürülmeye çalışıldı. 70’li yılların ağırlaşan ekonomik şartları içinde, SSCB içinde ve üçüncü dünya devletlerinin ülkelerinde, soyut özgürlük ve devrim düşüncesinin destekçisi neredeyse kalmamıştı. Nasır sonrası Mısır örneğinde olduğu gibi, devletler çatışmaların ağır maliyetlerine katlanmaktan vazgeçerek, bölgesel istikrar adına barış için kendilerine en fazla desteği veren tarafa yatırım yapmaya yöneldiler. Ulusal bağımsızlıklarının kazanılmasının ardından çoğu Üçüncü Dünya Devleti için öncelikli amaç mevcut uluslararası sisteme eklenmeye çalışarak bağımsızlıklarının tanınmasını sağlamak oldu. Soğuk Savaş ortamında iki bloktan birine katılmayı reddeden devletler koalisyonu, her ne kadar tarafsızlık iddialarına rağmen, “Barış İçinde Birlik” konsepti ve ulusal bağımsızlık hareketlerini destekleme politikası sayesinde SSCB’ye daha

¹⁶³ Hardt – Negri, a.g.e., s. 132.

yakın pozisyon almışlarsa da bu devletlerin uzun dönemdeki amaçları; ulusal bütünlüklerini sağlayarak, varlıklarını garanti altına almak üzerine kuruluydu. ABD'nin ulusal bağımsızlık hareketlerini komünist yayılma olarak algılaması ve askeri müdahalelere yönelmesi, söz konusu bu devletleri SSCB desteği aramaya iten bir diğer etmendi.

Ulusal bağımsızlık hareketleri başlangıçta mücadelelerini kazanmak için, silah ve lojistik yardıma ihtiyaç duymaktaydı ve SSCB bunları karşılayabilecek kapasiteye sahipti. Silahlı mücadele safhası sona erdikten sonra ilgili devletin, diplomatik anlamda tanınması, ticaret yapabilmesi, devlet kurumlarının oluşturulması ve yeniden imarı gerekmektedir. Tüm bunlar SSCB'nin karşılayabileceği kapasitesinin çok üzerindeki taleplerdi. ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi ve uluslararası parasal düzenlemeyi sonlandırmasıyla beraber, söz konusu bu devletler için; etkisini yitirmeye başlayan ideolojik pozisyon ve ekonomik bunalım sebebiyle, arzu edilmemesine rağmen ABD finansal kuruluşlarına yönelmekten başka bir seçenek yoktu. Esas itibariyle bu devletler için temel gaye varlıklarını sürdürmekti.

Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları sürecinin son halkasına girilmiş olmasına paralel olarak, ABD'nin uluslararası para düzenlemelerinden ayrılmasıyla, bu devletlere yönelik tahakküm ilişkisinin dönüşmesine de sebep oldu ve bu dönem Negri ve Hard'a göre, imparatorluğun kuruluşu yönünde dev bir adımdı. İkinci aşama üretim mekânları ve akışlarının merkezileşme süreciyle tanımlanmaktadır. Bu dönemle birlikte ulus aşırı şirketler faaliyetlerini yer kürenin her köşesine taşımaya başladılar.¹⁶⁴

1964'te Tonkin Körfezi'nde Kuzey Vietnam torpido botlarının iki ABD destroyerine ateş açtığına ilişkin gerçekliği tartışmalı olan haberler karşısında ABD Kongresi'nin Tonkin Körfezi Kararnamesi'ni kabul etmesiyle, ABD'nin önceden askeri ve teknik yardım sağladığı Güney Vietnam'a, ABD askerleri sevk edilmeye başlandı.¹⁶⁵ Cumhuriyetçi politikacıların Demokrat Partili başkanlara yönelik eleştirileri ABD'nin Vietnam bataklığına iyice saplanmasına neden oldu ve nihayetinde ABD'yi bu bataklıktan, eleştirileri yumuşatmayı başaran cumhuriyetçi başkan, Nixon kurtarabildi. Demokrat Parti'ye yönelik komünizm algılaması öylesine yüksek seviyelere ulaşmıştı ki *“Yalnızca*

¹⁶⁴ A.g.e., s. 261

¹⁶⁵ Richard Saul, **The Cold War and After Capitalism Revolution and Superpower Politics Critical Introduction to World Politics**, 2002, p. 125.

Nixon Çin'e gidebilir"¹⁶⁶ denilerek, cumhuriyetçi liderin asıl "şeytan" karşısında mevzi kazanma arayışları, kamuoyunda meşruiyet zeminleri oluşturularak gerçekleştirilmeye çalışıldı.

1965 – 1973 yılları arasında Vietnam'a gönderilen 500.000 asker Ho Chi Minh'in gerilla ordusu karşısında başarılı olamadı ve 60.000 ABD askeri bu savaşta hayatını kaybetti. ABD'nin Vietnam'daki bu başarısızlığı, vesayet savaşlarının sürdürülmesi konusunda açıkça SSCB'yi teşvik etti ve Sovyetlerin Angola'ya, Somali'ye ve Etiyopya'ya olan ilgisini arttırdı. Güneydoğu Asya'da açıkça mevzi kaybeden ve gerilla – köylü/sivil ayrımı yapmadan kimyasal silahlar kullanmaktan çekinmeyen ABD'nin imajı, ciddi şekilde sarsıldı ve doğal olarak emperyalist bir güç olmakla itham edildi. Küba Füze Bunalımı sonrasında Çin ile SSCB arasında gerginleşen ilişkiler, 1969 yılında sınır çatışmasına dönüştü. Komünist Çin ve kapitalist ABD masa tenisi takımlarının müsabakaları, "*ping pong diplomasisi*" olarak adlandırılan bir süreci başlattı ve 1973 yılına gelindiğinde Nixon'ın ziyaretiyle başlatılan Pekin açılımı, Sovyetler karşısında yeni bir stratejik üstünlük sağlanmasına imkân sağladı.¹⁶⁷

2.4 ULUSLARARASI KUR SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ VE HEGEMONYA

Cox'a göre ABD ekonomisinin büyüklüğü, ABD'nin küresel finans üzerindeki yapısal üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. ABD dolarının uluslararası nakit aracı olması, ABD finansal pazarının büyüklüğü, ABD'nin uluslararası ekonomik örgütlerdeki ağırlığı ve askeri gücü; birlikte ele alındığında ABD'nin uluslararası hegemonyasını tesis eden ve sürdürülebilir kılan mekanizma ortaya çıkmaktadır. ABD'nin ekonomik gücünün zamanla zayıflamaya başlaması ile ABD'nin uluslararası ekonomiyi yönlendirebilme gücü de azalmaya başladı. Altmışlı yılların ortalarına gelindiğinde ABD'nin sahip olduğu altın rezervi savaş sonrası döneme kıyasla yarı yarıya azalma gösterdi. Bu durum ABD'nin altına endekslenmiş dolar politikasının artık ABD tarafından tek taraflı olarak sürdürülemeyeceği anlamına gelmekteydi. Doların rezerv para olması ve yabancı merkez bankalarının kur oranlarının değişimine bakılmaksızın büyük miktarlarda dolar rezervi tutulması, ABD için artık çok ciddi bir külfetti. Doların altın karşısında değer kaybı

¹⁶⁶ Singh, a.g.e., p. 266.

¹⁶⁷ Gelb –Collins, **Power Rules How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy**, 2009, Pymble, p. 56.; John Lewis Gaddis, **The Cold War**, Penguin Group, London, 2005, p. 207.

yaşaması demek; ilgili devletin rezervlerinin de erimesi anlamına geldiği için, sisteme dâhil olan devletlerin hoşnutsuzlukları giderek daha güçlü şekilde dillendirilmeye başlandı.

2.4.1 Uluslararası Kur Sisteminin İstikrarsızlaşması

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, uluslararası ticaretin gelişmesinin yanında, kur oranlarında spekülatif baskı da nakit ihtiyacını artırdı. 1958 yılına gelindiğinde nakitlerini Avrupalılar gibi tam konvertible halde muhafaza eden ABD'liler, altın rezervlerinin erimesiyle uluslararası ticarete güven kaybı yaşamaya başladılar. Triffin'e göre ödemeler dengesi açığının kapatılmaya çalışılması, dünya genelinde durgunluğun yaşanmasına sebep olabilirdi; çünkü altının onsunun 35 dolardan işlenmesi, dünya para rezervleri arzı için yeterli değildi. Gelişen uluslararası ticaret, artık ABD'nin tek başına sistemi yönlendirme ve şekillendirme kapasitesinin üzerinde seyretmeye başlamıştı.¹⁶⁸

1960 yılında İngiltere'de altının ons fiyatı 40 doların üzerine çıktı. % 50'si ABD tarafından karşılanmak üzere altın havuzu sistemi oluşturuldu. ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve İsviçre merkez bankalarının katılımıyla oluşturulan konsorsiyumda, altının pazar fiyatıyla belirlenen ons fiyatının sürdürülmesi ve altın fiyatındaki yükselmenin belirli bir tavan fiyatında sınırlaması amaçlamaktaydı. 1968 yılında altının pazar fiyatının yükselmesinin önlenememesi karşısında, ABD ve İngiltere altın rezervlerinin % 18'lere kadar düşmesi engellenemedi ve bunun üzerine, sistem sonlandırıldı. Hükümetler, piyasaya altın tedarik etmekten kaçınarak, kendi aralarında altının ons fiyatının 35 dolardan işlem görmesine müsaade ettiler.¹⁶⁹

1967 yılında altın talebi spekülatif nedenlerle tırmandı ve ABD artan altın talebini karşılayamaz hale geldi. Oluşturulan havuza diğer devletlerin katkı yapmakta isteksiz olmaları sonucu Johnson hükümeti bir dizi önlemler paketi açıkladı; ama söz konusu bu önlemler paketi, beklenen etkileri doğurmadı. Vietnam Savaşı'nın da katkısıyla istikrarsız bir görüntü çizmeye başlayan doların, altın karşısında değeri düşürüldü. Mart 1968 yılına gelindiğinde ABD, tek taraflı olarak havuza ticari piyasa için, onsu 35 dolardan altın satışı gerçekleştirmeyeceğini bildirdi.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Rugie, a.g.e., p. 79.

¹⁶⁹ Peter M. Garber, "The Collapse of the Bretton Woods Fixed Exchange Rate System", **A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform**, ed. Michael D. Bordo - Barry Eichengreen, University of Chicago Press, 1993, p. 464.

¹⁷⁰ Block, a.g.e., p. 194.

1969'da Batı Almanya Hükümeti, ihracat kaleminin hızlı yükselişi ve döviz fazlasının ödemeler dengesinin aktifinde baskı oluşturması karşısında, Alman markının değerinde revalüasyona gitti. Bu ABD dolarının değer kaybı anlamına gelmekteydi ve FED'i daha fazla dolar basmak zorunda bırakacak bir karardı. Artan uluslararası ticaret ve gelişen ekonomiler, rezerve olan ihtiyaçta da artış yarattığı için altın standartına dayalı dolar sistemi uluslararası ticareti besleyemez hale geldi.¹⁷¹ Altmışlı yıllarda dünya altın piyasasında altının ons fiyatı 50 doları bulurken, ABD'nin ons fiyatını 35 dolarda sabit tutma imkânı sürdürülebilir olmaktan çıktı. 1965'te De Gaulle'ün ABD güvenlik ve parasal sistemine karşı artan eleştirileri, Vietnam Savaşı, Pakistan-Hindistan çatışması, Arap-İsrail Savaşı gibi uluslararası istikrarsızlık unsurları, özellikle altmışların ikinci yarısında dolara olan güvensizliğin artmasında önemli etkenler olarak ortaya çıktı.

2.4.2 ABD Hegemonyasına Yönelik Artan Muhalefet

Fransa ilk atom bombasını Şubat 1960'ta Sahra Çölü'nde patlatırken yine Ağustos 1968'de hidrojen bombası Fransız ordusu tarafından test edildi. Fransa'nın nükleer bir güç haline dönüşmesiyle beraber, Fransa devlet başkanı De Gaulle, Süveyş Krizi'nin de getirdiği ulusal incinmişlik duygusuyla, altına endeksli dolar rezerv sistemine ve Küba Krizi'nde müttefiklerine danışmadan SSCB ile pazarlığa girişen ABD ile sürdürülen askeri ittifaka yönelik eleştirinin dozajını arttırdı. Öyle ki De Gaulle, 1961 yılında Fouchet Planı adı altında, AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu)¹⁷² üyeleri arasında ortak bir dış ve güvenlik politikasının tesis edilmesi için geliştirilen bir projenin önderliğini de soyundu; ama Batı Almanya dışında hiçbir AET üyesi bu projeyi desteklemedi.¹⁷³

¹⁷¹ Eischengreen, a.g.e., p. 20.

¹⁷² Avrupa Toplulukları, 1951 tarihinde Paris'te imzalanan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Kurucu Antlaşması ile Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından kuruldu. Avrupa Toplulukları terimi; Avrupa Topluluğu (AT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) için kullanılmaktaydı. 1957'de imzalanan ve 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile tesis edilen Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) ismi, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu olarak değiştirildi. AKÇT'ninüye devletler tarafından 50 yıllık bir süre ile akdedilmesi nedeniyle, AKÇT Kurucu Antlaşması Temmuz 2002'de sona erdi. 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması, 1993'te yürürlüğe girdi ve Avrupa Birliği (AB) ortak çatısı altında; 1) Avrupa Toplulukları, 2) Ortak dış politika, güvenlik savunma ve 3) Adalet, içişleri olarak nitelendirilen üç sütunlu yeni bir yapı meydana geldi. 2009 yılında Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, söz konusu üç sütunlu yapı ortadan kaldırıldı ve bugünkü görünümünde, hukuki kişiliğe sahip AB oluşturuldu. AB'nin oluşturulması konusundaki çalışmalar ve AB'nin genişleme süreci hakkında daha ayrıntılı bilgi almak için, Bkz., Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Alfa-Aktüel Yayınları, 2010, Bursa, ss. 5 – 61.

¹⁷³ John Gaffney, **Political Leadership in France From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy**, Palgrave Macmillan, 2010, Hampshire, p. 50; Carolyne Davidson, *“Dealing With de Gaulle: United States and France”*, **NATO Strategies Toward de Gaulle's France 1958 – 1966 Learnin to Cope**, ed. Christian

De Gaulle Fransa için Atlantik ittifakında daha eşitlikçi bir rol arzulamış olsa da bunu başaramadı ve söz konusu Avrupa kıtasının güvenliği olunca, ABD hegemonyasına da rıza göstermeyerek, 1960'lı yıllardan itibaren bu hegemonyanın oluşturulduğu, uluslararası ekonomik sisteme ve uluslararası güvenlik yapılanmasına yönelik ağır eleştirilerde bulundu. 1966 yılında De Gaulle Fransa'yı NATO'nun askeri kanadından çektiğini bildirdi.¹⁷⁴ Politik olarak De Gaulle göreve geldiği günden itibaren, Batı Almanya'nın desteğini kazanması sayesinde, ABD hegemonyasına muhalif bir dış politika ve güvenlik portresi çizebilmeyi başarmıştı.

1950'li yıllarda petrol sahalarına ev sahipliği yapan devletler petrollerini ulusal ve uluslararası pazara çıkarabilmek için, ABD şirketlerinin öncülüğündeki petrol şirketlerine muhtaç olmanın yanında, iç ve dış güvenlikleri için de ABD hegemonyasına sığınmışlardı. 1960'lı yıllarda söz konusu bu devletler, kendi ulusal şirketlerini kurma yoluna giderek, petrol gelirlerinde tamamen söz sahibi olmaya çalıştılar. Özellikle Japonya'nın ve Batı Avrupalı devletlerin artan enerji talebi, petrol üreticisi Ortadoğulu devletler için, kendi petrol politikalarını yürürlüğe koymaları ve milli petrol şirketlerinin uluslararası ticarete faaliyet göstermeleri için uygun bir ortam yarattı.¹⁷⁵ 1973 Arap – İsrail Savaşı'nın ardından petrolün varil fiyatı 3.01 Dolardan 11.65 dolara yükseldi. Petrol üreten Üçüncü Dünya Ülkeleri başta ABD olmak üzere İsrail'i destekleyen devletlere, Mart 1974'e kadar petrol ambargosu uyguladı. OPEC devletlerinin 1973'te 9 milyar Dolar olan bütçe fazlaları 1974'te 62 milyar dolara kadar yükseldi.¹⁷⁶

İstikrarsızlıklardan ötürü yükselişini sürdüren petrol fiyatları, İran Devrimi'nin ardından 1979'da 25 Dolar seviyelerine yükseldi. İsrail'e olan desteklerinden ötürü başta ABD olmak üzere, Batılı devletler cezalandırılmak istense de petrol kazançlarının çoğu finansal yatırım olarak ABD ve Batılı devletlere geri döndü. Bu durum, doların uluslararası konumunu güçlendiren bir etmen oldu. ABD dolarının küresel rezerv para olmasını sağlayan Bretton Woods Sistemi'nin sonlandırılmasına rağmen, borç ve faiz denklemi

Nuenlist – Anna Lacher – Garret Martin, Lexington Books, 2010, Plymouth, p.115.; Eichengreen, a.g.e., p. 15.;

¹⁷⁴ Anna Lecher – Christian Nuenlist, “*Globalizing de gaulle*”, **NATO Strategies Toward de Gaulle's France 1958 – 1966 Learnin to Cope**, ed. Christian Nuenlist – Anna Lacher – Garret Martin, Lexington Books, 2010, Plymouth, p.85.

¹⁷⁵ Rosenberg, a.g.e., p.119.

¹⁷⁶ A.g.e., p. 200.

üzerine kurulu finansal yapıdaki doların ağırlığı iyiden iyiye artarak, ABD'nin küresel ekonomik gücünü pekiştirici bir rol oynadı.¹⁷⁷

2.4.3 Bretton Woods Sisteminin Sonlandırılması

1960'lı yıllar itibarıyla ABD'nin müttefikleri ekonomik zayıflıklarından kurtulmuşlardır. 1980'li yıllara gelindiğinde toplamda Avrupalı müttefiklerin ve Japonya'nın ekonomik büyüklükleri, ABD'yi geride bıraktı. Özellikle Avrupalı devletlerin ekonomik canlılıkla beraber askeri olmayan alanlardaki yatırım ve girişimleri yüksek seviyelere ulaştı. 1970'lere gelindiğinde uluslararası faaliyet gösteren şirketler, ulusal sınırlara bağlı kalmak istemiyorlardı ve kendi kâr güdülerini hareket ediyorlardı.¹⁷⁸ Ulusaşırı dev şirketler, düşük maliyet – yüksek kâr güdüsüyle hareket ederek, gelişmiş Batı devletlerin ülkelerindeki Keynesyen refah devletinin temellerini yıkmaya başladılar.

ABD ekonomisinin sürekli açık vermeye başlaması, borç veren bir devletten borçlu bir devlete dönüşmesi ve borçlanmada giderek daha fazla Japon kaynaklarına dayanması, “*Triffin Çelişkisi*” olarak adlandırılan durumu iyice belirgin hale getirdi. Belçikalı kökenli ABD'li ekonomist Robert Triffin, uluslararası alanda likidite yaratımı ile sistemde uluslararası güven arasında temel bir çelişki bulunduğunu ileri sürmekteydi. Triffin'e göre sistemde likidite, ABD'nin sürekli açık vermesine dayanırken, uzun dönemde bu durum ABD dolarına duyulan güveni azaltacak nitelikteydi. ABD'nin sahip olduğu ödemeler dengesi açıklarını kapatmaya çalışması, dünyada likidite sıkışıklığına ve dünya ekonomisinde deflasyonist baskılara yol açmaktaydı. ABD bu açığı kapatamazsa, sistemin öngörmüş olduğu doların altına çevrilebilmesi taahhüdü yerine getirilemez ve bir güven krizi ortaya çıkabilirdi. Bu nedenle, sistemin uzun dönemde ayakta kalması imkânsız olarak niteleniyor ve güven sorunu nedeniyle sistemin çökeceği savunuluyordu.

Johnson Hükümeti, uyguladığı sosyal nitelikli “*Büyük Toplum Programı*”nın yanı sıra, Vietnam savaşının tırmanmaya başlaması ile savaş masraflarının artışını halktan gizledi ve vergileri artırmadan, enflasyonu artırıcı makro ekonomik politikalar izlemeye devam etti. Bu dönemde bütçe açığı gayri safi milli hâsılanın % 3'üne ulaşarak 25 milyar dolara kadar yükseldi. 1961 - 1964 yılları arasındaki % 1'lik büyümenin aksine, 1965 –

¹⁷⁷ Jeremy Black, *Great Powers and Quest For Hegemony The World Order Since 1500*, Routledge, 2008, New York, a.g.e., p. 158.

¹⁷⁸ Hobsbawn, a.g.e., p. 281.

1968 arasında parasal bazlı büyüme sayesinde, ABD % 4 oranında büyüdü.¹⁷⁹ Uluslararası mali sistemdeki krizi aşabilmek için, 1967’de Uluslararası Para Fonu bünyesinde yaratılan ve 1969’da yürürlüğe giren yeni bir rezerv imkânı, Özel Çekme Hakları (SDR), üye devletlere başlangıçta verilen ve yetersiz kalan kotaları desteklemek ve likidite akışının sürekliliğini sağlamak için tasarlandı.

1969’da iktidara gelen Nixon yönetimi, Vietnam’daki savaşın bütçe üzerinde yarattığı etkinin yanı sıra, dolar üzerine yapılan spekülasyonların artması ve ticaret ile ödemeler dengesi açıklarının büyük boyutlara varması üzerine, 15 Ağustos 1971 tarihinde altın standartına dayalı sabit kur politikasını feshetti ve % 10’luk ithalat vergisi getirdi. Aralık 1971’de Smithsonian Sözleşmesi ile ABD dolarında devalüasyon yapılması konusunda, uluslararası rıza elde edildi. ABD sabit kur sistemi yüzünden hızla artan ticaret açığının önüne geçmek için, devalüasyon yapamıyordu.¹⁸⁰

1976 IMF Jamaika Konferansı, doların yeni pozisyonunun tüm taraflarca kabul edildiği bir toplantı oldu. Böylece uluslararası anlamda Bretton Woods sisteminin sona erdiği, resmi olarak kabul edildi. ABD’nin altın fiyatına bağlı olan doları, Smithsonian Anlaşması sayesinde ortadan kaldırması ile ABD borçlarını altın yerine dolar ile ödeme imkânına kavuştu ve ABD dolarının değeri piyasa şartlarında belirlenmek kaydıyla dolar; uluslararası rezerv para olma statüsünü muhafaza etti.¹⁸¹

2.4.4 Neoliberal Ekonomi ve Refah Devletinin Sonu

Yetmişli yıllardan itibaren ABD’nin ekonomik üstünlüğünün en önemli kaynağı, petrol üreten ülkelerdeki tüketim fazlası petrol gelirlerinin yatırım amacıyla ABD finansal kurumlarına aktarılmasıyla isimlendirilmeye başlanan, petrodolar oldu. Petrol fiyatlarının yükselişiyle beraber petrol üreten devletlerin bütçe fazlaları finansal yatırım olarak ABD başta olmak üzere Batılı devletlere aktarılmakta ve bu paralar daha sonra kalkınma hamleleri için dış finansman ihtiyacı içindeki gelişmemiş ve gelişmekte olan devletlere kredi olarak sunulmaktaydı. Bu sayede petrol üreten devletlerden gelişmemiş ve gelişmekte olan devletlere finansman konusunda bir nevi aracılık fonksiyonu gören devletler bu sayede faiz geliri elde etmekteydi. 1945’ten beri petrol alım – satımı dolara

¹⁷⁹ Allan H. Meltzer, “Origins of the Great Inflation”, **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, March/April 2005, 87(2, Part 2), pp. 145-175, p. 153.

¹⁸⁰ Robert Gilpin, **Global Political Economy Understanding The International Economic Order**, Princeton University Press, 2001, New Jersey, p. 242.

¹⁸¹ Rosenberg, a.g.e., p. 201.

endeksli olarak gerçekleştirmeye başlandığı için 1973 petrol ambargosu sonucu fiyatlardaki ani yükseliş, ihtiyaç duyulan petrolün satın alınabilmesi için, ABD dolarına olan talebi de artırmıştı. Söz konusu bu petrodolar döngü sayesinde ABD yüksek askeri harcamalarını kolayca finanse edebildi. İçerde vergi oranlarında artışa gidilmeden artan yıllık bütçe açıkları sürdürülebilir bir hal alarak ABD'nin uluslararası askeri harcamalarına olanak sağladı.¹⁸²

1973 Petrol Krizi'nin ardından, uzun vadede az gelişmiş devletler nakit sıkıntısı çekmeye başladılar. FED'in 1979'da hiperenflasyonla mücadele etmek adına gevşek para politikasından sıkı para politikasına geçme kararıyla beraber, söz konusu devletler de bir anda kendilerini borç bulma sıkıntısı ve ödeme güçlüğü içinde buldular. Sıkı para politikası, söz konusu bu devletlerin ihracat rakamlarının da düşmesine yol açtı.¹⁸³ Bu da haliyle uluslararası ekonomik durgunluğa dönüştü.

1985'te ABD Hazine Bakanı James Baker, borçlu devletlere “*ihracata dayalı büyüme*” stratejisini benimseyerek, devletin piyasadaki rolünün azaltılması ve kamu sektöründe reform yapılması konusunda baskı yaptı. Bu politikaların 1960'lı ve 1970'li yıllardaki Doğu Asya'nın başarısına atıf yapılarak, başarılı olacağı savunuluyordu. Ödeme güçlüğü çeken devletler, Dünya Bankası ve IMF kaynaklarından yararlanabilmek için söz konusu reformları gerçekleştirmek zorunda bırakıldılar. John J. Williamson'ın deyişiyle “*Washington Uzlaşısı*” olarak adlandırılan ve yapısal düzenlemeler içeren bu reform paketi, tüm ekonomik soruları aşabilecek bir paket program haline getirilerek, ekonomik sıkıntı içindeki tüm devletlere takdim edildi. IMF, borç başvurusunda bulunan tüm devletlere bütçe dengesi, özelleştirme, serbestleşme şartlarını koşarak, bu doğrultuda yapısal reformlar yapılmasını istedi.¹⁸⁴

1960'larda bile Washington'ın eğilimi artan savunma maliyetinin ve sosyal programların giderlerini karşılamak üzere, ek vergiler getirmek yerine, bütçe açığı finansmanına dayanmak oldu. Ancak Reagan yönetiminin federal harcamalarda önemli indirimlere gidilmeden, savunma giderlerinde geniş ölçekli artırımlara gitmesi ve vergi oranlarının indirilmesi, bütçe açığında ve ulusal borçlarda olağanüstü artışlara neden

¹⁸² William R. Clark, **Petrodollar Warfare Oil Iraq and the Future or the Dollar**, New Security Publishers, 2005, Gabriella Island, p. 28.

¹⁸³ Gilpin, a.g.e., p. 313.

¹⁸⁴ A.g.e., p. 314.

oldu.¹⁸⁵ 1981 yılında enflasyonla mücadele politikası doğrultusunda faiz oranları artırıldı. Paranın üretim alanından çekilerek spekülâtif alana yönelmeye başlamasıyla, para arzında da hızlı bir düşüş yaşandı. Bu sebeple 1980 -1982 yılları arasında doların değerinde % 32’lik artış gerçekleşti. Yüksek faiz oranı, sıcak parayı ülkeye çekerken, aynı zamanda doların uluslararası rezerv para olarak, değerinin artırmasını sağladı. 1985 yılına gelindiğinde, 1980 yılına göre doların değeri %56 oranında artış gösterdi. Doların söz konusu artışı, enflasyon oranının düşmesine neden oldu ve ithalat rakamları yükselmeye başladı. Artan ithalatla dış ticaret açığı da doğal olarak paralellik gösterip yükseldi ve bu artışı finansal anlamda karşılamak için, Reagan yönetimi yabancı yatırımcılara yönelik tahvil ihracını artırma yoluna gitti. 1981 yılında 7 milyar dolarlık cari fazla varken, bu rakam 1985 yılında 116 milyar dolarlık bir cari açığa dönüştü.¹⁸⁶

Japonya, Batı Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD merkez bankaları yöneticilerinin katılımıyla gerçekleştirilen 1986 Plaza Uygulaması’yla doların değerinde % 25’lik devalüasyona gidildi; ama dolardaki düşüşe rağmen, ABD dış ticaret ve bütçe açığı artmaya devam etti. 1987’deki krize rağmen 1988 yılına gelindiğinde, finansal istikrar sağlandı ve işsizlik oranı % 5.5’e geriledi. Dış ticaret açığı 160 milyar dolardan 127 milyar dolara gerileyerek seçimlerde cumhuriyetçi partinin adayı George Bush’un başkanlığı için uygun bir ekonomik koşul ortaya çıkarılmış oldu.¹⁸⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’de üretim artışına gidilmesiyle 1950’li ve 1960’lı yıllarda emek ücreti artış göstermiş ve “*Büyük Amerikan orta sınıfı*” bu şekilde ortaya çıkmıştı. Söz konusu bu yeni ABD sınıfının gayet yüksek bir satın alma gücü vardı ve bu dönem içinde ortaya çıkan refah ortamı sayesinde, ABD’de doğum oranlarında da kayda değer bir artış yaşanmıştı. İşte bu sebeple 1970’li yıllarla beraber yirmi yıl önce doğan çocuklar için, istihdam sorunu baş gösterdi. 1980’li yıllarda spekülasyona dayalı finansal sektör, reel üretimin yerini aldı ve bu “*İşçilerin İngiliz anahtarlarının yerini, muhasebecilerin hesap defterleri*”nin¹⁸⁸ aldığı şeklinde ifade edilmeye başlandı.

ABD’de 1970’li yıllar boyunca nominal ücretler artarken reel ücretlerde düşüş yaşandı, yani ücretlerin satın alma gücü düştü ve 30 yaş altı işsizlik oranlarında artış

¹⁸⁵ Kennedy, a.g.e., s. 618.

¹⁸⁶ Rosenberg, a.g.e., p. 252.

¹⁸⁷ A.g.e., p. 254.

¹⁸⁸ Michael Veseth, **Mountains of Debt**, Oxford University Press, 1990, New York. pp. 133 - 143.

olduğu gibi yine bu yaş grubundakiler, çalışma koşullarının iyileştirilmesi için greve gittiler. Örneğin 1974'te ABD'de 6074 grev vakası yaşandı.¹⁸⁹ İthalatı önlemek ve yerli sanayii güçlendirmek için dolar devalüe edildi. Reagan Yönetimi'nin Ulusal İşçi İlişkileri Kurulu (National Labor Relations Board)'na gerçekleştirdiği atamalar işçi hareketinin kazanımlarını ortadan kaldırmak için gerçekleştirdiği ilk eylemler oldu. 1983 – 1987 yılları arasında ücretlerin pazarlık yoluyla belirlenmesinin piyasa ekonomisinin işleyişine engel olduğunu savunan Donald Dotson kurulun başkanlığına getirildi. National Labor Relations yasasında “aşırı davranışlar” adı altında gerçekleştirilen düzenlemeyle işverenlere sendikal haklarını arama konusunda abartılı hareket eden işçileri, işten çıkarma yetkisi tanındı.¹⁹⁰

Reagan dönemiyle beraber devletin ekonomi üzerindeki denetimi ve piyasa müdahalesi sınırlandırıldı. “Refah devleti” anlayışının piyasa başarısızlığına sebep olduğu ve piyasanın işlerliğinin önüne geçerek ekonominin kaybetmesine, bu sebeple de rekabet gücünü yitirmesine sebep olduğu tezi savunulmaya başlandı. Reel retim alanlarına yatırım yapılması yerine, finansal sektörlerin işleyişini kolaylaştırıcı dzenlemere gidilmesiyle, spekulatif bir ekonomik işleyiş modeli yaratıldı. Bu süreçte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında elde edilen emek faktörünün kazanımları yavaşça aşınmaya başladı. 1981 yılında ülke genelinde, yatırımı ve tasarrufu arttırmak adına vergi oranlarında indirimle gidildi. Hükümet harcamalarında azalma olmadığı aksine özellikle savunma harcamalarındaki artış nedeniyle, vergi indirimindeki hedeflenen amaç gerçekleşmedi. Yıldız Savaşları (Strategic Defence Initiative) Projesi ile Soğuk Savaş'ın ikinci evresine geçilmesi ile kamusal harcamalarda ciddi bir artış yaşandı.¹⁹¹

SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgali sonrası ABD'nin mücadele de irtifa kaybettiği ve çevreleme stratejisinin aşınmaya başladığı endişeleri baş gösterdi. ABD'nin hızlı bir silahlanma sürecine girmesiyle birlikte yumuşama dönemi tamamen sona erdi. 1980'lerin ikinci yarısında SSCB'nin i zayıflıkları gün yüzüne çıkmaya başlayınca bu tehlikeli oyunun daha fazla sürdürülemeyeceği anlaşılarak, SSCB birlikleri 1989'da Afganistan'dan çekildi. 1985'te göreve gelen Mihail Gorbaçov, SSCB'nin ekonomik ve politik yapısını düzeltmek için *Glastnost (Açıklık)* ve *Perestroika (Yeniden yapılanma)*

¹⁸⁹ Rosenberg, a.g.e., p. 210.

¹⁹⁰ A.g.e., p. 248.

¹⁹¹ Charles Kindleberger, **World Economic Primacy 1500-1900**, Oxford University Press, New York, 1996, p. 180.

Programları çerçevesinde bir yeniden inşa projesi başlatmışsa da önce Polonya'daki İşçi hareketlerinin artan muhalefeti ve sonrasında 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Soğuk Savaş, psikolojik anlamda sona erdi. 25 Aralık 1991 tarihinde Gorbaçov'un istifa etmesinin ardından SSCB'yi meydana getiren cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla, SSCB'nin hukuki varlığı son bulmuş oldu.

Dönemin ABD'li yöneticilerine göre ABD'nin başlatmış olduğu silahlanma yarışı karşısında sosyal harcamalarını kısarak, askerî harcamalarını artırmak zorunda kalan SSCB'li yöneticiler kamu borç stokunu artırmış ve toplumsal refah kaybına yol açarak sosyal huzursuzluğa yol açmışlardır. Yani SSCB akıllı bir strateji sayesinde bilinçli olarak iflasa itilmiştir. Jeremy Black'a göre, Reagan yönetiminin SSCB'yi silahlanma yarışına çekmesi sonucu SSCB'nin yıkıldığını iddia etmek doğru değildir; çünkü Rusya'nın 17. yüzyıl'dan beri süregelen saldırıya açıklık ve paranoya karışımı savunma içgüdü, SSCB'ye de sirayet etmiştir ve SSCB'nin kurulduğu ilk günden parçalandığı güne kadar askeri harcamaları hep yüksek bir seviyede seyretmiştir.¹⁹² Haliyle ABD'nin SSCB'yi askeri bir mücadele içinde ekonomik bir darboğaza sürüklemesi, bu açıdan imkân dahilinde değildir.

¹⁹² 1952'de neredeyse devlet bütçesinin dörtte birini askeri harcamalar oluştururken, 1980'lerdeki askeri kalem SSCB gayri safi milli hasılasının % 15-25 seviyelerinde seyretmekteydi. Bkz., Black, a.g.e., p. 162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD HEGEMONYASI VE YENİ MUHAFAZAKÂR DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya sistemi de son bulmuş oldu ve tek kutupluluk söylemi içinde ABD süper güç olarak nitelendirilmeye başlandı. Her ne kadar SSCB ile hegemonya mücadelesi bir dünya savaşına dönüşmeden son bulmuş olsa da yeni dönemde SSCB'nin bıraktığı askerî ve politik boşluğun bölgesel ve uluslararası istikrarasızlıklara dönüşmesi söz konusuydu ve nitekim Kafkasya ve Balkanlar'da etnik ve mikro milliyetçi unsurların kanlı mücadelelerine tanıklık edildi. Özellikle Yugoslavya'nın parçalanma süreci masum sivillerin de zarar görmesiyle sonuçlanan çatışmalarla son buldu.

Clinton döneminde bölgesel çaptaki uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden istikrarasızlık unsurlarıyla mücadele konusunda uluslararası işbirliğini dikkate alan bir dış politika anlayışıyla hareket edildi. Özellikle George Walker Bush döneminde ABD yönetiminde yer alacak olan Paul Wolfowitz, Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Richard Perle gibi yen, muhafazakâr isimler tek taraflılık konsepti içinde çatışmacı bir dış politika takip edilmesi taraftarıydılar ve Clinton dönemindeki çok taraflılık anlayışıyla yürütmeye çalışılan dış politikaya karşı muhalif bir duruş sergilemekteydiler.

11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki Dünya Ticaret Merkezi (İkiz Kuleler) ve Virginia'daki ABD Savunma Bakanlığı Karargâhı (Pentagon)'na gerçekleştirilen intihar saldırıları sonucunda ABD Pearl Harbour baskınından sonra ilk kez kendi evinde vurulmuş oldu. Ayrıca içerde bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı yasal düzenlemelere gidilirken dışarda da uluslararası terörizmle ilişkisi olduğu düşünülen tüm unsurlara karşı mücadele başlatıldı. Uluslararası anlamda başlatılan askerî kampanya yalnızca yeni muhafazakâr çevrelerden değil, ulusaşırı faaliyet gösteren enerji ve güvenlik şirketleri tarafından da desteklendi.

3.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD HEGEMONYASI

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına damga vuran Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber iki kutuplu dünya tezahürü sona erdi ve “*Yeni Dünya Düzeni*” söylemi altında

ABD hegemonyası “*Tek kutupluluk*” ve “*Süper güç*” şiarlarıyla ifade edildi. Yeni dönem ABD bazlı küreselleşme, neoliberalizm ve demokrasi gibi söylemlerin hız kazandığı bir dönem olduğu kadar; merkez – kaç eğilimlerin artış göstermesiyle beraber içsel gerilimlerin de ivme kazandığı bir dönem oldu. Örneğin; bazı yazarlarca Soğuk Savaş’ın sonu olarak gösterilen 1989 tarihinden 11 Eylül 2001 tarihine kadar; BM’nin müdahil olduğu 47 çatışmadan yalnızca üçü, devletlerarası nitelik gösterdi: Bunlar; Irak’ın Kuveyt’i işgali (1990), Çad – Libya sınır anlaşmazlığı (1994) ve Etiyopya – Eritre sınır anlaşmazlığı (1998 – 2000)’dir.¹⁹³ Geri kalan 44 uyuşmazlık ve çatışma etnik, dinsel ve kültürel farklılıkların ön plana çıktığı içsel gerilimlerden kaynaklandı.

Teorik anlamda ABD hegemonyasının gelişimi, uluslararası ilişkiler disiplinin alacağı şekil konusunda da bazı yazarlarca çeşitli görüşler ortaya atıldı. Özellikle ABD’li yazarların katkıda bulunduğu bu görüşlerden öne çıkan ve döneme damgasını vuran üç teorik bakışı, kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:¹⁹⁴

1) Tarihin sonu tezi: Teorisini Hegel okumalarına dayandıran Francis Fukuyama, toplumu şekillendirme aracı olarak gördüğü komünist mekanizmanın sona ermesiyle tarihin diyalektik yapısının, kapitalizm ve liberal – çoğulcu politikaların zaferiyle sona erdiğini savunmuştur. Bu bakış açısına göre; ABD’nin dünyaya sunmuş olduğu model, nihai sentez olup, yeni bir yapının meydan okuma kapasitesine de sahip olması söz konusu değildir

2) Yükselen anarşi tezi: Robert D. Kaplan, politik otoritenin genel çöküşüne eşlik eden kitle hareketlerinin, çevresel sorunların ve salgınların yaşandığı bir dünyanın varlığından bahsetmiştir. Kaplan’a göre, birbiriyle uyumlu olmayan insanların bir araya gelmesi, hükümetlerin yönetme kabiliyetlerinin ortadan kalkmasına neden olacak, hükümet otoritesinin; mafya, uyuşturucu kartelleri, insan kaçakçıları, savaş lordları vb. tarafından alıkonulması, söz konusu çöküşü hızlandıracak ve dünya barışının karşısında anarşizm; bir tehdit olarak hızla yükselecektir;

3) Medeniyetler çatışması tezi: Samuel Huntington, ideolojik ayrılıkların yerini, medeniyetlere ait fay hatlarının aldığını ve bunun yeniden canlanan kültürel

¹⁹³ Yılmaz Muzaffer, “*Resolving Internal Conflicts in The Post Cold war Era is Peacekeeping Enough ?*”, *Journal of Economic and Social Research*, Vol. 8, Issue 2, 2006, ss. 27 – 42 s. 27.

¹⁹⁴ Cox – Schechter, a.g.e., pp. 139 - 140.

ve dini aidiyetler sayesinde giderek keskinleşeceğini iddia ederek, gelecekte bir dünya savaşının medeniyetler arasında patlak vereceğini savunmuştur. Söz konusu bu ayrımı Batı ve diğerleri olarak kodlamanın mümkün olduğunu ifade eden Huntington, Batı dünyası için en büyük tehdidin; İslam ve Konfüçyüsçü medeniyetin ittifakından kaynaklanacağını savunmuştur.

İki kutuplu dünyada güvenlik algılaması dost ve düşman kavramları üzerinden ideolojik bir boyutta ele alınırken, yeni dönemde devletlerin ilgilenmek zorunda kaldıkları dış politika konularında da hızlı bir artış yaşandı ve “ulusal güvenlik” kavramı; ticaret engelleri, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, çevre sorunları, terörizm, yasadışı göçle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve etnik milliyetçilik gibi kavramları da barındıracak şekilde gelişim gösterdi.¹⁹⁵

En büyük tehdit kaynağı'nın ortadan kalkmasıyla beraber, güvenlik algılamasında da ciddi bir değişim ve dönüşümün yaşanması gerekti. “Şer İmparatorluğu” olarak ilan edilen SSCB parçalara ayrıldı ve yerine on beş yeni bağımsız devlet kuruldu. Bunlar; Letonya, Litvanya ve Estonya devletleri hariç, kendi aralarında “Birleşmiş Devletler Topluluğu” (BDT) adında gevşek bir örgütlenme modeli etrafında toplanarak, örgütlenmelerini devam ettirdiler.

24.4 milyon km² olan SSCB topraklarının 17 milyon km²'sini elinde bulunduran Rusya Federasyonu, SSCB'nin ardılı olarak uluslararası sahneye çıktı. Ekonomik anlamda çöküş emareleri gösteren yeni Rusya Devleti, özellikle Boris Yeltsin'in başkanlığı döneminde ABD Hegemonyasının takipçisi görünümünde oldu ve ABD önderliğinde gerçekleştirilen ekonomik reçetelerle, serbest piyasa ekonomisine entegre olmaya çalıştı. “Şok terapi” adı altında neoliberal ekonomik düzenin gereklilikleri olarak kabul edilen; kamu müdahalesinin olmaması, ekonomik serbestleşme ve özelleştirme politikaları, ekonomide beklenen etkiyi doğurmadı ve bu politikaların Rus halkının günlük hayatları üzerine yansımaları son derece olumsuz şekilde gerçekleşti.¹⁹⁶

Reagan döneminde girişilen askeri kapasiteyi artırarak SSCB'yi iflasa zorladığına inanılan askeri harcamalar, bütçe üzerinde önemli tahrifata yol açtı ve SSCB'nin dağılmasının ardından Bush yönetimi, Reagan yönetiminden borçlu bir hazine devraldığı

¹⁹⁵ Singh, a.g.e., p. 263.

¹⁹⁶ Birthe Hansen – Peter Toft – Anders Wivel, **Security Strategies and American World Order Lost Power**, Routledge, Oxon, 2009, p. 27.

için yeni ortaya çıkan Doğu Avrupa demokrasilerine Marshall Planı benzeri bir ekonomik kalkınma programı önermekten yoksun kaldı.¹⁹⁷ İkinci Dünya Savaşı'na kıyasla ABD artık eskisi gibi büyük bir ekonomik güç kapasitesine sahip değildi. Dünyanın en büyük ekonomisi olsa da artan bir borç yüküne sahipti. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ve Japonya'nın hız kesmeyen ekonomik yükselişi, ABD karar vericilerini, ABD'nin geleceğini düşünmeye sevk eden yeterli bir sebepti.¹⁹⁸

1960'lı yıllarla beraber özellikle Batı Avrupalı devletlerin ve Japonya'nın ekonomik anlamda kat ettikleri mesafe, söz konusu bu devletlerin uluslararası ticaret pastasından önemli bir pay almalarını sağladı ve yukarıda bahsedildiği gibi ABD'nin buna tepkisi, 1971 yılında tek taraflı olarak "*Altın standartı*"nı terk etmek oldu. Küresel ekonominin gelişim göstermesine paralel olarak uluslararası etkileşimde de artış yaşandı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber ideolojik ayrışma ve düşman kamplaşma sona ererek, küreselleşme olgusunun hız kazanmasına zemin hazırladı. Küreselleşme ile birlikte Wesphalian devlet anlayışının zayıflamaya başlaması ve devlet içindeki azınlık durumundaki entitelerin daha fazla hak talep etmeleriyle beraber, içsel gerilimlere yol açan gelişmeler gözlemlendi ve çatışmalar yaşandı.¹⁹⁹

Yararlı Hegemonya imajını kuvvetlendirmek adına ABD, BM Kurucu Andlaşması'nda da yer edinen "*uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden çatışma ve uzlaşmazlıklar*"ın çözümünde kendisine daha aktif bir rol üstlenmeye çalıştı. Bu bağlamda, başta Türk–Yunan ihtilafı olmak üzere, İsrail–Filistin, Çin–Tayvan, Gürcistan–Rusya, Macaristan–Romanya, Ermenistan–Azerbaycan ve Hindistan–Pakistan çekişmeleri ve

¹⁹⁷ 1952 yılının başlarında Marshall Planı sona erdiğinde ABD yaklaşık 13 milyar dolarlık bir yardımda bulunmuştu. Bu rakam 2006 yılı endeksleriyle karşılaştırılınca, 92 milyar dolar gibi bir meblağa karşılık gelmektedir. 1950 yılı rakamlarına göre ABD'nin gayri safi milli hasılasının % 4.4'ü gibi bir rakam, 2006 yılı için 580 milyar dolarlık bir meblağı ifade etmektedir. Dadkhah, a.g.e., p. 42.; Fraser Cameron, **Us Foreign Policy After the Cold War Global Hegemony or Reluctant Sheriff**, Roudledge, Oxon, 2005, p. 15.

¹⁹⁸ Kupchan, Charles A., "Introduction: Explaining Peaceful Power Transition", **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, ed. Charles A. Kupchan, United Nations University Press, 2001, p. 1.

¹⁹⁹ Susan Strange'e göre 70'li yıllara gelindiğinde uluslararası güç ilişkilerinde dönüşümler ve kaymalar çoktan gerçekleşmişti. Öncelikle bölgesel ve küresel ölçekte güçlü devletler sahip oldukları güçleri zayıf devletler karşısında konsolide ettiler. İkinci olarak pazar anlayışının gelişmesiyle beraber bununla ilişkili devlet dışı aktörler yükselişe geçerken, ulus devletler olarak da adlandırılan modern devlet anlayışı ekonomik kırılganlıklarından ötürü zemin kaybetti. Üçüncü olarak bazı teamüller uygulamadan kaldırıldı. Kenneth N. Waltz, "*Structural Realism After The Cold War*", **International Security**, Vol. 25, No. 1, Summer 2000, p. 16.; Inoguchi – Bacon, a.g.e., p. 119 .

anlaşmazlıklarının çözümü konusunda ABD aktif olarak kendisine rol biçerek, gerginliklerin sıcak çatışmaya dönüşmesini önlemeye çalıştı.²⁰⁰

SSCB'nin dağılması sonucu ortaya çıkan otorite boşluğu Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya gibi bölgelerde bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerde güç paylaşımı başta olmak üzere toprak, sınır ve yetki sorununu gündeme getirdi. Ayrıca, başta Afrika kıtası olmak üzere, Soğuk Savaş döneminin ideolojik kavgaları etnik ve dinsel çatışma unsurlarını açığa çıkardı. 1990'lı yıllar boyunca Somali'den Ruanda'ya, Yugoslavya'dan Gürcistan'a mikro içsel gerilimler, kimi zaman kitlesel katliamlara kadar varan eylemlerle sonuçlandı. İnsanlık onurunun hiçe sayıldığı, milyonlarca insanın katledilip, şanslı olan milyonlarcasının da kitlesel göçe zorlanıp hayatlarını kamplarda sürdürmek zorunda kaldıkları bu süreçte, kimi zaman ABD, "*insani müdahale*" adı altında gerçekleştirilen harekâtlara önderlik etse de kimi zaman da kendi karar alma mekanizmasındaki engellerden ötürü, Ruanda'da olduğu gibi sessiz kalmak zorunda kaldı ya da Bosna'da olduğu gibi geç harekete geçebildi.

1991 yılında 28 devletin koalisyonuyla gerçekleştirilen I. Körfez harekâtı, ABD'nin uluslararası krizlere müdahalede liderlik etmesi konusunda motive edici bir unsur oldu. Yalnız, Somali'de 1988'den beri süregelen iç savaşa ABD önderliğindeki uluslararası gücün 1992'de müdahale etmesi, ABD için bir dönüm noktası oldu. 1993 yılında 18 ABD askerinin öldürülmesi sonucu ABD kamuoyunda uluslararası askeri müdahalelere karşı bir tavır oluştu ve 1994 yılındaki Ruanda'daki katliamı tüm dünya evlerinde oturup ekranda izlemekle yetindi. Bosna'da benzer bir durum cereyan etmekteyken, ne Avrupalı devletler yanı başlarındaki katliamı önleyebildiler²⁰¹ ne de Clinton yönetimi ABD Kongresinden kara operasyonu için izin almayı başarabildi. Srebrenitza katliamı ve Markale bombardımanının ardından ancak NATO kuvvetleri tarafından sınırlı hava harekâtı gerçekleştirilebildi ve taraflar, ABD'nin arabuluculuğunda Dayton'da barış görüşmelerine başlayabildiler.

²⁰⁰ Bradley, A. Thayer, "*The Strength of the American Empire*", ed. Christopher Layne, Bradley A. Thayer, **American Empire: A Debate**, Routledge, New York, 2006, p. 108.

²⁰¹ Bosna bunalımı sırasına Fransa ve İngiltere, Rusya'nın da devreye girerek çatışmanın Avrupa'ya yayılabileceği endişesini taşıdıkları için, doğrudan bir askeri müdahalede bulunmak konusunda isteksiz davranmışlardır. Bkz., Benjamin Schmidt, "*American Domestic Policy and Bosnia: Foreign Policy Constrains and Clinton Administration*", **Yonsei Journal of International Studies**, Vol. 1, Is. 2, Fall/Winter 2009, p. 56.

ABD yönetimi tarafından Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin askeri gücüyle varlık gösteremediği yerlerde, çatışmaların ve katliamların engellenemediği yönünde güçlü bir kanaat oluşturulmaya çalışıldı. Özellikle Bosna'da ve daha sonra Kosova Krizi'nde bu argüman sıkça dillendirildi. Her ne kadar Clinton yönetimi "*insani müdahale*" kavramı adı altında, barışı koruma misyonu ile askeri operasyonların savunuculuğunu yapsa da çatışma sonrası ilgili devletlerin "*onarım çalışmalarında* yer almadı. Örneğin; Bosna Hersek'in tamiratının %80'inini AB devletleri üstlenmelerine karşın, ABD'nin hatırı sayılır bir katkısı olmadı.²⁰² Özellikle de Başkan Clinton'ın göreve gelmek için Cumhuriyetçi rakibi George Bush karşısında iç politik meseleleri ve ekonomik gidişatı argüman olarak ustaca kullanması, ona başkanlık yolunu açtığı gibi; dış politik meselelerde de daha temkinli hareket etmesine yol açtı.

Clinton döneminde ABD, uluslararası işbirliğini dikkate alan bir dış politika görüntüsüyle hareket etti. "*Demokrasi*", "*insan hakları*" ve "*insani müdahale*" söylemleri adı altında gerçekleştirilen eylemlerin, meşruiyet kaynağı olarak uluslararası kuruluşlara sıkça atıfta bulunuldu. ABD askeri gücü de bu açıdan dünya güvenliğini üstlenmiş, huzur ve sükûneti sağlamaktan sorumlu bir birim hüviyetiyle sunuldu. Başkan Clinton'ın Nisan 1993'teki açıklaması da bu görüşü yansıtan ipuçları taşımaktadır: "*Soğuk Savaş sırasındaki dış politikamız geniş anlamda uluslararası ilişkiler üzerine ve stratejimiz, güç dengesini gözeterek, barışı sürdürmek üzerine kuruluydu. Bugün dış politikamız, ulusların yönetim şekli, ekonomik yapıları ve etnik hoşgörülerini de kapsayacak şekilde ulusların içişlerini de kapsamaktadır. Ulusların kendi vatandaşları gibi komşularına karşı tutumları ve sözlerine sadık olup olmamaları bizi ilgilendirmektedir.*"²⁰³

3.1.1. Neoliberal Ekonomik Reçeteler

Kartvizit olarak "*yararlı hegemon*" kimliğinin seçilmiş olmasına rağmen özellikle de doksanlı yılların ikinci yarısında, gelişmekte olan devletlerin ekonomik durgunluk içine girmesi, gözlerin ABD merkezli uluslararası ekonomik kuruluşlara çevrilmesine neden oldu. Başını IMF ve Dünya Bankası'nın çektiği bu kuruluşlar, 1980'li yıllarda oluşmaya başlayan ve ABD'nin savunuculuğunu yaptığı neoliberal politikaların kurtuluş reçetesi

²⁰² Cameron, a.g.e., p. 25.

²⁰³ Christopher, Layne, The Case Against the American Empire, ed. Christopher Layne, Bradley A. Thayer, **American Empire: A Debate**, Routledge, 2006, New York, pp. 51 – 102., p.57.

olarak sunulması, Rusya’da olduğu gibi krizin derinleşmesinden başka bir amaca hizmet etmedi.

1997 Asya Krizi’nde olduğu gibi, doların değerinde yaşanan ani değişimler, gelişmekte olan devletlerin ödeme gücünü içine girmelerine neden oldu ve etkisini 2001 Arjantin Krizi’ne dek sürdürdü. IMF gibi uluslararası kuruluşların neoliberal reçeteleri ekonomik bunalımı atlatmakta çözüm üretmedi ve söz konusu bu kuruluşlara karşı ABD çıkarlarını savunduğu gerekçesiyle eleştiriler yöneltildi.²⁰⁴ Küreselleşme karşıtı hareketler ve Asya ekonomik krizi, ABD gücünün sorgulanmasına sebep oldu. Özellikle 1999 *Seattle Ayaklanması* ile Dünya Ticaret Örgütü Zirvesi’nin ertelenmek zorunda kalınması, küreselleşme karşıtı hareketlerin en üst seviyeye ulaşmış olduğunu gösterdi.

1997 yılına gelindiğinde Doğu Asya ekonomilerinin hızla çöküşe sürüklenmeleri “*Asya Mucizesi*”nin sona erdiği yönünde tartışmalara neden oldu. 2000 yazına kadar Doğu Asya ekonomileri eski formunu yakalamayı başarsa da “*Washington Uzlaşısı*” adı altında önerilen yapısal ekonomi paketine yönelik eleştiriler, uzunca bir süre daha tartışılmaya devam edildi.²⁰⁵ Dünya Bankası ve IMF’nin Afrika dışında yapı ve işlevinin küçültülmesi gerektiğini savunan Meltzer Raporu’yla ABD Kongresi, IMF bütçesinin artırılması önerilerine de karşı çıktı.²⁰⁶ Özellikle bu dönemde Kongre’deki Cumhuriyetçi temsilcilerin ağırlığı nedeniyle, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen konularda ABD’nin içe kapanma eğilimlerinde artış yaşandı.

Enerji fiyatlarındaki, özellikle de petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar gelişmekte olan devlet ekonomilerini son derece olumsuz etkiledi. Petrol arzındaki azalma ve artan enerji ihtiyacı petrol fiyatları başta olmak üzere enerji fiyatlarındaki artışın en önemli sebebi oldu. Gelişmekte olan devlet ekonomilerinin krize girmesi ve uluslararası ticaretin aksaması gibi nedenler de fiyatlarda hızlı düşüslere yol açtı. Petrol üreten devletlerin fiyatları sabitlemek için arz miktarlarını kontrol etme çabaları da devletler arası görüş farklılıklarından ötürü sonuçsuz kaldı. Bahgat bu dönemde enerji arzındaki yaşanan azalmanın nedenlerini şu şekilde sıralamıştır: ²⁰⁷

²⁰⁴ Cameron, a.g.e., p. 128.

²⁰⁵ Robert Gilpin, a.g.e., 329.

²⁰⁶ Moon, a.g.e., p.6.

²⁰⁷ Gawdat Bahgat, **American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea**, University Press of Florida, 2003, Gainesville, pp. 2 - 3.

“1) Kapsamlı, bütüncül, stratejik enerji politikalarının olmaması. Hegemon güç olarak, gerek cumhuriyetçi gerekse de demokrat partili yönetimler bu konu üzerine hassasiyetle eğilmemişler, aksine değişen krizlere kısa vadeli politikalarla yanıt vermeye çalışmışlardır. Fiyatlardaki artışla enerji alanında faaliyet göstermeye başlayan enerji girişimleri daha sonra başarısız olmuştur.

2) 1940’lardan beri ABD’deki her durgunluk, enerji fiyatlarında artışa neden olmuştur. Dünyanın en büyük üreticisi ve tüketicisi olarak ABD ekonomisindeki dalgalanmalar enerji piyasasını da doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir.

3) 1990’lı yıllarda enerji talebi hızla artmıştır. Bunun en önemli nedeni sağlıklı ekonomik büyümenin gözlemlendiği dönemlerde, enerji tüketiminin istikrarlı ve düşük fiyatlar sayesinde yüksek seyretmesidir.

4) Artan enerji talebine karşılık, enerji arzında bir değişme olmamıştır. Enerji altyapısına yoğun yatırım yapılırsa da söz konusu yatırımların hayata geçmesi uzun zaman almakta ve kısa vadede ihtiyaca cevap verememektedir.

5) Enerji politikalarındaki liberalizasyon, kaynakların dağıtımı ve işlerliğinde etkinliği sağlamış olsa da petrol ve doğal gaz alanlarında hızlı serbestleşmeye gidilmesi bazı düzensizlik ve bozulmalara yol açarak, önemli yatırımların gerçekleşmesini önlemiş ve petrol ve doğal gaz sahalarına erişime engel olmuştur.”

Kuveyt’i işgali sebebiyle Irak’a uygulanmaya başlanan ve 2003 yılındaki askerî müdahaleye kadar süren ekonomik yaptırımlar yüzünden, Irak’ın petrol satışına getirilen sınırlandırmalar uluslararası petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık kaynaklarından birisidir. Irak’a uygulanan yaptırımların uluslararası ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri bir yana, Irak halkının günlük hayatına olan olumsuz etkileri çok daha feci boyutlardadır. BM Kalkınma Programı’na göre; uygulanan yaptırım Irak halkı için son derece olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Örneğin; diğer sekiz körfez devleti içinde, ortalama yaşam süresinin en kısa olduğu ve yetişkinlerde okuma yazma oranının en düşük olduğu devlet Irak’tır. Irak bebek ölüm oranının artış gösterdiği tek devlet olarak kayıtlara geçmiştir. BM Kalkınma

Programı'nın Irak temsilcisi Denis Holliday ve Hans Van Sponeck yaptırımları protesto etmek için görevlerinden, istifa etmek zorunda kalmışlardır.²⁰⁸

3.2 BUSH DONEMİ VE YENİ MUHAFAZAKÂR DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

Yeni Muhafazakârlık, 1970'li yıllarda gelişen ve 1980'lerden sonra ABD'de kendini gösteren bir akım olarak değerlendirilmektedir. Bu hareketin temellerini atanlar içinde, başta *Leo Strauss*, *Albert Wohlstetter*, *Alan Bloom* ve *Irving Kristol* gibi isimler ön planda gelmektedir. Yeni Muhafazakârlığı siyasi bir hareket olarak uygulamaya koyanlar ise George W. Bush döneminde kendilerine ABD yönetiminde yer edinen *Paul Wolfowitz*, *Dick Cheney*, *Donald Rumsfeld* ve *Richard Perle* gibi isimlerdir.

George H. W. Bush (Baba Bush) döneminde, Savunma Bakan yardımcılığı görevini üstlenen Paul Wolfowitz'in 1992 yılında hazırladığı "*Savunma Planlama Rehberi*" (Defense Planning Guidance), Soğuk Savaş sonrası yeni muhafazakâr dış politika konseptini ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Basına sızmasıyla beraber hararetli tartışmalara yol açan belgede, "*Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu seviyede bir tehdit oluşturabilecek yeni bir rakibin doğmasının engellenmesine öncelik verilmesi gerektiği ve ABD için stratejik bölgelerin, düşman bir devletin egemenliği altına girmesinin engellenmesi adına mücadele edilmesi gerektiği*" vurgulanmaktaydı. Belgede açık şekilde bütünleşik bir Avrupa'nın ve mevcut ekonomik hızını sürdürmesi durumunda Japonya'nın olası rakipler olabileceği belirtiliyordu. Raporda ayrıca kitle imha silahlarının ve balistik füzelerin yayılmasının engellenmesi, ABD vatandaşlarına yönelik terör eylemleri, uyuşturucu kaçakçılığı ve bölgesel çatışmalar öncelikli olarak körfez petrolü olmak üzere; yaşamsal hammaddelere erişimde sıkıntı yaşanması gibi tehditlere karşı, önlem alınması gerektiğini vurgulanıyordu.²⁰⁹ Savunma Planlama Rehberi'ne göre; ABD'nin Soğuk Savaş sonrası galibiyetini pekiştirebilmesi için daha agresif politikalar yürütmesi gerektiği vurgulanarak; ortaya çıkan yeni tehdit odaklarıyla mücadele edebilmek için, ABD'nin askeri kapasitesini arttırmasının gerekliliği anlatılmaktaydı. Özellikle Avrupa kıtasında ABD'nin askeri ve moral üstünlüğünün sürdürülebilmesi gerekiyordu ve NATO'nun varlığının önemine değinilerek, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya

²⁰⁸ A.g.e., p. 81.

²⁰⁹ Maria Ryan, *Neoconservatism and the new American Century*, Palgrave Macmillan, 2010, New York, p. 22.

çıkabilecek istikrarsızlıklarla mücadele edilebilmesi için, NATO'nun operasyonel yetki alanının genişletilmesi tavsiye edilmekteydi.²¹⁰

Savunma Planlama Rehberi, her ne kadar yürürlüğe giremese de Reagan döneminden beri yönetimde yer alan yeni muhafazakâr elitlerin dış politik tercihlerini açığa çıkarması açısından son derece önemli bir dokümandır. Söz konusu bu belgede ifadesini bulan dış politika anlayışı, 1997'de kurulan ve üyeleri aralarında *Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Francis Fukuyama, Richard Perle, John Bolton, Elliot Abrams, Lewis Libby, William Kristol* ve *Zalmay Khalilzad* gibi tanınmış yeni muhafazakâr yazarların olduğu *The Project For The New American Century (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi)* adlı düşünce kuruluşunun Eylül 2000'de yayımladığı “*Amerika'nın Savunmasının Yeniden İnşası*” adlı raporun da aynen tekrar edildi. Özellikle Strauss'un politik ve felsefi görüşlerinden etkilenen yeni muhafazakârlar, söylemsel olarak olmasa da politika ve moral değerler arasında ayırım yapılmasının gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Strauss'a göre, toplumsal gereklilikler ile moral değerler arasında uçurum söz konusudur ve yöneticiler her türlü ahlaki anlayıştan sıyrılmış olarak toplumsal gereklilikler doğrultusunda hareket edebilecek insanlardan oluşmalıdır.²¹¹

ABD dış politikası, 1970'li ve 1980'li yıllarda politik enstitüler, üniversiteler ve basın tarafından büyük bir ilgiyle karşılanarak özellikle de Vietnam Savaşı'nın ardından ciddi şekilde ele alınıp tartışıldı ve bu şekilde kamuoyu yaratılarak dış politika karar vericileri yönlendirilmeye çalışıldı. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve yeni yatırım olanaklarının ortaya çıkmasıyla beraber, sayıları bini geçen büyük iş çevreleri, kişisel bağışçılar veya çeşitli lobi kuruluşlarının destekleriyle varlıklarını sürdüren düşünce kuruluşlarının da sayısında artış gözlemlendi.²¹² Bu bağlamda ABD hegemonyasının askeri anlamda sürdürülmesi taraftarı olan yeni muhafazakâr yazar ve düşünürler de *The Project For The New American Century*'nin yanı sıra *American Enterprise Institute, Center For Security Policy, Heritage Foundation, Jewish Institute for National Security Affairs* gibi düşünce kuruluşları ve *The Weekly Standart, Commentary, Washington Post* ve *National Interest* gibi basın kuruluşları etrafında toplanarak çalışmalarını paylaştılar²¹³ ve özellikle

²¹⁰ A.g.e., p. 19.

²¹¹ Clark, a.g.e., p. 101.

²¹² Gelb – Collins, a.g.e., p. 142.

²¹³ Jessica Gibbs, “The American Public and The US – Israeli Special relationship”, **The US Public and American Foreign Policy**, Ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010, p. 161.

de Clinton dönemindeki, çok taraflılık anlayışıyla yürütülmeye çalışılan dış politikaya muhalif bir duruş sergilediler.

Soğuk Savaş'ın galibi olarak risk ve tehdit unsurları içerisinde askeri kapasitenin maksimize edilmesini savunan yeni muhafazakârlar, ABD'nin üstün ve ayrıcalıklı konumunu her şart ve koşulda sürdürebilmesi için kendisine rakip olabilecek güçlerin elimine edilmesi ve kendisine karşı oluşturulabilecek güç dengesi mekanizmalarına imkân verilmemesi gerektiğini dillendirdiler. ABD askeri gücünün dünyanın her noktasında her an hissedilebilir olmasının gerektiği ve bu vasıta ile diğer devletlerin uluslararası meselelerde ABD hegemonyasının takipçileri olarak kalmalarının, ABD üstünlüğünün sürdürülebilirliği adına gerekli olduğunu savundular. Bu amaçla, askeri kapasitenin artırılmasının ve dünyanın her noktasında ABD'nin askeri caydırıcılığının tesis edilmesinin bir zorunluluk olduğunu hemen her fırsatta dile getirdiler.

Afgan kökenli ABD'li yeni muhafazakâr yazar Zalmay Khalilzad'a göre; Clinton yönetimi, BM kararlarını gözeterek ve çok taraflılık anlayışı çerçevesinde hareket ederek, Soğuk Savaş sonrası dünyayı ABD çıkarlarına göre şekillendirme şansını kaybetmektedir. Askeri güçle desteklenmiş kararlı bir dış politik anlayışın yokluğu ve yerleşmiş ilkelerin olmaması sebebiyle Birleşik Devletlerin küresel üstünlüğü zarar görmektedir. Göreve geldiği 8 aylık süre içerisinde Clinton'ın yalnızca dört kez dış politika alanında mülakat verdiğini hatırlatan Khalilzad, Clinton'ı dış politika alanında düşük profil çizmekle eleştirmektedir.²¹⁴

2000 yılı seçim döneminde Condeleeza Rize ve Bob Zoellick, ABD'nin tek taraflı ve ulusal çıkarlarını gözetken, yeni tehdit kaynağı olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni işaret eden, makaleler kaleme aldılar ve Clinton dönemindeki edilgen ve çok taraflı dış politik anlayışı eleştirdiler.²¹⁵ Özellikle “*Promoting The National Interest*” adlı makalesinde Condeleeza Rice, Clinton yönetimini Kyoto Protokolü'nde olduğu gibi çok taraflı politikalar takip etmek adına, ulusal çıkarlarla örtüşmeyen bir profil çizmekle eleştirmektedir. Condeleeza Rice “*Her ne kadar Amerikan askeri gücü rakipsiz olsa da*

²¹⁴ Maria Ryan, a.g.e., p. 22.

²¹⁵ Cameron, a.g.e., p. 27.

*askeri kapasitenin artırılması gerekmektedir ve yumuşak güce dayalı dış politik anlayışa artık bir son verilmelidir.”*²¹⁶ demektedir.

Agresif ve iddialı bir dış politika anlayışına sahip olsalar da yeni muhafazakâr yazarların, Clinton dönemindeki çok taraflı dış politika anlayışına yönelik eleştirileri ve savundukları görüşleri yalnızca küçük bir azınlığın ilgi alanında kaldı. Bu görüşlerin popülerleşmesi ve toplumsal destek bulması için, herhangi bir teşebbüste bulunulmadı. Yalnızca Cumhuriyetçi Parti, ABD Kongresi ve Washington çevresinde toplanmış bulunan düşünce kuruluşları gibi politik çevreler ve Wall Street gibi finans ve sermaye çevreleri arasında popülerlik kazandı. Özellikle George W. Bush (Oğul Bush) döneminde Irak’a yönelik askeri müdahaleye bu kesimler ciddi destek vermişlerdir.²¹⁷

1995 yılından itibaren Ulusal Savunma Sistemi’nin kurulması için yeni muhafazakâr çevreler yoğun bir lobi çalışması yürüttüler. Yukarıda sayılan düşünce kuruluşları ve yayın organları tarafından makaleler ve raporlar yayımlanarak, ABD’nin bir an evvel füze savunma zırhına bürünmesi gerektiği savunuldu. Projenin geliştirilmeye bir an evvel başlanmaması halinde, “*haydut devletler*”in kendi uzun menzilli füzelerini geliştirebilecekleri ve ABD’nin savunmasız durumda yakalanabileceğinin önemle vurguladı²¹⁸ ve Clinton yönetiminin öncelikli sorumluluğunun, uluslararası kurumlar ile işbirliğini gözeten bir dış politika uygulamaktan çok, ABD yurttaşlarının can ve mal güvenliklerinin sağlamak olduğu sıkça hatırlatıldı.

Yeni muhafazakârlar ABD’ye, özgür dünyanın koruyuculuğunu yapmak gibi moral bir görev biçerek, Saddam Hüseyin gibi bu özgür dünyaya tehdit oluşturan düşmanca davranışlar içindeki “*şer*” odaklarına karşı ABD askeri gücünün kullanılmasını savundular. ABD hegemonyasının varlığını devam ettirebilmesi için, Birleşik Devletler’in müttefiklerinin güvenliğini tehlike altına sokacak tehdit kaynaklarına tolerans göstermemesi istenmekteydi. Bu sebeple son teknolojiyle donatılmış füze kalkını sistemi, hem ABD vatandaşları için daha güvenli bir devlet hem de müttefiklerinin peşinden ayrılamayacağı bir ABD önderliği tesis etmiş olacaktı. İşte sayılan tüm bu sebeplerden

²¹⁶ Rice, Condeeleeza, “*Promoting the National Interest*”, **Foreign Affairs**, Vol. 79, No. 1 (Jan. - Feb., 2000), pp. 45-62, p. 48.

²¹⁷ Maria Ryan, a.g.e., p. 59.

²¹⁸ A.g.e., p. 48.

ötürü yeni muhafazakârlara göre; 30 yıldır ABD'yi sınırlayıcı bir işlev gören ABM (Anti Balistik Füze) Antlaşması'nın sonlandırılması gerekmektedir.²¹⁹

1990'lı yılların sonlarına doğru *Ulusal Füze Savunma Sistemi (National Missile Defeance: NMD) Programı* sebebiyle ABD, ABM Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesini istedi ve Rusya bunu kesin bir dille reddetti. Hatta ABM Antlaşması konusunda ABD yönetiminin aşırı ısrarcı tutumu, Çin ve Rusya'yı birbirine yaklaştıracı bir etmen oldu ve iki devlet Kasım 1998'de bu konuda ortak deklarasyonda bulundular. Mayıs 2001'de Ulusal Savunma Üniversitesi'nde Bush tarafından ABM Antlaşması'na tek taraflı olarak son verileceği duyuruldu. ABD'nin bu uzlaşmaz tavrı stratejik anlamda Çin ve Rusya'yı birbirine yakınlaştıracak olmasına rağmen, ABD'nin Ekim 2001'de, ABM Antlaşması'ndan resmi anlamda, tek taraflı olarak çekildiği bildirildi.²²⁰ Bunun üzerine Çin ve Rusya'nın girişimleriyle, 1996 yılında sınır anlaşmazlıklarını barışçıl yoldan çözüme kavuşturmak ve sınır güvenliğini sağlamak için oluşturulan Şangay Beşlisi, Özbekistan'ı da içine alarak Haziran 2001'de *Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)* adıyla kurumsal bir görünüme kavuşturuldu.

Halefi Demokrat Clinton'ın, George H. W. Bush karşısında olduğu gibi, Cumhuriyetçi George W. Bush da Demokrat partili aday Al Gore karşısında iç politik meseleleri gündeme taşıyarak başkanlık yarışını kazandı. Her ne kadar Demokrat partili aday Al Gore seçimler sonucunda daha fazla oy almış olsa da her eyalette ayrı bir çoğunluk sağlama esasına dayalı seçim sisteminden ötürü George W. Bush, daha fazla seçim bölgesinden galip çıktığı için Birleşik Devletler' in yeni başkanı oldu. Bush'un göreve gelişiyle beraber *Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Colin Powell, Condeleezza Rize, Richard Armitage, Paul Wolfowitz* ve *Stephen Hadley* gibi yeni muhafazakâr isimler de ABD politikasında önemli mevkilere atandılar. Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından askeri politikaların ağırlık kazanmasıyla beraber söz konusu bu isimler, daha da ön plana çıktılar.

11 Eylül saldırıları sonucu ABD'nin asimetrik tehditlere karşı ne kadar savunmasız olduğu ortaya çıktı ve bunun önüne geçmek için yönetim içerde, *Vatanseverlik Yasası* gibi kişisel hak ve hürriyetlerin güvenlik adına arka plana atıldığı uygulamalara yönelirken, dışarıda da üç tehdit odağına özel olarak vurgu yaptı. Bu tehdit olguları olarak şunlar

²¹⁹ A.g.e., p. 181.

²²⁰ Hansen –Toft – Wivel, a.g.e., p. 44.

belirtili: *uluslararası terörizm, yönetim zafiyeti içindeki devletler ve özellikle de nükleer silahlar olmak üzere kitle imha silahları*. Terörle mücadelenin ilk aşaması olarak NATO'nun 5. Maddesi kapsamında uluslararası koalisyon oluşturularak Afganistan'a askeri müdahale gerçekleştirildi. Ocak 2002'de İran, Irak ve Kuzey Kore “*şer eksenini*” olarak ilan edildi. Mart 2003'te kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesiyle Irak'a askeri operasyon düzenlendi. Ayrıca NATO genişlemesi, Balkanlar ve Füze Savunma Sistemi gibi yeni muhafazakârların gündemindeki eski konular da bu vesileyle tekrar gündeme getirildi ve uygulanmaya çalışıldı.

Bush yönetimi yalnızca Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz ya da Richard Perle gibi yeni muhafazakâr şahinlerin etkisiyle değil; ABD'nin uluslararası rezerv para olarak işlem görmesiyle ulusal çıkarlarını eşleştirmiş olan; *Halliburton, Exxon Mobil, Chevron Texaco, Boeing Lockheed – Martin, Raytheon, Northrop – Grumman* ve *TRW* gibi uluslararası faaliyet gösteren askeri ve enerji şirketleri tarafından da ciddi şekilde destek gördü.²²¹ Yeni muhafazakârların iktidardaki yükselişleriyle beraber, Cumhuriyetçi Parti'nin ılımlı kanadı aşamalı olarak tasfiye edildi. Muhafız sesler vatansever olmamakla itham edildi. Ayrıca Soroz'a göre Bush yönetiminin politikaları; yalnızca ABD'nin dünyadaki algılanma şeklini ve vatandaşlarının politik ve kişisel haklarını sınırlandırmakla kalmayarak, yurt içinde orta sınıfın ve düşük gelirli olanların aleyhine yüksek gelirli olanlara yaradı ve Başkan Eisenhower tarafından *askeri-endüstriyel kompleks* olarak nitelendirilen devlet ile büyük işletmeler arasındaki “*kutsal olmayan ittifak*”ı güçlendirdi.²²²

11 Eylül saldırılarıyla beraber Afganistan'a askeri, bir müdahalenin gündeme gelmesiyle beraber ABD yönetimlerinin daha önce insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirilen bombardımanına tuttuğu Özbekistan ve Pakistan gibi devletlere teröre karşı mücadele etmek için ortaklık ilişkileri tesis edilerek, askeri operasyonlar için bu bölgelere, askeri angajman için zemin oluşturuldu. Bu şekilde ABD tarafından nükleer silahlara sahip olması nedeniyle sürekli eleştirilen Pakistan, Usame Bin Ladin ve Taliban'a karşı bir numaralı jeostratejik müttefik haline dönüştü.²²³

²²¹ Clark, a.g.e., p. 16.

²²² George Soroz, *Amerikan Üstünlüğü Hayali Yanlış Kullanılan Amerikan Gücünün Düzeltilmesi*, Truva Yayınları, Çev. Doğan Selçuk Öztürk, İstanbul, 2004, p. 33.

²²³ Cameron, a.g.e., p. 32.

Afganistan işgali sırasında uluslararası desteği tam olarak arkasında bulan ve bu destekle Afganistan'ı işgal eden ABD, uluslararası terörizme karşı açtığı savaşta yanında yer almayan ve haydut devletler olarak nitelediği devletleri hedef tahtasına koydu. Esasında bu politikanın emareleri George W. Bush tarafından, saldırılardan 16 gün sonra 27 Eylül 2001 tarihinde Kongre'nin ortak oturumunda ortaya konulmuştu: “*Emrimizdeki tüm kaynakları, her türlü istihbarat aracını, her türlü hukuki yaptırımı, her türlü mali etkiyi ve gerekli her türlü silahı kullanarak global terör şebekesini mahvedeceğiz. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız, birini diğerine düşüreceğiz, onları bir yerden başka bir yere kaçacakları ve sığınacakları bir yer kalmayınca kadar süreceğiz, teröristlere yardım eden veya onları barındıran devletleri takip edeceğiz. Dünyanın neresinde olursa olsun (tüm) devletlerin bir karar vermesi gerekir: Bizimle misiniz yoksa teröristlerle mi? Bugünden itibaren teröristleri barındırmaya ve desteklemeye devam eden bir devlet, ABD tarafından düşman bir rejim olarak dikkate alınacaktır.*”²²⁴

2002 Ulusal Güvenlik Doktrini'nde “*Tek kutuplu bir dünyada güvenliği ve düzeni sağlayan süper güç olarak Amerika Birleşik Devletleri, tüm kurumların ve kuralların üzerindedir.*” denilerek; İkinci Dünya Savaşı ertesinde yararlı hegemon söylemini pekiştirmek adına oluşturulan ve çoğunlukla ABD çıkarlarının küresel arenada taşıyıcılığı misyonu yüklenen uluslararası kurumlara, dolayısıyla Clinton döneminde önemli bir dış politika söylemi olan çok taraflılığa riayet edilmeyeceği, açık bir şekilde ifade edilmiş oldu.²²⁵ Bu bağlamda ABD'nin; *Biyçeşitlilik Konvansiyonu, Nükleer denemelerin Yasaklanması Antlaşması, Kara mayınları Konvansiyonu, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve Kyoto Protokolü* gibi çok taraflı işbirliğini öngören düzenlemelere katılmayı reddederek, en azından kendi projesi olmayan, ulusal iradesini kısıtlayan mekanizmalara soğuk baktığını, açıkça ortaya koyduğunu belirtmek gerekir.²²⁶

Bush Doktrini olarak da ifade edilen 2002 *Ulusal Güvenlik Doktrini* ile Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin SSCB'e karşı uyguladığı “*çevreleme ve caydırma*” stratejisinin günümüz uluslararası tehditlerine karşı yetersiz kaldığına değinilerek, bundan böyle ABD'nin güvenliği için tehdit riski taşıyan her unsura karşı önleyici askeri müdahaleye girişebileceği açıklandı. Bu bir anlamda, saldırı fiili gerçekleşmeden mevcut

²²⁴ Tayyar Arı, **Yükselen Güç Türkiye ABD İlişkileri ile Ortadoğu**, MKM Yayıncılık, 2010, Bursa, s. 57.

²²⁵ Ikenberry – Slaughter, a.g.e., p. 7.

²²⁶ Krisch, a.g.e., p. 389.

askeri kapasitenin bile tehdit unsuru olarak nitelendirilip, ABD'nin askeri müdahalesini davet edebileceği anlamına gelmekteydi.

ABD değerleri tek taraflı bir dünya tezahürü ile harmanlanarak *özgürlük, demokrasi ve insan hakları* iddiasıyla bütünleştirildi ve ABD ile ihtilaf içindeki anti demokratik uygulamaların egemen olduğu devletler hedef potasına kondu. Bu açıdan George W. Bush, Ortadoğu barış sürecine engel olduğu, terörizmi desteklediği ve nükleer silah çalışmalarında uzlaşmasız tavırlarını sebep göstererek, 1995'te Clinton tarafından İran'a karşı yürürlüğe konan yaptırım kararını, Ağustos 2001'de 5 yıl daha uzatılmasını öngören düzenlemeyi imzaladı.²²⁷ Yine bu bağlamda özellikle Irak operasyonundan sonra Suriye'nin Hamas ve Hizbullah gibi Ortadoğulu örgütlere vermiş olduğu geleneksel destek, terörist örgütlere sponsorluk olarak nitelendirildi.

Kuzey Kore'nin 1998'de TAEPODONG – 1 adlı iki füzeyi Japonya üzerinden Pasifik Okyanusu'na ateşlemesinin ardından, gergin ortamı yatıştırmak için ABD Savunma Bakanı William Perry'nin devreye girmesiyle, Kuzey Kore'nin enerji ihtiyacının karşılanması karşılığında, Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetlerini ve uzun menzilli füze denemelerini sonlandırılması konusunda anlaşmaya varılmıştı.²²⁸ George W. Bush yönetiminin göreve gelmesiyle beraber, ABD yükümlülüklerini yerine getirmekte isteksiz davrandı ve Kuzey Kore NPT Antlaşması'ndan 2003'te çekildiğini bildirdi. 2006 yılında 7 uzun menzilli TAEPODONG – 2 füzesini test ettikten sonra Kuzey Kore, nükleer çalışmalarını yeraltına çekerek çalışmalarına hız verdi.²²⁹ Bush yönetimi bu tavrıyla açıkça Kuzey Kore'yi hasım kampa itmiş oldu ve müzakere masasına oturup diplomatik seçenekleri tartışan bir devlet görüntüsü vermektense, her koşulda takip edilmesi gereken ilahi bir imparatorluk portresi ortaya koydu.

3.2.1. Irak'ın İşgali ve Ortadoğu

Teröre destek vermekle ve kitle imha silahları geliştirmekle suçlanan Irak Yönetimi, 1990 yılından beri sürmekte olan yaptırımları gevşetmeyi başarmıştı. 2000 yılındaki İsrail – Filistin çatışması ile uluslararası görünürlüğü arttıran Irak, Körfez

²²⁷ Bahgat, a.g.e., p. 122.

²²⁸ Thomas H. Henriksen, "Rise and Decline of Rouge States", *Journal of International Affairs*, V. 54, No. 2, 2001, pp. 349 – 371, p. 361.

²²⁹ Black, a.g.e., p.175.

Savaşı'ndan sonra ilk kez Arap Birliği toplantısına davet edildi.²³⁰ Ayrıca Fransa, Rusya ve Çin gibi devletlerle petrol sözleşmeleri imzalamakla kalmayan Saddam Hüseyin'in Irak'ı, 24 Eylül 2000 tarihinde petrol ihracatını Euro ile gerçekleştireceğini ilan etti.²³¹ BM Hazine Departmanı'nın yüksek geçiş maliyetlerine yol açacağı uyarılarına rağmen Kasım 2000'de Irak yönetimi, petrolün Euro'yla satışına başlanacağını duyurdu ve BM yaptırım komitesi de Irak'ın bu talebini kabul etti.²³²

1973 yılında petrol arzının kısılarak enerji fiyatlarının artması sonrasında, girdi fiyatlarının da yükselmesiyle, hem fiyatlar genel seviyesi yükselmiş hem de işsizlik oranlarında önlenemeyen bir tırmanış baş göstermişti. Dönemin mevcut iktisadi anlayışına göre; istihdam ve işsizlik rakamları ters orantılı değerler olarak düşünülmekteydi, yani; enflasyonun artması durumunda işsizliğin düşeceği ya da enflasyonun düşmesi durumunda işsizliğin artacağı kabul edilmekteydi. Enerji fiyatlarının yükselmesiyle üretim pahalılaşmış ve kısa vadede firmaların üretimi devam ettirebilmeleri için tek rasyonel tercih, emek istihdamını düşürmek olmuştur. Artan işsizlik rakamları ve enflasyon sonucu uluslararası ekonomi durgunluk içine girmiştir. Talep yönlü politikalara dayalı refah ekonomisi artık sürdürülemez bir hal almıştı. Ciddi bir borç stoku bulunan ve uluslararası hegemonyasının en önemli taşıyıcısı olan uluslararası ekonomik rejimin tehlikeye girdiği anda ABD'nin yardımına, petrol gelirlerinin artmasıyla olağanüstü bir dış ticaret fazlası elde eden petrol ihraç eden devletler yetişmiştir. 1970'li yılların ortalarından itibaren petrol gelirlerinin ABD'ye akmaya başlamasıyla, ABD hegemonyasının en önemli taşıyıcısı; petrodolar olarak da ifade edilen, petrol ve dolar ortaklığı olmuştur. Bunun bilincinde olan Saddam Hüseyin, Fransız BNP Paribas bankasında EURO hesabı açarak ve “*Gıda karşılığı petrol programı*” çerçevesinde petrol ücretlerinin söz konusu banka hesabına EURO olarak yatırılmasını isteyerek; aslında ABD hegemonyasına doğrudan savaş açmış oluyordu.²³³

Yaptırımları bölgesel anlamda etkisizleştirmeyi gaye edinen Saddam Hüseyin, Suriye ve Ürdün'le yakınlaşarak petrol kartını oynamaya çalıştı. Bu anlamda Suriye'nin 2000 yılından sonra petrol ithalatında artış yaşandı. Suriye yönetimi ülkesinden çıkardığı petrolü ihraç ederken, iç tüketimini Irak'tan gelen petrole karşılayarak, Irak Yönetimi'nin

²³⁰ Henriksen, a.g.e., p. 363.

²³¹ Clark, a.g.e., p. 28.

²³² Bahgat, a.g.e., p. 83.

²³³ Clark, a.g.e., p. 31.

işbirliği teklifini geri çevirmemiş oldu. *Kerkük – Banya Petrol Boru Hattı*'nin yeniden faaliyete geçtiği duyuruldu. Suriye Irak'tan günde 120.000 – 200.000 varillik, yani günde ortalama 2.5 milyon dolarlık petrol ithalatı gerçekleştirmiş oluyordu. Bu açıkça yaptırımların ihlal edildiği anlamına gelmekteydi. Yine bu dönemde Ürdün'e de petrol ihracına başlandı. Körfez devletleri ve Türkiye BM gözetimine tabi oldukları için buralardan petrol sevkiyatı kaçakçılık faaliyetleri dışında gerçekleştirilememekteydi.²³⁴

2001 yılındaki verilere göre dünya petrolünün %65'i Ortadoğu'daydı ve bunun yaklaşık 112 milyar varili Irak'ta bulunuyordu. Ayrıca Irak'ta 100 milyar varil petrolün daha olabileceği tahmin edilmekteydi.²³⁵ 1979 Devrimi'nden beri ABD'nin diplomatik ilişki kurmadığı İran'ın 138 milyar varillik petrol rezervi²³⁶ de göz önüne alındığında, bu dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 23'ünün ABD'ye karşı hasmane tavır alan, söz konusu iki körfez devletinin elinde bulunduğu anlamına geliyordu. Uluslararası yaptırımın fiili anlamda tam olarak uygulanamaz hale gelişi ve petrodolar üzerinden ABD hegemonyasına doğrudan meydan okuması dolayısıyla, Saddam rejimi askeri operasyonun öncelikli hedefi haline geldi.

Enerji – Savunma kompleksi ve basın kuruluşları Irak'a yönelik askeri operasyon için yönetime destek vererek; bu doğrultuda propaganda faaliyeti yürüttüler. Ortadoğu'da girişilecek bir savaş askeri harcamaların artmasını sağlayacağı gibi, petrol fiyatlarında da artışa neden olacaktı. Ayrıca askeri operasyonun ardından Irak petrolüne yönelik imzalanmış bulunan sözleşmeler iptal edilerek, ABD petrol şirketleri için yeni anlaşmaların akdedilebilmeleri mümkün olacaktı. Yine savaş sonrası devlet ülkesinin yeniden imarı için, Halliburton gibi ABD şirketleri görev üstlenebilirlerdi.²³⁷ Bu arada *Weekly Standard*, *National Review*, *Wall Street Journal*, *Fox News* gibi medya kuruluşları da açıktan savaş propagandası yapmaktan geri kalmadılar.²³⁸

Yeni muhafazakârların Soğuk Savaş sonrası dünyayı tek başına şekillendirme, buna bağlı olarak da hegemonyasını sürdürme stratejisinin Irak ayağında, 1991'de BM'nin de onayıyla ABD - İngiliz ittifakının Irak topraklarını bombalamasını, maddi ve lojistik olarak

²³⁴ Bahgat, a.g.e., p. 84.

²³⁵ Clark, a.g.e., p. 51.

²³⁶ Jahangir Amuzegar, "Iran's Oil as a Blessing and a Curse", **The Brown Journal of World Affairs**, Fall/Winter 2008 vol. 15, issue 1, p. 47.

²³⁷ Raymond Hinnebusch, "The American Invasion of Iraq Causes And Consequences", **Perceptions: Journal of International Relations**, Vol. 7, Spring 2007, p. 15.

²³⁸ Clark, , a.g.e., p. 105.

destekleyen Almanya, Fransa ve Rusya gibi devletler, aradan geçen 12 yıllık zaman diliminde, ABD'ye karşı ortak bir tavır alarak Irak'a yönelik bir operasyona karşı çıktılar. Söz konusu bu devletler Afganistan'da Taliban ve El Kaide'ye karşı yürütülen operasyonda ABD'yi desteklediklerini ve işbirliği içinde olduklarını açıkladılar. Ancak Fransız, Rus ve Alman şirketleri önümüzdeki dönemde mevcut Irak yönetimiyle karlı anlaşmalar akdetmişler ve ABD'nin tek taraflılık söylemi içerisinde bu anlaşmaların yeterince dikkate alınmaması, söz konusu bu devletleri, savaş karşıtı bir tutum almaya itti ve özellikle de Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi bulunan Rusya ve Fransa, Güvenlik Konseyi'nde bir askeri operasyon kararını onaylamayacaklarını belirttiler.

20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiliz askeri birliklerinin hava harekâtıyla başlayan savaş, "*Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu*" olarak adlandırıldı. Savaş sebebi olarak Irak'ın kitle imha silahı geliştiriyor olması ve El Kaide militanlarına Saddam Hüseyin tarafından sağlanan destek gerekçe gösterilse de ilkinde dair öne sürülen bulguların asılsız olduğu ortaya çıkmakla beraber; ikincisine dair de bugüne dek herhangi bir somut delil ortaya konulamadı.²³⁹ Irak'a düzenlenen askeri operasyonun gerekçesi olarak zamanla; halkın özgürleştirilmesi, demokratik ve adil bir düzene kavuşturulması gibi ifadeler kullanılmaya başlandı.

Irak Harekâtı sonrasında ABD yönetimi, Irak ve İran'a yönelik baskısını iyice arttırdı. Özellikle 2005 Refik Hariri suikastıyla, Suriye'nin 1978'den beri Lübnan'daki askeri varlığı ve Hizbullah'a yönelik desteği sonlandırılmaya çalışıldı. 2006 yılında İsrail'in Lübnan'a yönelik askeri operasyonuna da destek veren ABD yönetimi, bu şekilde Suriye ve İran'ın bölgedeki etkinliğini kırmaya çalıştı. Öyle ki Hinnebusch'a göre; İran'da Ahmedinejad gibi bir radikalın cumhurbaşkanlığı görevine gelmesinin en önemli nedeni, Irak'ın ve Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilerek, İranlıların kendilerini kuşatılmış hissetmeleridir.²⁴⁰

ABD, İkinci Dünya Savaşı ertesinde, ekonomik kapasitesinin de yardımıyla, uluslararası sistemi çok taraflı kurumsal ve liberal mekanizmalar aracılığıyla tesis ederek, hem kendi çıkarlarının kurumsal bir görünüm altında içselleştirilmesini, hem de yararlı hegemon imajını pekiştirmek istemiştir. Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi ve IMF yönetim kurulunda kota sisteminin uygulanması gibi usullerle de karar alma

²³⁹ Ikenberry – Slaughter, a.g.e., p. 35.

²⁴⁰ Hinnebusch, a.g.e., p. 20.

mekanizmasında ABD'nin ağırlığı artırılarak, uluslararası düzen ABD'nin ve müttefiklerinin kontrolünde şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ne var ki; yeni muhafazakâr yönetimin ABD çıkarlarını önceleyen tek taraflı söylemi karşısında, ilk engel olarak kendi yarattığı liberal değerler belirdi.²⁴¹ BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi bulunan; Çin, Rusya ve Fransa'nın Irak'a yönelik bir askeri operasyonu onaylamayacaklarını belirtmesi karşısında Bush yönetimi, “önleyici savaş” argümanı altında meşru müdafaa hakkını, BM'nin onayını almadan gerçekleştirdi.

Reçber'e göre; 2003 yılında Irak'a gerçekleştirilen askeri müdahaleyi meşrulaştırmak adına kullanılan argümanlar, geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren geliştirilmeye ve sağlamlaştırılmaya çalışılan, kuvvet kullanımı konusundaki kurallar manzumesinin değiştirilmesi ve bir anlamda da keyfi anlamda yorumlanmaya çalışılmasıdır.²⁴² ABD ve takipçisi İngiltere, 2003'teki Irak'a yönelik tek taraflı kuvvet kullanma hakları olduğunu BM Güvenlik Konseyi'nin 678, 687 ve 1141 sayılı geçmiş kararlarına atfen meşru savunma hakkına başvurulabileceğini savunmuşlardı. Söz konusu meşru müdafaa hakkı, BM Kurucu Anlaşması 51. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:²⁴³ “*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler, üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez.*” Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

BM Kurucu Anlaşması 51. maddesine de uygun olarak meşru savunma hakkına başvurulurken, uluslararası pozitif hukuk kurallarına göre meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için; kuvvete başvurma hakkının gerekli bulunması, verilen karşılığın saldırı ile orantılı olması gerektiği ve meşru savunma hakkının kullanımı sırasında alınan meşru savunma önlemlerinin acilen Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi ve Güvenlik Konseyi'nin

²⁴¹ Gelb –Collins, a.g.e., p. 24

²⁴² Sercan Reçber, “*Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği*”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 4, No. 13, 2008., s. 55.

²⁴³ Kurucu Anlaşma'nın ilgili maddesi için bkz. Mehmet Genç, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, Ezgi Kitapevi Yayınları, 1999, Bursa, s. 19.

alacağı kararlara uyulması gerektiği kabul edilmektedir.²⁴⁴ Yukarda belirtildiği gibi, mevcut askeri operasyon; Güvenlik Konseyi kararına dayanmaksızın, üstelik herhangi bir saldırı fiili gerçekleşmeden, saldırı tehdidine yani, askeri kapasiteye yönelik istihbarat verileri gerekçe gösterilerek gerçekleştirilmiştir.

Göreve geldiği günden itibaren İsrail'e koşulsuz destek veren George W. Bush yönetimi, bu tutumuyla İsrail'in Filistin'e yönelik şiddet politikasını da özendirmiş oldu. Özellikle yeni muhafazakârlar tarafından, ABD çıkarları ile İsrail çıkarlarının aynı paydada değerlendirilmesi, Ortadoğu'da ve İslam dünyasında ABD aleyhtarlığını güçlendirdi. Bu durumu, John Mearsheimer ve Stephen Walt, "*The Israel Lobby and Us Foreign Policy*" adlı çalışmada, ABD'nin İsrail'e olan koşulsuz desteğini şu şekilde sıralamışlardır:²⁴⁵ "*İsrail her yıl 3 milyar dolar, yaklaşık her İsraili için kişi başı 500 dolara denk gelmektedir, ABD dış yardım bütçesinin 1/5'i kadarını alıyor. Üstelik İsrail kişi başına düşen geliri Güney Kore ya da İspanya ile eşit olan gelişmiş bir sanayi devleti olmasına rağmen. Yardım alan ülkeler paralarının dört taksitle alırken, İsrail tek bir defada almaktadır. Askeri yardım alan ülkelerin çoğu bu yardımın tamamını ABD'de harcamak zorundayken İsrail'in kendisine tahsis edilen yardımın % 25'ini kendi savunma sanayini sübvansesine imkân tanınmaktadır. Yardım alan ülkeler arasında yardımı nasıl harcadığının hesabını vermek zorunda olmayan tek ülke İsrail'dir. Ayrıca ABD, İsrail'in nükleer silah sahibi olmasını görmemezlikten gelmektedir. ABD 1982'den bu yana İsrail'e karşı alınmak istenen 32 kararı veto etti.*"

ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu İşleri Bürosu tarafından projelendirilen, Büyük Ortadoğu Girişimi (BOG)'yle, 22 devleti kapsayacak şekilde Ortadoğu Coğrafyası'nda bir serbest ticaret ve istikrar alanı oluşturmak istendi. Böyle bir projenin uzun vadede refahı ve gelir dağılımı adaletini sağlayarak, bölgeye demokrasi getireceği savunulmaktaydı. Girdner'a göre, demokratikleşme adı altında BOG, bölge insanların hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir rejimin oluşturulması değil, Batı sermayesi ve bölgedeki ABD hegemonyasının artarak sürdürülmesi için geliştirilen bir projeydi.²⁴⁶ Ayrıca Girdner'a göre, ABD'liler için Ortadoğu'da İsrail hariç iki tür rejimden bahsetmek

²⁴⁴ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitapevi Yayınları, 2005, Ankara, s. 516.

²⁴⁵ Bkz., John Mearsheimer – Stephen Welt, "*The Isarel Lobby and Us Foreign Policy*", **Middle East Policy**, Vol. 13, No. 3, Fall 2006, pp. 29 – 63.

²⁴⁶ Eddie J. Girdner, "*The Greater Middle East Initiative: Regime Change, Neoliberalism And US Global Hegemony*", **The Turkish Year Book**, Vol. 36, 2005, p.38.

mümkündür. Rejimlerin ilki; terörizme destek olan Cezayir, Suriye, Yemen ve Afganistan gibi uluslararası aktörler olmaktadır. İkincisi; “ılımlı diktatörlükler” olarak da adlandırılan Mısır, Körfez Devletleri Ürdün, Fas, Suudi Arabistan, ve Tunus gibi devletlerdir. 11 Eylül hadisesinden ve ABD’nin bölgeye yönelik demokrasi ihracına yönelmesinden sonra, tüm bu devletler terörün yuvası olan hastalık merkezleri olarak algılanmaya başlandı²⁴⁷ ve bölgenin demokratikleştirilmesi söylemi adı altında, gelecek ABD müdahalelerinin zemini yaratılmaya çalışıldı.

ABD’nin öne sürdüğü evrensel ilkelerin ve demokratik değerlerin, bölge devletlerinin kendi tarihsel mirasları ve kültürleriyle uyumlu olduğunu savunmak mümkün değildir. İşler mahiyette bir demokratik rejimin kurulması Ortadoğu coğrafyasının tümü için pek mümkün değildir. Üstelik liberal demokratik bir yapının Ortadoğu da pratiğe dönüşmesi durumunda dahi ABD’nin mevcut İsrail politikasıyla, bölge devletlerinin müttefiki olarak kalması ya da söz konusu bu devletlerin ABD ile işbirliğine yatkın bir politika takip etmek zorunda kalacaklarını düşünmek, gerçekçi değildir.

Huntington’a göre demokratikleşme, Batılılaşmayla anlaşmazlık içindedir ve demokratikleşme doğal olarak kozmopolitikleşme değil, yerleşme sürecidir. Batılı olmayan toplumlarda politikacılar nasıl Batılı olduklarını göstererek seçimleri kazanamazlar. Bunun tersine seçimlerdeki mücadele, politikacılara en popüler hitap biçimini bulmaya zorlamaktadır ve bu da genellikle etnik-milliyetçi ve dinci bir söylem olarak belirmektedir.²⁴⁸ Ortadoğu coğrafyasında demokrasiyi yayma amacı güden ABD yöneticileri, sözkonusu ABD çıkarları olduğunda liberal demokrasi söylemini unutarak, demokrasi karşıtı bir tavır takınmaktan çekinmemektedirler. Örneğin; ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak’a saldırılarına izin veren tezkerenin 3 Mart 2003 tarihinde TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)’de reddedilmesinin ardından, Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz, Türk ordusunu hükümete yeterince baskı yapmamakla suçlayabilmektedir.²⁴⁹

²⁴⁷ A.g.m., p. 51.

²⁴⁸ Huntington, a.g.e., s. 129.

²⁴⁹ Eddie J. Girdner, “*Preemptive War: The Case of Iraq*”, **Perceptions: Journal of International Relations**, Winter 2004 – 2005, p. 13.

3.2.2. Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun

Afganistan'la savaşın bir parçası olarak ABD, Orta Asya'ya askeri üsler vasıtasıyla yerleşmeye başladı. Diğer taraftan stratejik Hazar enerji rezervlerinin taşınmasında ABD'li firmaların aktif rol üstlenmesi sayesinde, Rusya'nın kendi arka bahçesi olarak gördüğü bölgeye hızla angaje olarak, varolan bölgesel rekabete de yeni bir boyut kazandırmış oldu.²⁵⁰ Özellikle ABD'nin Kırgızistan'daki *Manas* ve Özbekistan'daki Hanabad üslerine yerleşmesi, Çin'i ve 1993 yılından beri bölgeyi arka bahçesi olarak gören Rusya'yı rahatsız etti. ABD, teröre karşı savaşında işbirliği içinde olduğu Orta Asya devletlerinin insan haklarına aykırı hareket eden ve demokratik olmayan rejimlerinin zayıflaması durumunda, bölgede Taliban benzeri İslami radikal unsurların güç kazanacağı gerekçesiyle, söz konusu bu yönetimlerle yakın işbirliği içinde çalıştı ve bir yandan da Rusya ve Çin'in bölgedeki nüfuzunu zayıflatmak için, askeri ve ekonomik anlamda bölgeye angaje olmaya çalıştı.

Esasında Orta Asya'ya yönelik jeopolitik Grand stratejinin temelleri, 1990'lı yılların ikinci yarısında Brzezinski'nin "*Büyük Satranç Tahtası*" adlı kitabında ortaya konulmuştu. Buna göre; "*Avrasya yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksenidir. Avrasya'ya egemen olan güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir... Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve hem ekonomik girişimler hem de yeraltı zenginlikleri bakımından dünyanın fiziksel zenginliklerinin de çoğu oradadır. Avrasya, Dünya GSMH'sinin yüzde 60'ına ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda dünyanın siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. ABD'den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç resmi olarak bilinen tüm nükleer güçleri ve de gizli nükleer güçlerinin tümü Avrasya'da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki heveslisi olan, dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasyalıdır. Amerikan önceliğinin bütün potansiyel siyasi ve/veya ekonomik meydan okuyucuları Avrasyalıdır. Özetle, Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerika'ninkini gölgede bırakmaktadır.*" denilmekteydi.²⁵¹

Bölgede Rusya'yı dengeleyecek bir güç olması hasebiyle, bölge devletleri başlangıçta artan ABD etkisinden memnuniyet duydular. 2003 yılında Gürcistan'da (Gül

²⁵⁰ Hansen – Toft – Wivel, a.g.e., p. 34.

²⁵¹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev. Ertuğrul DİKBAŞ - Ergun KOCABIYIK., Sabah Kitapları, 1998, İstanbul, s. 32.

Devrimi), 2004 yılında Ukrayna’da (Turuncu Devrim) ve 2005 yılında da Kırgızistan’da (Lale Devrimi) gerçekleşen renkli devrimler sonrasında, bölgede artan ABD menşei özgürlük ve demokrasi söylemleri karşısında, bölge devletleri bölgede istikrar adına oteriter yönetimleri destekleyen Rusya’nın pozisyonuna yakın durarak, ABD’yi eleştirmeyi başladılar. Bu bağlamda Andican Olayları sebebiyle ABD’lilerin eleştirilerine maruz kalan Özbek Kerimov yönetimi, ABD’nin Hanabad üssünü boşaltmasını istedi. Aynı yıl Şangay İşbirliği Örgütü, Astana Zirvesi’nde ABD’den, Orta Asya’dan çekilme takvimini bir an evvel belirlemesini istedi.

3.2.3. ABD İmparatorluğu ve Zayıflayan Hegemonya

ABD’nin küresel hegemonyasını derinleştirmek için giriştiği Afganistan ve Irak Operasyonları, kısa vadede askeri zaferlerle sonuçlanmış olsa da uzun vadede ABD askeri birliklerine karşı yürütülen gerilla harekâtlarıyla tam bir yıpratma savaşına dönüştü. Kısa süreli zaferlerle ABD askeri kapasitesinin üstünlüğü ispatlanmış ama rasyonel bir çıkış stratejisinin geliştirilememiş olması sebebiyle, ABD “*Yönetim zafiyeti içindeki ülke*” bahanesiyle işgal ettiği devletlerin ülkelerinde güvenliği ve istikrarı tesis edemeyerek, uzun vadede yönlendirme ve yönetim zafiyeti içine düştü. Bu açıdan, Afganistan ve Irak’a yönelik ABD askeri harekâtları için, mutlak bir galibiyetten söz etmek mümkün değildir. Gelb ve Collins’e göre Bush yönetimi, Afganistan ve Irak’tan mutlak zaferle çıkabilmiş olsaydı, yeni dönem ABD ulusal çıkarları doğrultusunda açık şekilde yönlendirilecek ve herhangi bir ulusun da buna karşı çıkma imkânı kalmayacaktı; ama ABD yönetimi, her iki ülkede de uzun süreli ve düşük yoğunluklu yıpratma saldırılarına maruz kalarak askerî anlamda başarısız bir görünüm çizmenin yanında, kendi gücüne ve imajına da büyük oranda zarar verdi.²⁵²

11 Eylül saldırılarının ardından ABD hızlı bir reaksiyon göstererek hava, kara, deniz ve hatta uzaydaki askeri kapasitesini devreye sokarak kısa süre içinde Afganistan’daki rejimi devirmeyi başarmıştı. ABD hegemonyasının sona ermekte olduğu tezini savunanları da şaşırtacak şekilde, böylesine bir askeri başarının ardından ABD’nin “*Emsalsiz ve rakipsiz bir süper güç olduğu*” yorumları yapılmaya başlandı.²⁵³ Bu yorumlar ABD “*Üstünlükçü İdeolojisi*”ni besleyerek, uluslararası terörizme karşı kutsal bir savaş

²⁵² Gelb – Collins, a.g.e., p. 35.

²⁵³ Michael Cox, “*American Power Before and After 11 September: Dizzy With Success*”, **International Affairs**, Vol. 78, No. 2, April 2002, pp. 261 – 276, p. 263.

başlatılmasına neden oldu. Ikenberry'e göre; teröre karşı duyulan korku, askeri güce dayalı sürdürülen tek taraflı küresel dış politika anlayışına tek başına meşruiyet sağlamak için yeterli olmadığı gibi, ABD karar vericileri de tek taraflı üstünlük fantezisi algısından kolayca kurtulamadılar²⁵⁴ ve Orta Asya'dan Avrupa'ya, Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya kadar artış gösteren ABD karşıtı hareketlere karşı önlem almak konusunda isteksiz davrandılar.

Bush yönetiminin “*üstünlükçü ideoloji*”si nihai doğruya sahip olduğunu iddia ederek, sözde savunduğu açık toplum ilkeleriyle olan çelişkiyi ortaya çıkarmıştır. Çünkü, diğer devletlerden askeri kapasite olarak daha güçlü olunması durumunda, evrensel - genel geçer tek bir doğrunun olduğu iddiasıyla, yalnızca kendisinin haklı olduğunu varsayar. Bu noktada, kökten dincilik ile ABD üstünlüğü ideolojisini biçimlendirmeye çalışan piyasa tutuculuğu bir araya gelir. Bush dönemi güvenlik strateji, belgesinde “*Özgürlük ve totaliterlik arasındaki 20. yüzyıldaki mücadele, özgürlüğün güçlerinin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır ve ulusal başarı için bir tek sürdürülebilir model vardır: Özgürlük, demokrasi ve serbest girişim.*” Bu ifade iki sebepten dolayı yanlıştır. Birincisi, ulusal başarı için bir tek sürdürülebilir başarı yoktur. İkincisi; başarılı olan ABD modeli diğer devletler için de aynı yolu işaret etmez. Çünkü, ABD başarısı, büyük ölçüde küresel kapitalist sistemin merkezindeki hâkim konuma dayanmaktadır ve bu konumun diğerlerine devredilmesi konusunda ABD'lilerin pek de istekli oldukları söylenemez.²⁵⁵

George W. Bush döneminde yumuşak güç unsurlarını arka plana iterek askeri kapasite üzerinden dış politikasını yönlendiren Birleşik Devletler yönetimi, diplomatik kurumlarına da fazla yatırım yapmadı. Haziran 2001 yılında hazırlanan raporda, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, 1980'li yıllardan beri kurum bütçesindeki kesintilere ek olarak, ekipmanlarının çağ dışı olması, donanımlarının kullanılamaz hale gelmesi ve insan kaynaklarındaki yetersizliklerden ötürü; günümüz diplomatik misyonunun gerekliliklerini yerine getirmekte, acziyet içinde olduğu belirtilmiştir. Dışişleri teşkilatında yeni takviyelerin yapılması bir yana, 700 kişilik bir kadro açığı olduğu belirtilmiştir. Cameron'a göre; tüm bu sebeplerden ötürü ABD dışişleri teşkilatı geri planda kalmış ve yönetimdeki yeni muhafazakârların hâkim pozisyonunun da katkısıyla, askeri ve agresif politikalar ön

²⁵⁴G. John Ikenberry, “Power and Liberal Order: America's Postwar World Order in Transition”, **International relations of The Asia Pacific**, V. 5, 2005, pp. 133-152, p. 145.

²⁵⁵ Soroz, a.g.e., s. 27.

planda olmuştur.²⁵⁶ Tüm bu etkenlerin ABD dış politikasının çağın gereklerine ayak uyduramamasına, ortaya çıkan krizlere yönelik öncelikli olarak askeri kapasite üzerinde durulmasına ve haliyle politik karar alma mekanizmasında esnekliğin yitirilerek, küresel diplomatik yarışta geri kalınmasına neden olmuştur.

ABD'nin yeni muhafazakâr yönetim altında ortaya koyduğu dış politikayla örtüşür biçimde, Savunma Bakanlığı (Pentagon)'nın 2002 yılı bütçesi 340 milyar dolar olarak belirlenmiş ve bu haliyle 700.000'in üzerinde sivil çalışanıyla, ABD'nin en büyük devlet teşkilatı görünümünde olmuştur. Ayrıca ABD askeri kapasitesi, küresel anlamda 120 ülkede 725 askeri tesis, 130 ülkede 189 eğitim ve operasyon gerçekleştiren, devasa bir ağ görünümündeydi.²⁵⁷

Resmi olarak 2000 yılında, ABD'nin askeri harcamaları 295 milyar dolarken, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin aynı yıl askeri harcamaları toplamı 100 milyar dolar seviyelerindeydi. 2001 yılında ABD'nin askeri harcamaları 310 milyar dolar olarak açıklanırken, 2002 yılında ABD'nin askeri harcamaları tutarı tüm dünya genelindeki askeri harcamaların tek başına % 40'ını oluşturmaktaydı. 2005 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi açıklamalarına göre askeri harcamaları toplamı yaklaşık 30 milyar dolar seviyelerindeyken, bu rakamları gerçekçi bulmayan ABD'li uzmanlar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin askeri harcamalarının yaklaşık 90 milyar dolar seviyelerine ulaşabileceğini tahmin etmekteydiler.²⁵⁸ ABD'nin savunma harcamaları 2005 yılında 440 milyar dolar, 2006 yılında 441 milyar dolar olarak açıklanmıştır.²⁵⁹ 2003 yılında 417 milyar dolar olan ABD'nin savunma harcamasını, ikinci sırada 91 milyar ile Rusya, üçüncü sırada 47 milyar dolar ile Japonya, dördüncü sırada 37 milyar dolar ile Fransa, beşinci sırada 35 milyar dolar ile İngiltere ve altıncı sırada 33 milyar dolar ile Çin Halk Cumhuriyeti takip etmiştir.²⁶⁰ 2004 yılında savunma için 450 milyar dolar ayrılmış ve bu rakam Bush'un ikinci döneminde de artarak devam etmiştir. Ayrıca 2005 yılı itibariyle Irak Operasyonu için harcanan aktif askeri operasyonun maliyeti, 1.370.000.000 dolar olarak gerçekleşmiştir.²⁶¹

²⁵⁶ Cameron, a.g.e., p. 50.

²⁵⁷ Clark, a.g.e, p. 13.

²⁵⁸ Black, a.g.e., p. 178.

²⁵⁹ A.g.e., p. 179.

²⁶⁰ Clark, a.g.e., p. 12.

²⁶¹ Cameron, a.g.e., p. 54.

Ocak 2001’de 236 milyar dolarlık bütçe fazlası olan ABD’de 2004’te 400 milyar doların üzerinde bütçe açığı gerçekleşti.²⁶² 2004 yılına gelindiğinde ABD’nin dış ticaret açığı 700 milyar dolara ulaştı. Meksika, Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya, ABD’nin ticaret açığı yaşadığı devletler oldular. 1980’li yılların başlarında Birleşik Devletler, 150 milyar dolara yaklaşan tutarlarda kredi sağlayan alacaklı devlet görünümündeyken, 2004 yılına gelindiğinde GSMH’nin % 25’i tutarındaki 3 trilyon dolarlık kamu ve özel kesim borcuyla dünyanın en borçlu devleti haline geldi. 2004 yılındaki bütçe açığı yaklaşık GSMH’nin % 5’ine denk gelmekteydi.²⁶³ 2005 yılında ABD’nin Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ticaret açığı 202 milyar dolara ulaştı. ²⁶⁴ Federal Rezerv ve Ticaret Departmanı verilerine göre, 2007 yılı sonunda kamu ve özel kesim borcu Gayri Safi Milli Hâsılanın % 340’ına ulaştı.²⁶⁵ Bu oran 1929 Büyük Buhranı’nda bile % 265 ile en yüksek seviyelerine ulaşmıştı.

Bu dönemde FED, büyümeyi teşvik etmek için, faiz oranlarını düşük tutmasına rağmen Asya Merkez Bankası kendi kurlarını düşük tutmak ve ithalatı mevcut koşullarda devam ettirmek için ABD doları satın aldı.²⁶⁶ Böylece ABD’nin piyasa sürdüğü dolarları, dünyanın geri kalanı gibi Asya devletlerinin ilgi göstermesi ile yoğun bir rezerv para birikmiş oluyordu. Çin ve diğer gelişmekte olan devletlerde arza odaklı şekilde bu işlemler gerçekleştirildiği için, enflasyona yol açılmaması sağlanıyor ve ABD’nin ithalat rakamları da bu mekanizma yoluyla artış gösteriyordu. Bu süreç esasında yukarıda da belirtildiği gibi, FED’in düşük faizli tahvil ihracı yoluyla gerçekleşiyordu. Düşük maliyetli fonla vergi artırımına gitmeden, sosyal ve savunma harcamaları karşılanabilmekteydi. ²⁶⁷

ABD’nin dünya ekonomisinden aldığı yüzdelik pay İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde düşme eğilimine girdi. 1947 yılında dünya üretiminin % 50’si; yani yarısı, ABD tarafından gerçekleştirilirken bu oran 1960’larda % 28’lere, 1970’lerde % 25’e ve 1990’larda % 20’lere kadar gerileme gösterdi. Görüldüğü gibi ABD dünya ekonomisi içindeki ağırlığını süreç içinde yitirdi. 2009 yılında ABD’nin bütçe açığı 482 milyar dolar olarak açıklandı. ABD’nin cari açığı 1991 yılında 31 milyar dolar seviyelerindeyken bu

²⁶² A.g.e., p. 131.

²⁶³ A.g.e., p. 127.

²⁶⁴ Black, a.g.e., p. 180.

²⁶⁵ Michael J Panzner, **When Giants Fall an Economic Roadmap For the End of the American Era**, John Wiley&Sons Inces2009, New Jersey, p.7.

²⁶⁶ Black, a.g.e., p. 181.

²⁶⁷ Eichengreen, a.g.e., p. 5.

oran 2007 yılında 818 milyar dolar seviyelerine kadar yükseldi. Savaş ekonomisi, düşük faizli tahvil ihracı yoluyla borçlanarak büyüme stratejisi kapsamında finanse edilirken, ülkenin bozulmakta olan altyapısına neredeyse hiç yatırım yapılmadı. Günümüzde, ABD altyapısının ciddi şekilde yenilenmeye ihtiyacı vardır. 2008 yılında, “*Amerikan Sivil Mühendisler Kurumu*”nun hesaplamalarına göre, ABD’nin altyapısını yenileyebilmesi için, 1.6 trilyon dolar gibi bir bütçeye ihtiyaç duyulmaktaydı.²⁶⁸

ABD açısından, Çin ve Hindistan gibi orta büyüklükteki devletlerin yükselişe geçmesi, bölgesel ve küresel kurumlar ve kuruluşların işlerliğini de tehlikeye sokmaya başladı. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti günümüzde ABD için bir rakip görünümündedir. Bu sebeple ABD için, Doğu Asya’da hegemonik çıkarları adına bölgesel mahiyetteki çok taraflı kurumların oluşturulması ve kuvvetlendirilmesi için iki yoldan bahsedilebilir:

“1) Çin’in bölge üzerinde artan nüfuzunu dengelemeye yönelik bölgesel mahiyetteki kurumsal yapıların oluşturulması gerekir. Bu, daha geniş kurumsal angajmanlar içinde Çin’in gücünün sınırlandırılabilir ve tahmin edilebilir olmasını sağlar.

2) Tek kutupluluğun son bulmasıyla, Amerikan çıkarlarına hizmet edecek küresel kurumların güçlendirilmesi gerekmektedir. Amerika’nın güç kaybı kurumsal düzenlemeler içinde Amerika’ya daha iyi bir konum elde edilerek dengelenebilir. Bu amaçla çok ince bir diplomasinin yürütülmesi gerekmektedir.”

İnsan haklarına yönelik ciddi ihlaller dışında BM, hala devlet egemenliğine özel önem atfetmektedir. Keza ABD’de kendi operasyonları ve eylemleri için Güvenlik Konseyi’ni uluslararası meşruiyet makamı olarak kullanmak arzusunda olsa da Fransa, İngiltere, Rusya ve Çin’in BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olup, veto yetkisiyle donatıldığı bu kurulda, çatışan çıkarlar söz konusu olduğunda, ABD’yi dengeleyici bir işlev görebilmektedirler.²⁶⁹

ABD değerlerinin kabul edilmesi halinde, Çin Halk Cumhuriyeti’ni desteklemeye hazır olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. Çin’den beklentiler; insan hakları, liberal demokrasi, ekonominin serbestleştirilmesi ve basın özgürlüğü gibi alanlarda reformlar

²⁶⁸ Kegley - Raymond, a.g.e., p. 320.

²⁶⁹ Gelb – Collins, a.g.e., p. 21.

yaparak ABD ile eşgüdüm içinde çalışmayı kabul etmesi doğrutusundadır.²⁷⁰ ABD açıkça Çin Halk Cumhuriyeti'nden kendi hegemonyasını kabul etmesini istemekte ve evrensel değerler olarak belirlediği ilkelere, koşulsuz olarak tabi olmasını beklemektedir.

Çin'in gücünün artması, ABD, Hindistan ve Rusya gibi diğer medeniyetlerin devletlerinin karşıt bir denge oluşturma çabalarını üretir. Batı tarihindeki eksik hegemonya savaşı İngiltere ve ABD arasındaki savaştır; tahminen Pax Britanika'dan Pax Amerikana'ya barışçıl geçiş, büyük ölçüde iki toplumun yakın kültürel akrabalığına bağlı olmuştur. Batı ile Çin arasında değişen güç dengesinde bu tür bir akrabalığın bulunmaması silahlı çatışmayı kesinleştirmemekle birlikte daha olası hale getirmiştir. İslam'ın ve Çin'in yükselişi de çekirdek devletler arasında büyük bir medeniyetler arası savaşın potansiyel kaynağıdır.²⁷¹

Henry Kissinger, uluslararası ilişkiler tarihini, kişisel tecrübeleriyle harmanlayarak kaleme aldığı "*Diplomasi*" adlı kitabının girişinde; "*Sanki bir doğa kanunuymuş gibi, her yüzyılda tüm uluslararası sistemi kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade ve entelektüel ve moral güce sahip olan bir ülke ortaya çıkmaktadır.*" diyerek, esasında hegemonyanın yalnızca askeri güce dayanılarak sürdürülemeyeceği, bunun için entelektüel ve moral unsurları da barındıran bir liderliğin gerekliliğine vurgu yapmıştır.²⁷² Buna uygun olarak ABD hegemonyasının zayıflama emareleri gösterdiği bugünlerde, gelişmekte olan devletler, kendi aralarındaki farklılıklara rağmen, Batının demokrasi ve insan hakları söylemlerinin müdahale aracı olarak kullanıldığı tezinden hareketle, mevcut uluslararası düzene karşı çok daha muhalif bir tavır takınmaktadırlar. Leslie Gelb'e göre ne kutupsal ne de düz çizgisel bir yapıdadır; günümüz uluslararası sistemi, piramitsel bir görünümündedir. Bozulan altyapısına ve artan borç yüküne rağmen, piramidin tepe noktasında, eskisine nazaran sistemi yönlendirme kabiliyetini büyük oranda kaybetmiş olsa da ABD bulunmaktadır.²⁷³ Bu bağlamda günümüzde Cox'a göre üç tür politik – ekonomik yapıdan bahsetmek mümkündür: ²⁷⁴

"1) Anglo Amerikan bireysel rekabete dayalı anlayış: hiper liberalizm;

²⁷⁰ Layne, a.g.e., p.71.

²⁷¹ Huntington, a.g.e., s. 308.

²⁷² Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2008, İstanbul, s. 9.

²⁷³ Gelb – Collins, a.g.e., p. 74.

²⁷⁴ Cox - Schechter, a.g.e., p. 89

2) *Avrupa sosyal pazar anlayışı: sosyal pazar / Hıristiyan ve sosyal demokrat anlayış;*

3) *Doğu Asya ticaret anlayışı: Konfüçyüsçü paternalistik yapı.”*

Önümüzdeki süreçte, bu üç anlayış arasındaki rekabetin ya da uzlaşının sonucunda, uluslararası düzenin yeniden inşa edilmesi veya şekillendirilmesi olasıdır. Bu anlamda uluslararası sistemde ekonomik olgular veya yapılar, uluslararası aktörlerin gücüne de etki edecektir. Konuyla ilintili olarak 2008 yılındaki ekonomik krizin ABD'nin hegemonyasına tesir ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Çalışmanın dördüncü bölümü itibarıyla bu durum değerlendirilmeye çalışılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 2008 EKONOMİK KRİZİ VE ABD HEGEMONYASI

George Walker Bush'un göreve gelmesiyle birlikte popülist ekonomi politikalarıyla beraber artan askerî harcamalar ABD mali yapısının zayıflamasına yol açtığından, ABD artan cari açığını borçlanarak finanse etme yolunu tercih etmiştir. Reagan döneminden beri takip edilen finansal serbestleşme politikası kapsamında devlet denetimine getirilen sınırlamalar ve doksanların sonunda yatırım – finansal banka ayrımının sonlandırılarak spekülasyon hareketlere göz yumulması, 2000'li yıllarda borç senetlerinin piyasalarda birden fazla kez dolaşmasına olanak sağladı. Konut fiyatlarında yaşanan hızlı düşüşün finansal piyasada güvensizliğe yol açması, piyasada dolaşan borç senetlerinin karşılıksız çıkmasıyla, ABD finansal bankacılık sektöründe kaos yaşandı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel bir oyuncu olarak dış politika hedefleri belirleyen ABD, içerde toplumsal rızayı elde edebilmek için "refah toplumu" yaratma yolunu seçmişti. Böyle bir politika, ABD'nin artan küresel sorumluluklarıyla birleşince özellikle yetmişli yıllarda kamu mali yapısı üzerinde baskı oluşturdu. Reagan döneminde itibaren neoliberal ekonomi anlayışıyla beraber ücretlerde artış, düşük seviyelerde gerçekleşmeye başlamıştı. Özellikle 2008 ekonomik kriziyle beraber düşük gelirli sınıfın ekonomik kazanımları yok olurken, toplumsal gelir ve servet eşitsizliği de açığa çıkmıştı.

4.1 ZAYIFLAYAN ABD ÜSTÜNLÜĞÜ

Yukarıdaki bölümlerde değinilmeye çalışıldığı gibi ABD'nin uluslararası hegemonyasının saç ayakları; ABD'nin küresel çaptaki askerî gücü, ABD dolarının uluslararası ekonomideki rolü ve uluslararası organizasyonlardaki ABD'nin ağırlığıdır. ABD'nin küresel çaptaki askerî gücünde herhangi bir zayıflama yaşanmazken, ABD'nin küresel jandarmalık rolünü sürdürmek istemesi, eskisine nazaran daha fazla muhalefet ile karşılaşmaktadır. 2008 Ekonomik Krizi'nin, küresel bir krize dönüşmesinin ardından ABD dolarının rolü sorgulanmaya başlanmış ve diğer devletler tarafından bölgesel ekonomik ilişkiler derinleştirilerek, ikili ticarete dolara olan bağımlılık azaltılmaya çalışılmıştır.

Bush döneminde yönetimde etkin olan yeni muhafazakâr anlayışın uluslararası işbirliğini yadsıyarak tek taraflı müdahaleci tutumu, yalnızca ABD karşıtı hareketlere güç kazandırmakla kalmayarak, uluslararası kuruluşlardaki ABD etkinliğini de olumsuz şekilde etkilemiştir. Özellikle ABD'nin tek taraflı müdahaleciliğinden rahatsız olan devletler ya bölgesel işbirliği mekanizmaları oluşturmaya başlamışlar ya da mevcut mekanizmaları kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Ayrıca ABD'nin küresel ekonomik üstünlüğü ve dünya ekonomisini tek taraflı olarak belirleme gayreti karşısında Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Amerika devletleri gayri resmi bir ekonomik işbirliği platformu oluşturmuşlar (BRICS) ve devam eden bu süreci kurumsallaştırmak için de çaba göstermektedirler.

4.1.1 Tek Kutuplu Uluslararası Sistemin Sonuna Doğru

Soğuk Savaş'ın başlangıcından bu yana ABD dış politikasını yönlendiren kavram ve başlıklar şunlar olmuştur:²⁷⁵

- 1) Amerikan hegemonyasının sürdürülmesi için gerekli politikaların belirlenmesi;*
- 2) Liberal uluslararası ekonomik kurumların geliştirilmesi yoluyla, küreselleşmenin etki alanının artırılması;*
- 3) Demokratik barış alanının genişletilmesine dönük çabaların artırılması;*
- 4) İnsani felaketlere yönelik, askeri müdahalenin kullanılması;*
- 5) Amerikan güvenliğini ve bölgesel istikrarı tehdit eden haydut devletlerin yalınlaştırılması ve cezalandırılması;*
- 6) Ulusaşırı terörist örgütlenmeler gibi aşırı rejimlerin, ABD'ye yönelik saldırı olasılıklarının yol açtığı tedirginliğin ortadan kaldırılması.”*

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber dünya düzeni tek kutuplu bir hal alsa da artan küreselleşme ve ekonomik ilişkilerin de katkısıyla, zamanla çok aktörlü ve kutupsuz bir görüntü çizme eğilimine girdi. Günümüzde Çin, AB, Hindistan, Japonya, Rusya ve ABD dünya nüfusunun büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Savunma harcamalarının %80'i bu devletlerce gerçekleştirilmekte ve toplam küresel GSMH'nin % 75'i, bu devletlerin elinde bulunmaktadır. Bu devletlerin dışında Latin Amerika'da Brezilya, Şile, Arjantin, Meksika, Venezuela; Afrika'da Nijerya ve Güney Afrika;

²⁷⁵ Richard A. Melanson, "Post Cold War Policy", **Encyclopedia of American Foreign Policy**, Charles Schibner's Sons, New York, 2002, p. 153.

Ortadoğu’da Mısır, İran, İsrail Suudi Arabistan ve Türkiye; Güney Asya’da Pakistan Doğu Asya ve Okyanusya’da Avustralya, Endonezya ve Güney Kore bölgesel güçler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca çağdaş uluslararası ilişkiler sisteminde devlet dışı aktörlerin de son derece etkili olduğunu da belirtmek gerekir ve böylesine bir yapıda, gücün merkezileşmesinden ziyade, çevreye yayılmasından bahsetmek daha doğrudur.²⁷⁶

Kazandıkları ekonomik ivme sonucu 1990’lı yıllar boyunca, ABD hegemonyasına yönelik tehdit odağı olarak Japonya ve birleşik/bütünleşik Almanya görülürken, 2000’li yılların başlarında, ekonomik ve politik anlamda işlerliğini genişletmiş ve derinleştirmiş olan AB ve uluslararası ekonomiye hızla eklenme süreci yaşayan Çin Halk Cumhuriyeti, yeni rakipler olarak ortaya çıkmaya başladı.²⁷⁷ Her ne kadar Nye’a göre, üçüncü sanayi devrimi olarak adlandırılan “*bilgi teknolojisi devrimi*” ABD’de gerçekleştirildiği için ABD’nin bir yüzyıl daha üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirebilecek potansiyele sahip olduğu iddia edilse de²⁷⁸ özellikle 2008 Ekonomik Krizi’nin ardından gelişmekte olan devletler, küresel finansal ağa fazla eklenmiş olmamalarının sayesinde, hızlı ekonomik gelişmelerini devam ettirebildiler. 1.5 trilyon değerinde dolar rezervi bulunduran Çin, böyle bir ortamda ABD’nin en büyük finansörü haline dönüştü. Ayrıca Çin’in 2030 yılına kadar teknolojik yenilik ve askeri harcamalar alanları da başta olmak üzere, dünyanın en büyük ekonomik gücü olacağı öngörülmektedir.²⁷⁹ Ayrıca Goldman Sach’in tahminine göre 2040’a kadar Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve Meksika ekonomisinin büyüklüğü, bugün en gelişmiş yedi ekonominin büyüklüğünü geçmiş olacaktır.²⁸⁰ Hatta şimdiden Çin ve Hindistan ucuz işgücünün uluslararası piyasaya girmesiyle beraber, Batılı gelişmiş devletlerdeki işgücünde giderek artan oranlarda refah kaybının yaşanmaya başlandığı gözlemlenmektedir.²⁸¹

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından küresel çapta terörizme karşı savaş açan ABD, uluslararası desteği de arkasına alarak, Afganistan’a yönelik askeri müdahale

²⁷⁶ Richard N. Haas, “*The Age Of Nonpolarity: What Will Follow Us Dominance*”, **Foreign Affairs**, Vol. 83, No.3, May/June 2008, p. 46.

²⁷⁷ Charles A. Kupchan, **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, New York, United Nations University Press, New York, 2001, p.1.

²⁷⁸ Joseph S. Nye Jr., “*The Future of American Power*”, ed. Chandra Chari, **War Peace and Hegemony in a Globalized World: The Changing Balance of power in The Twenty First Century**, Routledge, Oxon, 2008, p. 36.

²⁷⁹ Namrata Goswami, “Power Shifts in East Asia: Balance of Power vs. Liberal Institutionalism”, **Perceptions: Journal of International Relations**, Volume 8, Number 1, Spring 2013, p. 4.

²⁸⁰ Fareed Zakaria, **The Post American World**, W.W. Norton&Company, 2008, New York, p. 26.

²⁸¹ Panzner, a.g.e., p. 144.

gerçekleştirdi. Daha sonraki süreçte **Suriye, İran, Irak ve Kuzey Kore**'yi haydut devlet ilan eden ABD, söz konusu bu devletlerin terörizmi desteklediklerini savundu. Uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalı olan “*önleyici savaş doktrini*”ni ilan eden Washington Yönetimi, bu açıdan uluslararası mekanizmaları devre dışı bırakarak tek taraflı müdahale seçeneğini gündemine almaktan kaçınmadı. Yalnız hukuki şekilde, “*önleyici müdahale*” terimi, ABD tarafından uygulanma kabiliyeti kazanması açısından, son derece sorunlu bir kavramdır. 1981’de, Irak’ın Osirak Nükleer Tesisi’ne saldırısını meşrulaştırmak için bu tezi öne süren İsrail’i, dönemin ABD BM daimi temsilcisi Jeane Kirkpatrick dahi eleştirmekten geri kalmamış ve ABD bizzat saldırıyı kınayan BM kararına olumlu yönde oy vermiştir.²⁸² Bu bağlamda Rusya’nın 2008 Gürcistan işgali de şiddetle eleştirilmesine karşın, Rus yetkililer Rus pasaportu sahibi Abhaz ve Güney Osetyalı sivillerin hayatlarını korumak amacıyla, “*meşru savunma*” yetkilerini, “*Önleyici savaş*” kavramına paralel bir şekilde yorumlamaktan geri kalmadılar ve ABD’nin tek taraflılık söylemini stratejik bir avantaja çevirdiler. Benzer şekilde Ukrayna’nın doğusunda da Rusya tarafından pasaport verilmiş yoğun bir Rus nüfus bulunmaktadır. Rus – Ukrayna gerilimi sürdüğü müddetçe önümüzdeki süreç bölge adına daha büyük istikrarsızlıklara gebe olacaktır.

Paradigma olarak 1789 Fransız Devrimi ve 2003 Irak Savaşı arasında bağ kuran Claes G. Ryan, her iki eylemin de mevcut uluslararası düzenin işleyişini tehlikeye sokarak, yeni bir düzen yaratmaya çalıştığını savunmaktadır. 1789 Fransız Devrimi’nin söylemi olan “*Liberté, Egalité et Fraternité*” (Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik), Jakobenlerin kendilerini doğruluk ve iyilik adına; kötülüğe karşı mücadele eden yurttaşlar olarak adlandırmalarına ve dönemin Avrupa’sındaki, geleneksel devlet sistemini zayıflatacak bir düşünce akımının yayılmasına neden olmuştur. Bu, o zamanki devletler sistemi için bir kaos anlamına gelmekteydi. “*Sonsuz özgürlük, demokrasi ve insan hakları*” getirme vaatleriyle, küresel anlamda ABD değerlerini ve hegemonyasını, tek genel geçer doğru olarak sunan ABD yeni muhafazakâr yönetimi de gerçekleştirdiği tek taraflı ve uluslararası kurumları dışlayan hareket tarzıyla, uluslararası hukuk açısından kaosa neden olmuştur. Ryan’a göre ABD’li Yeni-Jakobenler (Yeni Muhafazakârlar), “*demokrasi*” terimini, çatı

²⁸² G. John Ikenberry, “*America’s Imperial Ambition*”, **Foreign Policy**, Vol. 81, No. 5, September 2002, p. 51.

kavram olarak ele alarak ona evrensel moral zorunluluk ve tek meşru siyasal aygıt rolünü biçmişlerdir.²⁸³

1940’lardan beri uluslararası düzeni şekillendirmiş olan ABD hegemonyası çevreleme, caydırıcılık ve küresel güç dengesinin devam ettirilmesi ile İngiliz İmparatorluğu’nun bıraktığı boşluğu doldurdu, komünizmi çevreledi ve liberal bir dünya ekonomik düzeni tesis etti. Yeni muhafazakâr yönetimin işbirliği ve uzlaşma kültürünü bir tarafa koyarak geliştirdiği ABD neo-empereyal tek taraflı büyük stratejisi, politik olarak sürdürülemez olduğu kadar, diplomatik olarak da zarar verici nitelikte olmuştur. Çünkü söz konusu olan söylem, uluslararası toplumun işleyişine aykırıdır ve en ihtiyaç duyulduğu anda uluslararası işbirliğini yadsımaktadır. Böyle bir yaklaşım başarısız olmaya mahkûm olduğu kadar, güç dengesi mekanizmasını devreye sokarak, tahakküm arayışı içindeki aktörün sınırlandırılmasına çalışıldığı için de tehlikelidir.²⁸⁴

ABD şirketlerinin dünyanın dört bir yanında aktif olması ve ABD kültürünün bir yumuşak güç unsuru olarak küresel bir görünüme bürünerek, tüm insanlığın benimsediği değerler olarak sunulmuş olması, ABD’li yazarlar tarafından ABD Hegemonyası’nın mihenk taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak, ABD kültürünün küreselleşmesi, esasında ne insanları “Amerikalılaştırmakta” ne de insanların ABD yaşam tarzına sempati duymalarına yol açmaktadır: Yalnızca insanları ortak tüketim davranışları sergilenmesinde birleştirmektedir. Huntington’ın isabetle vurguladığı gibi; “*Orta Doğu’nun bir yerinde yarım düzine genç insan namaz kıldıkları saatlerin dışında kot pantolon giyip, kola içerek, rap müzik dinlemekte ve bir Amerikan havayolları şirketine bomba koyabilmektedirler. 1970 ve 1980’lerde Amerikalılar ‘Japonlaşmadan’ milyonlarca Japon arabası, televizyon, fotoğraf makinesi ve diğer elektronik eşyaları almış ve kullanmışlardır. İşin aslında Amerika bu dönemde Japonya’ya karşı daha uzlaşmaz bir tutuma girmiştir. Yalnızca saf bir kibirlilik, Batılıları Batılı olmayanların Batı’nın kullandığı eşyaları elde etmeleri ve kullanmalarıyla Batılaşaacağı düşüncesine götürebilir...*”²⁸⁵ Haliyle benzer tüketim alışkanlıklarının kazanılması ve benzer kültürel, sosyal olaylara ilgi duyulması, insanların ABD hayat tarzını benimsedikleri anlamına

²⁸³ Claes g. Ryan, “*The Ideology of American Empire*”, *Orbis*, Summer 2003, pp. 283 – 397, p.385.

²⁸⁴ Ikenberry, “*America’s Imperial Ambition*”, p. 45.

²⁸⁵ Huntington, s. 74.

gelmemektedir. Bu bağlamda benzer tüketim alışkanlıklarına sahip olunduğu için ABD üstünlüğünden bahsetmek, sadece bir yanılısamadan ibarettir.

4.2 2008 EKONOMİK KRİZİ

Bush yönetiminin göreve gelmesiyle beraber, yalnızca ABD'nin uluslararası imajı zedelenmekle kalmadı, ayrıca mali istikrarı da bozucu adımlar atıldı. Kongrenin onaylamasıyla bütçe fazlası veren ABD mali programı, bütçe açığı vererek büyüyen bir programa dönüştü. İlk olarak 2001 – 2003 yılları arasında vergi indirimine yönelik yasalar kabul edilerek, 10 yılda yaklaşık 2 trilyon dolar gibi bir kamu gelirinin erimesi sağlandı. İkinci olarak emeklilik fonu üzerinde ciddi bir baskı oluşmaya başladı ve *Federal Emeklilik Garanti Fonu*, ödemeleri üstlenmek zorunda kaldı. Son olarak Irak ve Afganistan işgallerinin yol açtığı harcamalar, kamu borçlarını ciddi şekilde artırdı. Sürdürülen bu politikalar, kamu harcamalarının yaklaşık iki kat artmasına yol açtı. Bu süreçte kişi başına düşen kamu borcu miktarı 2009 yılına gelindiğinde % 45 oranında artış göstererek, 13.000 dolardan 19.000 dolara kadar yükseldi. Yalnızca bütçe açığı 14 trilyon dolarlık Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'nin % 12'sine ulaşarak 1.6 trilyon dolara yaklaştı. Bu rakam 2006 yılında 1.3 trilyon dolara kadar gerilediyse de ABD'nin genel borçlanma trendi artarak devam etti.²⁸⁶

2003 – 2007 yılları arasındaki ekonomik büyüme, hane halklarının ve hükümetin borçlanmasından kaynaklandı. Yalnızca 2010 yılında ABD'nin yıllık ticaret açığı, 44 milyar dolar olarak gerçekleşti. Böylelikle ABD, başta Çin'in ve diğer ihracatçı devletlerin büyümelerini de borçlanarak sağlamış oldu. Özellikle Bush döneminden itibaren, gayri resmi olarak, borçlanmaya dayalı bir büyüme stratejisinden bahsetmek mümkündür. 1973'ten 2006'ya kadar tarım sektörünü dışarıda bırakırsak, emeğin üretimdeki payı % 80 oranında artarken, reel ücretler %1'in altında artış gösterdi. ABD cari iç tüketimi 2000 – 2006 yıllarında % 16 oranında artarken, bu artış oranı özel tüketim harcamalarında % 20 olarak gerçekleşti; yani, hane halkı tüketimini borçlanmayla karşıladı. Hane halklarının

²⁸⁶ Roger C. Altman – Richard N. Haas, “*American Profligacy and American Power: The Consequences of Fiscal Irresponsibility*”, **Foreign Policy**, Vol. 89, No. 6, p. 26.

2000 – 2006 arasında dayanıksız mal tüketimi % 97 oranına ulaşırken; bu oran 2007 yılında % 133 olarak gerçekleşti.²⁸⁷

1934 yılında yatırım bankaları ve mevduat bankaları ayırımına giden ve *Federal Mevduat Sigortası Kurumu (Federal Deposit Insurance Corporation)* adında bir denetim mekanizmasıyla spekülasyon işlemleri kısıtlayan “*Glass Steagal Yasası*”, 1999 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine “*Gramm Leach Bliley Yasası*” kabul edildi. Böylece uluslararası bankacılık işlemleri için uygun bir zemin yaratılmış oldu ve piyasada, insanların borçlarından oluşan senetlerin dolaşabilmesine olanak sağlandı.²⁸⁸ Reagan döneminde başlatılan ekonomik deregülasyon ve serbestleşme politikaları sonucunda, devletin piyasaları denetleme imkânı da ortadan kalktığı için, vahşi kapitalizmi dizginleyebilecek herhangi bir mekanizma da kalmadı ve spekülasyon bir balon hızla genişlemeye başladı.

2000 – 2008 döneminde ekonomisi hızla gelişen, dünyanın en kalabalık devletleri Çin ve Hindistan’dan kaynaklanan talebin etkisiyle, başta petrol olmak üzere, bütün emtia ve tarım ürünleri fiyatlarında büyük bir artış yaşandı. Altın ve petrol gibi değerli maddeler de tarihinin en yüksek değerini kazanırken, ABD dolarının değeri hemen hemen bütün diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde değer kaybetti. Küresel kriz tüm dünyayı kasıp kavurmadan önce, ham petrolünün varil fiyatı temmuz ayında 147 dolar seviyelerine yükselerek, tüm zamanların en yüksek değerine ulaştı.²⁸⁹ Ancak krizle birlikte yaşanan uluslararası ekonomik durgunluk sebebiyle, dünyanın en büyük petrol tüketen devleti ABD ve diğer sanayi devletlerinin üretiminde düşüşler meydana geldi ve petrole olan talebin azalmasıyla fiyatlarda hızlı gerileyiş meydana geldi.

4.2.1. Mortgage Kredileri ve Hızlı Finansal Genişlemenin Sonu

ABD’deki mortgage krizi yaklaşık 10 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşarak bu haliyle dünyanın en büyük piyasası görünümündeydi. Başlangıçta mortgage kredilerinin büyük çoğunluğu yüksek kalite müşterilere verilen ve “*prime mortgage*” denilen kredilerden oluşuyordu. Zaman içinde krediler daha düşük kaliteli müşterilere de

²⁸⁷ Robert H. Wade, “*The Great Slump: What Next ?*”, **International Journal of Labour Research**, Vol. 3, Issue. 1, 2011, p. 24.

²⁸⁸ Bkz., Corinne Crawford, “*The Repeal Of The Glass- Steagall Act And The Current Financial Crisis*”, **Journal of Business & Economics Research**, Vol. 9, No. 1, January 2011, pp. 127 -132.

²⁸⁹ Philip K. Verleger, “*The Global Recovery’s Soft Underbelly*”, **The International Economy**, Summer 2009, p. 29.

yönlendirilerek “*subprime mortgage*” olarak isimlendirildi ve bu krediler 2008 ortalarında 1.5 trilyonluk bir hacme ulaştı. ABD’de düşük seyreden faiz oranları, subprime mortgage kredilerini kullanan düşük gelirli grupları, değişken faizli kredileri tercih etmek konusunda cesaretlendirdi. FED’in faiz oranlarını art arda artırması ve konut fiyatlarındaki hızlı düşüşle beraber, bu kişiler aldıkları kredileri ödemekte güçlük çekmeye başladılar.²⁹⁰

ABD’deki ekonomik gelişme konut fiyatlarındaki artışın devam etmesi üzerine kuruluydu. Konut fiyatlarındaki artış, mülk sahiplerinin kendilerini daha zenginleşmiş hissederek, tüketimlerini borçlanma üzerinden gerçekleştirmelerini teşvik ediyordu. Ayrıca konut fiyatlarının artışıyla, emlak piyasasına dayalı finansal işlemler de genişliyordu. Emlak piyasasındaki canlılık, kredilerin hızlı bir şekilde el değiştirmesine olanak verdiği için, “*Türev ürün*” adında finans şirketlerinin başka işlemlerinden doğan risklerini, üçüncü kişilere devretmelerine herhangi bir engel yoktu. Bu mekanizmayla ortaya çıkan “*hedge fonlar*” sayesinde uluslararası çapta işlem yapan bankalar, birbirlerinin kefil haline dönüşmüşler ve fonların en fazla biriktiği banka da Lehman Brothers olmuştur.²⁹¹

2007 yılında finansal markette problemler olmasına karşın, finansal kuruluşların hisselerinin yüksek düzeyde seyretmesinden ötürü, yatırımcıları endişelendirecek herhangi bir işaret yoktu. Finans sektöründe çalışanlar, sorunun yapısal olmaktan çok nakit akışından kaynaklandığını düşünme eğilimindeydiler. Problemlerin 2008 yılında da devam etmesi ve yaratılan finansal ağ yüzünden, finansal balon patlayıncaya kadar, kaybın hangi boyutlarda olduğunu tahmin etmek mümkün değildi. Konut fiyatlarının hızla düşüşe geçmesiyle, finansal hasar ortaya çıkmaya başladı. *Bear Sterns*, mortgage kredisiyle uğraşmamasına rağmen, yüksek getirisi nedeniyle büyük miktarlarda mortgage bağlantılı kaynaklara yatırım yapmıştı. 16 Mart 2008 tarihinde *Bear Sterns*’in iflasının önlenmesi için FED’in desteğiyle *JP Morgan Chase*’e satışının gerçekleşmesi, domino etkisiyle finansal sektörü sarsmaya başladı. *Bear Sterns*’in hisselerindeki düşüş “*Moody’s*”i de etkiledi. Söz konusu satış, finansal kuruluşların iflas etmekte olduğu olduğu yolunda bir

²⁹⁰ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi**, Remzi Kitapevi, 2011, İstanbul, s. 66.

²⁹¹ A.g.e., s. 67.

söylentiye ve finansal sektöre yönelik güven kaybına yol açtı.²⁹² Artık gözler subprime mortgageların biriktiği merkez olan *Lehman Brothers*'a çevrilmişti.

Lehman Brothers 2006 yılından itibaren subprime mortgageların biriktiği en büyük merkez haline gelmişti. Hedge fonların yüksek getirisi, şirketi herhangi bir bunalım durumunda karşılayamayacağı kadar çok hisse sahibi olmaya sevk etti. 2007 yılı ortalarında *Lehman Brothers*'ın likidite olmayan kaynakları ve kaybı çoktan kontrol edilemeyecek bir seviyeye ulaştı. Buna rağmen 2008 yılının ilk çeyreği boyunca şirket piyasada işlem yapmaya ve kayıplarını “*Repo 105*” denilen bir muhasebeleme yöntemiyle gizlemeyi başardı. Muhasebe kayıtlarındaki usulsüzlüklerle beraber, kısa vadeli repo faizlerinin % 26 gibi oranlara ulaşması sayesinde, *Lehman Brothers*'ın kâğıt üzerinde kâr elde eden bir şirket görüntüsü vermesi sağlandı. Ama 2008 yılının Mart ayında *Bearn Sterns*'in satışıyla beraber, piyasaya yönelik güvensizlik arttı ve *Lehman Brothers* için ekonomik anlamda kaos ortamı oluştu. Şirketin CEO'su Richard Fuld'un şirketin devri konusundaki isteksizliği sonucu, Lehman Brothers 15 Eylül 2008 tarihinde iflas ettiklerini açıklamak zorunda kaldı. Banka iflasını açıkladığında toplam varlıklarının değeri 639 milyar dolardı. Aynı gün diğer yatırım bankası *Merrill Lynch*'e el konuldu ve *Bank Of America* bu bankayı 50 milyar dolara satın alacağını açıkladı.²⁹³

ABD konut satışlarını finanse eden iki büyük yarı kamusal mortgage şirketi olan *Fannie Mae* ve *Freddie Mac*'in Ağustos ayındaki stok fiyatları, ABD'li yetkilileri telaşlandırmaya başlamıştı. Federal hükümetin başlangıçta şirketlerin hisse senetlerine yönelik verdiği güvenceler, piyasaya olan güveni sağlamakta yetersiz kalınca, Hazine Bakanlığı 7 Eylül'de bu iki bankanın da kamulaştırıldığını duyurdu. FED'in baskısıyla iflasın eşiğindeki bir diğer banka olan *Merrill Lynch*'in 16 Eylül'de *Bank of America*'ya 85 milyar dolara satışı gerçekleşti. Ekim ayında Hazine Bakanı *Henry M. Paulson* 700 milyar dolarlık bir kurtarma paketi açıklayarak, ABD merkezli ulusal büyük bankaların toksik varlıklarının, hükümet tarafından satın alınacağını duyurdu.²⁹⁴

²⁹² Richard Swedberg, “*The structure of confidence and the collapse of Lehman Brothers*”, **Markets on Trial: The Economic Sociology of the U.S. Financial Crisis: Part A**, ed. Michael Lounsbury - Paul M. Hirsch, Research in the Sociology of Organizations, Vol. 30, p. 81.

²⁹³ A.g.e., p. 84.

²⁹⁴ Frederick Betz, **Why Bank Panics Matter Cross-Disciplinary Economic Theory**, Springer, New York, 2014, p. 47.

Krizin ortaya çıkmasından önce de finansal piyasalara yönelik güven kaybının yüksek olduğu bilinmekteydi yalnız, 2008 Ekonomik Krizi ile birlikte, kredi derecelendirme kuruluşlarının da güvenilirliklerinin tartışmaya açılması gerekti. Uluslararası anlamda yüksek itibar sahibi olan *Standard and Poor's* şirketi *Lehman Brothers*'ın kredi notunu, şirketin iflasının açıkladığı tarihten yalnızca 6 gün öncesine kadar, en üst düzey yatırım seviyesi olan "A" da tutmaya devam etti. Hatta *Moody's*, iflasın bir gün öncesine kadar *Lehman Brothers*'ın kredi notuna değiştirmekten kaçındı.²⁹⁵ Söz konusu bu şirketler, yatırımcıların doğru karar vermeleri ve finans piyasasının sağlıklı bir şekilde işlemesi adına hizmet etmeleri gereken kuruluşlardır; ama Mart ayından itibaren dikkatlerin çevrildiği *Lehman Brothers*'a yönelik herhangi bir harekette bulunmayarak, en temel görevleri olan yatırımcılara: doğru, güvenilir ve anlaşılır bir bilanço sunmak yerine, *Lehman Brothers*'ın bir an evvel devri umuduyla, karartma ve görmezlikten gelme politikası izlemişlerdir. Böylelikle, uluslararası piyasalarda ABD'li kredilendirme kuruluşlarının, politik ve ideolojik bir tavır sergilediklerini iddia eden Çinli yetkililerin eleştirilerinin haklı olduğu ortaya çıkmıştır.

4.2.2 ABD'deki Ekonomik Krizin Küreselleşmesi

2008 sonlarında küresel bir görünüme kavuşan ABD ekonomik krizi, 2009 yılında uluslararası resesyona dönüşerek, dünya finansal sistemine eklemleme oranlarına ve uluslararası ticaretteki paylarına göre, diğer devletleri de etkiledi. Finansal açıdan ABD toksik varlıklarını ellerinde bulunduran uluslararası finans kuruluşları için zarar kaçınılmaz oldu. Finansal sektörde çöküşlerin yaşanmasıyla genel anlamda faizler yükseldi ve özellikle borçlanmak zorlaştığı için Yunanistan gibi ekonomik dinamizmi borçlanma üzerine kurulu devletler temerrüde düştü. Özellikle Yunanistan başta olmak üzere Kıbrıs Rum Kesimi, İspanya ve İtalya gibi devletlerin kamusal borçları ve bütçe açıkları Maastricht kriterleriyle belirlenmiş olan sınırlandırmaların üzerindedir. Uluslararası ticareti, petrol gibi hammadde ithalatına bağımlı devletlerin ekonomik büyümelerinde de ciddi gerilemeler tespit edildi.

²⁹⁵ Bkz., Roman Frydman - Michael Goldberg, "Did Capitalism Fail? Looking Back Five Years After Lehman", **Institute For New Economic Thinking**, 18 September 2013, <http://ineteconomics.org/blog/institute/did-capitalism-fail-looking-back-five-years-after-lehman>, (18.09.2013).

Küresel kriz nedeniyle iflas eden İzlanda'da ise hükümet ülkenin üç büyük bankası olan *Kaupthing*, *Landsbanki* ve *Glitnir*'e el koydu. Dünya genelinde devletler toplam 6 trilyon doları aşkın kurtarma paketleri açıkladı. Küresel krizle baş edebilmek için FED ve diğer merkez bankaları ortak hareket ederek faizleri düşürme kararı aldılar. AB üyesi devletler başta olmak üzere diğer devlet bankalarındaki mevduat garantisi artırıldı, bazılarına ise tam güvence verildi.

Tüm dünyada merkez bankaları ve hükümetler, krize karşı para ve mali politikalarında değişiklikler yaparak krizi mümkün olduğunca hafif atlatmaya çalıştılar. Piyasaları canlandırmak için faiz indirimleri yapıldı, FED ve BoJ (Bank of Japan) bir süre “*sıfır reel faiz*” politikasını bile uygulamaya koydu. Ancak alınan tüm önlemler krizin reel sektöre sıçramasını ve istihdamı daraltmasını engelleyemedi. ABD'nin GSYH'si 2008 yılında hiç artmadı, 2009 yılında ise %3,5 küçülme yaşandı. Japonya %6.3, Kanada % 2.5, Almanya %5.1, İngiltere %4.9, İtalya % 5, İspanya % 3.7 ve diğer gelişmiş ekonomiler %1.2 oranında küçüldüler. Brezilya ekonomisi % 0.2 oranında küçülürken, Çin ekonomisi % 9.1 ve Hindistan ekonomisi % 5. 7 oranında büyüdü. Petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan düşüşle krizden ciddi şekilde etkilenen devletlerin başında gelen Rusya ekonomisi 2009 yılında % 7.9 oranında küçüldü.²⁹⁶

4.2.3 ABD Refah Toplumunun Sonu

II. Dünya Savaşı sonrasında Fordist üretim – tüketim anlayışı temelinde yüksek ücret – düşük ürün fiyatı anlayışıyla betimlenen “*Amerikan rüyası*”, herkesin bir otomobil ve bir ev sahibi olabileceği büyük toplum (refah toplumu) inşası üzerinden gerçekleştirilmişti. Ekonomi – politik sınıfın çıkarları adına toplumsal rıza elde edilerek, uluslararası anlamda ABD hegemonyasının tesisi için öncelikle ihtiyaç duyulan toplumsal uzlaşma elde edilebilmişti. Bretton Woods sisteminin sonlandırılması, küreselleşmenin ve artan rekabet ortamının da etkisiyle yaşanan uluslararası petrol şoklarının etkisini çok daha yıkıcı bir hale getirdi. Petrol satışının dolar aracılığıyla gerçekleştirilmesi, doların uluslararası rezerv para olma konumunu muhafaza etmesini sağlarken, artan sermaye fazlasının ABD'deki finansal kuruluşlara akmasıyla birlikte, uluslararası anlamda yeni bir tahakküm (borç) ilişkisi kurulmakla kalmamış; ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası tesis edilen

²⁹⁶ Bkz., IMF World Economic Outlook 2010 Recovery Risk and Rebalancing”, **World Economic and Financial Surveys**, October 2010, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/pdf/text.pdf>, (20.05.2014), p. 2.

orta sınıf – sermaye uzlaşısı da aşınmaya başlamıştır. 1980’lerden itibaren ekonomik üretim artarken, emek ücretinde ciddi bir artış yaşanmadı. Özellikle oğul Bush döneminde askeri – sanayi kompleksin işbirliği sonucu gerçekleştirilen askeri müdahaleler ve sonrasında meydana gelen 2008 Ekonomik kriziyle, ABD’nin içine düştüğü ekonomik durgunluk sürecinde sermaye – politika arasındaki ahlaki olmayan işbirliği ya da başka bir deyişle kutsal olmayan ittifak, toplumsal ve ekonomik anlamda meydana gelen uçurumu açığa çıkardı.

12 Mayıs 2011 tarihinde ekonomik kriz sonrası tasarruf politikalarının orta sınıf üzerindeki etkilerini protesto etmek için toplanan ve “*Wall Street’i İşgal Et*” sloganıyla özdeşleşen muhalif hareket, ABD’deki demokrasi eksikliğine ve vergi adaletsizliğine dikkat çekmeye çalıştı. Devlet ekonomisini iflasa sürükleyen CEO’ların hala yüksek maaş almaya devam ettiklerini belirten protestocular, devletin dar gelirli kesiminin vergileriyle devasa finansal kuruluşların kurtarılmasına açıkça karşıydılar. Bunu; “*Bankalar kurtarıldı, biz satıldık!*” sloganıyla ifade ettiler. Emek ücreti sabit kalırken, Wall Street azınlığı elde ettikleri yüksek kârlarla lobi çalışmaları, bağışlar, vs. yoluyla devlet politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmekteydiler. İşte bu sebeple eğitim ve işçi sendikaları, öğrenci grupları ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin desteklediği; kitlesel bir “*sivil itaatsizlik*” eylemi gerçekleştirilerek, tüm bu adaletsizliğe ve eşitsizliğe dikkat çekilmeye çalışıldı. Birleşik Devletlerin dört bir tarafına yayılan ve neredeyse 6 ay boyunca süren hareketin büyük medya şirketlerinin ilgisini çektiği söylenemez. Bu arada, iki yüzün üzerinde göstericinin gözaltına alındığı New York’taki protestolarda, sermaye sınıfıyla yakın ilişkisi olan, New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg’in emrindeki polis kuvvetlerinin de protestoculara karşı müdahaleleri son derece sert oldu.²⁹⁷

2015 yılına gelindiğinde, ABD ekonomisi özellikle tarım dışı istihdam verileri itibarıyla, toparlanma emareleri gösterse de ABD orta sınıfının ekonomik durumunun, diğer gelişmiş devletlerle karşılaştırıldığında gerileme trendi içinde olduğu görülmektedir. David Leonhardt ve Kevin Quealy’nin The New York Times’ta kaleme aldıkları “*The American Middle Class Is No Longer the World’s Richest*” adlı makalede, 1980 yılından beri uygulanan ekonomik politikaların, orta ve düşük gelirli olanların aleyhine işlediğine değinilerek, ABD’nin ekonomik refahının göstergesi olarak gösterilen kişi başına yurtiçi

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Benjamin Hein Shepard, “Labour and Occupy Wall Street Common Causes and Uneasy Alliances”, **Workin USA: Journal of Labour and Society**, Vol. 15, March 12, pp. 121 – 134.

hâsıla rakamlarının gelir dağılımı konusunda bilgi vermediği için yanıltıcı olduğuna ve ABD'deki, gelir dağılımı arasındaki uçuruma dikkat çekilmeye çalışıldı. Yine aynı makalede; şirketleri, bankaları, medya kuruluşlarını yöneten, üniversiteler, spor kulüpleri ve çeşitli politik kurumlarla temas halinde bulunan “mutlu azınlık”ın, ulusal zenginliğin %93'üne sahip olduklarına işaret edilmektedir.²⁹⁸

Gelir hiyerarşisindeki en üst onda birlik kesimi; en zengin % 1, ardından gelen %4 ve son olarak da kalan %5 olarak üç gruba ayırırsak, derinlemesine bir şekilde mutlu azınlığın gelirindeki artışı, tarihsel olarak ortaya koyma şansına sahip oluruz. Bu kapsamda % 1'lik kesimin milli gelirden aldığı pay 1970'lerde % 9 seviyelerindeyken, bu oran 2000 – 2010 döneminde yaklaşık % 20 seviyesine ulaştı. Yıllık gelirleri 2010 yılında hane başına 108.000 dolar ile 150.000 dolar arasında kalan % 5'lik grubun ve yine yıllık gelirleri aynı dönemde 150.000 dolar ile 352.000 dolar arasında kalan % 4'lük grubun gelirlerinde de % 1'lik grup kadar olmasa da ciddi bir artış yaşandı. İlk grubun milli gelirden aldığı pay bir puanlık artışla % 11'den % 12'ye; ikinci grubun payı ise 3 puanlık artışla % 13'ten % 16'ya yükseldi. Öyle ki 1970 – 1980 döneminden bu yana söz konusu toplumsal grupların gelirlerindeki artış, ABD ekonomisindeki ortalama büyümeden daha fazladır. Bu gruplara mensup mutlu azınlık arasında sıklıkla ABD ekonomisinin sorunsuzca islediğini ve özellikle de yetenek ve liyakati, adil ve doğru bir şekilde ödüllendirdiğini düşünme eğiliminde olan ABD'li akademisyenler de bulunmaktadır.²⁹⁹

Özellikle Piketty, artan gelir ve servet eşitsizliğinin 2008 yılında ABD'deki ekonomik krizin sebeplerinden birisi olduğu iddiasındadır. Piketty'e göre: “Eşitsizlikteki artış, halk ve orta sınıfın satın alma gücünde durgunluk yaratmış, bu da mütevazı şartlarda yaşayan hanehalkındaki borçlanma eğilimini arttırmıştır: öte yandan bununla eş zamanlı olarak, refahı artan gruplar tarafından sisteme enjekte edilen devasa finansal tasarruflara yüksek getiri sağlama peşindeki, pek de titiz davranmayan bankalar ve aracı kurumlar; hane halkına giderek daha kolaylıkla ve kuralsız bir biçimde kredi verir hale gelmiştir. Bu tezi desteklemek için, ABD milli gelirinin –milli gelirin % 15'i seviyesindeki- kayda değer bir kısmının 1970'lerden bu yana en yoksul % 90'lık kesimden en zengin % 10'lük kesime

²⁹⁸ David Leonhardt - Kevin Quealy, “The American Middle Class Is No Longer the World's Richest”, **The New York Times**, 22 April 2014, <http://www.nytimes.com/2014/04/23/upshot/the-american-middle-class-is-no-longer-the-worlds-richest.html?smid=fb-share&r=0> (26.04.2014).

²⁹⁹ Thomas Piketty, **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, çev. Hande Koçak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 316.

aktarıldığının da altını çizmemiz gerekiyor. Somut bir ifadeyle, ABD ekonomisinin kriz öncesi otuz yıllık dönemine – 1977 – 2007- ait büyümenin kümülatif değerini alırsak, bu büyümenin dörtte üçünün en zengin % 10`luk kesimin cebine girdiğini; en zengin % 1`lik kesimin ise bu dönemde milli gelirdeki toplam büyümenin yaklaşık % 60`ını tek başına emdiğini görürüz; geri kalan en yoksul % 90`ına gelince, gelirlerindeki ortalama büyüme yılda % 0.5`i dahi geçmemiştir.”³⁰⁰

Warren Buffet’e göre ABD’de sınıflar arası mücadele çoktan % 1’lik kesim tarafından kazanılmış durumdadır. Özellikle son ekonomik krizin de yardımıyla, zengin azınlığın lehine tarihte görülmemiş bir sermaye aktarımı söz konusu oldu. Politikacılar, sermayedar sınıfla olan ilişkileri sebebiyle, yaşanan adaletsizlikleri görmemezlikten gelmeyi tercih etmektedirler. ABD Kongresi’nin Bütçe Ofisi’ne göre 1979 – 2007 yılları arasında ABD’deki en zengin ilk % 1’lik dilimde bulunan kişilerin, sahip oldukları servet miktarı % 275 oranında artış gösterdi. Ekonomik durgunluğun en yoğun olarak hissedildiği dönem olarak gösterilen 2009 – 2012 yılları arasında, sıradan vatandaş işini kaybetme tehlikesiyle boğuşurken ya da çoktan işini kaybettiği için yeni bir iş bulabilmek için mücadele ederken, söz konusu bu % 1’lik dilimde bulunanların servetlerinde % 95’lik bir artış yaşandı. 1970 yılında ortalama bir işçinin geliri, bir şirket yöneticisinin gelirinin yirmi de biri (1/20) civarındayken bu oran 2012 yılında üç yüz elli de biri (1/350) gibi korkunç bir uçuruma dönüştü. Ekonomik durgunluk döneminde yaşanan krizin faturasının şirket yöneticilerine kesilmesi sonucu, artan protestoları da dindirmek için, şirket yöneticilerinin ücretlerinde indirimle gidilmişse de son dönemde yönetici ücretlerinin yeniden artış trendi içinde olduğu gözlenmektedir.³⁰¹

2014 yılına gelindiğinde ABD, devletler itibarıyla gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu gelişmiş bir devlet konumundadır. Bu kulvarda ABD; Şile, Meksika ve Türkiye’nin ardından dördüncü sıradadır. Özellikle refah seviyesi yüksek olan kesimin elinde bulundurduğu servet unsurlarına dokunulmasını önleyen girişimci birey ideolojisine

³⁰⁰ A.g.e., s. 317.

³⁰¹ Bkz., Arthur Fox, “The Middle Class Is Totally Hosed” **Huffington Post**, 24 March 2014, http://www.huffingtonpost.com/arthur-fox/middle-class-inequality_b_5018803.html, (26.04.2014).

dayanan vergi yasası nedeniyle, devletin en zengin ve en yoksul kesimi, aynı vergi ilkelerine göre vergilendirmeye tabi tutulmaktadır.³⁰²

Whitehead'a göre ABD'de sosyal adaletsizliği artıran ve onu muhafaza eden iki türlü hukuk sisteminden bahsetmek mümkündür. Birincisi son derece ayrıcalıklı olarak düzenlenmiş devlet kurumlarının ve şirketlerinin tabi oldukları hukuk kuralları; diğeri, sıradan vatandaşların günlük hayatına keyfi müdahalelere cevaz verir şekilde düzenlenmiş ve insan emeğine değer vermeyen hukuk kurallarıdır. Demokratik söylem altında, şirketler lobi faaliyetleri ve seçim bağışları aracılığıyla politik erki yönlendirebilme gücüne ulaşarak bir nevi tarihsel bir blok yaratmaktadırlar. Barak Obama ve Mitt Romney arasında geçen başkanlık seçim yarışında her iki aday da doğrudan iş adamları ve çeşitli dernek ve vakıflar tarafından finanse edilen, yaklaşık birer milyar dolarlık kampanya yürütebilmişlerdir. Bunun dışında The US Chamber of Commerce adlı ABD lobi kuruluşu tarafından 2011 yılında ABD Kongresi'nde, 125 milyon dolarlık lobi çalışması yürütülmüştür. Seçilen temsilciler ABD vatandaşlarının çıkarlarına yönelik değil; yeniden seçilebilmek ve kampanyalarını sürdürebilmek için, bağışçılarının çıkarlarına uygun olarak hareket etmektedirler. Yoksulluk sınırının 15.000 dolar olduğu ABD'de, ortalama bir temsilcinin yıllık kazancının 900.000 dolar civarında olması, yaratılan ekonomik ve politik rant üzerine kurulu bloğun, ayrıcalıklı konumunu ortaya koyması açısından önemlidir.³⁰³

Bugün yaklaşık 45 milyon ABD vatandaşı, düşük ücretle çalışmak durumunda ve geçimini sağlayabilmek için başka yollardan da para kazanmak zorundadır. Özellikle fast – food çalışanları ve perakende sektöründe çalışanların aldıkları ücretlerle, tek başlarına ailelerini geçindirebilmeleri mümkün değildir. Bugün ABD'de pek çok kimse part time işlerle yoksulluk sınırı olan 15.510 dolar seviyesinde kalarak, yaşamını idame ettirme telaşı içindedir.³⁰⁴ Hasta bakıcılığı, gıda hizmetleri ve perakende sektörü gibi alanlar, normalde harçlığını çıkarmak isteyen üniversite öğrencilerinin ilgi gösterdikleri iş kolları olmasına karşılık; ekonomik durgunlukla beraber artan işsizlik ve yeni iş sahalarının yaratılamaması

³⁰² Bkz., Mark Gongloff, "The U.S. Has The Worst Income Inequality In The Developed World, Thanks To Wall Street: Study" **Huffington Post**, 08 August 2013, http://www.huffingtonpost.com/2013/08/15/income-inequality-wall-street_n_3762422.html , (26.04.2014).

³⁰³ Bkz., John W. Whitehead, **Huffington Post**, 28 January 2013, " The Age of Neo-feudalism: A Government of the Rich, by the Rich and for the Corporations", http://www.huffingtonpost.com/john-w-whitehead/the-age-of-neofeudalism_b_2566546.html , (06.04.2014).

³⁰⁴ Jack Nadel, " The Middle Class Problem Is Now an Emergency: Entrepreneurs, We Need You!", **Huffington Post**, 23 September 2013, http://www.huffingtonpost.com/jack-nadel/the-middle-class-problem-b_3965002.html ? , (26.04.2014)

yüzünden, 20'li yaşlarının ortalarındaki üniversite mezunu işsiz gençler için konjonktürel bir sığınak konumundadır.³⁰⁵ Ayrıca yüksek işsizlik rakamları geçtiğimiz üç yıl boyunca düşme eğilimi göstermişse de 2013 Eylül ayından beri % 8'in altında bir noktada sabitlenmiş ve bugüne kadar da bu pozisyonunu korumuştur.³⁰⁶

4.2.4 Karşılaştırmalı Üstünlüğün Yitirilmesi

Finansal sektörde kriz sonrasında büyüme görülse de bunun doğrudan işsizlik rakamları üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Part – time iş alanları sayılmazsa, ABD'de işsizlik rakamları hala yüksektir. Bunun nedeni, finansal sektörün elindeki değerlerle Çin gibi devletlerden gelen *off shore hesaplar*dır. ABD firmaları kendi devletleri yerine emek maliyetinin düşük olduğu Çin, Hindistan, Malezya gibi devletlere yatırım yapmayı tercih etmektedirler. ABD ekonomisi Keynes'in likidite tuzağı olarak adlandırdığı durumda olduğu için, FED'in para politikası da reel anlamda işlevsizdir. Firmalar portföylerinde yüksek miktarda nakit bulundurmalarına karşın, talepteki belirsizlikten ötürü yurtiçine yatırım yapmaktan sakınılmaktadırlar. Bu sebeple firmalar, istihdam konusunda tutucu davranmaktadırlar. Tüketiciler de işsizlik kaygısıyla tüketimden uzak durdukları için, ortaya bir kısır döngü çıkmaktadır.³⁰⁷

Zakaria'ya göre ülkede maliyetlerin yüksekliği yüzünden ABD ekonomik anlamda karşılaştırmalı üstünlüğünü yitirmiştir. Bu durum ülkede yatırımların gerçekleşmesini engellemektedir. 1894 yılında ABD'de otomobillerin çoğu Michigan eyaletinde üretilirken 2004 yılından itibaren otomobil üretiminde üstünlüğü Kanada'nın Ontorio eyaleti ele geçirdi. Bunun en büyük sebebi ABD'li işverenlerin istihdam ettiği her bir işçi için yıllık 6.500 dolar sigorta ve sağlık primi ödemesi ve Kanada'da yıllık bir işçi için devlet destekli sağlık priminin işverene maliyetinin 800 dolar olmasıdır. 2006 yılında *General Motors* aktif ve emekli personeli için 5.2 milyar dolar sağlık ve sigorta primi ödedi. Bu aynı yıl satılan her bir araç için 1500 dolarlık ek bir külfet anlamına gelmektedir. Aynı yıl Toyota şirketinin araç başına yansıtmak zorunda kaldığı rakam ise sadece 186 dolardır.³⁰⁸

³⁰⁵ The Times Editorial board, "Raise the minimum wage" **Los Angeles Times**, 13 September 2013, <http://www.latimes.com/opinion/editorials/la-ed-minimum-wage-increase-20130913#axzz30PBWxW00> , (26.04.2014).

³⁰⁶ Nelson D. Schwartz, "Recovery in U.S. Is Lifting Profits but Not Adding Jobs", **The New York Times**, 03 March 2013, http://www.nytimes.com/2013/03/04/business/economy/corporate-profits-soar-as-worker-income-limps.html?pagewanted=all&_r=1&_ , (04.05.2014)

³⁰⁷ Wade, a.g.e., p. 25.

³⁰⁸ Zakaria, a.g.e., p. 209.

Toplam talepte artışların yaşanabilmesi ve bunun istihdam yaratabilmesi için orta sınıfın talep miktarının artması gerekmektedir. Gıda, giyecek ve barınma gibi en temel ihtiyaçların karşılanması için orta sınıf, kendi refahı oranında çeşitlilik gösterecek bir tüketim alışkanlığına sahiptir. Yani orta sınıfın geliri arttıkça, tüketim miktarı artmakta ve bunun sonucunda farklı sektörlerdeki üretim canlanmakta ve yeni iş sahalarının ve istihdam imkânlarının yaratılmasıyla, ekonomide canlanma olarak geri dönüş sağlanmaktadır. Sermayenin dar bir azınlık çevresinde toplanması ekonominin dar bir alanında pahalı ve lüks tüketimi artırırken, bu tüketim ülkenin geneline yayılmamaktadır. Ayrıca sermayenin büyük bir kesimi ekonomik istikrarsızlıktan ötürü yatırıma dönüşmediği için tasarruf amacıyla saklanır, yani atıl kalır. Bu sebeple bu kesimin toplam talep artışı üzerinde doğrudan büyük bir etkisi yoktur.

ABD, devasa ekonomisine rağmen, artık süreklilik arz eden büyük bir dış borç yüküyle mücadele etmektedir. 2010 rakamlarıyla genel borç 14 trilyon dolar, kamu borcu ise, 1.2 trilyon dolardır. Biyokimya, genetik ve nanoteknoloji gibi alanlarda ekonomik ve teknolojik gelişmişlik açısından lider konumunu sürdürmesine karşılık, özellikle artan küresel rekabet sonucu kâr güdüsüyle hareket eden uluslararası firmalar, yüksek üretim maliyetleri nedeniyle yatırımlarının büyük bir kısmını Çin, Hindistan, Tayvan ve Malezya gibi üretim maliyetlerin düşük olduğu devletlerin ülkelerine kaydırmaktadırlar. Asya'nın gelişmekte olan ekonomileri ile işbirliği içinde üretimlerini gerçekleştirmeyi tercih eden ABD menşeli firmalar, vergi muafiyetlerinden, düşük emek ücretinden ve kendilerine sağlanan hukuki esnekliklerden yararlanmaktadırlar.

ABD günümüz rakamlarıyla 16 trilyon dolarlık GSMH'sıyla dünyanın en büyük ve en ileri düzey ekonomisi olarak işaret edilmektedir. Kişi başına düşen milli geliri 47.000 doların üzerinde olmasına rağmen, gelirin adaletsiz dağılımı yüzünden, önümüzdeki dönemde toplumsal dokusunda ciddi aşınmalar gerçekleşebilir. En zengin üst dilimle, en fakir alt dilim arasındaki farkın özellikle George W. Bush (2000 – 2008) döneminde hızla alt gelir grubu aleyhine artması, devlet zenginliğinin toplumsal katmanlara anlamlı bir dağılımını mümkün kılmamaktadır. Özellikle subprime mortgage kredisi ile ilişkili hedge fonların sebep olduğu ekonomik krizden kaynaklanan ekonomik durgunlukla birlikte yükselen işsizlik oranı, silahlanmaya ayrılan bütçenin hızla artması, kayıtsız göçmenlerin kontrol edilmesi sorunu, dar gelirliilerin sağlık giderlerinin karşılanması için oluşturulan yeni sağlık fonu, birçok eyalette eskiyen altyapıların yenilenmesinin gerekliliği, ABD

yönetimlerinin önümüzdeki dönemde halletmesi gereken önemli iç politik meselelerdir. Sayılan tüm bu unsurlar, önümüzdeki süreçte ABD'nin küresel hegemonyasının sürdürülebilirliğini saptayacak olan konu başlıkları olarak ön plana çıkmaktadır.

4.3 EKONOMİK KRİZ SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI VE ABD HEGEMONYASI

Hegemonik güç, tek taraflı hareket edebilecek maddi imkânlarla sahip olsa da önderlik etmeye çalıştıkları sistem genişlediği müddetçe, hegemonik gücün önderlik etme kapasitesi kendiliğinden sınırlanır ve aşınır. Hegemonik gücün tesis ettiği kurumsal ilkelere ve pratiklere yönelik diğer devletlerin rıza göstermeleri, uluslararası hegemonyanın sürekliliği için olmazsa olmaz bir unsurdur. Bu kurallara yönelik ciddi ihlallerin varlığı ve söz konusu bu ihlallerin önlenememesi durumunda, uluslararası rızanın kaybı ve hegemonik düzenin aşınması söz konusu olur.³⁰⁹ Hegemonik gücün uluslararası sisteme yaklaşımı ve onu tanımlayış biçimi, kendi ulusal çıkarlarını tanımlamasını da belirleyeceği için, uluslararası ortamda kendisini konumlandıracağı pozisyonu da yakından ilgilendirmektedir. Sistemsel bir krizde hegemon gücün, kendi yurttaşlarına olduğu gibi uluslararası diğer aktörlere de güven verecek şekilde hareket etmesi gerekmektedir. George Walker Bush döneminde olduğu gibi “uluslararası terörizm”e atıf yapılarak uluslararası sistemin anarşik yapısından şikâyetçi olunması, hegemonyanın varlık sebebinin de sorgulanmasına yol açan bir tutum olmaktadır.

2008 yılında ABD finans kuruluşlarının teker teker iflasa sürüklenmesi, Hazine Bakanlığı aracılığıyla kimi şirketlerin kamulaştırma yoluna gidilmesi ve karşılıksız senetlerin satın alınması, genel olarak ABD vatandaşları tarafından memnuniyetsizlikle karşılandı. Diğer taraftan Irak'taki ABD işgaline yönelik halk desteği, neredeyse her gün meydana gelen ABD askerlerine yönelik saldırılar sebebiyle, büyük oranda yitirildi. İnsanların evlerini kaybettiği ve işlerinden olmaya başladıkları böyle bir ortamda Demokrat Partili aday Barack Hussein Obama “Değişim” sloganıyla Cumhuriyetçi rakibi John McCain karşısında ipi göğüsledi ve ABD'nin ilk siyahî devlet başkanı olarak tarihe geçti. Obama, başkanlık yarışında, Soğuk Savaş sonrası ABD politik yapısının genel

³⁰⁹ Yannis A. Stivachtis, American Hegemony And International Order, **Research Institute for European and American Studies**, <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/transatlantic-studies/79.html>, (25.02.2013).

eğilimlerine uygun olarak, daha çok iç politika üzerinde durdu. Ekonomik krizin bir an evvel atlatılması için gerçekleştireceği projeler ile ABD halkından oy istedi. Ayrıca Obama, ABD askerlerinin Irak'tan çekilmelerinin bir takvime bağlanarak, bir an evvel Irak bataklığından askerlerinin kurtarılacağı yönünde mesajlar verdi.

4.3.1 Obama Dönemi ve ABD'nin Dış Politikası Konuları

Obama döneminde öncelikli olarak Bush döneminin “*Bizimle ya da bize karşı*” söylemine son verilerek yeniden diplomatik diyalog ve işbirliği çerçevesinde hareket edileceği mesajları verilmeye başlandı. Bu çerçevede Başkan Obama, ilk yurtdışı seyahatlerini Mısır ve Türkiye gibi nüfus çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu iki müttefik devlete gerçekleştirerek, “*İslam'a karşı savaşmadıkları mesajını*” vermeye çalıştı ve yine teröre karşı savaşın önemli simgelerinden biri olan ve insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirilen *Guantanamo Hapishanesi*'nin kapatılacağını duyurdu. Göreve geldiği günden itibaren Halefi Bush'tan farklı olarak Obama, işbirliğine daha yatkın, daha şeffaf ve devletin demokratik görüntüsüne zarar vermeyen bir dış politika portresi çizmek için epey hassas bir dil kullanmayı tercih etti.³¹⁰ ABD dış politikasındaki söylemsel değişiklik ve diyalog kanallarının açık tutulmaya çalışılması, Obama'nın göreve geldikten yalnızca on ay sonra Nobel Barış Ödülünü kazanması için yeterli oldu.³¹¹

İkinci kez başkan seçilmesiyle beraber başkan Obama, dış politikada çok daha çetin gündem maddeleriyle karşı karşıya kaldı ve izlediği düşük yoğunluklu dış politika stratejisi yüzünden içeride ve dışarıda eleştirilerle karşılaştı. Cumhuriyetçilerin 2014 Kasım ayındaki ara seçimden zaferle ayrılmaları ve Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu elde etmeleriyle beraber Obama, meclisteki karar alma avantajını yitirmiş ve bir daha seçilme şansı olmayan bir başkan olarak, etkisiz bir pozisyona düştü. Örneğin; Küba'ya devrimden sonra ilk kez Obama döneminde temsilcilik açılrsa da uygulanan ambargonun kaldırılabilmesi için meclisin bu yönde bir irade göstermesi gerekmektedir ve Demokrat partili temsilcilerin azınlıkta olmalarından ötürü Başkan Obama cumhuriyetçi temsilcileri ikna etmek zorundadır.

³¹⁰ Bkz., Trevor McCrisken, “Ten Years on Obama's War On Terrorism in Rhetoric and Practice”, **International Affairs**, Vol. 87, No.4, 2011, pp. 781 – 801.

³¹¹ Ruth Hatlapa – Andreis Markovits, “*Obama and Anti-Americanism as Complementary Concepts in Contemporary Discourse*”, **German Politics and Society**, Is. 94, Vol. 28, No.1, 2010, p. 70.

Dış politika alanında ağırlığı Asya – Pasifik eksenine kaydırmak isteyen Obama yönetimi, IŞİD ile Ortadoğu, Afrika ve Avrasya’da önemli mevziler kazanan uluslararası cihatçı terör ile mücadelede şimdilik tek başına hareket etmekten kaçınmakta ve Suriye de olduğu gibi müttefiklerine hava desteği sağlamayı tercih etmektedir. Rusya – Ukrayna gerginliği ve Rusya – Çin yakınlaşması ABD’nin jeopolitik hezeyanlarını yeniden diriltebilir ve ABD’yi daha saldırgan bir politika anlayışına sürükleyebilir. Keza Çin’in Afrika ve özellikle daha düne kadar arka bahçesi olarak gördüğü Latin Amerika’da artan varlığı, ABD’lileri yeni bir çevreleme stratejisi üzerinde düşündürmektedir. Yeni bir uluslararası ekonomik talep olarak BRICS devletlerinin yatırım bankası kurma kararı almaları, özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi ekonomik anlamda ABD hegemonyasının uluslararası kurumsal görünümüne sahip olan saç ayaklarından birisine yönelik meydan okuma olarak değerlendirmek mümkündür.

4.3.1.1. Ortadoğu

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus’ta Muhammed Ebu Azizi (Muhammed Bouazizi)’nin kendisini yakmasının ardından başlayan halk isyanı, 14 Ocak 2011 tarihinde Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali’nin ülkeyi terk etmek zorunda kalmasıyla sonuçlandı³¹² ve daha sonra Mısır’da Hüsnü Mübarek, Libya’da Kaddafi³¹³ ve Yemen’de Salihi iktidardan ayrılmak zorunda kaldı. Suriye’de süreç bir iç savaşa dönüşerek, insani bir trajedi halini aldı. Diğer yandan Suriye, hem bölge devletlerinin hem de ABD ve Rusya’nın örtülü mücadele zemini haline dönüştüğü için önümüzdeki süreçte Suriye’deki iç savaşın ve insani bunalımın, şiddetlenerek devam etmesi beklenmektedir. Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreçte, özellikle Rusya’nın jeostratejik hesaplarla bölgeye yaklaşımı, ABD’nin düşük yoğunluklu bir kamu diplomasisi sergilemesine sebep oldu. Bölge devletlerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantılar, sonuca ulaştırılmadı ve

³¹² Veysel Ayhan, **Arap Baharı İsyenlar Devrimler ve Değişim**, MKM Yayınları, Bursa, 2012, s. 19.

³¹³ Şubat 2011’de Libya’da halk ayaklanması başladığında başta Tunus ve Mısır’da olduğu gibi Kaddafi’nin yönetimden çekileceği düşünülüyordu; ama Kaddafi ayaklanmacıları terörist ilan ederek silahla isyanı bastırmaya çalıştı. Bunun üzerine şubat sonunda toplanan Güvenlik Konseyi Libya’ya silah ambargosu uygulamaya ve mali kaynakları dondurma kararı aldı. Ayrıca insanlığa karşı işlediği suçlar nedeniyle Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni yetkilendirme kararı aldı. Bir süre sonra Arap Birliği’de Libya’nın üyeliğini askıya aldığı duyurdu. 17 Mart’ta uçuşa yasak bölge ilan edildi ve 19 Mart’ta füze atışlarıyla Libya muhalefetine hava desteği sağlandı. Ağustos ayında muhalefet Tripoli ve Sirte’yi ele geçirmek için çatışmalara başladı ve iki ay içinde bölge ele geçirilerek Kaddafi isyancılar tarafından vahşice öldürüldü. NATO’nun Libya’ya karşı yürüttüğü operasyon 14 üye olmak üzere 18 ülke tarafından gerçekleştirildi. NATO için kolay bir zafer oldu. Bu operasyonda Kosova Operasyonu’ndakinin 1/5’i kadar askeri kapasite kullanıldı. Ivo H. Doalder – James G. Stavridis, “NATO’s Victory in Libya: The Right Way to Run on Intervention”, **Foreign Affairs**, March/April 2012, Vol. 91, No. 2, pp. 2 – 7.

bölgesel hâkimiyet mücadelesinin bir sahası haline gelmesiyle de tarafların kendilerini sağlıklı bir şekilde ifade edebilecekleri bir platform olmaktan uzaklaştı.

Diyalog ortamının bir türlü tesis edilememesi ve Suriye’de devam eden iç savaş dünyanın dört bir tarafından cihatçı savaşçıların bölgeye akın etmelerine olanak verdi ve ABD’nin de Irak’tan çekilmesinin ardından, bölgedeki güç boşluğunu hızla bu cihatçı savaşçı gruplar doldurdu. Özellikle Irak’ta Savaş sonrası sisteme dahil edilmeyen Saddam döneminin askerlerinin, bu savaşçı gruplara destek vermesiyle birlikte, bölgede önemli mevziler ele geçirildi ve çoğu cihatçı grup Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) adı altında bir araya geldi ve hızla küresel bir tehdit haline dönüştü. Kanada’da 2014 Ekim ayında meclis binasına cihatçı bir radikalın saldırısı ve 7 Ocak 2015 tarihinde üç maskeli ve silahlı kişinin Fransızca yayın yapan hiciv dergisi Charlie Hebdo'nun Paris'teki ofisine yaptığı ve on iki kişinin hayatını kaybettiği saldırı, dünya medyası tarafından günlerce tartışıldı ve tüm insanlarda infiale neden oldu.

2011 Aralık ayında ABD askerleri Irak’tan çekildikten sonra, Suriye krizi dışında Ortadoğu bölgesinde uzun vadeli barışın tesisi için Obama yönetiminin diplomatik önceliği; ilk olarak yürütülecek diplomatik müzakereler sonucu İran’ın nükleer güç olma hırsına son verilerek, uluslararası sisteme entegrasyonunun gerçekleştirilmesi ve İsrail’in güvenlik kaygılarını ve İsrail - Filistin çatışmasını sonlandıracak şekilde, Filistin devletinin kurulması üzerine yoğunlaştırıldı.³¹⁴ İran’la nükleer müzakerelerin sürdüğü sırada Washington’a giderek, bu konuda Obama yönetimini eleştirmekten kaçınmayan ve Filistin’e karşı sertlik taraftarı olan Likud Partisi lideri ve İsrail başbakanı Netanyahu’nun yeniden seçilmesi ile İsrail – Filistin meselesinde iyimser bir tablo ortaya çıkmamaktadır.

Ortadoğu’nun en çok füze kapasitesine sahip devleti olan İran, mevcut füze kapasitesiyle, az gelişmiş devletler arasında Kuzey Kore’den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yerli bir füze programı olan SHABAB sistemi 1300 km’lik menzile sahiptir. Ayrıca Güney Avrupa’yı vurabilme kapasitesine sahip olacak olan, 2500 km menzilli kıtalar arası SHABAB – 5 Füze Sistemi de geliştirilmeye çalışılmaktadır. Böylesine gelişmiş bir Füze Sistemine sahip olmasının yanında, nükleer çalışmalar yürütmesi karşısında İran, ekonomik ve diplomatik yaptırımların hedefi haline gelirken, NATO’nun

³¹⁴ Bkz., For Obama, an Evolving Doctrine on Foreign Policy, **The New York Times**, 24 September 2013, http://www.nytimes.com/2013/09/25/world/middleeast/obamas-evolving-doctrine.html?smid=tw-share&_r=1&_, (25.09.2014)

Füze Savunma Sistemi'nin muhatabı haline gelmiştir.³¹⁵ 2013 seçimlerinde ılımlı aday Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle İran'da yeni bir döneme girilmiş ve Obama yönetiminin müzakere edebileceği uygun bir yönetim işbaşına gelmiştir.³¹⁶ Keza yürütülen müzakereler neticesinde İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların aşamalı olarak kaldırılması kararlaştırılmış ve İran'da uranyum zenginleştirme çalışmalarını şeffaf bir şekilde yürüteceği sözünü vermiştir.

1979 İslam Devrimi ile ABD'yi "*Büyük Şeytan*" ilan eden İran, ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonlarının ardından, ABD'nin her iki devlette de hâkimiyetini kuramaması sayesinde stratejik bir avantaja kavuştu. ABD müdahalesi öncesi Şii nüfusuyla, Sünni Saddam'ın Irak'ı ve Taliban'ın Afganistan'ı arasında sıkışan İran, Körfezden Filistin'e kadar yayılmış yoğun Şii nüfusuyla temas etme imkânına kavuşarak, bölgede "*Şii Hilali*" olarak da adlandırılan bir nüfuz alanına sahip oldu. Ayrıca Ortadoğu'da İsrail karşıtı söylemiyle öne çıkan İran dış politikası; Lübnan'da Hizbullah'ın, Filistin'de de HAMAS'ın artan politik gücü oranında İsrail sorununda bir taraf haline dönüştü.³¹⁷

2014 Haziran'ında Irak düzenli ordusunun IŞİD (*Irak Şam İslam Devleti*) karşısında tutunamayarak hızla çözülmesi ve Musul'un IŞİD'in eline geçmesi karşısında IŞİD'in Bağdat üzerine ilerleyişini durduran Şii lider Ayetullah Sistani'nin fetvası ile harekete geçen silahlı milis gruplar, özellikle İran'ın da destek vermesiyle IŞİD karşısında Irak'ta üstünlük kurabildi. Ayrıca, bu milis kuvvetleri hızlı biçimde örgütleyip silahlandırmadaki

³¹⁵ NATO'nun Füze Savunma Sistemi'nin kendisine yönelik yeni bir çevreleme stratejisi olduğu kaygısını taşıyan Moskova Yönetimi Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füze rampası yerleştirilmesi karşısında Kaliningrad'a 400 km menzilli füzeler yerleştirdiğini duyurdu. Sean Kay, "*NATO's Missile Defence: Realigning Collective Defence For The 21st century*", **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No.1, Spring 2012, p. 39.

³¹⁶ İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, 2013 BM Genel Kurulu Açılış Toplantısı öncesi, Washington Post gazetesinde yayımlanan makalesinde, ABD yönetimine, karşılıklı çıkarlara saygılı, yapıcı bir diyalog kurulması çalışmalarına hazır oldukları yönünde mesaj vermiştir. Bkz., Hassan Rouhani, Why Iran seeks constructive engagement, **Washington Post**, 20 September 2013, http://www.washingtonpost.com/opinions/president-of-iran-hassan-rouhani-time-to-engage/2013/09/19/4d2da564-213e-11e3-966c-9c4293c47ebe_story.html, (20.09.2013)

³¹⁷ 1990'lı yıllarda Oslo Süreci olarak da bilinen İsrail – Filistin Barış Görüşmeleri'ne karşı olan İran, o dönem bölgede iyice yalnızlaşırken, ABD'nin de destek vermesi sonucu Sharon hükümetinin Filistinlilere karşı başlattığı agresif askeri politikalar ve takındığı uzlaşmaz tavır, bir anda İslam coğrafyasında İran'ın pozisyonunun kuvvetlenmesine yol açtı. Ayrıca İran'ın, HAMAS'a 2005 yılında yapılan 120 milyon dolarlık yardım ve 2006 yılında Lübnan'a yönelik İsrail Operasyonu'nun ardından bölgenin yeniden imarı için Hizbullah'la ortak hareket etmesi, bölgede İran'ın görünürlüğünü arttıran gelişmeler oldu. Anoushiravan Ehteshami, "*Iran's Politics And Relations: Post Detente*", **Perceptions: Journal of International Relations**, Spring 2007, p. 37.

başarısı ve benzer şekilde Irak ordusuna ve Peşmerge kuvvetlerine de yaptığı askeri yardımlarla öne çıkan İran, sahadaki varlığına da uluslararası meşruiyet sağlamış oldu. Özellikle bölgesel anlamda İran'ın bu gelişmelerle Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen gibi Arap devletlerinde etkisini artırdığı algısı önümüzdeki süreçte yeni ittifak dinamiklerini tetikleyerek, Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır'ı gönülsüzce de olsa bir ittifaka sürükleme kapasitesine sahiptir. İran'ın Yemen'de Ensarullah hareketi ile birlikte anılması ve yine Suudi Arabistan ile bu devlette perde arkasından mücadele içinde olması ve Mısır'ın askeri darbenin ardından IŞİD'le mücadele adı altında Libya'ya yönelik askeri angajmanı, bölgesel rekabeti kızıştıran etmenlerdir.

İsrail – Filistin meselesinin çözüme kavuşturulması adına yoğun ve yapıcı bir diplomatik zemin yaratmaya çalışan Obama yönetiminin karşısındaki önemli engeller; Netanyahu Hükümeti'nin uzlaşmaz tavırları ve İsrail lobisinin faaliyetleri sonucu artan Cumhuriyetçi Temsilcilerin muhalefettir. Ayrıca Filistin topraklarında HAMAS ve El – Fetih arasındaki iktidar mücadelesi, İsrail ile yürütülen müzakerelerde Filistin'in en önemli zaafiyettir. Her şeye rağmen, İsrail ve Filistin çatışmasının adilane bir şekilde çözüme kavuşturulması, Ortadoğu da barışın tesis edilerek ABD'nin diplomatik önceliğini Asya – Pasifik Bölgesi'ne verebilmesi için gereklidir. Bu açıdan Mead, İsrail ve Filistin arasında kalıcı barışın tesis edilebilmesi için ABD'nin savaş sebebiyle yurtlarını terk etmek zorunda kalan Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönebilmelerine olanak sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Mead'e göre bu, uluslararası hukukça da tanınmış, hakkaniyete uygun bir taleptir. Geçmişte ABD Bosna Savaşı'nın ardından imzalanan barış antlaşmasının temel taşı olarak, bu uygulamanın kabul görmesi için çaba göstermiştir. Ayrıca İsrail'in yerinden edilen Filistinlilere ödemek zorunda kalabileceği 55 – 85 milyar dolar arası tazminat miktarının büyük bir kısmının, uluslararası bir fon oluşturularak karşılanması durumunda, İsrail'in uzlaşmaya daha istekli olabileceğini savunmaktadır.³¹⁸

4.3.1.2. Asya - Pasifik

2011 yılında Foreign Policy adlı dergide kaleme aldığı makalede dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, geçtiğimiz 10 yıllık süreçte ABD'nin Irak ve Afganistan'da stratejik zemin ve zaman kaybettiğini ve bu sebeple önümüzdeki dönemde ABD'nin “*ileri konuşlandırılmış diplomasi*” (*Forward deployed diplomacy*) adı altında

³¹⁸ Walter Russell Mead, “Change They Can Believe in to Make Israel Safe Give Palestians Their Due”, **Foreign Policy**, January- february 2009, Vol. 88, No. 1, pp. 70 – 71.

ekonomik ve stratejik önceliğinin Asya – Pasifik Bölgesi olacağını belirtmiştir. Gelişmekte olan ekonomileri ve tüketim kapasiteleriyle bölge devletleri, ABD'nin ekonomik krizin etkilerini azaltabilmesi için yeni fırsatlar ve aynı zamanda riskler taşımaktadır. Clinton'ın, denizlerin güvenliğinin sağlanması, uluslararası terörizmle mücadele, iklim değişikliği ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi sayılabilecek başlıklarda bölge devletleriyle yakın ve ortak ilişkiye girilmek istendiğini vurgulamıştır. Makalede, herhangi bir teritoryal beklenti içine girilmeden, ABD'nin askeri varlığının ve liderliğinin, bölge devletlerinin gelişmeleri için ihtiyaç duyacakları güvenliği ve istikrarı sağlayabileceğine değinilerek; her ne kadar, geçmiş ittifak ilişkilerinin çok faydalı oldukları belirtilmişse de çağın gerekliliklerine uygun olarak, tüm tarafların karşılıklı çıkarlarına saygılı yeni stratejik ortaklıkların tesis edilmesi arzusu dile getirilmiştir. Çin ve ABD arasındaki olası ekonomik ve askeri rekabete değinen Clinton, kapsamlı diyalog ve küresel sorunların çözümünde ortak hareket edilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca Hindistan'ın küresel görünürlülüğünün artırılması konusunda ABD'nin her türlü katkıyı yapmaya hazır olduğunu vurgulamıştır.³¹⁹

Bu bağlamda Obama yönetimi 2011 yılından itibaren adeta Çin'i çevreleme stratejisi izledi. 2011 APEC Hawaii Zirvesi'nde ABD; Avustralya, Malezya, Yeni Zelanda, Singapur ve Vietnam'ın katılımıyla *Trans – Pasifik Ortaklığı* (TPO) adı altında bölge devletleriyle ekonomik ilişkileri geliştirmek için “*Serbest ticaret bölgesi projesi*” girişimi başlattı. Endonezya'nın Bali kentinde düzenlenen *2011 Doğu Asya Zirvesi*'ne katılmadan evvel Avustralya'ya giden Obama, ABD donanmalarının Avustralya kıyılarında devriye gezmesi konusunda bu devlet yönetimiyle anlaşma sağladı. Buradan Endonezya'ya geçen Obama Burma/Myanmar ile ilişkilerini normalleştirmek istediğini belirtti. 2012 yılının ilk haftalarında Savunma Bakanı Leon Panetta'nın da katılımıyla Obama yeni askeri stratejilerinin Asya eksenini kuvvetlendirmek olduğunu ilan etti. Bu amaçla oldukça büyük bir kuvvet Avrupa'dan Filipinler ve Tayland'a aktarıldı.³²⁰ Ayrıca Savunma Bakanı Panetta, ABD donanmasının bugün yarı yarıya olan Asya – Pasifik dağılımının 2020'de %60'a - %40 şeklinde Asya lehine değişeceğini bildirmiştir. Böylelikle ABD bölgede

³¹⁹ Bkz., Hillary Clinton, “America's Pacific Century”, **Foreign Policy**, 11 October 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century, (22.10.2012).

³²⁰ Joel R. Campbell, “*US Foreign Policy Towards Northeast Asia*”, ”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, p. 5.

askeri varlığını artırarak, Çin'i işbirliğine zorlamak istemektedir.³²¹ Asya'ya stratejik önem atfeden Obama Yönetimi Nisan 2014'te Japonya, Güney Kore, Malezya ve Filipinler'de resmi temaslarda bulundu. Barack Obama'nın Güneydoğu Asya gezisinin son durağı olan Filipinler'e varmadan önce ABD ve Filipinli yetkililer, 10 yıllık bir Savunma Paktı konusunda anlaşmaya vardılar ve bu bağlamda Filipinler, topraklarında ABD askeri varlığının artırılmasına imkân tanımış oldu.³²² Böylece ABD, Çin'i çevreleme stratejisinde önemli bir mevzi kazanırken Filipinler de Spratly Adası ve Scarborough Bölgesi başta olmak üzere Çin'le olan anlaşmazlıklarında, ABD desteğini kazanmış oldu.

Mearsheimer'a göre Çin, ABD'nin bölgedeki etkinliğini kırarak, eninde sonunda bölgesel hegemonya oluşturma yoluna gidecektir. Bu açıdan ABD'nin kendi tarihini ele alan Mearsheimer, tıpkı ABD'nin 19 yüzyılda yaptığı gibi Çin'in yakın çevresinde kendi varlığına yönelik bir tehdit unsuru ya da bir rakip arzu etmeyeceğini savunmaktadır. Bu yüzden Çin, askeri ve ekonomik kapasitesini daha da geliştirerek, Japonya ve Güney Kore üzerinde nüfuz sağlamaya çalışacaktır. Bu açıdan Mearsheimer Çin'in, ABD'lilere karşı kendi "*Mondroe Doktrini*"ni ilan etmesi beklentisi içindedir.³²³

Çin'in ABD hegemonyasına meydan okumayacağını düşünenler; öncelikle mevcut ekonomik düzenin, Çin'in şimdiye dek kaydettiği ekonomik performansı için avantajlı bir zemin yarattığını savunmaktadırlar. Bu sebeple Çin için mevcut düzene meydan okumanın herhangi pozitif bir getirisi yoktur. ABD'nin, bölgesel ve uluslararası kurumlar vasıtasıyla Çin'i dengeleyebileceği ya da işbirliğine zorlayabileceği savunulmaktadır. İkinci olarak, Çin'de antidemokratik bir yönetim faaliyet göstermektedir. Ekonomik gelişmeyle beraber önümüzdeki dönemde Çin'de orta sınıfta da canlanma yaşanacaktır ve bu gelişen sınıf yönetimde söz sahibi olmak isteyerek, daha fazla bireysel hak ve özgürlük talep edecektir.³²⁴ Yani Çin'in önümüzdeki dönemde daha fazla demokratikleşmek zorunda olacağını savunan bu kesim, "*demokratik barış teorisi*" üzerinden hareket ederek, Çin'in önümüzdeki dönemde içsel sebeplerden ötürü demokratikleşmek zorunda kalacağını ve tarihsel verilere dayanılarak da demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmayacaklarını iddia etmektedirler.

³²¹ Wan – Chin Tai, "Recent Political Developments in Taiwan: Facing Beijing and Washington", **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, p. 97.

³²² Bkz., Donna W. Martin, Obama Visited Philippines Talked About Defense Pact, **The Guardian**, <http://guardianlv.com/2014/04/obama-visited-philippines-talked-about-defense-pact/>, (01.05.2014).

³²³ Justin Logan, "*China America and The Pivot to Asia*", **Policy Analysis**, No. 717, January 8, 2013, p. 4.

³²⁴ A.g.m, p. 3.

Zakaria'ya göre Çin, uygulamakta olduğu mevcut ekonomi ve dış politikasıyla, hâlihazırda ABD hegemonyasını zayıflatmaktadır. Uluslararası kurumlar aracılığıyla liberal bir dünya düzeni tesis etmek isteyen ABD yönetimi, kendi şartlarını dayatarak, muhatap devletleri reforma zorlayabilmekteydi. Çin'in herhangi bir koşul ve şart öne sürmeden Afrika ve Latin Amerika pazarına girmesi, ABD'nin ve uluslararası kurumların dışlanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, Nijerya hükümetine tren yolu inşaatı için 5 milyar \$'lık kredi vermeyi kabul eden Dünya Bankası, karşılık olarak şeffaf bir ihale sözü istemiştir. Yardım konusunda anlaşmaya varılmak üzereyken, Çin hiçbir önkoşul öne sürmeden buradaki tüm tren sisteminin baştan aşağı yenilenebilmesi için, 9 milyar dolarlık kredi sağlayabileceğini belirtince, Dünya Bankası ve Nijerya arasındaki anlaşma iptal olmuştur. Yine, Zimbabve'den plütonyum ve demir cevheri alan Çin, karşılığında Mugabe yönetimine, BM'nin ve AB'nin yasaklamış olmasına rağmen muhalefete karşı kullanılmak üzere, askeri mühimmat satmak konusunda tereddüt yaşamamıştır. Sudan'da 1999 yılından beri petrol alanında 3 milyar dolarlık yardım yapan Çin, Sudan petrolünün %65'inin alıcısıydı ve tüm eleştirilere rağmen, hükümet destekli gruplara silah tedarik etmiştir.³²⁵

Kissinger'a göre günümüz dünya düzeni büyük oranda Çin'in katılımı olmadan dizayn edilmiştir ve bu sebeple Çin'in, uluslararası ilke ve normlara, kendisini çok daha az bağlı hissetmesi yadırganmamalıdır. Uluslararası düzen, Çin'in çıkarlarına uygun olmadığı zaman, kendi alternatif düzenini oluşturmak konusunda hiç de çekingen davranmadığı bilinmektedir. Şüphesiz ekonomik ve askeri anlamda büyümesini sürdürmesi durumunda, Çin'in bu eğiliminde artış yaşanması kuvvetle muhtemeldir ve bu durum uluslararası sistemin çok daha rekabetçi bir görünüme bürünmesine yol açabilir. Üzerinde mutabakat sağlanmış sınırlandırıcı kuralların yanında, ortak hedeflerin de bulunmaması; kurumsallaşan rekabeti, tarafların beklentilerinin ve niyetlerinin çok daha ötesine taşıyabilir. Daha önce görülmemiş bir saldırı kapasitesine erişilen ve teknolojinin sınırları ortadan kaldırdığı bir dönemde, çatışmacı bir seçeneğin izlenmesinin bedeli, telafi edilemeyecek derecede ağır ve yıkıcı olabilir.³²⁶

Pekin yönetimine göre Çin'in politik istikrarı ve toprak bütünlüğü yabancı güçler tarafından tehdit edilmektedir. Teritoryal anlamda diğer geniş devletlerle

³²⁵ Zakaria, a.g.e., pp. 116 – 118.

³²⁶ Henry A. Kissinger, The Future of U.S.-Chinese Relations Conflict Is a Choice, Not a Necessity, **Foreign Affairs**, March/April 2012 Issue, <http://www.foreignaffairs.com/articles/137245/henry-a-kissinger/the-future-of-us-chinese-relations>, (07.05.2014).

karşılaştırıldığında Çin, birbirinden farklı kültürel ve politik anlayışa sahip devletler tarafından çevrilidir ve son 70 yıllık süreç içerisinde Çin, çeşitli sebeplerle komşuları Hindistan, Japonya, Rusya, Güney Kore ve Vietnam ile savaşmak zorunda kalmıştır. Ayrıca Çin, komşularının hiçbirisiyle kendi ulusal çıkarları konusunda ABD gibi tam anlamıyla ortak hareket edebilme şansına da sahip değildir. Doğu ve Güney Çin denizinde ABD donanması devriye gezmektedir. Ayrıca ABD, Çin'in Tayvan üzerinde egemenlik kurmasının önündeki en büyük engeldir. Kimi zaman Çin'deki rejim, hayati çıkarları konusunda aşırı saldırgan bir tavır takınabilmektedir. Demokrasi ve insan hakları konusunda Çin'in içişlerine müdahale edilmeye çalışıldığı şeklinde bir algı vardır. Tibet ve Sincan bölgesindeki muhalifler yurtdışındaki diaspora ve kimi hükümetler tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmektedir. Çin kıyı şeridi boyunca, Çin hükümetinin anlaşmazlık içinde olduğu devletler ve aktörler bulunmaktadır. Tayvan kendi kendini yöneten bir hükümete sahip olup, ABD'nin güvenlik garantisi altında, 23 devlet tarafından tanınmaktadır.³²⁷

Çinli yöneticilere göre, ABD'nin ve müttefiklerinin Çin'e yönelik demokrasi söylemi inandırıcılıktan uzaktır. Çin kendi tarihsel ve kültürel birikimlerine uygun bir şekilde yönetim anlayışı geliştirmiş ve bu şekilde uluslararası alanda saygın bir aktör olarak faaliyet göstermek istemektedir. Diğer yandan, ABD'nin bölgedeki müttefiklerinin de demokratik gelenek ve uygulamaları epey tartışmaya açıktır. Bu bağlamda yukardaki eleştirilere uygun olarak, 1955'ten 2009 yılına kadar Japonya, tek bir partinin (Liberal Demokratik Parti) kontrolünde yönetilmiştir. Japonya'da demokrasi kültürünün gelişmiş olduğundan bahsetmek, pek mümkün değildir. Öyle ki 2011 Tohoku Depremi sonrasında yaşanan nükleer felaket bile, toplumda muhalif bir duruşun ve sesin ortaya çıkmasını sağlayamamıştır. Yine Tayvan ve Güney Kore'de muhalefet partilerinden söz edilse de söz konusu bu devletlerde, bürokratik yapının devlet yönetiminde çok güçlü olduğu ve demokratik tercihlerin pek dikkate alındığı söylenemez.³²⁸ Bu açıdan ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Çin'e yönelik demokrasi eleştirileri, Çinli yetkililer tarafından samimi bulunmamaktadır.

³²⁷ Bkz., Andrew J. Nathan - Andrew Scobell, " How China Sees America The Sum of Beijing's Fears", **Foreign Affairs**, September/October 2012 ISSUE, http://www.foreignaffairs.com/articles/138009/andrew-j-nathan-and-andrew-scobell/how-china-sees-america#cid=soc-twitter-at-essay-how_china_sees_america-000000, (12.03.2014).

³²⁸ Francis Fukuyama, "China and Asian Democracy: The Patterns of History", **Journal of Democracy**, Vol. 23, no. 1, January12, p. 17.

Çin, son birkaç yıl içinde hava ve deniz gücünün yanı sıra, nükleer gücünü ve füze kapasitesini modernize etmeye başladı. Ayrıca Çin, açık sularda giderek operasyon alanını genişletme eğilimindedir. Çin'in stratejistleri, açık denizlerin ve geçiş rotalarının güvenliğinin, Çin'in büyümesi ve refahı için son derece hassas olduğunu vurgulamaktadırlar.³²⁹ Çin'in enerji güzergâhında ABD'nin askeri varlığını artırmak istemesi, Çin'ini endişelendiren bir gelişmedir. ABD Savunma Bakanı Panetta, ABD askeri varlığının, Güneydoğu Asya'da ve Uzakdoğu'da ağırlık kazanmasını, bir çevreleme stratejisi olmadığını belirtmesine rağmen, Çin'in uluslararası ihtilaflarda ABD tarafında yer alması için, bir baskı unsuru olarak kullanılabilmesi emarelerini, ABD yetkililerinin açıklamalarında tespit etmek mümkündür. Ortalama bir hesapla, Çin'in enerji ihtiyacının %40'ı açık denizler yoluyla gerçekleştirilmektedir ve geçiş güzergâhları Çin'in askeri kontrolünde değildir. Bu, Çin'in enerji tedariki ve güvenliği için başta donanma olmak üzere, askeri kapasitesini geliştirmeye sevk etmektedir.³³⁰

Çin, bölgesel sorunların uluslararası arenada çözülmesi yöntemine karşı çıktığını, hemen hemen her fırsatta dile getirmektedir. Meselelerin uluslararasılaşması durumunda kendisine karşı uluslararası bir komplo kurulacağından endişelenen Çin'in bu kaygıları, anlaşmazlık yaşadığı devletlerin de Çin kaynaklı güvenlik endişelerini artırmaktadır.³³¹ Çin, anlaşmazlıkların taraf devletler arasında ikili görüşmeler aracılığıyla yürütülmesinden yanadır. Tabii, böyle bir müzakere usulünün benimsenmesi durumunda, Çin'in diplomatik anlamda avantajlı bir konumda olmasından ötürü, Filipinler gibi Çin ile anlaşmazlık yaşayan devletler, uluslararası tahkim yolunu gündeme getirmeyi ve anlaşmazlık konusunu, uluslararasılaştırmayı tercih etmektedirler.³³²

³²⁹ Yoshinori Kaseda, "Japan's Security Policy Towards East Asia", **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 27 – 46, p.36.

³³⁰ Justin Logan, "China America and The Pivot to Asia", **Policy Analysis**, No. 717, January 8, 2013, pp. 1 – 22, pp. 8 – 10.

³³¹ Örneğin Çin' askeri ve ekonomik anlamda gelişmesinden çekinen Japonya önümüzdeki 5 yıllık süre içinde askeri harcamalarını 1 trilyon yen (9.73 milyar dolar) artırmayı planlamaktadır. Yapılan açıklamalara göre, özellikle deniz ve hava gücünün geliştirilmesi için destroyerlar, denizaltılar, amfibi gemileri ve savaş uçağı satın alınması düşünülmektedir. Bkz., Shannon Tiezzi, China Responds to Japan's Defense Package, **The Diplomat**, 18.December.2013, http://thediplomat.com/2013/12/china-responds-to-japans-defense-package/?utm_content=buffer7e984&utm_source=buffer&utm_medium=twitter&utm_campaign=Buffer, (18.12.2013.).

³³² Güney Çin Denizi'nin karasuları konusunda her iki devletin de birbiriyle çatışan tezleri söz konudur. Ayrıntılı bilgi için bkz., Peter A. Dutton, "The Sino – Philippine Maritime Row: International Arbitration and the South China Sea", **Center for New American Century East And South China Seas Bulletin**, No. 10, March 15, 2013. ve ayrıca bkz., Simon Tay, "Legal route to resolve South China Sea dispute a political minefield", 29.01.2013., <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/1138003/legal-route-resolve-south-china-sea-dispute-political> , (29.01.2013).

Çin'in 2000 yılında kendi geleceği üzerine projelendirdiği üç aşamalı stratejik plana göre; öncelikle Çin, kısa vadede (10 yıl içinde) ekonomisini güçlendirmek ve bu arada Hong Kong ve Macao'yu sorunsuz bir şekilde anakaraya dâhil etmek istemektedir. Bu “*barış içinde bütünleşme stratejisi*” olarak da isimlendirilmektedir. Orta vadede (50 yıl içinde) enerji ve strateji bakımından değer atfettiği Güneydoğu Asya Bölgesi'ndeki çıkarlarını pekiştirmek ve Tayvan'ı anavatana bağlamak isteyen Çin, uzun vadede, yüzyılın sonuna kadar askeri ve ekonomik anlamda bir süper güç haline gelmenin hesaplarını yapmaktadır.³³³

Çin 21. yüzyılın sonlarına doğru küresel bir güç olmanın hesaplarını yaparken, başta ABD olmak üzere diğer batılı devletler küresel meselelerde Çin'in sorumluluk almasını ve daha fazla yapıcı bir rol üstlenmesini istemektedirler. “China Is Not A Distruptive” kitabının yazarı Chang Gang, Çin'in küresel meselelerde ılımlı bir rol oynaması gerektiğini savunmaktadır. Başta ABD olmak üzere diğer devletlerin Çin'e yönelik daha fazla sorumluluk alması yönündeki telkinlerini ise; Çin'in üstesinden gelemeyeceği maliyetler yükleyeceği gerekçesiyle art niyetli bir talep olarak değerlendirmektedir. Tsinghua Üniversite'sinden Yan Xuotong'a göre; söz konusu bu çağrılar Çin'in sınırlı kaynaklarını heba etmesi için bilinçli bir şekilde dillendirilen açık bir tuzaktır. Ayrıca “*sorumluluk*” kavramı üzerinde duran Yan, “*Kime karşı, ABD'ye mi ?*” sorusunu yöneltmektedir.³³⁴ Aslında Çin, kendi kendisini etkin bir şekilde idare etmeyi başararak ve ulusal refahını artırarak, küresel anlamda önemli bir görev ifa etmektedir. Dünya nüfusunun neredeyse beşte biri olan 1.3 milyar insanın temel ihtiyaçlarının karşılanması, eğitilmesi ve istihdam edilmesi bile başlı başına küresel istikrar için ciddi bir katkıdır. Geçtiğimiz çeyrek asırda 200 milyon insanın yoksulluktan kurtarılması, genellikle eleştirmenlerin gözden kaçırdığı bir husustur. Ayrıca Çin'in toprak bütünlüğünü koruması ve ulusal güvenliğini sağlaması, buradan uluslararası güvenliği olumsuz şekilde etkileyebilecek sorunların önüne geçmektedir.³³⁵

Son 30 yılda olduğu gibi, dünya tarihinde hiçbir devlet, Çin'in gerçekleştirdiği gibi ekonomik anlamda hızla büyüyerek, yoksullukla bu derece hızlı bir şekilde mücadele edememiştir. Çin'in bu başarısının ardında, ihtiyaç duyulduğunda, mevcut kazanımlarını

³³³ Ömer Göksel İşyar, **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010, s. 233.

³³⁴ David Shambaugh, **China Goes Global The Partial Power**, Oxford University Press, New York, 2013, p.33.

³³⁵ A.g.e., p. 105.

kaybetmek istemeyen kesimlerin muhalefetine rağmen; devletin ekonomik modelini dönüştürmekten çekinmeyen, devlet yöneticilerinin kararlılığı yatmaktadır. Stiglitz'e göre Çin'in günümüzdeki en temel problemi, özel sektör alanının çok geniş; kamu sektörü alanının ise, son derece dar tanımlanmasıdır. Yani Çin Hükümeti, özel sektöre bırakması gereken alanlarda faaliyet gösterirken, kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda üstlenmesi gereken yükümlülükleri aksatmaktadır. Yaşam standartlarını düşüren; çevre kirliliği, yolsuzlukla mücadele, gelir dağılımı eşitsizliği gibi alanlarda Çin hükümeti kamusal görünürlüğünü artırmalıdır. Ekonomi konusunda Çin Hükümeti kendisine denetleyici bir konum atfetmelidir. 2008 Küresel Ekonomik Krizi sonrası elde edilen tecrübeler, piyasanın kendi kendine işleyemediğini ve yüksek kâr ve kazanç hırsıyla, eninde sonunda patlayacak finans balonları oluşturmaya eğilimli olduğunu ortaya çıkarmıştır.³³⁶

Çeşitli istatistiksel projeksiyonlar 2030 yılından 2050 yılına kadar değişen tarihlerde Çin'in ABD'yi ekonomik büyüklük olarak geride bırakacağını göstermektedir. Bu kapsamda mal ve hizmet maliyetlerini nadiren yansıtmayı başaran değişken mübadele oranlarının karşılaştırılmasındansa; devletlerin yaşam standartlarını ölçmek için kullanılan "satın alma paritesi" yöntemi, devletlerin ekonomik büyüklüklerinin karşılaştırılmasında daha uygun bir yöntem olarak kabul edilerek, Dünya Bankası Uluslararası Kıyaslama Programı tarafından devlet ekonomilerinin karşılaştırılmasında kullanılmaya başlandı. 2012 yılında gerçekleştirilen GSMH hesaplamasına göre; ABD 16.2 trilyon dolar ile ekonomik anlamda liderliğini korurken, Çin 8.2 trilyon dolarlık GSMH rakamı ile en büyük ikinci devlet konumundaydı. 2005 yılında ABD ekonomisinin % 43'ü büyüklüğünde olduğu hesap edilen Çin ekonomisi, ölçüm tekniklerindeki değişikliklerle beraber ekonomisinin de hızla büyümesiyle 2011 yılında ABD ekonomisinin büyüklüğünün % 87'sine ulaştı. Satın alma gücü ölçümlerine göre Çin ekonomisinin, 2011-2014 yılları arasında % 24 oranında büyüdüğü tahmin edilirken, ABD ekonomisinin % 7.6 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. 2014 yılı sonunda yapılan tahminlerin tutması durumunda, Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olarak kısa süre içerisinde ABD'yi geride bırakacağı düşünülmektedir.³³⁷

³³⁶ Bkz., Joseph Stiglitz, "Reforming China's State-Market Balance" **Project Syndicate**, 02 April 2014, <http://www.project-syndicate.org/commentary/joseph-e--stiglitz-asks-what-role-government-should-play-as-economic-restructuring-proceeds>, (02.05.2014)

³³⁷ Benzer bir ölçüm yöntemiyle ekonomik büyüklük olarak, Hindistan'ın da Japonya'yı geride bırakarak 3. En büyük ekonomi olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Chris Giles, China poised to pass

Satın alma paritesine göre gerçekleştirilen ekonomik büyüklük karşılaştırmaları, Weisbrat'a göre, daha sağlıklı analizler yapılması için çok daha uygundur. Örneğin Çin'in bir savaş uçağı inşa etmek ya da askeri personele maaş vermek için, harcamak zorunda olduğu meblağ, doğal olarak ABD'nin benzer harcamalarından daha ucuza mal olmaktadır. Söz konusu bu harcamaların dolara endekslenerek karşılaştırılması durumunda, Çin'in harcamaları çok düşük gözükmesine karşılık, ABD'ye oranla çok daha fazla mal ve hizmet üretilebilmektedir. Bu açıdan ekonomik anlamda denk bir devleti çevrelemenin maliyetinin SSCB gibi ABD ekonomisinin dörtte biri kadar olan bir devletten çok daha fazla maliyetleri olacağı açıktır. Diğer yandan, Çin ekonomisinin kuvvetli bir büyüme trendi içinde olduğu da unutulmamalıdır.

Her şeye rağmen, 1.3 milyarlık nüfusuyla ekonomik büyüklük olarak Çin, ABD ekonomisini geride bırakacak dahi olsa, kişi başına düşen gelirin ABD'deki seviyeye ulaşabilmesi için Çin ekonomisinin ABD ekonomisini yakaladıktan sonra bile dört kat daha büyümesi gerekmektedir.³³⁸ Çinli yetkililer hemen her fırsatta mevcut uluslararası sistemin ABD tarafından tek taraflı bir şekilde tesis edildiğini belirterek, reform talep etseler de doğrudan ABD ile bir rekabetten uzak durmaktadırlar. Çin ile ABD arasında ekonomik anlamda karşılıklı bir bağımlılık ilişkisinden bahsetmek mümkündür. 2008 Ekonomik Krizi'nin ardından içerde yatırımları artırarak genişletici bir maliye politikası izleyen Çin karar vericileri uzun vadede ihracata dayalı büyüme stratejisine geri dönmek istemektedirler. Çin için ABD'de, ekonomik krizin etkileri tam olarak atlatılmamış olmasına rağmen bile hâlâ en büyük ekonomik pazar olarak belirlemektedir. Bu bağlamda Çinli karar vericiler için ABD ile küresel bir rekabete girişmek yerine, ulusal refahı artırıcı politikaların geliştirilmesi çok daha rasyonel bir tercih olarak belirlemektedir. Aksi takdirde kalabalık mutsuz yığınların gölgesinde rejimin sürdürülebilirliği tehlikeye girebileceği gibi olası bir rekabetin sonucunda uluslararası barış ve güvenliğe yönelik doğabilecek tehditlerin hesaplanması da epey güç gözükmektedir.

US as world's leading economic power this year, **Financial Times**, 30 April 2014, , <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d79ffff8cfb711e39b2b00144feabdc0.html#axzz30TyXqDkO> , (02.05.2014).

³³⁸ Bkz., Mark Weisbrat, The world has nothing to fear from the US losing power, **The Guardian**, 18 February 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/03/world-nothing-fear-us-power-china-economy-democracy>, (09.05.2014).

4.3.1.3. Avrasya

Uluslararası terörizmle savaş çerçevesinde 2001 yılında Afganistan'a düzenlenen müdahale ile birlikte ABD'nin Orta Asya'ya angajmanı giderek arttı ve ABD 1990'larda önce ABD şirketleriyle girdiği Orta Asya'ya artık askeri olarak da girebildi.³³⁹ Rusya'nın nüfuz alanı olarak gördüğü Orta Asya ve Kafkasya devletleriyle ikili askeri ittifaklar yoluna giden ABD, hem Rusya ve Çin arasında stratejik üsler elde etti hem de bölgenin doğal gaz ve petrol kaynaklarını kontrol etme şansına kavuştu. ABD, insan hakları ve demokrasi söylemlerini gündemine alarak bölgede renkli devrimleri destekleyince, bölge devletleri tekrar yüzlerini Rusya'ya çevirdi ve ABD bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Obama yönetiminin işbaşına gelmesiyle, söz verildiği gibi Afganistan'dan askeri olarak çekilme bir takvime bağlandı ve giderek güçlenmeye başlayan Taliban güçlerine karşı ılımlı aşiretlerin hükûmetle işbirliği desteklenerek, yerel çözüm arayışına gidilmeye çalışıldı.

Mart 2009'da Obama yönetimi Afganistan'daki asker sayısının azaltılacağını ve çekilme için bir takvim belirleneceğini, ilan etti.³⁴⁰ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sorumlu olan El – Kaide lideri Usame Bin Laden'in Mayıs 2011'de öldürülmesinin ardından, Afganistan ve Pakistan sınırlarındaki direnişçi gruplarla yoğun diplomatik temaslar kurularak, normalleşme için zemin yaratılmaya çalışıldı. Afganistan içlerinde Taliban operasyonlarından sorumlu Hakkani Ağrı olarak da bilinen Ketta Şurası ve Doğu Afganistan bölgesinden sorumlu olan Peşaver Şurası mensuplarıyla diyalog kurulmaya çalışıldı. Müzakerelerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için Taliban mensuplarının Kabil'e gelişleri ve güvenlikleri konusunda güvence verildi.³⁴¹ Afganistan'ın güney ve batı kesiminde IŞİD güçlerinin etkinliklerinin artmasıyla birlikte bugün ülke çok daha kaotik bir görünüme kavuşmuş haldedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde uygulanan “*Önce Rusya*” stratejisi ile ekonomik anlamda tükenmiş olan Rusya'ya, büyük güç muamelesi yapılmaktaydı. Artan petrol gelirleri sayesinde Putin döneminde ekonomisini düzelteren Rusya, zamanla büyük güç gibi hareket etmek ihtiyacı duyarak, imparatorluk geleneklerine ve çağdaş kurumsalcı modaya

³³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ferhat Pirinççi, ‘Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler Ve Gerçeklikler’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 63: No:1, ss. 207 – 233.

³⁴⁰ 2011 yılı sonuna kadar Irak'taki tüm askeri birliklerin de ülkeye geri dönerek çekilmenin tamamlanması planlanmıştır.

³⁴¹ McCrisken, a.g.m., p. 797.

uygun bir yakın çevre stratejisi takip etmeye başladı. Bu haliyle ABD'nin tek kutuplu dünya tezahürüne de karşı çıkan Putin yönetimi, özellikle kendi yakın çevresine yönelik NATO ya da AB kaynaklı herhangi bir sızma girişimini, gerektiğinde güç kullanarak caydırma eğiliminde olduğunu 2008 Gürcistan krizi de dâhil olmak üzere, en son Ukrayna krizinde de gösterdi. Kırım, 1954 yılında dönemin SSCB lideri Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna'ya devredilmişti ve Mart 2014'te Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanma kararının onaylanmasıyla, tartışmalı da olsa, tekrar Rusya ile birleşti. Kırım'ın Rusya tarafından uluslararası hukuka aykırı şekilde ilhak edildiği eleştirileri karşısında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya'yı eleştiren kesimlere, rövanşist bir tarzda, 15 yıl önce Kosova'ya yönelik NATO operasyonunu ve 2008'deki Kosova'nın bağımsızlığını hatırlatarak, karşılık verdi. Söz konusu ilhak/birleşme karşısında AB, üst düzey birkaç Rus yetkilinin banka hesaplarını dondurmak ve bu kişilerin AB'ye seyahatlerini engellemek dışında herhangi bir somut tepki ver(e)medi. Avrupalı devletlerin Rusya ile olan yoğun ticari ilişkileri ve enerji arzı konusunda Rusya'ya olan bağımlılık dolayısıyla ABD'nin ortaya attığı geniş çaplı yaptırım uygulama önerisi etkisiz kaldı. Tüm bunların dışında tek somut gelişme, Rusya'nın G 8 üyeliğinin askıya alınması oldu.³⁴²

2014 Nisan ayında ABD Başkanı Barack Obama'nın Japonya, Güney Kore, Malezya ve Filipinler'i kapsayan Doğu ve Güneydoğu Asya ziyaretlerinin ardından ABD'nin ekonomi başta olmak üzere bir dizi askeri anlaşma imzalamasının ardından Mayıs ayı başlarında Çin ve Rusya, Doğu Çin Denizi'nde ortak askeri tatbikat gerçekleştireceklerini duyurdular. 2013 yılında Xi Jinping'in Moskova ziyareti sırasında tarafların savunma anlaşması üzerinde müzakere ettikleri ve bu doğrultuda Rusya'nın Çin'e dört adet Lada sınıfı hava bağımsız tahrik denizaltı ve yirmi dört adet 4. jenerasyon SU 35 Savaş Uçağı satmayı kabul ettiği açıklandı. Yine aynı dönemde Rusya'nın Çin'le, S 400 Füze Savunma Sistemi'nin satışı konusunda anlaşığı duyurulmuştu.³⁴³

Çin'de Devlet Başkanı seçilmesinin ardından Xi Jinping, ilk yurtdışı ziyaretini 22 Mart 2013'te Moskova'ya gerçekleştirdi. Rusya, Çin'in dördüncü büyük enerji tedarikçisidir ve Rusya, Çin enerji ihtiyacının % 8'ini karşılamaktadır. Her iki devlet de

³⁴² Bkz., Joseph S. Nye, Putin's Calculus, **Project Syndicate**, 10 April 2014, <http://www.project-syndicate.org/commentary/joseph-s--nye-asks-whether-russia-s-short-term-gains-in-ukraine-will-be-worth-the-long-term-loss-of-soft-power>, (08.05.2014).

³⁴³ Bkz., Zachary Keck, China, "Russia Military Ties Deepen With Naval Drill in East China Sea", **The Diplomat**, 02 May 2014, <http://thediplomat.com/2014/05/china-russia-military-ties-deepen-with-naval-drill-in-east-china-sea/>, (07.05.2014).

“devlet egemenliği” ilkesine uluslararası arenada her fırsatta güçlü şekilde vurgu yaparken, Batılı devletlerin içişlerine müdahale etmek için insan hakları ve demokrasi vurgusuyla hareket etmelerinden rahatsızdırlar. Bunun yanı sıra her iki devlet; Suriye, Kuzey Kore ve İran meselelerinde de birbirleriyle örtüşen görüşlere sahiptir.³⁴⁴ Tüm bunların yanı sıra Çin ve Rusya, enerji alanında güçlü bir ortaklık ilişkisi yaratmak için birbirleriyle yoğun temas halindedirler.

Rusya ile Çin arasında yaklaşık 10 yıl süren uzun müzakerelerin ardından, 2014 Mayıs ayı sonunda 400 milyar dolarlık doğal gaz anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile Rusya, 30 yıl boyunca Çin’e yılda 38 milyar m³ doğal gaz satmayı kabul etti. İhraç edilecek doğal gazın, Sibirya’daki tesislerden boru hatlarıyla Çin’e aktarılması planlanmaktadır.³⁴⁵ Rusya’nın Çin ile enerji ortaklığına girişmesi, enerji arzının güvenliği açısından Avrupa’nın endişelerini artıran bir gelişme oldu. Yine de 38 milyar m³’lük doğal gaz anlaşması Rusya’nın 2013’te Avrupa’ya gerçekleştirdiği 161.5 milyar m³’lük doğal gaz ihracının yanında gayet düşük bir rakamdır. Rusya, boru hattı inşaatının sona ermesinin ardından Çin’e doğal gaz satışına başlayacaktır ve sevkiyatın 2018 yılına kadar gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Ekonomisinde doğal gaz gelirlerinin önemli bir payı olan Rusya’nın en azından bu tarihe kadar doğal gaz kozunu, Avrupalı devletlerin tüm endişelerine rağmen, politik bir baskı aracı olarak kullanması olası gözükmemektedir.³⁴⁶

Çin ile sağlanan doğal gaz anlaşmasının yanı sıra 2000 – 2012 arası dönemde, Rusya ile Doğu Asya devletlerinin ekonomik ilişkilerinin büyüklüğü on kattan fazla artış gösterdi. Ekonomik krizin ardından Rusya’ya Avrupa’dan gelen yatırım % 20 azalırken, Doğu Asya devletlerinden gelen yatırım üç kat arttı. Rusya’nın 2000 yılı başlarında ASEAN devletleriyle gerçekleştirdiği ticaret rakamı 5 milyar dolar seviyelerindeyken, 2010 yılında 12.5 milyar dolar seviyelerine ulaştı. Çin’in ardından Japonya, Rusya’nın ikinci büyük ticaret ortağıdır.³⁴⁷ Rusya ve Asya devletleri arasında ekonomik ilişki,

³⁴⁴ Bkz., Scott W. Harold - Lowell Schwartz, “A Russia-China Alliance Brewing?”, 12.04.2013, <http://thediplomat.com/2013/04/a-russia-china-alliance-brewing/>, (13.04.2013).

³⁴⁵ Bkz., China and Russia sign gas deal worth \$400bn, **Aljazeera**, 21 May 2014, <http://www.aljazeera.com/news/asia-pacific/2014/05/china-russia-sign-gas-deal-worth-400bn-2014521105210702370.html>, (21.05.2014).

³⁴⁶ Bkz., Sarah Lain, Russia's gas deal with China underlines the risks to Europe's energy security, **The Guardian**, 26 May 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/26/russia-gas-deal-china-europe-energy-security-danger>, (27.05.2014).

³⁴⁷ Anna Kireeva, “Russia’s East Asia Policy: New Oppotunities and Chalenges”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, p. 68.

Avrupa'nın ekonomik durgunlukta olmasından ötürü artış trendi içindedir. Ukrayna krizi yüzünden uygulanan yaptırımlar ve petrol fiyatlarında yaşanan ani düşüş nedeniyle Rusya'nın, önümüzdeki dönemde Asya'daki devletlerle işbirliğini artırmanın yollarını araması olasıdır.

İşbirliğinin yanı sıra Rusya ve Çin arasında kimi alanlarda ciddi çatışma potansiyeli taşıyan konular olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Zengin enerji kaynakları bulunan Rus Uzakdoğusu ve komşu Çin toprakları arasında gözle görülür bir demografik fark vardır. Rus Uzakdoğusu'nda 8 milyon Rus nüfusu bulunmasına karşın, bölgeye komşu Çin topraklarında 120 milyon Çin nüfusu vardır. Ayrıca Çinliler kaçak yollardan bölgeye sızmaya çalışmaktadır. Bölgede artan Çin nüfuzundan çekinen Rusya, Çin'in iki devlet sınırından geçen Ussuri Nehri üzerinde köprüler, demiryolları ve iki de liman yapmak istemesine olumsuz karşılamaktadır. Hâlihazırda Vladivostok gibi önemli bir şehirde ticaretin tamamı, hizmet sektörünün de yarısı Çinlilerin elindedir. Diğer taraftan Çin okullarında bu bölgenin Çin'e ait olduğu ancak; Rusya'nın geri vermekte direndiği öğretilmektedir. ABD'de Rusya–Çin çatışmasına zemin oluşturabilmek için özellikle de Pentagon kaynaklı Rusya–Çin askeri çatışması senaryoları hazırlanarak, bu mesele sıkça gündeme getirilmektedir.³⁴⁸

4.3.1.4. Avrupa

Yıllardır ekonomik bir dev; fakat askeri bir cüce olarak nitelenen AB, küresel ekonomik krizin ardından ciddi bir bunalım içine girdi. AB'ye sonradan dahil olan ve ekonomileri görece çok daha zayıf ve kırılgan olan Yunanistan, Güney Kıbrıs ve İspanya gibi devletler, AB ekonomik kriterlerini sağlamakta yetersiz kaldılar. Özellikle Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın içine düştüğü büyük kamu borçlarının AB devletlerince yapılandırılarak finanse edilmeye çalışılmasının ardından kriz, Avrupa'nın geneline dağıldı ve yoğun bir şekilde hissedildi.

Avrupa devletlerinde genel anlamda işsizlik rakamlarının yüksek olması ve ekonomik durgunluğun devam etmesi yüzünden radikal hareketler de güç kazanmaya başladı. 2014 Mayıs ayı sonunda gerçekleştirilen Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ ve sol partiler oylarını bir önceki seçime göre iki kat artırmayı başardılar. Daha da önemlisi AB'ye kuşkuyla bakan aşırı sağ partiler, İngiltere'de ve Fransa'da sandıktan

³⁴⁸ İşyar, **a.g.e.**, s. 242.

birinci parti olarak çıktılar.³⁴⁹ Özellikle Yunanistan`da Ocak 2015`te gerçekleşen ulusal seçimleri birleşik sol koalisyon partisi Syriza`nın kazanması, Avrupa`nın genelinde sistemsel bir halk muhalefetine ortaya çıkabileceği yorumlarının yapılmasına neden oldu. Yine Yunanistan`da ırkçı Altın Şafak Partisi`nin de taraftar bulması, radikal eğilimlerin ekonomik durgunlukla paralel şekilde ilerlediğini göstermesi açısından kayda değer bir tablodur. Bunun yanında Avrupa`nın genelinde ırkçı grupların zemin kazandığını belirtmek gerekir. Öyle ki ekonomik şartların ağırlaşması karşısında yabancı düşmanlığında artış yaşandı ve Romen, Müslüman vb. azınlıklar bahsi geçen marjinal grupların hedefi haline dönüştüler. Yine anayasa içinde kalmakla birlikte Galler, Katalonya, Bask Bölgesi, Flander ve Kuzey İtalya`da da kendi kendini yönetme haklarına vurgu yapılarak, kendi ayakları üzerinde durabilen bağımsız devletler kurmak için talepler yüksek sesle dillendirildi.³⁵⁰

Avrupa krizden çıkmak için eşgüdümlü bir politika yürütmeye çalışsa da Euro bölgesi devletleri için ekonomik disiplinlerin farklı olması yüzünden sosyal dokulara uygun olmayan tek bir genel geçer reçetenin uygulanmaya çalışılması, AB politikasına yön veren Almanya gibi devletlere karşı olan tepkiyi artırmakta ve yaratılmaya çalışılan Avrupa kimliğine zarar vermektedir. Kıtanın ve AB`nin ekonomik dinamosu olan Almanya, 1990`lı yıllardan beri, emek ücretindeki artışı düşük tutup içerde tüketimi kısarak, ağır sanayi ve ileri teknoloji ürünlerinin de sayesinde, ihracat odaklı bir ekonomi politikası yürütmektedir. Diğer üye devletler tarafından eleştirilmesine karşın kur oranları yüksek tutularak, AB`de ithalat sınırlandırılmakta ve Alman ileri teknoloji ürünleri Avrupa devletlerinin ülkelerinde, herhangi bir sınırlandırılmaya tâbi tutulmadan AB Serbest Pazarı`nın avantajını kullanmaktadır.³⁵¹

Küresel finansal ağın en önemli merkezlerinden biri olan İngiltere, Almanya`nın öncülüğünde finansal işlemlerin vergilendirilmek istenmesine karşı çıkmaktadır. Böyle bir yasanın uygulanması durumunda İngiltere finansal cazibe merkezi olma konumunu kaybetmekle karşı karşıya kalacağı için en azından parasal sistemde olduğu gibi bu vergi alanının da dışında kalmak istediğini, aksi takdirde AB üyeliğini tartışmaya açabileceğinin

³⁴⁹ Bkz., Extreme right, Eurosceptics gain ground in European Parliament elections, **Daily News**, 26 May 2014, <http://www.nydailynews.com/news/world/far-right-parties-gain-europe-article-1.1805348>, (27.05.2014).

³⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Mariana Mattos de Almeida Cruz, "Unity or Recession: Perspectives About The 2014 Referandum in Scotland", **Conjuntura Global**, Vol.3, n.3, Jul/set., 2014, p. 149 – 163.

³⁵¹ 2012 yılında Almanya 200 milyar dolarlık dış ticaret fazlası elde etti. Bunun %40'ı Euro bölgesi ile gerçekleştirilen ticarettten elde edildi. Bkz., Andrew Moravcsik, "Europe After The Crisis: How to Sustain a Common Currency", **Foreign Affairs**, Vol. 91, No. 3, May/June 2012, p. 59.

sinyallerini vermektedir. AB'nin dinamosu olan Almanya ise AB'de elde edilen gelirin finans sektörüne yatırılarak AB dışına aktarılmasını istememekte ve finansal işlemlerin vergilendirilmesi halinde yatırımların reel sektöre aktarılarak üretime ve haliyle istihdama olumlu şekilde yansıtacağını savunmaktadır.³⁵²

Mali politikalar konusunda Avrupa'nın iki devi arasında yaşanan anlaşmazlık, politik ve sosyal anlamda marjinal hareketlerin kuvvet kazanması ve ulusal bütünlük ve kendi kendini yönetme ilkesi arasında tartışmalara yol açan ayrılıkçı talepler şimdilik AB'yi kendi içine kapanmaya zorlayan ve dünya meselelerinde sorumluluk almaktan alıkoyan gelişmeler olarak gözükmektedir. Ekonomik anlamda dar boğazda olan devletlerin finanse edilmeye devam edilip edilmeyeceği ya da Euro bölgesindeki kaderlerinin akıbeti şimdilik kararlaştırılmış değildir. AB yetkilileri bugün mali ve parasal politikaların oluşturulması açısından bir ikileme karşı karşıyadırlar: Ya borçlu devletlerin borçları tüm AB devletlerinin borcuymuşçasına sahiplenilecek ya da ileri de krizin etkilerinin keskinleşmesi pahasına başka ulusların borçlarının külfetine katlanılmayacak.³⁵³ Her iki tercihin de kısa ve uzun vadeli olumsuz sonuçlarının olma ihtimali yüksektir.

4.3.1.5. Latin Amerika

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizin adından kurtarıcı olarak sarıldıkları IMF'nin önerdiği liberal politikalarından ötürü Latin Amerika devletlerinde ekonomik kriz, özellikle halkın düşük gelirli kesimini etkiledi. Bu sebeple Latin Amerika devletlerinde Anti ABD sol söylem sahibi liderler teker teker iktidara geldiler ve IMF ile olan sözleşmelerini uzatmadılar. Özellikle başını Venezuela'nın çektiği Bolivarcı akım ile Latin Amerika devletleri kendi aralarında dayanışmacı bir örgütlenmeye giderek, IMF ve Dünya Bankası işlevinde; ama yerel halkın ihtiyaçlarına karşılık verecek ve kalkınmayı kolaylaştıracak bir örgütlenme modeli geliştirmeye çalıştılar. Ayrıca kıta dışından gelen Çin, Rusya ve AB yatırımlarını da sıcak karşıladılar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası geri çekilen 4. Filo'nun 2008'de tekrar devriye gezmeye başlaması ve Kolombiya üslerine ABD askerlerinin yerleşerek, burada keşif ve gözlem merkezlerinin açılması planı, bölge devletleri tarafından olumsuz karşılandı.

³⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz., Felix Rudiger, "The Divided Union: Why The EU Did Not Agree On A Comprehensive Financial Tax. A Comparative Analysis Of The German And British Position", **IRreflect** **2015**, Vol.2 (1): 67 – 87.

³⁵³ Desmond Lachman, "Europe's Risky Moment", **The International Economy**, Winter 2015, pp.50 – 64, p.64.

ABD'nin askeri bir angajmana girişmesi, Latin Amerika'daki Bolivarcı anti-ABD yönetimlere yönelik ABD'nin eski emperyal müdahaleci konseptine geri dönme isteği içinde olduğu şeklinde algılandı. ABD'nin ortağı olarak algılanan Kolombiya'nın Mart 2008'de terör örgütleriyle mücadele adı altında askeri birliklerini Ekvator sınırı boyunca yerleştirmesi, bölge devletleri tarafından bir “*ABD projesi*” olarak algılandı ve kınandı.³⁵⁴

2000'li yılların başlarından bugüne, Latin Amerika devletleri ABD boyunduruğundan kurtulmuş gibi gözükmektedir. ABD ile yakın işbirliği içindeki sağ hükümetler karşısında, sosyal adalet ve refah paylaşımı gibi popülist söylemlerle sol eğilimli liderler teker teker iktidara gelerek, açıkça bölgedeki ABD nüfuzunu ortadan kaldırmaya yönelik adımlar attılar. Bilhassa Bolivarcı Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez döneminde, ABD'nin tek taraflı müdahaleci dış politika anlayışı sürekli eleştirildi ve Rusya, Çin ve İran gibi ABD'nin sorun yaşadığı devletlerle ekonomik ve politik ilişkiler geliştirildi. 2014 Mart ayında, Şili'nin muhafazakâr devlet başkanı Sebastian Pinero'nun iktidarının son bulmasıyla, küçük merkez devletleri, Paraguay ve Arjantin dışında Latin Amerika'da sağ eğilimli devlet başkanı kalmadı.³⁵⁵ Ayrıca bölge devletlerinden Brezilya gelişen ekonomisi sayesinde bölgesel bir aktör olarak ön plan çıktı ve daha fazla küresel rol üstlenme talebini her fırsatta dile getirmeye başladı.

2014 yılının başlarında Venezuela'da yaşanan kitlesel gösterilere yönelik ABD'nin açık desteğinden ötürü; Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay ve Venezuela bir ortak deklarasyon yayımlayarak ABD'yi kınadılar. 15 yıldır ABD, Chavez karşıtı koalisyonla milyonlarca dolarlık yardım gerçekleştirdi. Hatta ABD hükümeti, 2002 yılında Hugo Chavez'e gerçekleştirilen başarısız askeri darbe girişiminin arkasında olmakla bile suçlandı. Hugo Chavez'in 2013 yılında vefatının ardından göreve gelen Madura Hükümeti, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry tarafından seçimlere hile karıştırmakla itham edildi. Buna rağmen, diğer Latin Amerika devletlerinin, Maduro hükümeti ile olan dayanışmacı

³⁵⁴ Jarge Battaylino, “*Defence in a Post – Hegemonic Regional Agenda: The Case of The South American Defence Council*”, **The Rise of The Post Hegemonic Regionalism: The Case of Latin America**, Ed. Pia Riggiozzi – Dianna Tussie, Springer, 2012, New York, p. 88.

³⁵⁵ Bkz., Nick Miroff, Latin America's political right in decline as leftist governments move to middle, **The Guardian**, 28 January 2013, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/colombia-latin-america-political-shift>, (09.05.2014).

görüntüsü karşısında ABD’li yetkililer, seçim sonuçlarını tanıdıklarını bildirmek zorunda kaldılar.³⁵⁶

2008 yılı Ekonomik Krizi’nin yarattığı olumsuz iklim sonucu Latin Amerikalı devletler kendi aralarında işbirliğini sağlamak ve dolara alternatif bir para birimi yaratmak için varolan teşebbüslerini artırdılar. 1982 yılında ticareti geliştirmek için oluşturulan “Karşılıklı Ödeme ve Kredi Anlaşması” 2008 yılı ekonomik krizinden olumsuz etkilendi ve ödeme gücünü ve nakit sıkıntısını ortadan kaldırmak için taraf devletler yerel para birimleriyle ticaret yapmayı kabul ettiler.³⁵⁷ Özellikle Venezuela’nın anti – ABD’ci söylemi ve Brezilya’nın ekonomik anlamda hızlı bir ivme yakalamış olması bölge devletlerinin işbirliği arzularını artırdı. Rusya ve Çin’in bölgeye yönelik artan askerî ve ekonomik ilgisi, ABD’den daha bağımsız politika izlemek ve eski “arka bahçe” algısını ortadan kaldırmak için bölge ülkelerinin motivasyon kaynakları oldu.

2015 yılı itibarıyla dünyanın altıncı büyük ekonomisi haline gelen Brezilya, uluslararası arenada daha fazla rol üstlenme arzusuna uygun olarak BM Güvenlik Konseyi daimi üyelik statüsünün genişletilmesini savunmaktadır. Bu açıdan Brezilya’nın artan ekonomik başarılarıyla beraber uluslararası ilişkilerin işleyişine daha fazla müdahil olmak istediği ve uzun vadede kendisini daimi üye olarak görmek istediği çıkarımında bulunmak mümkündür. Bölgesel bir güç olan Brezilya, BM Güvenlik Konseyi Statüsü’nde değişiklik yapılması için diğer bölgesel güçler Japonya, Almanya ve Hindistan hükümetleriyle de işbirliği içinde ortak hareket etmektedir.³⁵⁸ Ayrıca Brezilya daha adil bir uluslararası ekonomik düzen talebini sıklıkla dile getirmekte ve bu kapsamda Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika devletleriyle beraber oluşturulan BRICS platformu çatısı altında bir yatırım bankası kurulması kararını desteklemektedir.

4.3.1.6. BRICS ve Yeni Bir Uluslararası Ekonomi Talebi

Mart 2013’te yaklaşık yüz politikacı ve akademisyenin imzalandığı ve ABD Kongresi’ne gönderdikleri mektupta; ABD’nin ekonomik liderliğine olan güvenin

³⁵⁶ Bkz., Mark Weisbrot, US support for regime change in Venezuela is a mistake, **The Guardian**, 18. February 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/18/venezuela-protests-us-support-regime-change-mistake>, (09.05.2014).

³⁵⁷ Pablo Trucco, “The Rise of Monetary Agreement in South America”, **The Rise of The Post Hegemonic Regionalism: The Case of Latin America**, Ed. Pia Riggiozzi – Dianna Tussie, Springer, 2012, New York, p. 111.

³⁵⁸ Alexandre Uehara – Guilherme Casaroes, “Brazil East Asia and the Shaping of World Politics”, **Perception: Journal of International Relations**, , Volume 8, Number 1, Spring 2013, p. 78.

sürdürülebilmesi için ABD'nin IMF fonlarındaki maddi desteğinin artırılması tavsiye edilmekteydi. Ayrıca mektupta, ABD'nin ortaya çıkan ekonomik realiteler karşısında, kendisini yeniliklere adapte ederek sürece hazırlanması gerektiği belirtildi.³⁵⁹ Aksi takdirde gelişmekte olan devletlerin süratli ekonomik gelişimi karşısında, önümüzdeki dönemde ABD'nin uluslararası ekonomik süreci yönlendirebilme kabiliyeti tamamen ortadan kaybolabileceği belirtildi. Buna rağmen ABD Kongresi, 2014 Nisan ayında Başkan Obama tarafından gönderilen IMF fonlarını artırılması için onay yetki isteyen yasa tasarısını reddetti. Mevcut uluslararası ekonomik ve politik yapılanmadan hoşnutsuz olan veya mevcut uluslararası parasal kurumlarda reform yapılması ya da yeni bir kalkınma bankasının kurulması gerektiğini dile getiren Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika devletlerinin bir araya gelmesiyle oluşan gayri resmi BRICS devletleri topluluğu, sıklıkla yeni bir uluslararası ekonomik düzen arayışını ifade etmektedir. Bu açıdan bir ekonomik işbirliği platformu olmaktan öte, ABD kaynaklı uluslararası parasal mekanizmaya karşı politika geliştirmeye çalışan bir oluşumdur.

Goldman Sachs'ın yayımladığı, Jim O'Neill tarafından 2001'de hazırlanan raporda, önümüzdeki dönem uluslararası ekonomiye dair öngörülerde bulunarak Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ekonomilerinin mevcut en gelişmiş yedi ekonomiyi geride bırakarak, dünya ekonomisini yönlendirebilecek kabiliyete ulaşacağını belirten çalışmasıyla ilk defa BRIC devletleri, gayri resmi olarak birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur.³⁶⁰ Daha sonra Ocak 2003'te Brezilya'da Lula Da Silva'nın Devlet Başkanı seçilmesi ve Güney Afrika Devlet Başkanı Mbeki'nin de girişimleriyle Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika arasında IBSA adında bir ortaklık ve diyalog platformu oluşturuldu. Bu üç devlet kendilerini "*Çok etnikli, çok kültürlü ve gelişmekte olan demokratik devletler*" olarak tanımlamaktaydılar. 2003 DTÖ Rancun Zirvesi'nde ABD ve AB devletlerinin tarım sektörüne verdikleri sübvansiyonları kaldırmak konusunda isteksiz davranmaları üzerine, Brezilya Hindistan ve Çin'in ortak hareket ederek direnmeleri sonucunda, ABD ve AB geri adım atmak zorunda kaldı ve böylece BRICS Platformuna giden yolda, ittifak ruhu yaratılmış oldu.³⁶¹ 2008 ABD Finans Krizi'nin küresel bir görünüme kavuşmasıyla

³⁵⁹ Bkz., Oliver Stuenkel, "The Death of IMF Reform?", **The diplomat**, 22 February 2014, <http://thediplomat.com/2014/02/the-death-of-imf-reform/>, (07.05.2014).

³⁶⁰ Michael Cox, "Power Shifts, Economic Change and the Decline of The West", **International Relations**, Vol. 26, No. 4, p. 371.

³⁶¹ Zaki Laidi, "*The BRICS Against The West*", **CERI Strategy Papers**, No. 11, Hors Série, Novembre 2011, p. 4.

dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in girişimleriyle, ilk BRIC toplantısı 2009'da Rusya'nın Yaketerinburg şehrinde gerçekleştirildi. Toplantı sonucu yapılan açıklamada; "Tüm devletler için daha demokratik, adil, çok kutuplu dünya düzenine dayalı, uluslararası hukuk, eşitlik, karşılıklı saygı, ortak hareket ve kolektif karar alma ilkelerine vurgu yapılarak; çok kutuplu bir dünya talebiyle bir araya geldiği ve bu amaçla çalışılacağı" belirtildi.³⁶²

2009 G 20 Londra Zirvesi'nde BRIC devletleri ortak hareket ederek öne sürdükleri tüm gündem maddelerini tartışmaya açmayı başardılar. Öyle ki 2010 yılında, IMF'de kota reformu yapılması dahi kabul edilerek gelişmekte devletler lehine % 6'lık bir artış oldu. Uluslararası görünürlüğüne artması üzerine 2010'da BRIC platformuna, Güney Afrika'nın da katılım başvurusunda bulundu ve 2011 Sanya Zirvesi'nde Güney Afrika bu platforma resmen katıldı. Böylece bu platformun adı, 2011 yılından itibaren, BRICS olarak anılmaya başlandı. Ayrıca BRICS Platformuna Meksika, Endonezya ve Türkiye gibi diğer gelişmekte olan devletler de katılım başvurusunda bulunmuşlardır.³⁶³

BRICS platformu üyeleri, 240 milyar dolarlık bir havuz oluşturularak, kendi kalkınma bankalarını kurmayı planlamaktadırlar. Pek çok uzman bu teşebbüsü, Batı hâkimiyeti altındaki IMF ve Dünya bankası gibi kuruluşlardan kaynaklanan tatsızlığa bağlamaktadır. 2008 yılı Ekonomik Krizi sonrasında BRICS devletlerinin IMF fonlarındaki ağırlıkları artırılmış olsa da toplam oy ağırlıkları karşılığı bugün % 11 düzeyindedir. Tek başına ABD'nin oy ağırlığı %16.75 oranındadır ve bu ABD'ye hemen hemen alınacak tüm kararlarda, veto yetkisi tanımaktadır.³⁶⁴

2013 BRICS Güney Afrika Durban Zirvesi'nde Uluslararası Kalkınma Bankası kurulması konusundaki kararlılık yinelenerek, banka sermayesinin nasıl oluşturulacağı, merkezinin nerede olacağı gibi teknik detaylar üzerinde müzakerelerin sürdürüldüğü, yetkililer tarafından bildirildi. "IMF ve Dünya Bankası'nın II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan dünya düzeninin temsilcileri" olduğunu belirten, Güney Afrika Maliye Bakanı Pravin Gordhan, bu kurumların dünyanın büyük bir bölümünü temsil etmekten uzak olduğunu savunmaktadır. Hayata geçirilmesi durumunda, gayri resmi BRICS platformunun

³⁶² Harsh V. Pont, "The BRICS Fallacy", **The Washington Quarterly**, Summer 2013, p. 92.

³⁶³ Oliver Stuenkel, "The Financial Crisis, Contested Legitimacy, and Genesis of Intra-BRICS Cooperation", **Global Governance**, Vol. 19, 2013, p. 618.

³⁶⁴ Bkz., Rajeev Sharma, BRICS: The World's New Banker?, **The Diplomat**, 27 November 2012, <http://thediplomat.com/2012/11/brics-the-worlds-new-banker/>, (08.05.2014)

ilk resmi kuruluşu olacak olan Kalkınma Bankası'nın kurulması fikri ilk kez, küresel durgunluğun yaşandığı 2009 yılında gündeme getirildi. BRICS'in mevcut görünümü altında bankanın faaliyete geçmesi durumunda, dünya nüfusunun % 43'ünü ve dünya ticaretinin %17'sini temsil etmesi söz konusu olacaktır. Bankanın ayrıca, Afrika çapında kara – demir yolu yapımı ve devasa inşaat projelerine düşük faizli kredi sağlaması planlanmaktadır.³⁶⁵

BRICS yalnızca ekonomik bir oluşum olmanın yanı sıra aynı zamanda politik bir dayanışma platformudur. Bu kapsamda Rusya'nın Ukrayna üzerinde artan askeri baskısı üzerine Batılı devletlerden gelen eleştiriler karşısında BRICS, dayanışmacı bir görüntü ortaya koyabilmiştir. Avustralya Dışişleri Bakanı Julie Bishop'ın Lahey Güvenlik Zirvesi'nde, bu yılki G 20 Zirvesi'ne Rusya'nın davet edilmeyebileceğini açıklaması üzerine, BRICS Dışişleri Bakanları ortak bir açıklama yaparak *“Brisbane’da Kasım ayında düzenlenecek olan önümüzdeki G 20 Zirvesi’ne Rusya’nın davet edilmemesi önerisi, tüm üye devletlerin eşitliği ilkesi üzerine kurulu G 20 organizasyonunun geleneklerine aykırı olup, hiç bir üye devletin tek taraflı olarak karar alması uygun değildir.”* denilerek *“Saldırgan bir üslubun belirlenmesinin, yaptırımlar, karşı yaptırımlar ve güç kullanımına başvurulmasının, BM Kurucu Anlaşması’nın amaç ve ilkeleri de dâhil olmak üzere, uluslararası hukuka göre, sürdürülebilir ve barışçıl bir çözüme katkı sağlamayacağını”* vurguladılar. Açık şekilde BRICS üyeleri Kırım'ın ilhaki konusunda Rusya'ya karşı uygulanacak diplomatik izolasyona karşı çıktılar. Ayrıca Çin, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika elli dört diğer devlet ile birlikte Kırım Referandumu'nu kınayan BM Genel Kurulu Kararı'nda çekimser kalmayı tercih etmiştir.³⁶⁶

BRICS devletlerinin Batı karşıtı duruşunun temelinde, Batının *“devletlerin egemenliği”* ilkesini sınırlandırmaya yönelik politikaları bulunmaktadır. Çoğu eski koloni ya da yarı – koloni olan BRICS devletleri, insani müdahale ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi gerekçelerin öne sürülerek, diğer devletlerin içişlerine müdahale edilebilmesine, kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Bu söylemi, Batı çıkarları adına

³⁶⁵ Bkz. David Smith, Brics eye infrastructure funding through new development bank, **The Guardian**, 28 March 2013, <http://www.theguardian.com/global-development/2013/mar/28/brics-countries-infrastructure-spending-development-bank>, (08.05.2014).

³⁶⁶ Bkz., Zachary Keck, Why Did BRICS Back Russia on Crimea?, **The Diplomat**, 31 March 2014, <http://thediplomat.com/2014/03/why-did-brics-back-russia-on-crimea/>, (07.05.2014).

müdahale hakkı kazanabilmek ve Batı hegemonyasının devam ettirilebilmesi için uydurulmuş yeni bir ortak askeri – diplomatik yöntem olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

4.3.2 ABD Hegemonyasının Geleceği

Sosyal ilişkilerde toplumsal kuralların belirlendiği açık kuralların yanı sıra, toplumsal davranış kurallarıyla kendiliğinden ortaya çıkan ve kamusal yaptırımla desteklenmemesine karşın bireylerin kabullendikleri ve günlük hayatlarında uyguladıkları örtülü kuralların varlığından bahsetmek mümkündür. Bu kurallar kimi zaman toplumun ahlaki temelleri üzerine kurulu olsa da kimi zaman ahlak dışı olmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Örneğin, SSCB döneminde herhangi bir işin yaptırılabilmesi için kime başvurulması gerektiği ve ne kadar rüşvet ödeneceği bilinmesine karşılık, Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet kurumlarındaki kaotik ortam yüzünden insanlar işlemlerini gerçekleştirmekte ve hizmet almakta sıkıntı yaşamışlardır. Sistem ne kadar kötü şekilde işlese de sistemdeki belirsizlik çok daha büyük bir kaos anlamına gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD orijinli liberal politikaların ilke ve norm olarak sunulmasına karşılık, örtülü olarak realist yaklaşımlar devletlerarası ilişkilere çoğunlukla egemen olmuştur. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren ABD merkezli neoliberal kapitalizm anlayışı karşısında Çin’in “otoriter kapitalizm”i, Latin Amerika devletlerinin “Popüler kapitalizm”i ve Avrupa devletlerinin “Refah devleti” politikaları alternatif güzergâhlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, Žižek’e göre önümüzdeki dönem uluslararası sistem, çok daha karmaşık ve kaotik bir hal alacaktır.³⁶⁷ Çünkü önümüzdeki dönem çok aktörlü ve kutupsuzluk emareleri göstermekte olduğu için mevcut norm ve kuralların aşınmaya uğrayacağı düşünülmektedir.

Hegemonik gücün sistemi yönlendirme gücü erozyona uğradıkça, uluslararası sistemin kaotik bir hal alacağı ve bunun da anarşiye yol açacağı uzmanlarca sürekli dillendirilmektedir. Mevcut ekonomik ve askeri kapasitesi itibarıyla ABD, önümüzdeki uzunca bir dönem küresel üstünlüğünü muhafaza edecek gibi görünmesine karşın, diğer devletlerin İkinci Dünya Savaşı’nın ardından inşa edilen uluslararası kurumsal işleyişe dayalı rızaları artık mevcut değildir. Askeri kapasitesi itibarıyla dünya jandarmalığına soyunan ABD, askerî gücünü önümüzdeki süreçte kullanarak her zaman her yerde olmak

³⁶⁷ Slavoj Žižek, Who can control the post-superpower capitalist world order?, **The Guardian**, 06 May 2014, http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/06/superpower-capitalist-world-order-ukraine?CMP=tw_t_gu, (08.05.2014).

zorunda kalabilir ki böyle bir askeri güce tarihi boyunca hiç bir zaman sahip olmamıştır. Askeri anlamda ABD dünyanın dört bir tarafında varlık gösterebilse de aynı anda yerküre üzerinde birden fazla askeri mücadeleyi kaldırabilecek güce sahip değildir. Dünya düzenini tek taraflı söylem ve pratiklerle yönlendirebilme imkanını da artık yok olmaktadır. Bu sebeple sistemin adilane işleyişi ve yükselen güçlerin hak ve nispetleri oranınca uluslararası sistemde söz sahibi olmaları ve bu doğrultuda uluslararası kurumsal mekanizmaların reforma tâbi tutulması, dünya barışının sürdürülebilirliği ve insanlığın geleceği için gerekli olan ve atılması gereken adımlardır.

Kissinger'a göre, önümüzdeki dönemde nükleer silahların yayılması tehdidi ABD hegemonyasının sürdürülebilir olmasından daha çok uluslararası istikrarı belirleyecek en önemli gündem maddesi olacaktır.³⁶⁸ Bu bağlamda Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB birbirlerine karşı nükleer kapasitelerini geliştirmek için yoğun bir çaba sarf ettiler. Birbirlerine karşı olan ideolojik ve jeopolitik düşmanlıklarına karşın, olası bir nükleer savaşın her iki taraf için önlenemez yıkıcı etkileri olduğunu bildikleri için her iki devlet de olası kazalardan, yanlış anlaşılmalardan, yetkisiz silah kullanımından ve sürpriz saldırılardan kaçınmışlardır. Nükleer silahların yayılması durumunda, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan *dehşet dengesi* artık sürdürülebilir olmaktan çıkarak, simetrik bir kapasite hesaplaması yapmak mümkün olmayacaktır. Hatta kimin kimi, hangi amaçla caydırmaya çalıştığının anlaşılması ve buna göre uygun politikaların saptanması güçleşecektir. Nükleer güç zırhına bürünen devletler, birbirlerine karşı *dehşet dengesini* gözeterek nükleer güçlerine başvurma tehdidinde bulunmasalar bile; uluslararası arenada çok daha sorumsuzca hareket edebilecekler ya da uluslararası istikrarsızlık unsurlarını açıkça destekleyebileceklerdir. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda kurallara sıkı bir şekilde riayet edilmediği takdirde, tehdit hesaplamaları çok daha belirsiz bir hal alacak ve tehdit hesaplamaları çoğunlukla sonuçsuz kalacaktır.³⁶⁹ Böyle bir durum, haliyle hegemon gücün yarattığı dünya düzenini, tamamen etkisiz kılacak bir gelişme olacaktır. Hegemon gücün kurallara riayet edilmesi için başvurabileceği baskı ve tehdit politikası hemen yıkıcı bir askeri karşılık bulacağı için başvurulabilecek tüm mekanizmalar tamamen anlamsız olacak ve nükleer güce sahip olan her aktör, sahip olduğu ve hak ettiği kapasitenin üzerinde bir karşılıkla diplomatik müzakerelere girişecek ya da müzakere

³⁶⁸ Henry A. Kissinger, **On China**, The Penguin Press, New York, 2011, p. 495.

³⁶⁹ A.g.e., p. 495.

masasına oturmaktan kaçınarak kendi şartlarını dikte ettirmeye çalışacaktır. İstikrarsızlık unsurlarının arttığı bir ortamda tüm devletler için, nükleer güç edinmek ve her alanda kendi kapasitesine güvenmek cazip hale gelecektir. Bu sebeple önümüzdeki dönemde Çin de dâhil olmak üzere uluslararası tüm aktörler için, uzlaşmacı bir politikanın tercih edilmesi en rasyonel seçim olacaktır.

Tüm olgular ABD hegemonyasının sona ermekte olduğunu işaret etse de her şeye karşın ABD ekonomisi üretkenliğini korumaktadır. Toplam AR-GE harcamaları, önde gelen üniversiteler, Nobel Ödülü adaylıkları ve ekonomik girişimcilik alanlarında ABD, dünya genelinde üstün ve ayrıcalıklı konumunu muhafaza etmektedir. Nisan 2014'te rekabetçi ekonomiler üzerine yayımlanan Dünya Ekonomik Forumu yıllık raporuna göre, İsviçre, İsveç, Finlandiya ve Singapur gibi dünya ölçeğinde görece küçük ekonomiler olarak sınıflandırılan devletlerin ardından ABD beşinci en rekabetçi ekonomi olarak sıralanmıştır. Önümüzdeki dönemin yeni ekonomik süper gücü olarak gösterilen Çin ise kendisine ancak yirmi altıncı sırada yer bulabilmiştir.³⁷⁰ Nye'a göre, rekabetçi ve dinamik ekonomik yapısıyla, üretken ve yenilikçi eğitim anlayışıyla, ABD önümüzdeki dönemde hegemonyasını sürdürebilecektir.

Mahfi Eğilmez'e göre, *"21. yüzyılın kimin yüzyılı olacağını bilmek kolay değil(dir); ama görünen bir gerçek var ki Amerikan yüzyılının sonuna geliyor(uz) olduğumuzdur. Ne var ki bu; böyle bir çarpıda gerçekleşecek bir dönüşüm değil(dir). Dünya ekonomisinin dörtte birini temsil eden bir ekonomiden söz ediyoruz. Böyle bir ekonominin gücünün eriyip kaybolması öyle kolay bir konu değil(dir)."*³⁷¹ 2015 yılı itibarıyla uluslararası yapı çok daha rekabetçi bir görünüme kavuşurken, öngörülebilirlik ve krizlerin etkilerinin ortak bir çabayla sınırlandırılması giderek güçleşmektedir. ABD hegemonyası her geçen gün biraz daha zayıflarken, ABD'nin içsel ve yapısal avantajları ve dezavantajları, ABD'nin önümüzdeki dönemde konumlandırılacağı yeri belirleyecektir. Bu açıdan, ABD'nin dezavantajları; *"biriken ve sürdürülemez hale gelen ulusal borç"*, *"riskli ve kendini olduğundan daha büyük gösteren kusurlu finansal sistem"*, *"toplumsal uzlaşının altını oyan, artan gelir eşitsizliği ve olağanlaşan sosyal eşitsizlik"*, *"ABD sefaletinin hem sembolü hem de semptomu olarak gösterilebilecek, sorunlu altyapı"*, *"ABD'nin dünya*

³⁷⁰ Bkz., Joseph S. Nye, The Decline and Fall of America's Decline and Fall, **Project Syndicate**, 06 October 2011, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-decline-and-fall-of-america-s-decline-and-fall>, (08.05.2014)

³⁷¹ Eğilmez, a.g.e., s. 161.

hakkında son derece cahil bir halka sahip olması” ve “lobi kuruluşları elinde oyuncak haline gelen ve son derece hizipçi bir yapıya sahip siyasal sistem” olarak sayılabilirken, ABD’nin avantajları olarak da “genel ekonomik güç;”, “girişimcilik kültürünün getirdiği teknolojik, yenilikçi cesareti ve yükseköğretim kurumlarının üstünlüğü;”, “özellikle Avrupa, Japonya ve Rusya’ya kıyasla nispeten güçlü demografik temel;”, “ulusal birlikteliği ve toplumsal dayanışmayı yaratan tepkisel hareketlilik;”, “diğer devletlerin aksine, eşine az rastlanır biçimde güvenli, doğal kaynak zengini, stratejik olarak elverişli bir coğrafyaya ve milli birliğini sağlamış ciddi bir etnik bölücülük tarafından kuşatılmamış nüfusa sahip olması.” Ayrıca “ABD, herhangi bir komşusunun teritoryal hırsları sebebiyle de tehdit altında değildir” ve son olarak “insan hakları, bireysel özgürlük, siyasal demokrasi, ekonomik fırsatlar gibi genel olarak halk tarafından kabul gören ve yıllar içinde ülkenin küresel duruşunu ileri taşıyan değerlere sahip olması” olarak saymak mümkündür. Tüm bunlar Brzezinski’ye göre artıları ve eksileriyle ABD’nin maddi ve manevi kapasitesini meydana getiren bilançosudur.³⁷²

Hobsbawm da önümüzdeki öngörülebilir dönemde tek bir devletin daha önce görülmemiş bir şekilde tüm dünyaya üstünlüğünü kabul ettirip, onu yönlendirebilmesini mümkün görmemektedir. ABD’nin mevcut askeri ve ekonomik kapasitesiyle süper güç konumunu muhafaza edip, sürdürmesi en olası senaryodur. 20. yüzyılda ABD, komünist olmayan dünyaya hegemonyasını ekonomik ve politik olarak belli bir mutabakat sağlayarak kabul ettirmiştir.³⁷³ 2015 yılı itibarıyla, ABD’nin inşa ettiği yapının yeni ortaya çıkan aktörlerce yavaşça erozyona uğratıldığına tanıklık ediyoruz. ABD, tüm dünya uluslarına önderlik etmek isteyebilir; ama bunun için ABD’nin önderliğine ihtiyaç duyulacak bir tehdit kaynağına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda küresel bir boyut kazanan cihatçı terör örgütü IŞİD böyle bir tehdit kaynağı portresi çizse de ABD’nin küresel önceliğinin Asya – Pasifik hattı olması ve Irak’ta olduğu gibi yeniden Ortadoğu bataklığına saplanmamak için düşük yoğunluklu bir politika tercih etmiş gözükmektedir ve bu anlayışla da teröre karşı savaşta perde arkasında yer alarak ittifak girişimlerini desteklemek istemektedir. Doğrudan askeri bir angajmanın askeri, ekonomik, politik ve sosyal anlamda yüksek maliyet taşıması, küresel rakiplerinin gerisinde kalma düşüncesi ile birleşince,

³⁷² Ayrıntılı bilgi için, bkz., Zbigniew Brzezinski, **Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Timaş Yayınları, 2012, İstanbul, ss. 51 – 83.

³⁷³ Erick Hobsbawm, “War, Peace and Hegemony at The Beginning of The Twenty First Century”, Ed. Chandra Chari, **War Peace and Hegemony in a Globalized World: The Changing Balance of power in The Twenty First Century**, Routledge, Oxon, 2008, p. 22.

Obama yönetimi için arka planda oyun kurucu olarak kalmak şimdilik en tercih edilir politikadır.

ABD mevcut ekonomik kapasitesiyle dünya ekonomisini tek başına yönlendirebilme gücüne sahip değildir. 2 trilyon dolara yaklaşan rezerviyle Çin bugün ABD'nin en büyük ekonomik finansörü görünümündedir. İkili ticari ve finansal ilişkilere bakıldığında; ABD halkı tüketmeye devam ettikçe, Çin'in de büyümeye devam edeceği açık şekilde görülmektedir. Bu haliyle Çin bir anlamda kendi dış pazarını finanse etmektedir. Yatay sondajlama gibi yeni teknik imkânlar sayesinde çıkarılan kaya gazı gibi yeni enerji kaynakları vasıtasıyla üretim maliyetleri indirilebilse de ABD karşılaştırmalı üstünlüğünü ileri teknoloji üreten firmalarına rağmen kaybetmiştir. ABD mevcut mali tablosu yüzünden düşük yoğunluklu bir dış politika izlemeye şimdilik mahkûm haldedir. Tek taraflı bir askeri angajmanın ağır ekonomik faturalarının olduğu Afganistan ve Irak müdahalelerinin ardından açığa çıkmıştır ve yine böylesi bir politikanın izlenmesi durumunda çok daha ağır sonuçların ortaya çıkma ihtimali de bulunmaktadır.

SONUÇ

Uluslararası ortamda ihtiyaç duyulan değişim ve dönüşümü gerçekleştirebilmek ve yine uluslararası istikrar adına kurumsal mekanizmaların isleyişinin temini için hegemon güç belli bir ekonomik kaynağa sahip olmalıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD serbest ticaret ve açık pazar ilkesi üzerinden liberal bir düzenin inşası için gerekli olan bu kaynağa ve kapasiteye sahipti. Tarihsel blok oluşturmak için ihtiyaç duyulan ekonomik ve kültürel değişim, Fordist üretim anlayışının kitlesel tüketimle harmanlanarak dünyaya “*Amerikan rüyası*” olarak resmedilmesiyle gerçekleştirildi. Muhtelif yollarla uluslararası iletişim akışı denetim altına alınarak, toplumsal refah ve kitle tüketimine ilişkin politikalar üretilmeye çalışıldı. Özellikle Hollywood sinema endüstrisiyle, ABD hayat tarzının tüm dünyaya propagandası yapıldı.

Altın standardına dayalı Bretton Woods sisteminin öngördüğü uluslararası kuruluşlar olan Dünya Bankası ve IMF, ABD hegemonyasının savaş sonrası kurumsal ekonomik araçları oldular. ABD'nin ekonomik anlamda rakipsiz olduğu bir dönemde devletlerin uluslararasılaşması sağlanarak, küreselleşmeye ivme kazandırıldı. Üretim ve tüketimin uluslararasılaşması devletin fonksiyonunu sona erdirmek yerine; komünist bir tehdidin varlığı sebebiyle milliyetçi, muhafazakâr bir söylemle ve hatta kimi zaman devlet ve mafya ilişkilerinin derinleşmesiyle yeniden üretildi. Sendikalar ve işçi örgütlenmeleri baskı altında tutuldu ve her türlü emek talebi, komünist ve SSCB taraftarlığı olarak değerlendirildi. Özellikle Avrupa başta olmak üzere, CIA yurtdışı operasyonlarında aktif şekilde rol aldı. Avrupa'da ekonomik bunalımın sol eğilimleri arttıracığı ve SSCB için bir yayılma alanı yaratabileceği endişesiyle ABD Marshall Planı'nı devreye sokarak, Avrupa'nın ekonomik anlamda yeniden yapılandırılmasını desteklediği gibi kıtanın politik ve ekonomik elitlerini de kontrol edebilme şansına kavuştu. Böylelikle ABD hem Avrupa'da komünist tehlikenin etkili olabileceği alanlara kendi ideolojisini işlemiş, hem de dış ticareti için büyük bir pazar yaratmış bulunuyordu.

ABD ekonomisi bin dokuz yüz altmışlı yıllara gelindiğinde uluslararası üstün ve öncelikli konumunu yitirdi. Uluslararası anlamda finansör bir devlet olmaktan çıkarak, borçlu bir devlet haline dönüşmeye başladı. De Gaulle Fransa'sının artan eleştirileri, Vietnam Savaşı, Pakistan–Hindistan çatışması, Arap–İsrail Savaşı gibi uluslararası istikrarsızlık unsurları, uluslararası piyasada tedirginlik yarattı ve ABD'nin ödemeler dengesi açığının, likidite sıkışıklığına neden olarak enflasyonist baskılara yol açacağı

beklentisi oluştu. Johnson Hükümeti'nin, Vietnam Savaşı'nın masraflarını gizlemek için enflasyonist bir ekonomi politikası izlemesinin de katkısıyla, altın standardı sürdürülebilir olmaktan çıktı ve Nixon Hükümeti 15 Ağustos 1971 tarihinde altın standardına dayalı kur politikasını feshettiğini açıkladı. Bu bir anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası ticaret sisteminin ve mali düzenlemelerin sonu anlamına gelmekteydi.

Yetmişli yıllarda ABD'nin küresel ekonomik üstünlüğünün en önemli taşıyıcısı, yükselen petrol fiyatları karşısında artan gelirlerin ABD'ye finansal yatırım olarak akması oldu. Söz konusu bu petrodolar akışı sayesinde seksenli yıllarda ABD yüksek askeri harcamalarını kolayca finanse edebildi. Ayrıca artan petrol fiyatları ABD dolarına olan talebi de artırdı. FED'in 1979'da hiperenflasyonla mücadele için sıkı para politikasını benimseyerek, dolar basımına sınırlama getirmesi ve piyasaya bol miktarda devlet tahvili sürmesi karşısında, gelişmemiş ve gelişmekte olan devletler nakit sıkıntısı yaşamaya başladılar. Bunun üzerine ABD hegemonyasının ekonomik anlamda kurumsal yüzleri olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar kredi sağlamak için borç talep eden devletlere, devletin ekonomik alanda varlığının sınırlandırılması, özelleştirme ve serbestleşme gibi neoliberal reçeteleri şart koştu.

SSCB'nin dağılmasının ardından iki kutuplu dünya sistemi sona erdi ve ABD rakipsiz kaldığı için süper güç olarak adlandırılmaya başlandı. Clinton döneminde uluslararası çok taraflı kurumsal düzenlemelere riayet eder bir politika takip edilse de olası rakiplerin elimine edilerek, ABD'nin ayrıcalıklı ve üstün konumunun ebedi kılınması taraftarı olan yeni muhafazakâr grup, özellikle entelektüel anlamda yoğun bir mesai harcayarak ABD askeri kapasitesinin ısrarla daha da güçlendirilmesi gerektiğini anlatmaya çalıştı. Oğul Bush'un göreve gelmesinin ardından bu doğrultuda bir dış politika anlayışı benimsendi. 11 Eylül saldırılarının yarattığı panik havasında, içeride "*Vatanseverlik Yasası*" gibi bireysel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı politikalar yürürlüğe sokulurken, dışarıda da uluslararası terörizm, yönetim zafiyeti içindeki devletler ve kitle imha silahı elde etmek isteyen devletler gibi üç tehdit odağına vurgu yapılarak, agresif bir diplomatik dil benimsendi. Oğul Bush döneminde Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz ya da Richard Perle gibi yeni muhafazakâr isimler önemli mevkilere getirildi. Ayrıca ABD yayılcılığının kendileri için yeni pazarlar yaratacağını ve içeride de üretimi artıracığını düşünen Halliburton, Chevron Texaco, Boeing Lockheed-Martin, Raytheon Northrop-Grumman ve TRW gibi uluslararası askeri ve enerji şirketleri de Bush yönetiminin dış

politika anlayışına destek verdi. Böylece askeri–endüstriyel kompleks ve devlet arasındaki kutsal olmayan ittifak, Soğuk Savaş ertesinde yeniden tesis edilmiş oldu.

2001 yılında Afganistan`da, 2003 yılında da Irak`ta elde edilen kolay askerî başarılar, ABD`nin askerî anlamda üstünlüğünü kanıtlayan iki unsur oldu. ABD bunun ardından Orta Asya`ya askerî anlamda hızla angaje olmaya çalışarak, Rusya ve Çin`in bölgedeki çıkarlarını tehdit etmeye başladı. Yeni muhafazakâr grup, küresel anlamda artan ABD karşıtı muhalefete kulak tıkayarak, agresif ve yayılmacı bir dış politika anlayışında diretti ve tüm dünya için özgürlük, demokrasi ve serbest girişimden oluşan tek bir model anlayışını dayatmaya çalıştı. Bu bağlamda ABD`nin savunma harcaması 2000 yılından 2006 yılına kadar neredeyse iki kat artış gösterdi. Askeri harcamalar ve artan kamu borçları mali disiplini olumsuz yönde etkiledi ve 2001 yılında 236 milyar dolar bütçe fazlası olan ABD, 2004 yılında bütçe açığı 400 milyar doların üzerine çıktı ve dış ticaret açığı da 700 milyar dolar rakamına ulaştı. Bu dönemde savaş ekonomisi düşük faizli tahvil ihracı yoluyla borçlanarak büyüme stratejisi üzerinden finanse edilirken, devletin gittikçe eskiyen altyapısına neredeyse hiç yatırım yapılmadı. Popülist politikalar gütmek amacıyla Bush döneminde, vergi indirimine yönelik yasalar çıkartıldı ve 10 yılda yaklaşık 2 trilyon dolar kamu gelirin erimesi sağlandı. Afganistan ve Irak askeri operasyonları başta olmak üzere askerî harcamalarda sürekli artış oldu. Özellikle Oğul Bush yönetimi altında zımî anlamda borçlanmaya dayalı bir büyüme stratejisinden bahsetmek mümkündür.

1929 Buhranı`nın ardından 1934 yılında Federal Mevduat Sigortası Kurumu adında bir denetim mekanizması oluşturulmuştu. Ayrıca yatırım ve mevduat bankası ayırımına gidilerek spekülasyon hareketleri kısıtlanmıştı. 1999 yılında Gramm Leach Bliley Yasası`yla finansal piyasada insanların borçlarından oluşan senetlerin dolaşmasına müsaade edildi. Özellikle, başlangıçta yüksek kalite müşterilere verilen mortgage kredileri subprime mortgage adıyla düşük kalite müşterilere de verilmeye başlandı ve bahsi geçen bu piyasa 2008 yılı ortalarında 1.5 trilyon dolarlık bir hacme ulaştı. Emlak piyasasındaki canlılık, kredilerin hızlı bir şekilde el değiştirmesine olanak verdiği için, “türev ürün” adıyla finans şirketlerinin başka işlemlerinden doğan risklerini, üçüncü kişilere devretmelerine herhangi bir engel yoktu. Bu mekanizmayla ortaya çıkan “*hedge fonlar*” sayesinde uluslararası çapta işlem yapan bankalar, birbirlerinin kefil haline dönüşmüşler ve fonların en fazla biriktiği banka da Lehman Brothers olmuştur. 2007 yılının başlarında sinyalleri ortaya çıkmaya başlayan sorunun yapısal olduğunun farkına varılamaması ve nakit akışından

kaynaklı bir sıkıntı olduğunun düşünülmesi, yatırımcıları endişelendirmemiş olsa da daha sonra konut fiyatlarının hızlı düşüşüyle birlikte, finansal piyasaya olan güven kayboldu ve finansal kuruluşların ellerindeki toksik varlıklar en nihayetinde devlet tarafından satın alınmaya başlandı.

2008 yılı sonlarında küresel bir görünüme kavuşan ABD ekonomik krizi, 2009 yılında uluslararası resesyona dönüşerek, dünya finansal sistemine eklemlenme oranlarına ve uluslararası ticaretteki paylarına göre, diğer devletleri de etkiledi. Finansal açıdan ABD toksik varlıklarını ellerinde bulunduran uluslararası finans kuruluşları için zarar kaçınılmaz oldu. Finansal sektörde çöküşlerin yaşanmasıyla genel anlamda faizler yükseldi ve özellikle borçlanmak zorlaştığı için Yunanistan gibi ekonomik dinamizmi borçlanma üzerine kurulu devletler temerrüde düştü. Özellikle Yunanistan başta olmak üzere Kıbrıs Rum Kesimi, İspanya ve İtalya gibi devletlerin kamusal borçları ve bütçe açıkları Maastricht kriterleriyle belirlenmiş olan sınırlandırmaların üzerindedir. Uluslararası ticareti, petrol gibi hammadde ithalatına bağımlı devletlerin ekonomik büyümelerinde de ciddi gerilemeler görüldü. Küresel kriz nedeniyle iflas eden İzlanda'da ise hükümet devletin üç büyük bankası olan *Kaupthing*, *Landsbanki* ve *Glitnir*'e el koydu. Dünya genelinde devletler toplam 6 trilyon doları aşkın kurtarma paketleri açıkladı. Küresel krizle baş edebilmek için FED ve diğer merkez bankaları ortak hareket ederek faizleri düşürme kararı aldılar. AB devletleri başta olmak üzere diğer devlet bankalarındaki mevduat garantisi artırıldı, bazılarında ise tam güvence verildi.

Finansal sektörde kriz sonrasında büyüme görülse de bunun doğrudan işsizlik rakamları üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Part-time iş alanları sayılmazsa, ABD'de işsizlik rakamları hala yüksektir. Bunun nedeni, finansal sektörün elindeki değerlerle Çin gibi devletlerden gelen *off shore hesaplardır*. ABD firmaları kendi devletleri yerine emek maliyetinin düşük olduğu Çin, Hindistan ve Malezya gibi devletlere yatırım yapmayı tercih etmektedirler. ABD ekonomisi Keynes'in likidite tuzağı olarak adlandırdığı durumda olduğu için, FED'in para politikası da reel anlamda işlevsizdir. Firmalar portföylerinde yüksek miktarda nakit bulundurmalarına karşın, talepteki belirsizlikten ötürü yurtiçine yatırım yapmaktan sakınılmaktadırlar. Bu sebeple firmalar, istihdam konusunda tutucu davranmaktadırlar. Tüketiciler de işsizlik kaygısıyla tüketimden uzak durdukları için ortaya bir kısır döngü çıkmaktadır.

2008 yılında patlak veren ekonomik kriz bin dokuz yüz yetmişli yıllardaki krizden sosyal anlamda sonuçları itibarıyla tamamen farklıdır. İkinci Dünya Savaşı ertesinde altına dayalı sabit kur sistemine eşlik eden kitlesel tüketim ve üretim anlayışıyla, ABD'nin ekonomik üstünlüğü sayesinde içeride bir refah toplumu yaratılabildi. Yine bu dönemde doğum oranlarında ciddi bir patlama yaşandı ve bu dönemde doğan çocuklar yetmişli ve seksenli yıllarda istihdam sorunu yaşamaya başladılar. Yetmişli yıllarda nominal ücretlerde artış yaşanırken, reel ücret sürekli düşüş trendi içine girdi ve bugüne kadar bu şekilde devam etti. Reagan döneminde “*refah devleti*”nin piyasa başarısızlığına sebep olduğu savunulduğu için reel üretim sahalarına yatırımların desteklenmesi yerine; finansal sektörün isleyişini kolaylaştırıcı düzenlemelere gidildi ve 2008 yılı ekonomik krizine giden denetimsizliğin önü açıldı. 2008 yılındaki ekonomik krizle beraber toplumsal gruplar arasındaki eşitsizlikler de ortaya çıkmış oldu ve bu durum uluslararası basında kendine pek yer bulamasa da toplumsal grupların protestolarına neden oldu. Sosyo-ekonomik olarak toplumsal kesimin en altında yer alan ABD'nin siyahî vatandaşlarına yönelik devlet şiddeti yine bu minvalde değerlendirilebilecek gelişmelerden biridir.

Ekonomik açıdan ABD'nin küresel rekabet üstünlüğü zayıfladığı için tek başına uluslararası ekonomiyi yönlendirebilme kabiliyeti artık söz konusu değildir. Özellikle kenar devletler: Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in yanlarına Güney Afrika'yı da alarak meydana getirdikleri BRICS platformu ile açık şekilde küresel ekonomik düzeni eleştirmekte ve uluslararası ekonominin isleyişine dair daha fazla söz sahibi olmak istemektedirler. ABD önümüzdeki dönemde üretim maliyetlerini düşürmenin bir yolunu bulamadığı müddetçe karşılaştırmalı üstünlüğünü sürdürme şansını iyice kaybedecek ve haliyle ABD hegemonyası da söz konusu olamayacaktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi ABD'den artık “*refah toplumu*” olarak bahsetmek mümkün değildir ve ağırlaşan ekonomik koşulların toplumsal dokuyu da tahrip etmesi olasıdır. Bu açıdan Latin Amerika kökenli ve Afro-Amerikan ABD'liler gibi sosyo-ekonomik skalanın altında yer alan kesimlere yönelik ayrımcı uygulamalara, önümüzdeki dönemde de sıklıkla karşılaşmamız olasıdır.

Obama dönemiyle beraber Bush döneminin agresif diplomatik söylemine bir son verilerek, söylemsel düzeyde de olsa uluslararası anlamda daha fazla işbirliği vurgusu yapıldı. Yine de Çin'in artan ekonomik kapasitesinin zamanla askeri gücünü de arttıracığından endişe duyan ABD'li karar vericiler için Çin'i çevreleme ihtiyacı belirdi.

ABD'li stratejistler Çin'in hızlı büyümesinden endişe etseler ve askeri anlamda Asya-Pasifik Bölgesi'nde daha fazla ABD askeri varlığına vurgu yapsalar da Rusya, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin de İkinci Dünya Savaşı ertesinde tesis edilmiş olan mevcut uluslararası yapıdan hoşnut olduklarını söylemek mümkün değildir. ABD'nin diplomatik seçenekleri tercih etmemesi ve askerî bir angajmana girişmesi durumunda, yer kürenin dört bir tarafında aynı anda muhalif devletlerle mücadele etmek zorunda kalacağı bir uluslararası sisteme doğru gidilmektedir. Yani ABD, askeri seçenekler masaya yatırıldığı takdirde, tek bir devlet tarafından çevrelenecek değildir. Çünkü günümüz uluslararası sistemi, tarihte hiç olmadığı kadar hızla çok aktörlü ve kutupsuz bir yapıya evrildiği için uluslararası politikada söz sahibi olmak isteyen yeni devletler ortaya çıkarak, sistemin işleyişine dair düzenlemeye gidilmesini talep etmektedirler .

Günümüzde Çin, AB, Hindistan, Japonya, Rusya ve ABD dünya nüfusunun büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır. Savunma harcamalarının %80'i bu devletlerce gerçekleştirilmekte ve toplam küresel GSMH'nin % 75'i, bu devletlerin elinde bulunmaktadır. Bu devletlerin dışında Latin Amerika'da Brezilya, Şili, Arjantin, Meksika, Venezuela; Afrika'da Nijerya ve Güney Afrika; Ortadoğu'da Mısır, İran, İsrail Suudi Arabistan ve Türkiye; Güney Asya'da Pakistan Doğu Asya ve Okyanusya'da Avustralya, Endonezya ve Güney Kore gibi devletler, uluslararası sistemde ön plana çıkan bölgesel güçler olarak sayılabilir. Ayrıca uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin de son derece etkili olduğunun akılda tutulması gerekir ve böylesine bir yapıda, gücün merkezileşmesinden ziyade, çevreye yayılmasından bahsetmek daha doğru bir ifade olur.

Uluslararası anlamda ABD hegemonyası, ABD'nin askeri, ekonomik üstünlüğüne ve İkinci Dünya Savaşı sonrası tesis edilen uluslararası kurumlardaki ağırlığına dayanmaktadır. Askeri anlamda bu üstünlük Birinci Körfez Krizi'nde olduğu gibi caydırıcı bir unsur olarak kullanıldığında işe yaramaktadır. Yalnız 2001 Afganistan ve Irak askeri operasyonlarındaki gibi teritoryal işgal amacıyla kullanıldığında, uzun vadede beklenen sonucu vermemekte, üstelik artan askeri harcamaların karşılanması için kamu borçlarının artmasına yol açarak, ABD'nin ekonomik gücüne de gölge düşürmektedir. ABD'nin ekonomik üstünlüğüne gelince, Bretton Woods Konferansı ile birlikte sabit bir kur üzerinden ABD dolarının rezerv para olması kararlaştırılmıştı ve bu sisteme son verilmesiyle; ABD, doları karşılıksız olarak basma imkânına kavuştu ve artan enerji ve emtia fiyatlarıyla birlikte işlem hacminin artmasıyla dolar, uluslararası ticaretteki hâkim

konumunu koruyabildi. NATO, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar da ABD hegemonyasının kurumsal mekanizmaları olarak işlev gördüler. Ama küresel görünümünü artırmak isteyen devletler, bölgesel ve küresel ölçekte yeni işbirliği platformları oluşturarak ABD'nin uluslararası kurumlardaki ağırlığını dengelemeye çalışmaktadırlar.

Yukarıda sayılan tüm veriler ışığında küresel anlamda ABD hegemonyasının sonuna yaklaşmakta olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu açıdan olası bir hegemonya sonrası düzenin nasıl tesis edileceği büyük oranda ABD'nin tavrına bağlı olacaktır. Söz konusu süreç diplomatik müzakere yollarının açık olduğu ve diğer devletlerin hakkaniyet ölçüsünde uluslararası meselelerde söz sahibi olabileceği bir uluslararası sistem ile sonuçlanabileceği gibi uluslararası toplum yeni çatışma ve savaflara da tanıklık edebilir. Devletler arasında ekonomik ve sosyal ilişkilerin boyutu göz önüne alındığında, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi; iki kutuplu bir dünya sistemi beklentisi içinde olmak, mevcut uluslararası ekonomik ve sosyal ilişkiler ağı içerisinde pek olası gözükmemektedir. Örneğin olası bir Çin – ABD rekabetini ele alırsak; Çin, ABD kamu harcamalarının en büyük finansörü olduğu gibi; ABD'de Çin'in en büyük dış pazarıdır. Bu iki devlet mevcut sosyal, ekonomik ve politik istikrarlarını sürdürebilmek için birbirlerine muhtaçlardır. Yukarıda yaptığımız değerlendirmeler ve analizler dikkate alındığında uluslararası aktörlerin karşılıklı olarak daha fazla güç harcayarak pazarlık masasına oturacakları, çatışma ortamında durumun gerektirmesi nedeniyle işbirliğinde bulunacakları bir uluslararası sistemin oluşması mümkündür.

KAYNAKLAR

ALTMAN Roger C. – Richard N. Haas, “American Profligacy and American Power: The Consequences of Fiscal Irresponsibility”, **Foreign Policy**, Vol. 89, No. 6, pp. 25 – 34.

AMIN Samir, “The American Ideology”, **Al Ahram Weekly Online**, Is. 1, No. 638, 5 – 21 May 2003, <http://weekly.ahram.org.eg/2003/638/focus.htm>, (16.05.2014).

AMUZEGAR Jahangir, “Iran’s Oil as a Blessing and a Curse”, **The Brown Journal of World Affairs**, Vol. 15, Is. 1, Fall/Winter 2008, pp. 47 – 59.

ANTHONY Endres M., **International Financial Integration Competing Ideas and Policies in the Post Bretton Woods Era**, Palgrave Macmillan, London, 2011.

ARI Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, 2007, İstanbul, s. 268.

ARI Tayyar, **Yükselen Güç Türkiye ABD İlişkileri ile Ortadoğu**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010.

ARRIGGHI Giovanni, “A Crisis of Hegemony”, **Monthly Review Press**, New York, pp. 55-108.

AYHAN Veysel, **Arap Baharı İsyanlar Devrimler ve Değişim**, MKM Yayınları, Bursa, 2012.

BAHGAT Gawdat, **American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea**, University Press of Florida, Gainesville, 2003.

BATTAYLINO Jarge, “Defence in a Post – Hegemonic Regional Agenda : The Case of The South American Defence Council”, **The Rise of The Post Hegemonic Regionalism: The Case of Latin America**, ed. Pia Riggiozzi – Dianna Tussie, Springer, 2012, New York, pp. 81 – 100.

BEARCE David H., **Monetary Divergence Domestic Policy Autonomy in the Post-Bretton Woods Era**, The University of Michigan Press, Michigan, 2007.

BEESON Mark – Richard HIGGARD, “Hegemony Institutionalism and US Foreign Policy and Practice in Comparative Historical Perspective”, **British International Association Conference** , Birmingham, December 15 – 17. 2003.

BETZ Frederick, **Why Bank Panics Matter Cross – Disciplinary Economic Theory**, Springer, New York, 2014.

BLACK Jeremy, **Great Powers and Quest For Hegemony The World Order Since 1500**, Routledge, New York, 2008.

BLOCK Fred L., **The Origins of International Economic Disorder**, University of California Press, Berkeley, 1978.

BOOTH Ken, **Theory of World Security**, Cambridge University Press, New York, 2007.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev. Ertuğrul Dikbaş - Ergun Kocabıyık,, Sabah Kitapları, İstanbul,1998.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

CAMERON Fraser, **Us Foreign Policy After the Cold War Global Hegemony or Reluctant Sheriff**, Roudledge, Oxon, 2005.

CAMPBELL Joel R., “ US Foreign Policy Towards Northeast Asia”, ”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 3 – 23.

CEACER James W., “Origins and Character of Ameican Exceptionalism”, **American Political Thought**, Spring 2012, pp. 1-25.

CHURCHILL Winston, “The Iron Curtain Speech”, http://alvaradohistory.com/yahoo_site_admin/assets/docs/1IronCurtainspeech.362195233.pdf , (20.05.2014).

China and Russia sign gas deal worth \$400bn, **Aljazeera**, 21 May 2014, <http://www.aljazeera.com/news/asia-pacific/2014/05/china-russia-sign-gas-deal-worth-400bn-2014521105210702370.html>, (21.05.2014).

CLARK William R., **Petrodollar Warfare Oil Iraq and the Future or the Dollar**, New Security Publishers, Gabriella Island, 2005.

CLINTON Hillary, “America`s Pacific Century”, **Foreign Policy**, 11 October 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century, (22.10.2012).

COHEN Benjamin J., **International Political Economy An Intellectual History**, Princeton University Press, 2008.

CONDEELEEZA Rice, "Promoting the National Interest", **Foreign Affairs**, Vol. 79, No. 1 Jan. - Feb 2000, pp. 45-62.

COX Michael, "American Power Before and After 11 September: Dizzy With Success", **International Affairs**, Vol. 78, No. 2, April 2002, pp. 261 – 276.

COX Michael, "Power Shifts, Economic Change and the Decline of The West", **International Relations**, Vol. 26, No. 4, pp. 369 – 388.

COX Robert W., "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", **Millenium Journal of International Studies**, C. 12, No. 2, 1983, pp.49-66.

COX Robert W., "Social Forces, States and World Order", **Millenium Journal of International Studies**, Vol. 10, No. 2, pp. 269-278.

COX Robert W., "Beyond Empire and Terror: Critical Reflection on the Political Economy of World Order", **New Political Economy**, Vol.9, No.3, September 2004, pp. 307-323.

COX Robert W. – Michael G. Schechter, **The Political Economy of Plural World: Critial Reflections On Power, Morals and Civilisation**, Roudledge, London, 2002.

CRAWFORD Corinne, "The Repeal Of The Glass – Steagall Act And The Current Financial Crisis", **Journal of Business & Economics Research**, Vol. 9, No. 1, January 2011, pp. 127 -132.

CRUZ Mariana Mattos de Almeida, "Unity or Recession: Perspectives About The 2014 Referandum in Scotland", **Conjuntura Global**, Vol.3, n.3, Jul/set., 2014, p. 149 – 163.

CUTLER Claire, "Locating Authority in The Global Political Economy", **Critical Theory and International Relations**, ed. Steven C. Roach, Routledge, New York, 2008, pp. 265 – 291.

DADKHAH F. Kamran, **The Evolution of Macro Ekonomic Theory And Policy**, Springer, New York, 2009.

DAVID Adam, **Unraveling Gramsci Hegemony and Passive Revolution in the Global Political Economy**, Pluto Press, London, 2007.

DAVIDSON Carolyne, “Dealing With de Gaulle: United States and France”, **NATO Strategies Toward de Gaulle’s France 1958 – 1966 Learnin to Cope**, ed. Christian Nuenlist – Anna Lacher – Garret Martin, Lexington Books, Plymouth, 2010, pp. 111 – 134.

DOALDER Ivo H. – James G. Stavridis, “NATO’s Victory in Libya: The Right Way to Run on Intervention”, **Foreign Affairs**, March/April 2012, Vol. 91, No. 2, pp. 2 – 7.

DUTTON Peter A., “The Sino – Philippine Maritime Row: International Arbitration and the South China Sea”, **Center for New American Century East And South China Seas Bulletin**, No. 10, March 15, 2013.

EĞİLMEZ Mahfi, **Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011.

EHTESHAMI Anoushiravan, “Iran’s Politics And Relations: Post Detente”, **Perceptions: Journal of International Relations**, Spring 2007,

EICHENGREEN Barry, **Global Imbalances and the Lessons of Bretton Woods**, The MIT Press, Massachusetts, 2007.

ELMAN Colin, “Realism”, **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007. pp. 11-20.

ENGDAHL Wiliam, **A Century of War: Anglo American Oil Politics and the New World Order**, Pluto Press, London, 2004.

EUGENIE R. Wittkopf – Christopher M. JONES – Charles W. KEGLEY, **American Foreign Policy Pattern and Process**, Cengage Learning, Thomson Wadsworth, 2008.

Extreme right, Eurosceptics gain ground in European Parliament elections, **Daily News**, 26 May 2014, <http://www.nydailynews.com/news/world/far-right-parties-gain-europe-article-1.1805348>, (27.05.2014).

For Obama, an Evolving Doctrine on Foreign Policy, **The New York Times**, 24 September 2013, http://www.nytimes.com/2013/09/25/world/middleeast/obamas-evolving-doctrine.html?smid=tw-share &_r=1& , (25.09.2014).

FOX Arthur, “The Middle Class Is Totally Hosed”, **Huffington Post**, 24 March 2014, http://www.huffingtonpost.com/arthur-fox/middle-class-inequality_b_5018803.html, (26.04.2014).

FRYDMAN Roman - Michael GOLDBERG, “Did Capitalism Fail? Looking Back Five Years After Lehman”, **Institute For New Economic Thinking**, 18 September 2013, <http://ineteconomics.org/blog/institute/did-capitalism-fail-looking-back-five-years-after-lehman>, (18.09.2013).

FUKUYAMA Francis, “China and Asian Democracy: The Patterns of History”, **Journal of Democracy**, Vol. 23, no. 1, January12, pp. 14 – 25.

FUSARO Lorenzo “Gramsci’s Concept of Hegemony at The National and International Level”, **CONF-IPE**, August 2010.

GADDIS John Lewis, **The Cold War**, Penguin Group, London, 2005.

GAFFNEY John, **Political Leadership in France From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy**, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2010.

GARBER Peter M., “The Collapse of the Bretton Woods Fixed Exchange Rate System”, **A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform**, ed. Michael D. Bordo - Barry Eichengreen, University of Chicago Press, 1993, pp. 461 – 494.

GELB Leslie H. – Harper COLLINS, **Power Rules How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy**, Pymble, 2009.

GENÇ Mehmet, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1999.

GIBBS Jessica, “The American Public and The US – Israeli Special relationship”, **The US Public and American Foreign Policy**, Ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, 2010, Oxon, pp. 123 – 137.

GILES Chris, “China poised to pass US as world's leading economic power this year”, **Financial Times**, 30 April 2014, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d79ffff8-cfb7-11e3-9b2b-00144feabdc0.html>, (02.05.2014).

GILL Stephen, **American Hegemony and Trilateral Commission**, Cambridge University Press, New York, 1990.

GILPIN Robert, **Global Political Economy Understanding The International Economic Order**, Princeton University Press, New Jersey, 2001.

GIRDNER Eddie J., “ The Greater Middle East Initiative: Regime Change , Neoliberalism And US Global Hegemony”, **The Turkish Year Book**, Vol. 36, 2005, pp. 37 – 71.

GIRDNER Eddie J., “ Preemptive War: The Case of Iraq”, **Perceptions: Journal of International Relations**, Winter 2004 – 2005, pp. 5 – 30.

GONGLOFF Mark, “The U.S. Has The Worst Income Inequality In The Developed World, Thanks To Wall Street: Study”, **Huffington Post**, 08 August 2013, http://www.huffingtonpost.com/2013/08/15/income-inequality-wall-street_n_3762422.html, (26.04.2014).

GOSWAMI Namrata, “Power Shifts in East Asia: Balance of Power vs. Liberal Institutionalism”, **Perception: Journal of International Relations**, Volume 8, Number 1, Spring 2013, pp. 3 – 32.

GRIFFITHS Martin, **Fifty Key Thinkers in International Relations**, Routledge, London, 1999.

HAAS Richard N., “The Age Of Nonpolarity: What Will Follow Us Dominance”, **Foreign Affairs**, Vol. 83, No.3, May/June 2008, pp. 44 -56.

HAGGARD Stephen – Beth A. SIMMONS, “Theories of International Regimes”, **International Organisations**, Vol.41, No. 3, January 1987, pp. 491-517.

HALL Andrew, “Anglo – Us Relations in The Formation of SEATO”, **Stanford Journal of East Asian Affairs**, Vol. 5, No. 1, Winter, 2005, pp. 113 – 132.

HANSEN Birthe – Peter TOFT – Anders WIVEL, **Security Strategies and American World Order Lost Power**, Routledge, Oxon, 2009.

HARDT Michael – Antonio NEGRI, **İmparatorluk**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

HAROLD Scott W. – Lowell Schwartz, “A Russia-China Alliance Brewing?”, **The Diplomat**, <http://thediplomat.com/2013/04/a-russia-china-alliance-brewing/>, (13.04.2013).

HATLAPA Ruth – Andreis MARKOVITS, “Obama and Anti – Americanism as Complementary Concepts in Contemporary Discourse”, **German Politics and Society**, Is. 94, Vol. 28, No.1, 2010, pp.

HAZLITT Henry, **From Bretton to World Inflation, Regnery Gateway**, Chicago, 1984.

HELLENEIR Eric, “From Bretton Woods to Global Finance: A World Turned Upside Down”, **Political Economy And The Changing Global Order**, ed. Richard Stubbs – Geoffrey R.D. Underhill, Macmillan, 1994, London, pp. 163-175.

HENRICKSEN Henriksen H., “Rise and Decline of Rouge States”, **Journal of International Affairs**, V. 54, No. 2, 2001, pp. 349 – 371.

HINNEBSCH Raymond, “The American Invasion of Iraq Causes And Consequences”, **Perception: Journal of International Relations**, Vol. 7, Spring 2007, pp. 7 – 27.

HOBSBAWM Eric, **The Age of Extremes The Short Twentieth Century 1914 – 1991**, An Abacus Book, London, 1995.

HOBSBAWM Erick, “War, Peace and Hegemony at The Beginning of The Twenty First Century”, **War Peace and Hegemony in a Globalized World: The Changing Balance of power in The Twenty First Century**, ed. Chandra Chari, Routledge, Oxon, 2008, pp. 16 – 24.

HUNTINGTON Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması**, çev. Mehmet Turhan – Cem Soydemir, Okuyanus Yayın, İstanbul, 2008.

IKENBERRY G. John, **After Victory: Institution Strategic Restreint and The Rebuilding of Order After Mayor wars**, Princeton University Press, New Jersey, 2001.

IKENBERRY G. John, “America’s Imperial Ambition”, **Foreign Policy**, Vol. 81, No. 5, September 2002, pp. 44 – 60.

IKENBERRY G. John, “Power and Liberal Order: America’s Postwar World Order in Transition”, **International Relations of The Asia Pacific**, Vol. 5, 2005, pp. 133-152.

IKENBERRY John – A. M. SLAUGHTER, **The Crisis of American Foreign Policy Wilsonianism in the Twenty First Century**, Princeton University Pres, New Jersey, 2009.

IMF World Economic Outlook 2010 Recovery Risk and Rebalancing”, **World Economic and Financial Surveys**, October 2010, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/pdf/text.pdf>, (20.05.2014).

INOOGUHI Tagashi – Paul BACON, “Empire Hierarchy And Hegemony: American Grand Strategy And The Construction of Order in The Asia-Pacific”, **International Relations of The Asia-Pacific**, Vol.5, 2005, pp. 117-132.

İŞYAR Ömer Göksel, **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010.

JONES Rhodri Jeffreys, “Organized labor and the social foundations of American diplomacy, 1898–1920”, **The US Public and American Foreign Policy**, ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010.

KASEDA Yoshinori, “Japan’s Security Policy Towards East Asia”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 27 – 46.

KAY Sean, “NATO’s Missile Defence: Realigning Collective Defence For The 21st century”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No.1, Spring 2012, pp. 37 – 51.

KAYA Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist yaklaşımlar”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 63, S. 3, Temmuz-Eylül 2008, ss. 83-111.

KECK Zachary, “Why Did BRICS Back Russia on Crimea?”, **The Diplomat**, 31 March 2014, <http://thediplomat.com/2014/03/why-did-brics-back-russia-on-crimea/>, (07.05.2014).

KECK Zachary, “China, Russia Military Ties Deepen With Naval Drill in East China Sea”, **The Diplomat**, 02 May 2014, <http://thediplomat.com/2014/05/china-russia-military-ties-deepen-with-naval-drill-in-east-china-sea/>, (07.05.2014).

KEGLEY Charles W. – Gregory A. RAYMOND, **The Global Future A Brief Introduction To World Politics**, Wodsworth Cengage Learning, Boston, 2010.

KEOHANE Robert E., **After Hegemony Cooperation and Discord in The World Political Economy**, Princeton University Press, New Jersey, 1984.

KENNEDY Paul, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Birtanem Karamıkçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2010.

KINDLEBERGER Charles, **World Economic Primacy 1500-1900**, Oxford University Press, New York, 1996.

KIREEVA Anna, “Russia’s East Asia Policy: New Opportunities and Challenges”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 49 – 73.

KISSINGER Henry, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2008.

KISSINGER Henry A., **On China**, The Penguin Press, 2011, New York.

KISSINGER Henry A., “The Future of U.S.-Chinese Relations Conflict Is a Choice, Not a Necessity”, **Foreign Affairs**, March/April 2012 Issue, <http://www.foreignaffairs.com/articles/137245/henry-a-kissinger/the-future-of-us-chinese-relations>, (07.05.2014)

KOLASIS Klevis, “Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 68, No. 2, 2013, pp. 149 – 179.

KRATOCHWIL Friedrich – John G. RUGGIE, “International Organisation: A State of The Art on an Art of The State” **International Organisation**, Vol.40, No.4, Autumn 1986, pp. 753-775.

KRISCH Nico, “International Law in Times of Hegemony: The International Legal Order”, **The European Journal of International Law**, vol. 16, No. 3, 2005, pp. 369 – 408.

KUPCHAN Charles A., **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, United Nations University Press, New York, 2001.

KUPCHAN Charles A., “Introduction: Explaining Peaceful Power Transition”, **Power in Transition: The Peaceful Change of International Order**, ed. Charles A. Kupchan, United Nations University Press, New York, 2001.

LACHMAN Desmond, “Europe’s Risky Moment”, **The International Economy**, Winter 2015, pp.50 – 64

LAIDI Zaki, “The BRICS Against The West”, **CERI Strategy Papers**, No. 11, Hors Série, Novembre 2011.

LAIN Sarah, Russia's gas deal with China underlines the risks to Europe's energy security, **The Guardian**, 26.May.2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/26/russia-gas-deal-china-europe-energy-security-danger>, (27.05.2014).

LAYNE Christopher, "The Case Against the American Empire", **American Empire: A Debate**, ed. Christopher Layne, Bradley A. Thayer, , Routledge, New York, 2006, pp. 51 – 102.

LEBOW Richard Ned Lebow, **The Tragic Vision of Politics: Interests and Orders**, Cambridge University Press, New York, 2003.

LECHER Anna – Christian NUENLIST, "Globalizing de gaulle", **NATO Strategies Toward de Gaulle's France 1958 – 1966 Learnin to Cope**, ed. Christian Nuenlist – Anna Lacher – Garret Martin, Lexington Books, Plymouth, 2010, pp. 85 – 109.

LEONHARDT David – Kevin Quealy, "The American Middle Class Is No Longer the World's Richest", **The New York Times**, 22 April 2014, http://www.nytimes.com/2014/04/23/upshot/the-american-middle-class-is-no-longer-the-worlds-richest.html?smid=fb-share&_r=0, (26.04.2014).

LINKLATER Andrew, "Critical Theory", **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, pp. 47-59.

LOGAN Justin, "China America and The Pivot to Asia", **Policy Analysis**, No. 717, January 8, 2013, pp. 1 – 22, pp. 8 – 10.

MACMILLAN John, "Liberal Internationalism", **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, pp. 21-34.

MANSBACH Richard, W – Kirsten L. RAFFERTY, **Introduction to Global Politics**, Routledge, New York, 2008.

MARTIN Donna W., "Obama Visited Philippines Talked About Defense Pact", **The Guardian**, <http://guardianlv.com/2014/04/obama-visited-philippines-talked-about-defense-pact/>, (01.05.2014).

MCCRISKEN Trevor, "Ten Years on Obama's War On Terrorism in Retic and Practice", **International Affairs**, Vol. 87, No.4, 2011, pp. 781 – 801.

MEAD Walter Russell, “Change They Can Believe in to Make Israel Safe Give Palestians Their Due”, **Foreign Policy**, January – February 2009, Vol. 88, No. 1, pp. 70 – 71.

MEARSHEIMER John, “Anarchy and the Struggle For Power”, **Essential Readings in World Politics**, Ed.Karen A. Mingst – Jack Snyder, WW. Norton&Company, New York, 2004, pp. 54 – 55.

MEARSHEIMER John – Stephen WELT, “The Israel Lobby and Us Foreign Policy”, **Middle East Policy**, Vol. 13, No. 3, Fall 2006, pp. 29 – 63.

MELANSON Richard A., “Post Cold War Policy”, **Encyclopedia of American Foreign Policy**, Charles Schibner’s Sons, New York, 2002, pp. 153 – 168.

MELTZER Allan H., “Origins of the Great Inflation”, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, March/April 2005, 87(2, Part 2), pp. 145-175.

MIROFF Nick, “Latin America's Political Right in Decline as Leftist Governments Move to Middle”, **The Guardian**, 28 January 2013, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/colombia-latin-america-political-shift>, (09.05.2014).

MOON Bruce E., “The United States And Globalisation Struggles With Hegemony”, **Political Economy and the Changing Global Order**, ed. Richard Stubbs - Geoffrey Underhill, Oxford University Press, New York, 2005, pp. 1- 15.

MORAVCSIK Andrew, “Europe After The Crisis: How to Sustaina Common Currency”, **Foreign Affairs**, Vol. 91, No. 3, May/June 2012, pp. 54 – 68.

NADEL Jack, “The Middle Class Problem Is Now an Emergency: Entrepreneurs, We Need You!”, **Huffington Post**, 23 September 2013, http://www.huffingtonpost.com/jack-nadel/the-middle-class-problem-_b_3965002.html?, (26.04.2014).

NATHAN Andrew J. – Andrew SCOBELL, “How China Sees America The Sum of Beijing’s Fears”, **Foreign Affairs**, September/October 2012 Issiue, http://www.foreignaffairs.com/articles/138009/andrew-j-nathan-and-andrew-scobell/how-china-sees-america#cid=soc-twitter-at-essay-how_china_sees_america-000000 , (12.03.2014).

NYE Joseph – Robert KEOHANE, “Two Cheers for Multilateralism”, **Foreign Policy**, No. 60, Autumn 1985, pp. 148 -167.

NYE Joseph S., “The Future of American Power”, **War Peace and Hegemony in a Globalized World: The Changing Balance of power in The Twenty First Century**, ed. Chandra Chari, Routledge, Oxon, 2008, pp. 36 – 48.

NYE Joseph S., “The Decline and Fall of America’s Decline and Fall”, **Project Syndicate**, 06 October 2011, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-decline-and-fall-of-america-s-decline-and-fall>, (08.05.2014).

NYE Joseph S., “Putin’s Calculus”, **Project Syndicate**, 10 April 2014, <http://www.project-syndicate.org/commentary/joseph-s--nye-asks-whether-russia-s-short-term-gains-in-ukraine-will-be-worth-the-long-term-loss-of-soft-power>, (08.05.2014).

ÖZEN Çınar, “Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica’daki Büyük Dönüşüm”, **Uluslararası İlişkiler**, C. 2, S. 8, Kış 2005-2006, ss. 3-31.

PANZNER Michael J., **When Giants Fall an Economic Roadmap For the End of the American Era**, John Wiley&Sons Inces, New Jersey, 2009.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitapevi Yayınları, Ankara, 2005.

PHILIPS Andrew Bradley, “Constructivism” **International Relations Theory in Twenty First Century**, ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, pp. 60-74.

PIKETTY Thomas, **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, çev. Hande Koçak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

PİRİNÇÇİ Ferhat, ‘Soğuk Savaş Sonrasında ABD`nin Orta Asya Politikası: Beklentiler Ve Gerçeklikler’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S. 63: No:1, ss. 207 – 233.

PONT Harsh V., “The BRICS Fallacy”, **The Washington Quarterly**, Summer 2013, pp. 91 – 105.

PRESTON Andrew, “Religion and world order at the Dawn of the American Century”, **The US Public and American Foreign Policy**, ed. Andrew Johnstone – Helen Laville, Routledge, Oxon, 2010, p. 73 -76.

REÇBER Kamuran, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Alfa-Aktüel Yayınları, Bursa, 2010.

REÇBER Sercan, “Irak’a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 4, No. 13, 2008, ss. 55 – 75.

ROSENBERG Samuel, **American Economic Development Since 1945 Growth Decline and Rejuvenation**, Palgrave Macmillan, New York, 2003.

ROUHANI Hassan, “Why Iran seeks constructive engagement”, **Washington Post**, 20 September 2013, http://www.washingtonpost.com/opinions/president-of-iran-hassan-rouhani-time-to-engage/2013/09/19/4d2da564-213e-11e3-966c-9c4293c47e_story.html , (20.09.2013).

RUDIGER Felix, “The Divided Union: Why The EU Did Not Agree On A Comprehensive Financial Tax. A Comparative Analysis Of The German And British Position”, **IReflect 2015**, Vol.2 (1): 67 – 87.

RUGGIE John Gerard, **Constructing the World Polity**, Routledge, 1998, New York.

RUPERT Mark, **Producing Hegemony: The Politics of Mass Production And American Global Power**, Cambridge University Press, New York, 1995.

RUPERT Mark, “Marxism”, **International Relations Theory in Twenty First Century**, Ed. Martin Griffiths, Routledge, New York, 2007, pp. 35-46.

RYAN Claes G., “The Ideology of American Empire”, **Orbis**, Summer 2003, pp. 283 – 397.

RYAN Maria, **Neoconservatism and the new American Century**, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

SAULL Richard, **The Cold War and After Capitalism Revolution and Superpower Politics Critical Introduction to World Politics**, London, 2007.

SCHMIDT Benjamin, “ American Domestic Policy and Bosnia: Foreign Policy Constrains and Clinton Administration”, **Yonsei Journal of International Studies**, Vol. 1, Is. 2, Fall/Winter 2009, pp. 55 -69.

SCHWARTZ Nelson D., “Recovery in U.S. Is Lifting Profits but Not Adding Jobs”, **The New York Times**, 03 March 2013,

http://www.nytimes.com/2013/03/04/business/economy/corporate-profits-soar-as-worker-income-limps.html?pagewanted=all&_r=1&, (04.05.2014)

SHAMBAUGH David, **China Goes Global The Partial Power**, Oxford University Press, New York, 2013.

SHARMA Rajeev, “BRICS: The World's New Banker?”, **The Diplomat**, 27 November 2012, <http://thediplomat.com/2012/11/brics-the-worlds-new-banker/>, (08.05.2014).

SHAW Martin, **Theory of Global State**, Cambridge University Press, New York, 2002.

SHEPARD Benjamin Hein, “Labour and Occupy Wall Street Common Causes and Uneasy Alliances”, **Workin USA: Journal of Labour and Society**, Vol. 15, March 12, pp. 121 – 134.

SINGH Robert, **American Gowerment and Politics**, Sage Publication, London, 2003.

SMITH David, “Brics Eye Infrastructure Funding Through New Development Bank”, **The Guardian**, .28.March.2013., <http://www.theguardian.com/global-development/2013/mar/28/brics-countries-infrastructure-spending-development-bank>, (08.05.2014).

SOROZ George, **Amerikan Üstünlüğü Hayali Yanlış Kullanılan Amerikan Gücünün Düzeltilmesi** , Truva Yayınları, çev. Doğan Selçuk Öztürk, İstanbul, 2004.

STEINMO Suen, H., “American Exceptionalism Reconsidered: Culture or Institution?”, **The Dynamics of American Politics: Approaches and Interpretations**, ed. Lawrence C. Donald – Calvin Jillson, , Westview Press, 1994, Boulder, pp. 106 – 131.

STIGLITZ Joseph, “Reforming China’s State-Market Balance”, **Project Syndicate**, 02 April 2014, <http://www.project-syndicate.org/commentary/joseph-e---stiglitz-asks-what-role-government-should-play-as-economic-restructuring-proceeds>, (02.05.2014).

STIVACHTIS Yannis A., “American Hegemony And International Order”, **Research Institute for European and American Studies**, <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/transatlantic-studies/79.html>, (25.02.2013).

STRANGE Susan, “The Persistent Myth of Last Hegemony”, **International Organisation**, No.4, Vol.41, Autumn 1987, pp. 551 – 574.

STUENKEL Oliver, “The Financial Crisis, Contested Legitima, and Genesis of Intra-BRICS Cooperation”, **Global Governance**, Vol. 19, 2013, pp. 611 – 630.

STUENKEL Oliver, “The Death of IMF Reform?”, **The Diplomat**, 22 February 2014, <http://thediplomat.com/2014/02/the-death-of-imf-reform/>, (07.05.2014).

SWEDBERG Richard, “The Structure of Confidence And The Collapse of Lehman Brothers”, **Markets on Trial: The Economic Sociology of the U.S. Financial Crisis: Part A**, ed. Michael Lounsbury – Paul M. Hirsch, Research in the Sociology of Organizations, Vol. 30, pp.71-114.

TAI Wan-Chin, “Recent Political Developments in Taiwan: Facing Beijing and Washington”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 79 – 100.

TAY Simon, “Legal route to resolve South China Sea dispute a political minefield”, **South China Morning Post**, 29 January 2013, <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/1138003/legal-route-resolve-south-china-sea-dispute-political> , (29.01.2013).

THAYER Bradley A., “The Strength of the American Empire”, **American Empire: A Debate** ed. Christopher Layne, Bradley A. Thayer, , Routledge, New York, 2006, pp. 103 – 119.

The North Atlantic Treaty, **Nort Atlantic Treaty Organisation**, 04 April 1949, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, (10.05.2014).

The Times Editorial board, "Raise the minimum wage", **Los Angeles Times**, 13 September 2013, <http://www.latimes.com/opinion/editorials/la-ed-minimum-wage-increase-20130913-story.html>, (26.04.2014).

TIEZZI Shannon, “China Responds to Japan’s Defense Package”, **The Diplomat**, 18 December 2013, http://thediplomat.com/2013/12/china-responds-to-japans-defense-package/?utm_content=buffer7e984&utm_source=buffer&utm_medium=twitter&utm_campaign=Buffer, (18.12.2013).

TRUCCO Pablo, “ The Rise of Monetary Agreement in South America”, **The Rise of The Post Hegemonic Regionalism: The Case of Latin America**, Ed. Pia Ruggirozzi – Dianna Tussie, Springer, 2012, New York, pp. 101 – 124.

UEHARA Alexandre – Guilherme CASAROES, “Brazil East Asia and the Shaping of World Politics”, **Perception: Journal of International Relations**, , Volume 8, Number 1, Spring 2013, pp. 75 – 100.

WADE Robert H., “The Great Slump: What Next ?”, **International Journal of Labour Research**, Vol. 3, Issue. 1, 2011, pp. 21 – 47.

WALTZ Kenneth – George H. QUESTER, **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, çev. Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

WALTZ Kenneth N., “Structural Realism After The Cold War”, **International Security**, Vol. 25, No. 1, Summer 2000, pp. 4 -41.

WATSON Adam, **The Evolution of International Society A Comparative Historical Analysis**, Routledge, London, 1992.

WEISBROT Mark, “US support for Regime change in Venezuela is a Mistake”, **The Guardian**, 18. February 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/18/venezuela-protests-us-support-regime-change-mistake>, (09.05.2014).

WEISBROT Mark, “The World Has Nothing To Fear From The US Losing Power”, **The Guardian**, 03 May 2014, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/03/world-nothing-fear-us-power-china-economy-democracy>, (09.05.2014).

WEST David, **Batı Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005.

WHITEHEAD John W., “The Age of Neo-feudalism: A Government of the Rich, by the Rich and for the Corporations”, **Huffington Post**, 28 January 2013, http://www.huffingtonpost.com/john-w-whitehead/the-age-of-neofeudalism_b_2566546.html, (06.04.2014).

VERLEGER Philip K., “The Global Recovery’s Soft Underbelly”, **The International Economy**, Summer 2009, pp. 28 – 30.

VESETH Michael, **Mountains of Debt**, Oxford University Press, New York, 1990.

YILMAZ Muzaffer, “Resolving Internal Conflicts in The Post Cold war Era is Peacekeeping Enough ?”, **Journal of Economic and Social Research**, Vol. 8, Issue 2, 2006, ss. 27 – 42.

ZAKARIA Fareed, **The Post American World**, W.W. Norton&Company, New York, 2008,

ŽIŽEK Slavoj, “Who can control the post-superpower capitalist world order?”, **The Guardian**, 06.May.2014, http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/06/superpower-capitalist-world-order-ukraine?CMP=tw_t_gu, (08.05.2014).

